CZWARTA ŚWIATOWA KONFERENCJA WS. KOBIET
Chiny, Pekin
4-15 września 1995r.

RAPORT CZWARTEJ ŚWIATOWEJ KONFERENCJI WS. KOBIET

(Pekin, 4 - 15 września 1995 r.)

OD REDAKCJI POLSKIEGO PRZEKŁADU

W angielskim oryginale Platformy Działania występują pewne charakterystyczne terminy, wyrażające centralne kategorie pojęciowe współczesnego międzynarodowego ruchu kobiet. Nie mają one jeszcze ogólnie przyjętych polskich odpowiedników. W niniejszym polskim przekładzie tego dokumentu przestrzega się zasady tłumaczenia ich w sposób konsekwentny i w związku z tym zaproponowana została, po konsultacjach ze środowiskiem feministycznym, odpowiednia polska terminologia. Jednocześnie, dla uniknięcia ewentualnych nieporozumień, podawany jest zawsze w nawiasie oryginalny termin angielski. Oto te terminy i przyjęte tu sposoby tłumaczenia ich na polski:

1) *Gender* tłumaczone jest przez omówienie (zapożyczone z terminologii niemieckiej): "kulturowa tożsamość płci". W przypadku, gdy w oryginale słowo to tworzy złożenie z użyciem kreski, przytaczone jest w nawiasie całe złożenie, np. *gender-sensitive*, *gender-based* itp. Przeciwstawienie płci jako takiej (*sex*) kulturowej tożsamości płci (*gender*) polega na tym, że ta pierwsza jest faktem o charakterze biologicznym, na który działania typu społeczno-politycznego raczej nie mogą mieć wpływu, podczas gdy płeć w znaczeniu *gender* ma charakter kulturowy, a zatem jest historycznie zmienna i może być kształtowana, w szczególności poprzez świadome działania.

2) *Empowerment* tłumaczone jest przez neologizm "uwłasnowolnienie". Specyficzny związek *empowerment* z *gender* polega na tym, że w przypadku kobiet ich *gender* jest na ogół czynnikiem ich wewnętrznego i zewnętrznego zniewolenia. Uwłasnowolnienie polega zatem, po pierwsze, na wewnętrznym zdystansowaniu się kobiety jako wolnej podmiotowości względem tego wszystkiego, co narzucane jest jej przez społeczeństwo jako jej *gender*, a po drugie, na jej wolnym samostanowieniu o sobie, zarówno poprzez świadome określanie tego, czym sama chce być, jak i realizowanie tego w swym życiu.

3) *Well-being* tłumaczone jest - z braku zgrabniejszego polskiego odpowiednika - przez funkcjonujący już w pewnych dziedzinach neologizm "dobrostan". Odcień znaczeniowy tego słowa jest taki, że można go z sensem używać na określenie czegoś, co jest lub powinno się stać powszechnym prawem człowieka. Dlatego tłumaczenie *well-being* przez "komfort" byłoby z pewnością przesadą. Natomiast polski "dobrobyt" ma znaczenie zbyt wąskie: *well-being* może się odnosić na przykład do zdrowia, ale "dobrobyt" - raczej nie.

4) *Mainstreaming* tłumaczone jest jako "włączanie w zasadniczy nurt". Termin ten charakteryzuje jedną z wiodących strategii w politycznych działaniach na rzecz awansu kobiet. *Mainstreaming* to strategia polegająca na tym, aby te działania nie stanowiły po prostu jednej z dziedzin obok wielu innych, ale były obecne wszędzie, jako wątek towarzyszący zasadniczemu nurtowi działań na danym polu.

5) *Machinery* tłumaczone jest jako "mechanizm". W tym wypadku przytoczenie w nawiasie terminu oryginalnego służy odróżnieniu *machinery* od *mechanism*. *Machinery* ma konkretne znaczenie instytucji powołanej do działań na rzecz awansu kobiet, której sposób działania i usytuowania w strukturze rządowej powinien wynikać ze strategii *mainstreaming*.

SPIS TREŚCI

I. REZOLUCJA NR 1 PRZYJĘTA PRZEZ KONFERENCJĘ

II. DEKLARACJA PEKIŃSKA

III. PLATFORMA DZIAŁANIA

Rozdział		Paragrafy	Strona
I.	DEKLARACJA CELÓW	1-5	
II.	SYTUACJA ŚWIATOWA	6-40	
III.	NEWRALGICZNE OBSZARY PROBLEMOWE	41-44	
IV.	CELE STRATEGICZNE I DZIAŁANIA, KTÓRE MAJĄ BYĆ PODJĘTE	45-285	
A.	Ubóstwo kobiet	47-68	
B.	Edukacja kobiet	69-88	
C.	Kobiety i zdrowie	89-111	
D.	Przemoc wobec kobiet	112-130	
E.	Kobiety a konflikt zbrojny	131-149	
F.	Kobiety i gospodarka	150-180	
G.	Kobiety a władza i podejmowanie decyzji	181-195	
H.	Instytucjonalne mechanizmy awansu kobiet	196-209	
I.	Prawa kobiet jako prawa człowieka	210-233	
J.	Kobiety a środki masowego przekazu	234-245	
K.	Kobiety i środowisko	246-258	
L.	Dziewczynka	259-285	
V.	ZARZĄDZENIA INSTYTUCJONALNE	286-344	
A.	Szczebel krajowy	293-300	
B.	Szczebel subregionalny i regionalny	301-305	
C.	Szczebel międzynarodowy	306-344	
VI.	ZARZĄDZENIA FINANSOWE	345-361	
A.	Szczebel krajowy	346-350	
B.	Szczebel regionalny	351-352	
C.	Szczebel międzynarodowy	353-361	

I. REZOLUCJA NR 1 PRZYJĘTA PRZEZ KONFERENCJĘ

Deklaracja Pekińska i Platforma Działania[*]

Czwarta Światowa Konferencja ws. Kobiet,

Zebrana w Pekinie w dniach od 4 do 15 września 1995 roku,

1. Przyjmuje Deklarację Pekińską i Platformę Działania, załączone do niniejszej rezolucji;

2. Zaleca Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych, by na swojej pięćdziesiątej sesji zaaprobowało Deklarację Pekińską i Platformę Działania w formie przyjętej przez Konferencję.

[*] Przyjęta na 16 sesji plenarnej, w dniu 15 września 1995 roku

II. DEKLARACJA PEKIŃSKA

1. My, Rządy uczestniczące w Czwartej Światowej Konferencji w sprawach. Kobiet,

2. Zgromadzone tutaj w Pekinie, we wrześniu 1995 r., w roku obchodów 50 rocznicy powstania Organizacji Narodów Zjednoczonych,

3. Zdecydowane popierać dążenia do równości, rozwoju oraz pokoju i przyspieszać realizację tych celów dla dobra wszystkich kobiet świata, a zarazem w interesie całej ludzkości,

4. Szanując przekonania wyrażane przez kobiety na całym świecie oraz biorąc pod uwagę występujące pomiędzy kobietami różnice, wielość pełnionych przez nie ról i różnorodność ich warunków życiowych, oddając hołd kobietom, które swym działaniem torowały drogę w przyszłość, oraz ożywione nadzieją, jaką wiążemy z młodym pokoleniem,

5. Uznajemy, że chociaż w ubiegłej dekadzie nastąpiła pod pewnymi istotnymi względami poprawa statusu kobiet, to jednak rozwój ten nie przebiegał równomiernie i nadal utrzymują się nierówności pomiędzy kobietami a mężczyznami oraz występują zasadnicze przeszkody utrudniające realizację tego celu, co wywiera poważny wpływ na ogólny dobrostan (*well-being*) ludzi,

6. Uznajemy również, że sytuację w tym względzie pogarsza rosnące ubóstwo, które, będąc udziałem większej części ludności świata, w szczególnie dotkliwy sposób odbija się na kobietach i dzieciach, w czym odgrywają rolę zarówno czynniki o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym,

7. Deklarujemy, że będziemy dążyć do przezwyciężenia tych ograniczeń i przeszkód, aby w ten sposób przyczynić się do dalszego awansu i uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet na całym świecie; zgadzamy się, że osiągnięcie tych celów wymaga usilnego działania ożywionego duchem zdecydowania, nadziei, współpracy i solidarności, i że to, jak wkroczymy w następny wiek, zależy od działań podjętych dzisiaj.

Potwierdzamy nasze zobowiązanie:

8. Do tego, aby były respektowane równe prawa i ludzka godność kobiet i mężczyzn, a także pozostałe cele i zasady zapisane w Karcie Narodów Zjednoczonych oraz Powszechna Deklaracja Praw Człowieka i inne międzynarodowe akty dotyczące praw człowieka, w szczególności Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet oraz Konwencja o

prawach dziecka, jak również Deklaracja o likwidacji przemocy wobec kobiet oraz Deklaracja o prawie do rozwoju;

9. Do tego, aby były w pełni realizowane prawa kobiet i dziewcząt jako prawa człowieka stanowiące niezbywalną, integralną i nieodłączną część wszystkich praw człowieka i podstawowych ludzkich wolności;

10. Do działań na rzecz równości, rozwoju i pokoju zgodnie z konsensusem i postępem osiągniętym w trakcie poprzednich konferencji i szczytów Narodów Zjednoczonych: na temat kobiet (Nairobi 1985), w sprawach dzieci (Nowy Jork 1990), na temat środowiska i rozwoju (Rio de Janeiro 1992), na temat praw człowieka (Wiedeń 1993), na temat. ludności i rozwoju (Kair 1994) oraz w sprawie rozwoju społecznego (Kopenhaga 1995);

11. Do pełnej i rzeczywistej realizacji Perspektywicznych Strategii z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet;

12. Do uwłasnowolnienia (*empowerment*) oraz awansu kobiet, również w aspekcie prawa do wolności myśli, sumienia, religii i przekonań, aby wyjść w ten sposób naprzeciw moralnym, etycznym, duchowym i intelektualnym potrzebom kobiet i mężczyzn, w wymiarze zarówno indywidualnym jak i zbiorowym, i stworzyć im dzięki temu warunki do pełnego wykorzystania swych możliwości na terenie społecznym oraz w kształtowaniu swego życia zgodnie z własnymi aspiracjami.

Wyrażamy przekonanie, że:

13. Uwłasnowolnienie (*empowerment*) kobiet oraz ich pełne uczestnictwo na zasadach równości we wszystkich sferach życia społecznego, łącznie z udziałem w procesie podejmowania decyzji oraz dostępem do władzy, stanowią podstawowy warunek osiągnięcia równości, rozwoju i pokoju;

14. Prawa kobiet są prawami człowieka;

15. Równość co do praw, możliwości i dostępu do środków, równy podział obowiązków rodzinnych oraz harmonijne partnerstwo pomiędzy kobietami a mężczyznami stanowią podstawę ich dobrostanu (*well-being*) i dobrostanu ich rodzin, a także czynnik utrwalający demokrację;

16. Likwidacja ubóstwa dzięki trwałemu wzrostowi gospodarczemu, rozwojowi społecznemu, ochronie środowiska oraz sprawiedliwości społecznej wymaga udziału kobiet w rozwoju gospodarczym i społecznym, równych szans, a także pełnego i opartego na zasadach równości uczestnictwa kobiet i mężczyzn w trwałym i ukierunkowanym na człowieka rozwoju, jako jego aktywnych podmiotów i beneficjentów;

17. Dla uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet podstawowe znaczenie ma wyraźne uznanie i potwierdzenie prawa wszystkich kobiet do kontroli nad wszystkimi aspektami swojego zdrowia, a w szczególności do kontrolowania własnej płodności;

18. Osiągnięcie pokoju na szczeblu lokalnym, krajowym, regionalnym i światowym jest możliwe i wiąże się nieodłącznie z awansem kobiet jako podstawowej siły predestynowanej do odegrania wiodącej roli w rozwiązywaniu konfliktów i działaniach na rzecz trwałego pokoju na wszystkich poziomach;

19. Podstawową sprawą jest opracowanie, realizacja i monitorowanie, przy pełnym udziale kobiet, skutecznych, efektywnych i wzajemnie wspierających się strategii i programów wrażliwych na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*), łącznie ze strategiami i programami na rzecz rozwoju na wszystkich poziomach, nastawionymi na uwłasnowolnienie (*empowerment*) i awans kobiet;

20. Dla skutecznego wprowadzenia w życie i wykorzystania postanowień Platformy Działania ważne jest uczestnictwo i wkład wszystkich podmiotów społeczeństwa obywatelskiego, w szczególności grup i sieci kobiet, a także innych organizacji pozarządowych i społecznych - we współpracy z Rządami, ale przy pełnym poszanowaniu ich autonomii;

21. Wprowadzenie w życie Platformy Działania wymaga zaangażowania ze strony Rządów i społeczności międzynarodowej. Zobowiązując się do podejmowania na szczeblu krajowym i międzynarodowym działań wynikających z postanowień niniejszej Konferencji, Rządy i społeczność międzynarodowa uznają potrzebę przyznania priorytetu dążeniom do uwłasnowolnienia (*empowerment*) i awansu kobiet.

Deklarujemy nasze zdecydowanie, aby:

22. Wzmóc wysiłki i działania na rzecz osiągnięcia do końca tego wieku celów sformułowanych w Perspektywicznych Strategiach z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet;

23. Zapewnić kobietom i dziewczętom pełną możliwość korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz skutecznie przeciwdziałać łamaniu tych praw i wolności;

24. Podjąć wszelkie niezbędne kroki w celu likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet i dziewcząt, jak również usunąć wszelkie przeszkody stojące na drodze do osiągnięcia równości kobiet i mężczyzn z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender equality*) oraz awansu i uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet;

25. Zachęcać mężczyzn do pełnego uczestnictwa we wszystkich działaniach na rzecz równości;

26. Promować ekonomiczną niezależność kobiet, w szczególności ich zatrudnienie, oraz, dokonując zmian w strukturach gospodarczych, przeciwdziałać trwałemu i rosnącemu ubóstwu kobiet poprzez usuwanie jego strukturalnych przyczyn, zapewniając wszystkim kobietom, także tym z regionów wiejskich, jako podmiotowym siłom napędowym rozwoju, równy dostęp do środków produkcji, możliwości i służb publicznych;

27. Promować ukierunkowany na człowieka trwały rozwój, łącznie ze stałym wzrostem gospodarczym, poprzez zapewnienie dziewczętom i kobietom elementarnego wykształcenia, możliwości dokształcania się przez całe życie, umiejętności pisania i czytania, szkoleń oraz podstawowej opieki zdrowotnej;

28. Podjąć zdecydowane kroki w celu zapewnienia pokoju umożliwiającego awans kobiet oraz w celu uznania wiodącej roli, jaką kobiety odegrały w ruchach na rzecz pokoju poprzez swą aktywną działalność na rzecz powszechnego i całkowitego rozbrojenia pod ścisłą i skuteczną kontrolą międzynarodową, jak również wspierać negocjacje w sprawie bezzwłocznego zawarcia powszechnego i kompleksowego traktatu dotyczącego zakazu prób nuklearnych, którego przestrzeganie poddane by było wielostronnej i skutecznej kontroli i który stanowiłby wkład w dzieło rozbrojenia nuklearnego oraz zapobiegania rozprzestrzenianiu broni nuklearnej we wszystkich jej postaciach;

29. Zapobiegać wszelkim formom przemocy wobec kobiet i dziewczynek i likwidować te zjawiska;

30. Zapewnić kobietom i mężczyznom równy dostęp i równe traktowanie w dziedzinie oświaty i opieki zdrowotnej, jak również doprowadzić do poprawy zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz podnieść poziom oświaty kobiet w tym zakresie;

31. Promować i chronić wszystkie prawa kobiet i dziewcząt jako prawa człowieka;

32. Zwiększyć wysiłki na rzecz zapewnienia możliwości korzystania w równym stopniu ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności wszystkim kobietom i dziewczętom, które w swym dążeniu do uwłasnowolnienia (*empowerment*) i awansu napotykają na różnorodne przeszkody tego typu, jak rasa, wiek, język, przynależność etniczna, kultura, religia, a także niepełnosprawność lub to, że należą do rdzennej ludności;

33. Zapewnić przestrzeganie prawa międzynarodowego, w tym prawa humanitarnego, zwłaszcza w celu zapewnienia ochrony kobiet i dziewcząt;

34. Rozwijać jak najpełniej możliwości dziewcząt i kobiet we wszystkich okresach życia i zapewniać im pełne i oparte na zasadach równości uczestnictwo w

tworzeniu lepszego świata dla wszystkich ludzi oraz zwiększać ich rolę w procesie rozwoju.

Deklarujemy nasze zdecydowanie, aby:

35. Zapewnić kobietom równy dostęp do zasobów gospodarczych, w szczególności do ziemi, kredytów, nauki i technologii, szkoleń zawodowych, informacji, komunikacji i rynków jako środków dalszego awansu i uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet i dziewcząt, również dzięki umożliwieniu im korzystania w większym zakresie z dobrodziejstw równego dostępu do tych zasobów, między innymi w ramach współpracy międzynarodowej;

36. Zapewnić sukces Platformy Działania, co będzie wymagało zdecydowanego zaangażowania się Rządów, organizacji i instytucji międzynarodowych wszystkich szczebli. Wyrażamy głębokie przekonanie, że rozwój gospodarczy, rozwój społeczny i ochrona środowiska są od siebie nawzajem zależne, stanowiąc wzajemnie wspierające się elementy trwałego rozwoju jako podstawy naszych działań zmierzających do zapewnienia wyższej jakości życia wszystkim ludziom. Trwały rozwój opiera się na sprawiedliwym rozwoju społecznym, dokonującym się z poszanowaniem prawa biednych, w szczególności kobiet żyjących w ubóstwie, do stałego korzystania z zasobów środowiska. Uznajemy również, że dla utrzymania rozwoju społecznego i zachowania sprawiedliwości społecznej konieczne jest, aby temu trwałemu rozwojowi towarzyszył znaczny i stały wzrost gospodarczy. Sukces Platformy Działania wymagać też będzie uruchomienia odpowiednich środków krajowych i międzynarodowych, a także dodatkowych środków dla krajów rozwijających się, ze wszystkich dostępnych źródeł finansowania, włączając w to wielostronne, dwustronne oraz prywatne źródła finansowania awansu kobiet; środków finansowych przeznaczonych na zwiększenie możliwości instytucji krajowych, subregionalnych, regionalnych i międzynarodowych; zobowiązania się do zapewnienia kobietom i mężczyznom równych praw, równych obowiązków i równych szans, jak również równego udziału we wszystkich instytucjach krajowych, subregionalnych, regionalnych i międzynarodowych oraz w procesach podejmowania decyzji; i uruchomienia względnie wzmocnienia działających na wszystkich szczeblach mechanizmów ponoszenia odpowiedzialności przed kobietami całego świata;

37. Zapewnić też sukces Platformy Działania w krajach przechodzących proces ekonomicznej transformacji, które wymagają ciągłej współpracy i pomocy międzynarodowej;

38. Niniejszym przyjmujemy poniższą Platformę Działania i jako Rządy zobowiązujemy się do jej realizacji, zapewniając, że we wszystkich naszych strategiach i programach będziemy uwzględniać podejście z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*). Wzywamy organa Narodów Zjednoczonych, regionalne i międzynarodowe instytucje finansowe, odpowiednie regionalne i międzynarodowe instytucje o innym charakterze, jak

również wszystkie kobiety i wszystkich mężczyzn oraz wszelkie organizacje pozarządowe, przy pełnym poszanowaniu ich niezależności, a także wszystkie podmioty społeczeństwa obywatelskiego do pełnego zaangażowania się i wniesienia, we współpracy z Rządami, swojego wkładu w realizację niniejszej Platformy Działania.

Rozdział I

DEKLARACJA CELÓW

1. Platforma Działania jest programem uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet. Ma ona na celu przyśpieszenie realizacji Perspektywicznych Strategii z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet[1] oraz usunięcie wszelkich przeszkód utrudniających kobietom aktywne uczestnictwo we wszystkich dziedzinach życia publicznego i prywatnego, oparte na pełnym i równym udziale w procesie podejmowania decyzji w dziedzinie gospodarczej, społecznej, kulturalnej oraz politycznej. Wiąże się to z zasadą podziału władzy i odpowiedzialności kobiet i mężczyzn w domu i w miejscu pracy oraz w szerszym społecznym wymiarze, na arenie krajowej i międzynarodowej. Równość kobiet i mężczyzn wchodzi w zakres praw człowieka oraz stanowi warunek sprawiedliwości społecznej, jak również jest konieczną i podstawową przesłanką równości, rozwoju i pokoju. Nowa forma partnerstwa, opierająca się na zasadach równości kobiet i mężczyzn, stanowi warunek trwałego rozwoju ukierunkowanego na człowieka. Niezbędne jest trwałe i długoterminowe zaangażowanie na rzecz umożliwienia kobietom i mężczyznom wspólnej pracy dla siebie samych, swoich dzieci oraz społeczeństwa, aby sprostać wyzwaniom, jakie niesie z sobą XXI wiek.

2. Platforma Działania potwierdza podstawową zasadę określoną w Wiedeńskiej Deklaracji oraz Programie Działania[2], przyjętych przez Światową Konferencję Praw Człowieka, zgodnie z którą prawa kobiet i dziewcząt jako prawa człowieka stanowią niezbywalną, integralną i nieodłączną część powszechnych praw człowieka. Platforma, jako program działania, ma na celu promowanie i ochronę korzystania w pełni ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie kobiety w ciągu całego ich życia.

3. Platforma Działania podkreśla, że są pewne wspólne dla kobiet problemy, które mogą one rozwiązać tylko dzięki wspólnym wysiłkom oraz partnerskiej współpracy z mężczyznami w działaniach na rzecz wspólnego celu, jakim jest zapewnienie na całym

---

[1] Raport Światowej Konferencji w sprawie Przeglądu i Oceny Osiągnięć Dekady Narodów Zjednoczonych ws. Kobiet: Równość, Rozwój i Pokój, Nairobi, 15-26 lipca 1985 roku (publikacja Narodów Zjednoczonych, nr E.85.IV.10

[2] Raport Światowej Konferencji Praw Człowieka, Wiedeń, 15-25 czerwca 1993 roku (A/CONF.157/24 (Część I)), roz. III

świecie równości między płciami w aspekcie ich kulturowej tożsamości (*gender*). Uwzględnia ona i uznaje całą różnorodność warunków i sytuacji, w jakich znajdują się kobiety, jak również fakt, że niektóre kobiety natrafiają na szczególne przeszkody na drodze do uwłasnowolnienia (*empowerment*).

4. Platforma Działania wzywa wszystkich do podjęcia natychmiastowych i konkretnych działań w celu stworzenie świata, w którym panowałyby pokojowe, sprawiedliwe i ludzkie stosunki, świata opartego na prawach człowieka i podstawowych wolnościach, łącznie z zasadą równości wszystkich ludzi, niezależnie od wieku i środowiska społecznego, i uznaje, że dla podtrzymania rozwoju społecznego i osiągnięcia stanu sprawiedliwości społecznej niezbędny jest wszechstronny i stały wzrost gospodarczy jako element ogólnego trwałego rozwoju.

5. Sukces Platformy Działania będzie wymagał zdecydowanego zaangażowania Rządów, organizacji i instytucji międzynarodowych na wszystkich szczeblach. Będzie on też zależał od uruchomienia odpowiednich środków krajowych i międzynarodowych, jak również nowych i dodatkowych środków na rzecz krajów rozwijających się ze wszystkich dostępnych źródeł finansowania awansu kobiet, łącznie z wielostronnymi, dwustronnymi i prywatnymi, które wspomagałyby działania instytucji szczebla krajowego, subregionalnego, regionalnego i międzynarodowego; będzie do tego również niezbędna zdecydowana wola zapewnienia równych praw, równych obowiązków i możliwości, jak również równego uczestnictwa kobiet i mężczyzn we wszystkich krajowych, regionalnych i międzynarodowych organach i procesach podejmowania decyzji, a także uruchomienie lub wzmocnienie na wszystkich szczeblach mechanizmów ponoszenia odpowiedzialności wobec kobiet całego świata.

Rozdział II

SYTUACJA ŚWIATOWA

6. Czwarta Światowa Konferencja ws. Kobiet odbywa się w momencie, gdy świat stoi u progu nowego tysiąclecia.

7. Niniejsza Platforma Działania popiera Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet[3] oraz opiera się na Perspektywicznych Strategiach z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet, jak również odpowiednich rezolucjach przyjętych przez Radę Gospodarczo-Społeczną oraz Zgromadzenie Ogólne. Celem Platformy Działania jest ustalenie podstawowej grupy priorytetowych działań do realizacji w ciągu nadchodzących pięciu lat.

8. Platforma Działania uznaje znaczenie porozumień osiągniętych podczas Światowego Szczytu na rzecz Dzieci, Konferencji Narodów Zjednoczonych nt. Środowiska i Rozwoju, Światowej Konferencji Praw Człowieka, Międzynarodowej Konferencji ws. Ludności i Rozwoju oraz Światowego Szczytu Rozwoju Społecznego, które ustaliły specyficzne punkty widzenia i zobowiązania w kwestii wspierania trwałego rozwoju i współpracy międzynarodowej oraz wzmocnienia w tym celu roli Organizacji Narodów Zjednoczonych. Podobnie Światowa Konferencja nt. Trwałego Rozwoju Małych Rozwijających się Państw Wyspiarskich, Międzynarodowa Konferencja dotycząca Wyżywienia, Międzynarodowa Konferencja nt. Podstawowej Opieki Zdrowotnej oraz Światowa Konferencja nt. Wykształcenia dla Wszystkich Ludzi - wszystkie te konferencje w ramach tego, co stanowiło przedmiot ich szczególnego zainteresowania, analizowały różne aspekty rozwoju i praw człowieka, przywiązując wielką wagę do roli kobiet i dziewcząt. Również Międzynarodowy Rok Ludności Rdzennej[4], Międzynarodowy Rok Rodziny[5], Międzynarodowy Rok Tolerancji[6], Deklaracja Genewska ws. Kobiet Wiejskich[7] oraz Deklaracja ws. Likwidacji Przemocy wobec kobiet[8] kładły nacisk na kwestię uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet oraz ich równości.

---

[3] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 34/180, aneks

[4] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 45/164

[5] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 44/82

[6] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 48/126

[7] A/47/308-E/1992/97, aneks

[8] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 48/104

9. Celem Platformy Działania, która jest w pełni zgodna z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych oraz prawa międzynarodowego, jest uwłasnowolnienie (*empowerment*) wszystkich kobiet. Warunkiem koniecznym uwłasnowolnienia kobiet jest pełne korzystanie przez wszystkie kobiety z wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności. Obowiązkiem Państw, bez względu na ich system polityczny, gospodarczy i kulturalny, jest promowanie i ochrona wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności[9], przy uwzględnieniu specyfiki krajowej i regionalnej, jak również uwarunkowań historycznych, kulturowych i religijnych. Realizacja niniejszej Platformy, w szczególności poprzez ustawodawstwo krajowe oraz dzięki określeniu strategii, polityki, programów oraz priorytetów rozwojowych, stanowi podstawowy obowiązek każdego z Państw, wynikający z obowiązku przestrzegania przez nie wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, a pełne respektowanie różnych wartości religijnych i etycznych, uwarunkowań kulturowych oraz przekonań filozoficznych jednostek i ich środowisk społecznych powinno mieć pozytywny wpływ na korzystanie w pełni przez kobiety z przysługujących im praw człowieka, w celu osiągnięcia równości, rozwoju i pokoju.

10. Od czasu, gdy w roku 1985 odbyła się w Nairobi Światowa Konferencja poświęcona Przeglądowi i Ocenie Rezultatów Dekady Narodów Zjednoczonych na rzecz Kobiet: Równość, Rozwój i Pokój i przyjęte zostały Perspektywiczne Strategie z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet, zaszły na świecie głębokie zmiany polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe, które miały zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki dla kobiet. Światowa Konferencja nt. Praw Człowieka uznała, że prawa kobiet i dziewcząt jako prawa człowieka stanowią niezbywalną, integralną i nieodłączną część powszechnych praw człowieka. Pełne i oparte na zasadach równości uczestnictwo kobiet w życiu politycznym, obywatelskim, gospodarczym, społecznym i kulturalnym na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, jak również likwidacja wszelkich form dyskryminacji ze względu na płeć, to priorytetowe cele społeczności międzynarodowej. Światowa Konferencja nt. Praw Człowieka potwierdziła uroczyste zobowiązanie się wszystkich Państw do wypełniania swoich obowiązków dotyczących wspierania powszechnego poszanowania, przestrzegania i ochrony wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przysługujących wszystkim ludziom, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, innymi instrumentami realizacji praw człowieka i prawem międzynarodowym. Uniwersalny charakter tych praw i wolności jest bezdyskusyjny.

11. Rezultatem zakończenia zimnej wojny były zmiany na arenie międzynarodowej oraz ograniczenie współzawodnictwa między super-mocarstwami. Zmniejszyło się niebezpieczeństwo wybuchu światowego konfliktu zbrojnego, a jednocześnie uległy poprawie stosunki międzynarodowe oraz stała się bardziej realna perspektywa pokoju między narodami. Mimo zmniejszenia się groźby konfliktu na skalę światową nadal w wielu częściach świata szerzą się agresje wojenne, konflikty zbrojne, reżimy kolonialne oraz inne formy obcej dominacji i okupacji, wojny domowe, terroryzm. Dochodzi do poważnego naruszenia praw kobiet jako praw człowieka, zwłaszcza w okresach

[9] Wiedeńska Deklaracja i Program Działania, Raport Światowej Konferencji Praw Człowieka..., roz. III, par.

konfliktów zbrojnych, łącznie z morderstwami, torturami, systematycznymi gwałtami, wymuszoną ciążą oraz wymuszoną aborcją, szczególnie w ramach polityki czystek etnicznych.

12. Utrzymywanie pokoju i bezpieczeństwa w skali światowej, regionalnej i lokalnej poprzez zapobieganie polityce agresji i czystek etnicznych oraz rozwiązywanie konfliktów zbrojnych mają decydujące znaczenie dla ochrony praw kobiet i dziewcząt jako praw człowieka, a także dla likwidacji wszelkich form przemocy wobec nich oraz wykorzystywania ich jako oręża wojennego.

13. Nadmierne wydatki na cele militarne, obejmujące nakłady ponoszone w skali światowej na utrzymywanie sił zbrojnych i na wytwarzanie lub zakup broni oraz na inwestycje związane z jej produkcją i nabywaniem, przyczyniły się do uszczuplenia środków przeznaczonych na rozwój społeczny. W związku z zadłużeniem i innymi trudnościami natury ekonomicznej wiele krajów rozwijających się podjęło realizację strategii dostosowania strukturalnego. Co więcej, niektóre programy dostosowania strukturalnego są nieodpowiednio opracowane i realizowane, co odbija się niekorzystnie na rozwoju społecznym. W ciągu ostatniego dziesięciolecia w większości krajów rozwijających się, zwłaszcza tych najbardziej zadłużonych, niewspółmiernie wzrosła liczba ludzi żyjących w ubóstwie.

14. W tym kontekście należy położyć nacisk na społeczny wymiar rozwoju. Przyśpieszony wzrost gospodarczy, jakkolwiek konieczny dla rozwoju społecznego, nie wpłynie sam przez się na poprawę jakości życia ludności. W niektórych przypadkach może on doprowadzić do pogłębienia społecznej nierówności i marginalizacji. Aby więc wzrost gospodarczy niósł ze sobą korzyści dla wszystkich ludzi, konieczne jest znalezienie nowych rozwiązań, opartych na holistycznym podejściu do rozwoju, uwzględniającym wszystkie jego aspekty: wzrost, równość kobiet i mężczyzn, sprawiedliwość społeczną, zachowanie i ochronę środowiska, trwałość, solidarność, uczestnictwo, pokój i respektowanie praw człowieka.

15. Światowy trend w kierunku demokratyzacji rozszerzył w wielu krajach uczestnictwo w życiu politycznym, ale nie został jeszcze zapewniony, w szczególności w dziedzinie politycznej, udział kobiet, na zasadach pełnej równości z mężczyznami, w podejmowaniu kluczowych decyzji. Południowa Afryka odstąpiła od polityki zinstytucjonalizowanego rasizmu, jaką był apartheid, i doszło tam do pokojowego i demokratycznego przekazania władzy. Przejście do demokracji parlamentarnej w Europie Środkowej i Wschodniej dokonało się w sposób gwałtowny i przybrało różne formy, w zależności od specyficznej sytuacji każdego z krajów. Choć na ogół proces ten miał charakter pokojowy, w niektórych krajach utrudniały go konflikty zbrojne, które doprowadziły do poważnych naruszeń praw człowieka.

16. Wskutek ogólnej recesji gospodarczej oraz niestabilności politycznej w niektórych regionach nastąpiło w wielu krajach zahamowanie realizacji celów rozwojowych, co doprowadziło do wzrostu ubóstwa. Przeważającą część spośród ponad 1 miliarda ludzi żyjących w skrajnym ubóstwie stanowią kobiety. Gwałtowny proces zmian i dostosowania we wszystkich sektorach doprowadził również do wzrostu

bezrobocia i niepełnego zatrudnienia, zwłaszcza wśród kobiet. W wielu przypadkach programy dostosowania strukturalnego nie były opracowywane pod kątem minimalizacji ich negatywnych skutków dla grup najbardziej wrażliwych i znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji, a także dla kobiet; nie były też one opracowywane pod kątem pozytywnych skutków dla tych grup poprzez zapobieganie ich marginalizacji w życiu gospodarczym i społecznym. Końcowy Dokument Rundy Urugwajskiej wielostronnych negocjacji handlowych[10] zwracał uwagę na wzrost wzajemnej zależności pomiędzy gospodarkami różnych krajów, jak również na znaczenie liberalizacji handlu oraz dostępu do dynamicznych i otwartych rynków. W niektórych regionach wydatkowane też były duże sumy na cele militarne. Pomimo odnotowania wzrostu oficjalnej pomocy w rozwoju (ODA) ze strony niektórych krajów, ogólne rozmiary tej pomocy uległy ostatnio zmniejszeniu.

17. Skrajne ubóstwo oraz feminizacja ubóstwa, bezrobocie, rosnące zagrożenie środowiska, utrzymująca się stale przemoc wobec kobiet oraz okoliczność, że połowa ludzkości jest odsunięta od instytucji władzy i zarządzania, wskazują na potrzebę nieustannych działań na rzecz rozwoju, pokoju, bezpieczeństwa oraz poszukiwania sposobów zapewnienia trwałego rozwoju, ukierunkowanego na człowieka. Dla sukcesu tych dążeń konieczne jest, by w nich uczestniczyły i odgrywały wiodącą rolę kobiety, stanowiące połowę ludzkości. Dlatego jedynie stanowiąca nową erę międzynarodowa współpraca Rządów i narodów w duchu partnerstwa oraz sprawiedliwe społeczne i gospodarcze stosunki międzynarodowe, jak również radykalne przeobrażenie wzajemnych relacji kobiet i mężczyzn w pełne i oparte na równości partnerstwo umożliwią światu sprostanie wyzwaniom XXI wieku.

18. Ewolucja międzynarodowej sytuacji ekonomicznej, jaka dokonała się ostatnio, w wielu przypadkach stanowiła szczególny wstrząs dla kobiet i dzieci, z których większość żyje w krajach rozwijających się. W przypadku państw obciążonych znacznym zadłużeniem zagranicznym programy dostosowania strukturalnego i związane z nim działania, aczkolwiek korzystne w dłuższym okresie czasu, prowadziły do ograniczenia wydatków na cele społeczne, wpływając przez to negatywnie na sytuację kobiet, zwłaszcza w Afryce i w krajach najmniej rozwiniętych. Sytuacja ta staje się szczególnie ciężka wówczas, gdy odpowiedzialność za realizację podstawowych usług socjalnych zostaje przerzucona z rządów na kobiety.

19. Recesja gospodarcza w wielu krajach rozwiniętych i rozwijających się, jak również nieustanna restrukturyzacja w krajach przechodzących ekonomiczną transformację miały niewspółmiernie bardziej negatywny wpływ na zatrudnienie kobiet. Kobiety z braku wyboru często muszą podejmować pracę nie gwarantującą zatrudnienia w dłuższym okresie czasu lub odbywającą się w niebezpiecznych warunkach, wykonywać niechronioną pracę chałupniczą lub zostać bezrobotnymi. Wiele kobiet, próbując podreperować swoje domowe budżety, podejmuje pracę niżej opłacaną i mniej cenioną; inne z tych samych powodów decydują się na emigrację. W

[10] Patrz: Wyniki Rundy Urugwajskiej Negocjacji w sprawie Handlu Wielsotronnego: Teksty Prawne (Genewa, sekretariat GATT, 1994)

ten sposób zwiększa się ich ogólne obciążenie pracą, ponieważ praca zarobkowa nie uwalnia ich bynajmniej od innych obowiązków.

20. Strategie i programy gospodarcze w skali makro i mikro, łącznie z dostosowaniem strukturalnym, nie zawsze były opracowywane pod kątem ich wpływu na kobiety i dziewczęta, zwłaszcza żyjące w ubóstwie. Ubóstwo wzrosło zarówno w sensie absolutnym, jak i względnym, i w większości regionów zwiększyła się liczba kobiet żyjących w ubóstwie. Wiele kobiet miejskich żyje w ubóstwie, jednak na szczególną uwagę zasługuje ubóstwo kobiet żyjących na terenach wiejskich i odosobnionych, zważywszy stagnację rozwojową cechującą takie tereny. W krajach rozwijających się, nawet w tych, w których wskaźniki krajowe wykazują poprawę, większość kobiet wiejskich nadal żyje w warunkach niedorozwoju gospodarczego i marginalizacji społecznej.

21. To głównie kobiety, zarówno dzięki swojej pracy opłacanej, jak i nieopłacanej, w domu, w społeczności lokalnej oraz w miejscu pracy, przyczyniają się do rozwoju gospodarki i zwalczania ubóstwa. Coraz większa liczba kobiet dzięki wykonywaniu pracy zarobkowej osiąga niezależność finansową.

22. W jednej czwartej wszystkich gospodarstw domowych na świecie główną rolę odgrywają kobiety, a wiele innych gospodarstw domowych jest uzależnionych od ich dochodów, nawet jeśli są w nich mężczyźni. Gospodarstwa domowe utrzymywane przez kobiety bardzo często znajdują się w grupie gospodarstw najbiedniejszych z powodu dyskryminacji płacowej, schematów segregacji zawodowej panujących na rynku pracy oraz innych przeszkód związanych z kulturową tożsamością płci (*gender-based*). Dezintegracja rodziny, ruchy ludności wewnątrz krajów pomiędzy terenami miejskimi i wiejskimi, migracje międzynarodowe, wojny oraz przesiedlenia wewnętrzne są przyczyną wzrostu liczby gospodarstw domowych kierowanych przez kobiety.

23. Dostrzegając, że osiągnięcie i utrzymanie pokoju oraz bezpieczeństwa stanowią warunek wstępny postępu gospodarczego i społecznego, kobiety w coraz większym stopniu wysuwają się, w różnym charakterze, na czoło ruchu ludzkości na rzecz pokoju. Ich pełne uczestnictwo w procesie podejmowania decyzji, w zapobieganiu i rozwiązywaniu konfliktów oraz we wszystkich innych inicjatywach pokojowych jest niezbędne dla zapewnienia trwałego pokoju.

24. Religia, życie duchowe i przekonania odgrywają centralną rolę w życiu milionów kobiet i mężczyzn, kształtują sposób ich życia oraz aspiracje. Prawo do wolności myślenia, sumienia i religii jest niezbywalne i wszyscy ludzie muszą mieć zapewnioną możliwość korzystania z tego prawa. Prawo to obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii bądź przekonań wedle własnego wyboru, w sposób indywidualny lub zbiorowy, publicznie lub prywatnie i do manifestowania swojej religii i przekonań poprzez oddawanie czci, obrzędy, praktyki i nauczanie. Pełne respektowanie tych praw i wolności stanowi podstawę osiągnięcia równości, rozwoju i pokoju. Religia, myśl, sumienie i przekonania mogą przyczynić się do zaspokojenia moralnych, etycznych i duchowych potrzeb kobiet i mężczyzn oraz do pełnego

społecznego wykorzystania ich możliwości. Wypada jednak uznać, że wszelkie formy ekstremizmu mogą mieć negatywne skutki dla kobiet i prowadzić do przemocy oraz dyskryminacji.

25. Czwarta Światowa Konferencja ws. Kobiet powinna przyśpieszyć proces, rozpoczęty oficjalnie w roku 1975, który został ogłoszony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Międzynarodowym Rokiem Kobiet. Rok ten, stawiając na porządku dziennym problemy kobiet, stał się punktem zwrotnym. W trakcie Dekady Kobiet Narodów Zjednoczonych (1976-1985) podjęte zostały w skali całego świata działania w celu zbadania statusu i praw kobiet oraz umożliwienia im udziału w podejmowaniu decyzji na wszystkich szczeblach. W roku 1979 Zgromadzenie Ogólne przyjęło Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, która weszła w życie w roku 1981, oraz ustaliło międzynarodowy wzór definicji równości kobiet i mężczyzn. W roku 1985 Światowa Konferencja poświęcona Przeglądowi i Ocenie Rezultatów Dekady Kobiet Narodów Zjednoczonych: Równość, Rozwój i Pokój przyjęła Perspektywiczne Strategie z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet do roku 2000. Był to znaczący postęp w sprawie równości kobiet i mężczyzn. Wiele Rządów uchwaliło ustawy promujące równość kobiet i mężczyzn oraz powołało instytucje mające zapewnić we wszystkich sferach życia społecznego włączenie w ich zasadniczy nurt (*meinstreaming*) podejścia z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*). Organizacje międzynarodowe zainteresowały się bardziej statusem i rolą kobiet.

26. Motorem zmian stał się nabierający coraz większego znaczenia sektor pozarządowy, w szczególności organizacje kobiece i grupy feministyczne. Organizacje pozarządowe odegrały ważną orędowniczą rolę w działaniach na rzecz uchwalenia ustaw oraz uruchomienia mechanizmów promujących kobiety. Stały się one również katalizatorami nowych koncepcji rozwoju. Wiele Rządów zaczęło coraz bardziej uznawać ważną rolę organizacji pozarządowych oraz znaczenie współpracy z nimi dla postępu. Jednak w niektórych krajach Rządy nadal ograniczają wolność działania organizacji pozarządowych. Za pośrednictwem organizacji pozarządowych kobiety brały udział w życiu publicznym na szczeblu lokalnym, krajowym, regionalnym i światowym oraz w debatach międzynarodowych i miały na nie poważny wpływ.

27. Od roku 1975 wzrosła wiedza na temat statusu kobiet i odpowiednio mężczyzn, co stanowi pomoc w dalszych działaniach na rzecz równości kobiet i mężczyzn. W niektórych krajach zaszły poważne zmiany w stosunkach pomiędzy kobietami i mężczyznami, zwłaszcza tam, gdzie nastąpił zdecydowany postęp w dziedzinie oświaty kobiet oraz znaczący wzrost liczby kobiet wykonujących pracę zarobkową. W podziale pracy stopniowo zaciera się związek rozróżnienia funkcji produkcyjnych i reprodukcyjnych z kulturową tożsamością płci (*gender*), ponieważ kobiety coraz częściej podejmują pracę zawodowa w dziedzinach zdominowanych do tej pory przez mężczyzn, a mężczyźni zaczęli przyjmować większą odpowiedzialność za sprawy domowe, łącznie z opieką nad dziećmi. Jednak zmiany dotyczące ról były w przypadku kobiet większe i bardziej gwałtowne niż w przypadku mężczyzn. W wielu krajach różnice między dokonaniami i działalnością kobiet i mężczyzn wciąż traktuje się bardziej jako wynik niezmiennych różnic biologicznych niż jako konsekwencję społecznych ról związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*).

28. Ponadto, w 10 lat po Konferencji w Nairobi wciąż jeszcze nie została osiągnięta równość kobiet i mężczyzn. Przeciętnie kobiety stanowią na świecie zaledwie 10% wszystkich pochodzących z wyboru ustawodawców i są niedostatecznie reprezentowane w większości krajowych i międzynarodowych struktur administracyjnych, zarówno publicznych jak i prywatnych. Organizacja Narodów Zjednoczonych nie stanowi pod tym względem wyjątku. Pięćdziesiąt lat po swoim powstaniu nadal pozbawia się ona korzyści, jakie mogłoby jej przynieść przywództwo kobiet, z powodu niedostatecznej ich reprezentacji na szczeblach decyzyjnych w Sekretariacie i wyspecjalizowanych agendach.

29. Kobiety odgrywają newralgiczną rolę w rodzinie. Rodzina jest podstawową komórką społeczną i w związku z tym należy ją wspierać. Ma ona prawo do całościowej ochrony i pomocy. Rodzina przyjmuje różne formy w różnych systemach kulturowych, politycznych i społecznych. Należy respektować prawa, możliwości i obowiązki poszczególnych członków rodziny. Nie został jeszcze w pełni dostrzeżony ani oceniony stopień, w jakim kobiety przyczyniają się do dobrobytu rodziny i rozwoju społeczeństwa. Należy docenić społeczne znaczenie macierzyństwa oraz rolę rodziców w rodzinie i w wychowaniu dzieci. Wychowanie dzieci wymaga rozłożenia odpowiedzialności pomiędzy rodziców, kobiety i mężczyzn oraz całe społeczeństwo. Macierzyństwo - matkowanie i prokreacyjna rola kobiety - nie mogą być źródłem dyskryminacji ani ograniczać pełnego uczestnictwa kobiet w życiu społecznym. Należy również uznać ważną rolę, jaką odgrywają kobiety w wielu krajach, opiekując się innymi członkami rodziny.

30. Pomimo spadku wskaźnika wzrostu ludności przyrost ludności na świecie w liczbach bezwzględnych, dochodzący obecnie do 86 milionów rocznie, osiągnął rekordowy poziom. Dwie inne wielkie tendencje demograficzne miały poważny wpływ na wskaźnik procentowy określający ilość osób pozostających na utrzymaniu rodziny. W wielu krajach rozwijających się 45 do 50% ludności jest w wieku poniżej 15 roku życia, podczas gdy w krajach uprzemysłowionych wzrasta zarówno liczba, jak i procentowy udział ludzi starszych. Wg szacunków Organizacji Narodów Zjednoczonych do roku 2025 w krajach rozwijających się będzie mieszkało 72% ludzi w wieku powyżej 60 roku życia, z których ponad połowę będą stanowiły kobiety. Opieka nad dziećmi, osobami chorymi i starszymi to obowiązek, który w stopniu niewspółmiernie wielkim spada na kobiety z powodu nierówności pomiędzy płciami i nierównego podziału pracy wynagradzanej i niewynagradzanej między kobiety i mężczyzn.

31. Wiele kobiet odczuwa w sposób szczególnie dotkliwy bariery, na które natrafia z powodu różnych innych czynników wiążących się dodatkowo z kulturową tożsamością ich płci (*gender*), powodujących często ich izolację lub marginalizację. Między innymi nie mają one możliwości korzystania z przysługujących im podstawowych praw człowieka, jak również nie mają dostępu do oświaty i szkolenia zawodowego, zatrudnienia, mieszkań, pozbawione są szans osiągnięcia niezależności finansowej, a także udziału w procesie podejmowania decyzji. Kobietom tym często

odbiera się możliwość włączenia się swym działaniem w ogólny nurt (*meinstream*) działań na rzecz lokalnej społeczności.

32. W ciągu ubiegłej dekady dojrzewała też coraz bardziej świadomość, że kobiety należące do ludności rdzennej, wzbogacające i umacniające - poprzez swą tożsamość, tradycje kulturowe oraz formy organizacji społecznej - społeczności lokalne, w których żyją, mają swoje odrębne dążenia i problemy. Kobiety rdzennego pochodzenia często napotykają przeszkody, wynikające zarówno z faktu, iż są kobietami, jak i z faktu przynależności do społeczności rdzennych.

33. W ciągu ostatnich 20 lat dokonała się na świecie rewolucja w dziedzinie komunikacji. Wraz z postępem w technologii komputerowej oraz telewizji satelitarnej i kablowej wzrasta i rozszerza się w skali światowej dostęp do informacji, stwarzając nowe możliwości udziału kobiet w środkach komunikacji i masowego przekazu oraz rozpowszechniania informacji nt. kobiet. Ale światowe sieci komunikacyjne wykorzystywane były także do rozpowszechniania stereotypowego i poniżającego wizerunku kobiet dla czysto konsumpcyjnych celów komercyjnych. Do czasu, gdy kobiety nie będą na równych prawach uczestniczyć zarówno od strony technicznej, jak i decyzyjnej w środkach komunikacji i masowego przekazu, łącznie ze sferą artystyczną, nadal będzie prezentowany ich niewłaściwy wizerunek, a świadomość nt. ich rzeczywistych problemów życiowych będzie niepełna. Środki masowego przekazu mogą odegrać wielką rolę w promowaniu awansu kobiet oraz równości kobiet i mężczyzn, ukazując wizerunek kobiet i mężczyzn w sposób nie obciążony stereotypami, zróżnicowany i wyważony oraz respektując godność i wartość jednostki ludzkiej.

34. Nieustanna degradacja środowiska, wpływając na życie wszystkich ludzi, często w sposób bardziej bezpośredni godzi w kobiety. Zdrowiu kobiet i podstawom ich egzystencji zagrażają zanieczyszczenia i odpady toksyczne, prowadzone na szeroką skalę wycinanie lasów, powiększanie się obszarów pustynnych, susze oraz jałowienie gruntów i wyczerpywanie się zasobów przybrzeżnych i morskich. Wszystkie te czynniki zwiększają problemy zdrowotne związane z wpływem środowiska, a nawet mogą prowadzić do przypadków śmierci wśród kobiet i dziewcząt. Najbardziej zagrożone są kobiety wiejskie i należące do ludności rdzennej, ponieważ ich środki do życia i codzienne bytowanie zależą bezpośrednio od istnienia trwałych ekosystemów.

35. Ubóstwo oraz degradacja środowiska są ze sobą ściśle powiązane. Ubóstwo ze swej strony pociąga za sobą pewnego rodzaju negatywne konsekwencje dla środowiska, ale główną przyczyną stałej degradacji środowiska na świecie, szczególnie w krajach uprzemysłowionych, są niestabilne modele konsumpcji i produkcji, co jest czynnikiem zwiększającym ubóstwo i brak równowagi, stanowiąc przez to przedmiot poważnej troski.

36. Ogólnoświatowe tendencje doprowadziły do głębokich zmian w strategiach zdobywania środków do życia i w strukturze rodziny. We wszystkich regionach wzrosła w istotny sposób migracja z terenów wiejskich do miast. Przewiduje się, że do roku 2000 ludność miejska na całym świecie będzie stanowiła 47% ogółu ludności.

Szacuje się na 125 milionów liczbę migrantów, uchodźców i osób przesiedlonych, z których połowa żyje w krajach rozwijających się. Te masowe ruchy ludności mają poważne konsekwencje dla struktury i dobrostanu (*well-being*) rodziny oraz niejednakowe skutki dla kobiet i mężczyzn, wiążąc się w wielu przypadkach z seksualnym wykorzystywaniem kobiet.

37. Zgodnie z szacunkami Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) na początku 1995 r. liczba przypadków zachorowań na AIDS (nabyty syndrom braku odporności) wynosiła 4,5 miliona ludzi. Oszacowano, iż od momentu stwierdzenia po raz pierwszy objawów tej choroby zostało zarażonych wirusem HIV (ludzki syndrom braku odporności) 19,5 miliona mężczyzn, kobiet i dzieci, a przewiduje się, że do końca bieżącej dekady zostanie nim zarażonych dalsze 20 milionów ludzi. Wśród nowych przypadków zarażenia będzie prawdopodobnie dwa razy więcej kobiet niż mężczyzn. We wczesnej fazie pandemii AIDS liczba zarażonych kobiet nie była zbyt duża; obecnie jednak jest ich około 8 milionów. Szczególnie narażone są kobiety młode i młodociane. Ocenia się, że do roku 2000 zarazi się wirusem HIV ponad 13 milionów kobiet, a 4 miliony umrze w wyniku AIDS na różne choroby. Szacuje się ponadto, że każdego roku pojawia się około 250 milionów nowych przypadków zachorowań na choroby przenoszone drogą płciową. W alarmującym tempie wzrasta zachorowalność na choroby weneryczne, łącznie z HIV/AIDS, wśród kobiet i dziewcząt, zwłaszczea w krajach rozwijających się.

38. Od 1975 r. zgromadzono wiele informacji dających dużą wiedzę nt. statusu kobiet i warunków ich życia. W większości krajów kobiety przez całe życie natrafiają w swej codziennej egzystencji i w swych aspiracjach co do dalszej przyszłości na bariery takie, jak dyskryminacyjne postawy, niesprawiedliwe struktury społeczne i gospodarcze oraz brak środków, co ogranicza ich pełne i oparte na zasadach równości uczestnictwo w życiu publicznym. W wielu krajach praktyka prenatalnej selekcji ze względu na płeć, wysoki wskaźnik śmiertelności wśród bardzo młodych dziewcząt oraz mniejsza liczba dziewcząt niż chłopców uczących się w szkołach świadczą o tym, że preferowanie w rodzinie synów ogranicza dostęp dziewcząt do żywności, oświaty oraz opieki zdrowotnej, a nawet samo ich prawo do życia. Dyskryminacja wobec kobiet zaczyna się już w najwcześniejszym okresie ich życia, a zatem należy na nią reagować począwszy od momentu narodzin.

39. Dzisiejsza dziewczynka to kobieta jutra. Jej talenty, pomysły oraz energia stanowią podstawę pełnego osiągnięcia takich celów, jak równość, rozwój i pokój. By w pełni zrealizować swoje możliwości, musi rozwijać się w sprzyjającym środowisku, umożliwiającym jej zaspokojenie duchowych, intelektualnych i materialnych potrzeb w zakresie utrzymania, ochrony i rozwoju oraz gwarantującym jej równe prawa. Jeśli kobiety mają być równymi partnerami mężczyzn we wszystkich dziedzinach życia i rozwoju, to trzeba już dzisiaj uznać ludzką godność i wartość dziewczynki oraz zapewnić jej pełne korzystanie z przysługujących jej praw człowieka i podstawowych wolności, łącznie z prawami zawartymi w Konwencji o Prawach Dziecka[11], na

[11] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 44/25, aneks

powszechną ratyfikację której zdecydowanie się nalega. Jak dotąd na całym świecie można stwierdzić fakty świadczące o tym, że dyskryminacja i przemoc wobec kobiet zaczyna się już w najwcześniejszym okresie i kontynuowana jest przez całe dalsze ich życie. Często mają one mniejszy niż chłopcy dostęp do żywności, opieki w dziedzinie zdrowia fizycznego i psychicznego oraz do oświaty, w mniejszym stopniu korzystają z praw oraz możliwości i korzyści, jakie daje dzieciństwo i wiek dojrzewania. Często padają ofiarą różnych form wykorzystywania seksualnego i ekonomicznego - pedofilii, wymuszonej prostytucji, a możliwe, że i handlu organami i tkankami ludzkimi, przemocy i szkodliwych praktyk, takich jak dzieciobójstwo i prenatalna selekcja ze względu na płeć, kazirodztwo, okaleczenie żeńskich narządów płciowych i wczesne małżeństwo, łącznie z małżeństwem w wieku dziecięcym.

40. Połowa ludności świata ma mniej niż 25 lat, a większa część młodzieży na świecie - ponad 85% - żyje w krajach rozwijających się. Decydenci muszą być świadomi konsekwencji takich wskaźników demograficznych. Należy podjąć specjalne działania w celu zapewnienia młodym kobietom zdobycia kwalifikacji niezbędnych do aktywnego i skutecznego udziału w kierowaniu sprawami społecznymi, kulturalnymi, politycznymi i gospodarczymi na wszystkich szczeblach. Newralgiczne znaczenie ma w tym względzie to, by społeczność międzynarodowa dała wyraz swemu ożywionemu nowym duchem zaangażowaniu w sprawę przyszłości - zaangażowaniu w to, by zainspirować młode pokolenie kobiet i mężczyzn do wspólnej pracy na rzecz społeczeństwa opartego na bardziej sprawiedliwych zasadach. To nowe pokolenie liderów musi zaakceptować i promować świat, w którym żadnego dziecka nie dotyka niesprawiedliwość, ucisk i nierówność i w którym może ono swobodnie rozwijać swoje możliwości. Integralną część procesu uspołecznienia musi więc stanowić zasada równości kobiet i mężczyzn.

Rozdział III

NEWRALGICZNE OBSZARY PROBLEMOWE

41. Awans kobiet oraz osiągnięcie równości kobiet i mężczyzn są związane z prawami człowieka i stanowią warunek sprawiedliwości społecznej. Cele te nie powinny być traktowane jako odrębny problem kobiet. Ich realizacja to jedyny sposób na zbudowanie trwałego, opartego na zasadach sprawiedliwości i rozwiniętego społeczeństwa. Uwłasnowolnienie (*empowerment*) kobiet oraz równość kobiet i mężczyzn stanowią podstawowy warunek osiągnięcia przez wszystkie narody politycznego, społecznego, gospodarczego, kulturalnego i środowiskowego bezpieczeństwa.

42. Nie osiągnięto większości celów ustalonych przez Perspektywiczne Strategie z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet. Pomimo wysiłków Rządów, organizacji pozarządowych oraz kobiet i mężczyzn na całym świecie nadal istnieją bariery utrudniające uwłasnowolnienie (*empowerment*) kobiet. W wielu częściach świata trwają głębokie kryzysy polityczne, gospodarcze i ekologiczne: agresje wojenne, konflikty zbrojne, reżimy kolonialne i inne formy obcej dominacji lub okupacji, wojny domowe i terroryzm. Tego rodzaju sytuacje wraz z dotyczącymi ogółu kobiet takimi zjawiskami, jak systemowa lub faktyczna dyskryminacja, łamanie i brak ochrony wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich praw obywatelskich, kulturalnych, ekonomicznych, politycznych i społecznych, łącznie z prawem do rozwoju, oraz zakorzenione, oparte na uprzedzeniach postawy wobec kobiet i dziewcząt, to tylko niektóre z problemów, jakie dało się stwierdzić od momentu Światowej Konferencji poświęconej Przeglądowi i Ocenie Rezultatów Dekady Kobiet Narodów Zjednoczonych: Równość, Rozwój i Pokój w roku 1985.

43. Przegląd postępów osiągniętych od czasu Konferencji w Nairobi zwraca uwagę na szczególnie niepokojące problemy - na obszary priorytetowe, wymagające podjęcia pilnych działań. Wszystkie zaangażowane w sprawę podmioty powinny koncentrować swe działania i środki na strategicznych celach - w sposób konieczny ze sobą powiązanych, wzajemnie od siebie zależnych i wysoce priorytetowych - związanych z newralgicznymi obszarami problemowymi; powinny one też stworzyć i uruchomić mechanizmy ponoszenia odpowiedzialności dotyczące wszystkich tych obszarów problemowych.

44. W tym celu wzywa się Rządy, społeczność międzynarodową oraz społeczeństwo obywatelskie, łącznie z organizacjami pozarządowymi i sektorem prywatnym, do podjęcia strategicznych działań na następujących newralgicznych obszarach problemowych:

- Utrzymujące się i rosnące ubóstwo kobiet;

- Nierówność, nieodpowiedniość i niejednakowa dostępność oświaty i szkoleń:

- Nierówność, nieodpowiedniość i niejednakowa dostępność opieki zdrowotnej i związanych z nią usług;

- Przemoc wobec kobiet;

- Konsekwencje konfliktów zbrojnych i innego typu konfliktów ponoszone przez kobiety, w tym przez kobiety żyjące pod obcą okupacją;

- Nierówność w ramach struktur i strategii gospodarczych, we wszystkich formach działalności produkcyjnej oraz w dostępie do zasobów;

- Nierówność kobiet i mężczyzn co do udziału w sprawowaniu władzy i podejmowaniu decyzji na wszystkich szczeblach;

- Niedostateczne mechanizmy promocji awansu kobiet na wszystkich szczeblach;

- Brak poszanowania oraz niewłaściwa promocja i ochrona praw kobiet jako praw człowieka;

- Stereotypowy wizerunek kobiet w mediach oraz nierówny udział i dostęp kobiet do wszelkich systemów komunikacyjnych, a zwłaszcza do środków masowego przekazu;

- Związana z kulturową tożsamością płci (*gender*) nierówność w traktowaniu kobiet przy gospodarowaniu zasobami naturalnymi i ochronie środowiska naturalnego;

- Utrzymująca się dyskryminacja oraz łamanie praw dziewczynek.

Rozdział IV

CELE STRATEGICZNE I DZIAŁANIA, KTÓRE MAJĄ BYĆ PODJĘTE

45. Na każdym z newralgicznym obszarów problemowych dokonana zostaje diagnoza sytuacji i przedstawione są cele strategiczne wraz z konkretnymi działaniami, które mają być podjęte przez różne podmioty dla ich realizacji. Cele strategiczne wynikają z charakteru newralgicznych obszarów problemowych, a specyficzne działania, które mają być podjęte dla ich realizacji, nie dotyczą oddzielnie równości, rozwoju i pokoju -- celów Perspektywicznych Strategii z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet -- ale traktują te cele w sposób ukazujący ich wzajemną zależność. Cele i działania są ze sobą powiązane, wysoce priorytetowe oraz wzajemnie się uzupełniają. Celem Platformy Działania jest poprawa sytuacji wszystkich bez wyjątku kobiet, wszystkie one bowiem natrafiają na tego typu przeszkody, ale szczególną uwagę należy przy tym poświęcić grupom znajdującym się w najbardziej niekorzystnej sytuacji.

46. Platforma Działania uznaje, że kobiety natrafiają na bariery utrudniające im osiągnięcie pełnej równości i awansu, w postaci takich czynników, jak rasa, wiek, język, grupa etniczna, kultura, religia, niepełnosprawność, przynależność do ludności rdzennej i inne wyróżniki określające ich status. Wiele kobiet napotyka specyficzne przeszkody w związku ze swym statusem rodzinnym, w szczególności samotne matki, lub swym statusem społeczno-ekonomicznym, np. w związku z tym, że mieszkają na terenach wiejskich, odizolowanych lub ubogich. Z dodatkowymi trudnościami borykają się kobiety-uchodźcy i inne kobiety przesiedlone, łącznie z kobietami przesiedlonymi w obrębie kraju, jak również imigrantki i migrantki, w tym pracujące migrantki. Jest też wiele kobiet szczególnie zagrożonych z powodu klęsk żywiołowych, ciężkich i zakaźnych chorób oraz różnych form przemocy wobec kobiet.

A. Ubóstwo kobiet

47. Obecnie na świecie ponad miliard ludzi, z których większą część stanowią kobiety, żyje w warunkach skrajnego ubóstwa - w większości w krajach rozwijających się. Przyczyny ubóstwa są różne, między innymi są to przyczyny natury strukturalnej. Ubóstwo jest złożonym, wielowymiarowym problemem o podłożu zarówno krajowym, jak i międzynarodowym. Powstanie systemu ekonomicznego obejmującego cały świat oraz coraz większa wzajemna zależność narodów zarazem rzuca nowe wyzwania i stwarza nowe możliwości trwałego wzrostu i rozwoju gospodarczego, jak też wystawia przyszłość gospodarki światowej na niebezpieczeństwo i niepewność. Do niepewności koniunktury gospodarczej na świecie dołączyły się dodatkowo takie czynniki, jak restrukturyzacja gospodarcza oraz, w niektórych krajach, stałe, nie do spłacenia, zadłużenie zagraniczne i programy dostosowań strukturalnych. Możliwości Rządów co do zaspokojenia podstawowych potrzeb swoich narodów były ponadto ograniczone

przez wszelkiego rodzaju konflikty, przesiedlenia ludności i degradację środowiska naturalnego. Przeobrażenia gospodarki światowej w zasadniczy sposób zmieniają we wszystkich krajach parametry rozwoju społecznego. Jedną ze znaczących tendencji było rosnące ubóstwo kobiet, którego rozmiary są różne, w zależności od regionu. Do ubóstwa kobiet w poważny sposób przyczynia się także związana z kulturową tożsamością płci (*gender*) dysproporcja w sprawowaniu władzy ekonomicznej. Do większego obciążenia kobiet, zwłaszcza tych, które mają po kilka osób na utrzymaniu, przyczyniła się dodatkowo migracja i związane z nią zmiany w strukturach rodzinnych. W obliczu tych tendencji wymagają ponownego przemyślenia i zmodyfikowania dotychczasowe strategie makroekonomiczne. Strategie te koncentrują się właściwie wyłącznie na sektorze formalnym [pomijając nieformalny sektor gospodarki]. Wykazują one również tendencje do ograniczania inicjatyw kobiecych oraz nie analizują swoich odmiennych skutków dla kobiet i mężczyzn. Zastosowanie analizy z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do szerokiej gamy strategii i programów stanowi więc zasadniczą sprawę dla strategii mających na celu ograniczenie ubóstwa. Likwidacja ubóstwa i zapewnienie trwałego rozwoju wymaga uczestniczenia w pełni i na równych prawach przez kobiety i mężczyzn w określaniu polityki i strategii makroekonomicznych i społecznych. Likwidacja ubóstwa nie może być realizowana jedynie za pośrednictwem programów przeciwdziałania ubóstwu, ale wymaga demokratyzacji i zmian w strukturach gospodarczych, zapewniających wszystkim kobietom dostęp do środków, możliwości oraz służb publicznych. Ubóstwo przejawia się na wiele sposobów - takich, jak brak dochodów i środków produkcyjnych wystarczających do zapewnienia sobie trwałego utrzymania; głód i niedożywienie; zły stan zdrowia; brak lub ograniczona dostępność oświaty i innych podstawowych usług; zwiększony wskaźnik zachorowalności i śmiertelności spowodowanej chorobami; bezdomność i nieodpowiednie warunki mieszkaniowe; niebezpieczne środowisko; oraz dyskryminacja i izolacja społeczna. Charakteryzuje je również brak udziału w decydowaniu o sprawach publicznych, społecznych i kulturalnych. Występuje ono we wszystkich krajach: jako ubóstwo masowe w wielu krajach rozwijających się i jako obszary ubóstwa w krajach bogatych i rozwiniętych. Ubóstwo może wynikać z recesji gospodarczej, powodującej utratę środków utrzymania, może też być spowodowane katastrofą bądź konfliktem. Występuje również zjawisko ubóstwa nisko wynagradzanych pracowników lub skrajnej biedy ludzi, którzy znaleźli się poza systemami pomocy dla rodziny, opieki społecznej oraz ubezpieczeń.

48. W ciągu ostatniej dekady liczba kobiet żyjących w ubóstwie wzrosła znacznie bardziej w porównaniu z liczbą mężczyzn, zwłaszcza w krajach rozwijających się. Feminizacja ubóstwa stała się również ostatnio ważnym problemem w krajach przechodzących proces ekonomicznej transformacji, jako szybko dający o sobie znać skutek przemian politycznych, gospodarczych i społecznych. Obok czynników gospodarczych odpowiedzialność za ten stan rzeczy ponosi również: sztywność społecznych ról narzucanych przez kulturową tożsamość płci (*gender*), ograniczony dostęp kobiet do sprawowania władzy, oświaty, szkoleń i środków produkcyjnych oraz inne zjawiska zagrażające bezpieczeństwu rodzin. Czynnikiem przyczyniającym się do tej sytuacji jest również to, że nie włącza się w odpowiedni sposób w zasadniczy nurt (*mainstream*) wszystkich analiz i procesów planowania gospodarczego perspektywy

kulturowej tożsamości płci (*gender*), jak również pomija się strukturalne przyczyny ubóstwa.

49. Kobiety wnoszą wkład w życie gospodarcze oraz w walkę z ubóstwem, wykonując wynagradzaną i niewynagradzaną pracę w domu, w społeczności lokalnej i w miejscu pracy. Uwłasnowolnienie (*empowerment*) kobiet stanowi zasadniczy czynnik likwidacji ubóstwa.

50. Mimo że ubóstwo dotyka gospodarstwa domowe w całości, kobiety - z powodu opartego na kulturowej tożsamości płci (*gender*) podziału pracy domowej oraz odpowiedzialności za dobre funkcjonowanie gospodarstwa domowego - są niewspółmiernie bardziej obciążone, borykając się z pogodzeniem ze sobą konsumpcji i produkcji gospodarstwa domowego w warunkach rosnącego niedostatku. Skutki pogłębiającego się ubóstwa odczuwają szczególnie dotkliwie kobiety w wiejskich gospodarstwach domowych.

51. Ubóstwo kobiet jest bezpośrednio związane z brakiem możliwości ekonomicznych i niezależności finansowej, brakiem dostępu do zasobów kapitałowych - kredytu, własności ziemskiej i dziedziczenia - oraz do oświaty i świadczeń wspierających, a także z ich minimalnym uczestnictwem w procesie podejmowania decyzji. Ubóstwo może też stwarzać sytuacje najbardziej narażające kobiety na wyzysk seksualny.

52. W zbyt wielu krajach systemy opieki społecznej nie uwzględniają w dostatecznym stopniu specyficznych warunków kobiet żyjących w ubóstwie, a także występuje tendencja do zmniejszania liczby usług świadczonych w ramach takich systemów. Ubóstwo, zwłaszcza w starszym wieku, zagraża kobietom bardziej niż mężczyznom tam, gdzie systemy ubezpieczeń społecznych oparte są na zasadzie ciągłości pracy zarobkowej. Zdarza się, że kobiety nie spełniają tego warunku z powodu przerw w pracy spowodowanych brakiem równowagi w podziale pracy wynagradzanej i niewynagradzanej. Ponadto starsze kobiety napotykają też na większe przeszkody przy próbie powrotu do pracy.

53. W wielu krajach rozwiniętych, w których poziom wykształcenia ogólnego oraz przygotowania zawodowego kobiet i mężczyzn są podobne i gdzie istnieją systemy ochrony przed dyskryminacją, przekształcenia gospodarcze ostatniej dekady miały w niektórych dziedzinach silny wpływ na wzrost bezrobocia kobiet i destabilizację ich zatrudnienia. W związku z tym wzrosła liczba kobiet ubogich. W krajach, w których liczba dziewcząt objętych nauką szkolną jest wysoka, te, które kończą szkołę najwcześniej, bez uzyskania jakichkolwiek kwalifikacji, mają najmniejsze szanse na znalezienie pracy.

54. W krajach przechodzących ekonomiczną transformację, jak również w innych krajach będących w trakcie zasadniczych przemian politycznych, gospodarczych i społecznych, przemiany te często prowadziły do zmniejszenia się dochodów kobiet, albo nawet do całkowitego pozbawienia ich źródeł dochodów.

55. Należy zwiększyć możliwości produkcyjne kobiet, zwłaszcza w krajach rozwijających się, poprzez zapewnienie im dostępu do kapitału, zasobów, kredytu, ziemi, technologii, informacji, pomocy technicznej i szkoleń w celu zwiększenia ich dochodu oraz poprawy stanu wyżywienia, wykształcenia i opieki zdrowotnej, a także statusu w obrębie gospodarstwa domowego. Uruchomienie produkcyjnych możliwości kobiet ma podstawowe znaczenie dla wyrwania się przez nie z kręgu ubóstwa, tak by mogły w pełni korzystać ze zdobyczy rozwoju oraz z produktów swojej własnej pracy.

56. Trwały rozwój i stały oraz trwały wzrost gospodarczy można osiągnąć tylko dzięki poprawie gospodarczego, społecznego, politycznego, prawnego i kulturalnego statusu kobiet. Podstawą trwałego rozwoju powinien być sprawiedliwy rozwój społeczny, respektujący prawo ubogich, w szczególności kobiet, do stałego korzystania z zasobów środowiska naturalnego.

57. Sukces strategii i działań mających wspierać i intensyfikować promocję równości płci w aspekcie ich kulturowej tożsamości (*gender*) oraz poprawić status kobiet wymaga włączenia perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) w ogólne strategie dotyczące wszystkich dziedzin życia społecznego, jak również podjęcia działań pozytywnych przy odpowiednim wsparciu instytucjonalnym i finansowym na wszystkich szczeblach.

Cel strategiczny A.1. Zrewidować, podjąć i kontynuować działania makroekonomiczne i strategie rozwoju wychodzące naprzeciw potrzebom i wysiłkom kobiet żyjących w ubóstwie

Działania, które należy podjąć:

58. Rządy mają:

(a) Dokonać, przy pełnym i równym udziale kobiet, przeglądu i modyfikacji strategii makroekonomicznych i społecznych pod kątem celów sformułowanych w Platformie Działania.

(b) Zanalizować z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) strategie i programy -w szczególności te, które dotyczą stabilności makroekonomicznej, dostosowania strukturalnego, zadłużenia zewnętrznego, opodatkowania, inwestycji, zatrudnienia, rynków i wszystkich związanych z tymi kwestiami działów gospodarki - pod kątem ich wpływu na ubóstwo i brak równości, a zwłaszcza na kobiety; ocenić ich wpływ na dobrostan (*well-being*) i warunki życia rodziny oraz zmodyfikować je w razie potrzeby w taki sposób, by promowały bardziej sprawiedliwy podział środków produkcji, kapitału, możliwości, dochodu i usług;

(c) W ramach ogólnych działań na rzecz trwałego rozwoju dla dobra człowieka prowadzić i realizować racjonalną i stabilną politykę w skali makroekonomicznej i w poszczególnych działach gospodarki, opracowaną i monitorowaną przy pełnym i równym udziale kobiet, wspierającą wszechstronny, stały wzrost gospodarczy, nakierowaną na strukturalne przyczyny ubóstwa i zmierzającą do likwidacji ubóstwa i do ograniczenia nierówności opartej na kulturowej tożsamości płci (*gender-based*);

(d) Dokonać restrukturyzacji wydatków publicznych i określić cele, na które mają one być przeznaczone, dla zwiększenia szans kobiet w sferze gospodarczej, zapewnienia równego dostępu do środków produkcyjnych oraz wyjścia naprzeciw podstawowym społecznym, edukacyjnym i zdrowotnym potrzebom kobiet, w szczególności tych, które żyją w ubóstwie.

(e) Rozwijać rolnictwo i rybołówstwo wszędzie tam, gdzie jest to możliwe i potrzebne, w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu zabezpieczenia i samowystarczalności w zakresie żywności, na szczeblu zarówno gospodarstwa domowego, jak i gospodarki narodowej, poprzez przydzielanie niezbędnych środków finansowych, technicznych i ludzkich.

(f) Rozwijać strategie i programy działania na rzecz sprawiedliwej dystrybucji żywności w ramach gospodarstwa domowego;

(g) Uczynić integralną częścią polityki społecznej działania zmierzające do zapewnienia odpowiedniego systemu ochrony oraz do wzmocnienia krajowych i społecznych systemów pomocy, aby umożliwić kobietom żyjącym w ubóstwie przetrwanie w trudnych warunkach ekonomicznych oraz zabezpieczyć im środki utrzymania i dochody w okresach kryzysu;

(h) Opracować strategie gospodarcze mające pozytywny wpływ na zatrudnienie oraz dochody pracowniczek, zarówno w sektorze formalnym, jak i nieformalnym, oraz podjąć specjalne działania w celu rozwiązania problemu bezrobocia kobiet, w szczególności długotrwałego bezrobocia;

(i) Opracować i wdrożyć, o ile to konieczne, specjalne strategie gospodarcze, społeczne, rolne oraz odpowiednie inne w celu wsparcia gospodarstw domowych kierowanych przez kobiety;

(j) Stworzyć i wprowadzić w życie programy przeciwdziałania ubóstwu, w szczególności plany zatrudnienia, aby ułatwić kobietom żyjącym w ubóstwie dostęp do żywności, między innymi poprzez zastosowanie odpowiednich mechanizmów regulacji cen i dystrybucji;

(k) Zadbać o to, by były w pełni respektowane prawa człowieka wszystkich migrantek, w szczególności pracujących migrantek, oraz chronić je przed przemocą i wyzyskiem; podjąć działania w celu poprawy sytuacji legalnych migrantek, w szczególności migrantek pracujących, oraz ułatwić ich

produktywne zatrudnianie dzięki uznawaniu w większym stopniu posiadanych przez nie kwalifikacji, zagranicznego wykształcenia i referencji, jak również pomagać im w pełnej integracji ze środowiskiem pracowniczym;

(l) Podjąć działania w celu włączenia lub przywrócenia kobiet żyjących w ubóstwie lub zepchniętym na margines społeczeństwa do produktywnej pracy i do zasadniczego nurtu (*meinstream*) gospodarczego, a także zapewnić kobietom przesiedlonym w obrębie własnego kraju pełną równość szans w życiu gospodarczym oraz uznawać kwalifikacje i kompetencje imigrantek i uchodźczyń;

(m) Umożliwić kobietom znalezienie przystępnego finansowo mieszkania oraz dostępu do ziemi, między innymi poprzez usunięcie wszelkich restrykcji w tym względzie, ze zwróceniem szczególnej uwagi na to, by wyjść naprzeciw potrzebom kobiet, zwłaszcza kobiet żyjących w ubóstwie oraz kobiet pełniących rolę głowy rodziny;

(n) Opracować i wdrożyć strategie oraz programy, które poprawią dostęp kobiet zajmujących się produkcją rolną i rybną (łącznie z tymi, które produkują na potrzeby własne, szczególnie na terenach wiejskich), do usług finansowych, technicznych, informacyjno-doradczych i marketingowych; zapewnić dostęp do ziemi i prawo dysponowania nią oraz odpowiednią infrastrukturę i technologię w celu zwiększenia dochodów kobiet i wspierania żywnościowego zabezpieczenia gospodarstwa domowego, szczególnie w regionach wiejskich, jak również w razie potrzeby popierać rozwój działających na zasadach rynkowych spółdzielni producentów;

(o) Stworzyć systemy ubezpieczeń społecznych tam, gdzie one nie istnieją, oraz dokonać ich rewizji tam, gdzie istnieją, pod kątem indywidualnego zrównania kobiet i mężczyzn we wszystkich okresach ich życia;

(p) Zapewnić dostępność bezpłatnych lub nisko płatnych usług prawnych, również w zakresie elementarnej świadomości prawnej, przeznaczonych zwłaszcza dla kobiet żyjących w ubóstwie;

(q) Zastosować specjalne środki w celu wsparcia i rozwinięcia strategii i programów dotyczących kobiet z ludności rdzennej - zapewniając im pełne w nich uczestnictwo i respektując kulturowe różnice - dających im szanse i możliwości dobrowolnego udziału w procesach rozwojowych i wydobycia się w ten sposób z nękającego je ubóstwa;

59. Wielostronne instytucje finansowe i wspierające rozwój, w tym Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy oraz regionalne instytucje ds. rozwoju, jak również organizacje działające na rzecz rozwoju w ramach współpracy dwustronnej, mają:

(a) Zgodnie ze zobowiązaniami podjętymi podczas Światowego Szczytu Rozwoju Społecznego szukać możliwości uruchomienia nowych i dodatkowych środków finansowych, w odpowiednich i przewidywalnych ilościach, na zasadach zapewniających ich maksymalną dostępność i umożliwiających wykorzystanie wszelkich dostępnych źródeł i mechanizmów finansowania, w celu przyczynienia się do likwidacji ubóstwa i z przeznaczeniem dla kobiet żyjących w ubóstwie.

(b) Zwiększyć potencjał analityczny w celu bardziej systematycznego forsowania podejścia z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) oraz jej uwzględniania przy opracowywaniu i realizacji programów kredytowych, w tym programów dostosowania strukturalnego i uzdrowienia gospodarki;

(c) Znaleźć skuteczne, ukierunkowane na rozwój i trwałe rozwiązania problemów zadłużenia zewnętrznego, takie, by pomagały one w finansowaniu programów i projektów rozwojowych, w tym dotyczących awansu kobiet, między innymi poprzez natychmiastową realizację warunków umorzenia długów, uzgodnionych w grudniu 1994 roku przez Klub Paryski i obejmujących redukcję długów, łącznie z ich anulowaniem i innego rodzaju ulgami, oraz wynajdywać sposoby obracania długów na realizację programów i projektów rozwoju społecznego zgodnych z priorytetami Platformy Działania;

(d) Wzywać międzynarodowe instytucje finansowe do przeanalizowania nowatorskich sposobów zmniejszenia zadłużenia krajów o niskim dochodzie i w wysokim stopniu wielostronnym charakterze zadłużenia;

(e) Zadbać o to, by programy dostosowania strukturalnego były opracowane w sposób minimalizujący ich negatywne skutki i mający pozytywne konsekwencje dla grup i środowisk wrażliwych i znajdujących się w trudnej sytuacji, poprzez zapobieganie ich marginalizacji w działaniach gospodarczych i społecznych oraz znajdowanie sposobów zapewnienia im dostępu do zasobów gospodarczych oraz działań gospodarczych i społecznych, a także kontroli nad nimi; podjąć działania zmierzające do ograniczenia nierówności i dysproporcji ekonomicznych;

(f) Zbadać wpływ programów dostosowania strukturalnego na rozwój społeczny, dokonując oceny ich skutków społecznych w sposób wrażliwy na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) oraz stosując inne odpowiednie metody, w celu opracowania strategii zmierzających do ograniczenia ich negatywnych skutków a zwiększenia ich pozytywnego wpływu, tak by kobiety nie ponosiły niewspółmiernie wielkich kosztów transformacji; uzupełniać kredytowanie dostosowania strukturalnego zwiększeniem kredytów przeznaczonych na rozwój społeczny;

(g) Stworzyć sprzyjające warunki, pozwalające kobietom znajdować i zachowywać stałe źródła utrzymania.

60. Krajowe i międzynarodowe organizacje pozarządowe i grupy kobiece mają:

(a) Mobilizować wszystkie strony zaangażowane w procesy rozwoju, w tym instytucje akademickie, organizacje pozarządowe, organizacje lokalne oraz grupy kobiece, w celu zwiększenia skuteczności programów przeciwdziałania ubóstwu dotyczących grup kobiet najbiedniejszych i znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji, takich jak kobiety wiejskie oraz kobiety należące do ludności rdzennej, kobiety pełniące rolę głowy gospodarstwa domowego, kobiety młode i stare, uchodźczynie i migrantki oraz kobiety niepełnosprawne, uznając, że troska o rozwój społeczny jest przede wszystkim obowiązkiem Rządów;

(b) W razie potrzeby angażować się w lobbing oraz tworzyć mechanizmy monitoringu, a także podejmować inne odpowiednie działania mające na celu doprowadzenie do realizacji zawartych w Platformie Działania zaleceń dotyczących likwidacji ubóstwa, a koncentrujące się na tym, by państwo i sektor prywatny wywiązywały się ze swoich zobowiązań oraz przestrzegały zasady jawności;

(c) Włączać do swoich działań kobiety o rozmaitych potrzebach; uznawać, że organizacje młodych są w realizacji programów rozwoju partnerami, których skuteczność będzie coraz bardziej wzrastać;

(d) Uczestniczyć we współpracy z rządem i sektorem prywatnym w opracowaniu kompleksowej krajowej strategii poprawy świadczeń zdrowotnych, edukacyjnych i socjalnych, dzięki której żyjące w ubóstwie dziewczęta i kobiety we wszystkich okresach życia uzyskałyby pełny do nich dostęp; szukać źródeł finansowania, które pozwoliłyby zapewnić ten dostęp, z uwzględnieniem w tej kwestii perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*), i rozszerzyć zasięg tych świadczeń tak, aby dotarły one na tereny wiejskie i odosobnione, gdzie nie ma instytucji państwowych.

(e) We współpracy z Rządami, pracodawcami, innymi partnerami społecznymi oraz ze stronami, których to dotyczy, wnosić wkład w opracowanie strategii w kwestii oświaty, szkolenia i doskonalenia zawodowego, zmierzających do umożliwienia kobietom zdobycia najrozmaitszych kwalifikacji, pozwalających sprostać nowym wymaganiom.

(f) Angażować się w obronę praw kobiet do pełnego i równego dostępu do zasobów gospodarczych, w tym prawa do dziedziczenia i własności ziemi oraz innej własności, kredytu, zasobów naturalnych i odpowiednich technologii.

Cel strategiczny A.2. **Dokonać rewizji ustawodawstwa i praktyk administracyjnych pod kątem zapewnienia kobietom równych praw i dostępu do zasobów gospodarczych**

Działania, które należy podjąć:

61. Rządy mają:

(a) Zapewnić dostępność bezpłatnych lub nisko płatnych usług prawnych, również w zakresie elementarnej świadomości prawnej, przeznaczonych zwłaszcza dla kobiet żyjących w ubóstwie;

(b) Podjąć reformy legislacyjne i administracyjne w celu zapewnienia kobietom pełnego i równego dostępu do zasobów gospodarczych, w tym prawa do dziedziczenia i własności ziemi oraz innej własności, kredytu, zasobów naturalnych i odpowiednich technologii;

(c) Rozważyć sprawę ratyfikacji Konwencji MOP Nr 169 w ramach działań na rzecz promocji i ochrony praw ludności rdzennej;

Cel strategiczny A.3. **Zapewnić kobietom dostęp do oszczędzania oraz mechanizmów i instytucji kredytowych**

Działania, które należy podjąć:

62. Rządy mają:

(a) Ułatwić na terenach wiejskich, odosobnionych i miejskich kobietom znajdującym się w trudnej sytuacji, w tym kobietom prowadzącym działalność gospodarczą, dostęp do usług finansowych, poprzez zacieśnienie więzów pomiędzy oficjalnymi bankami a pośredniczącymi organizacjami kredytowymi, w szczególności poprzez działania legislacyjne, szkolenia dla kobiet oraz stworzenie organizacjom pośredniczącym większych instytucjonalnych możliwości mobilizacji kapitału i zwiększenie [przez to] dostępności kredytu;

(b) Wspierać powiązania między instytucjami finansowymi a organizacjami pozarządowymi oraz nowatorskie praktyki kredytowe, w szczególności łączące kredyt z [innymi] świadczeniami na rzecz kobiet oraz z ich szkoleniem, a także wprowadzić ułatwienia kredytowe dla kobiet wiejskich.

63. Banki komercyjne, wyspecjalizowane instytucje finansowe oraz sektor prywatny w ramach wypróbowywania nowych strategii mają:

(a) Stosować w odniesieniu do kredytów i oszczędzania metody pozwalające skutecznie dotrzeć do kobiet żyjących w ubóstwie i nowatorskie pod względem obniżenia kosztów operacyjnych i kryteriów określania ryzyka;

(b) Otworzyć specjalne okienka kredytowe dla kobiet, w szczególności młodych, które nie są w stanie dać gwarancji w sensie tradycyjnym;

(c) Uprościć praktyki bankowe, np. poprzez obniżenie minimalnego depozytu oraz innych wymagań dotyczących otwierania kont bankowych;

(d) Zadbać w miarę możliwości o to, by w instytucjach świadczących usługi kredytowe i finansowe klientki miały udział w podejmowaniu decyzji na zasadach współwłaścicielstwa;

64. Wielostronne i dwustronne organizacje współpracy na rzecz rozwoju mają:

Wspierać poprzez zapewnienie kapitału i/lub środków instytucje finansowe obsługujące kobiety o niskim dochodzie, prowadzące interes lub działalność produkcyjną na małą lub mikro skalę, w sektorach formalnym i nieformalnym.

65. Rządy i wielostronne instytucje finansowe mają w razie potrzeby:

Wspierać instytucje skutecznie docierające do dużej liczby kobiet i mężczyzn o niskich dochodach - poprzez kapitalizację, refinansowanie oraz instytucjonalną pomoc w rozwoju - w tych formach działalności, które sprzyjają osiąganiu przez tych ludzi samowystarczalności..

66. Organizacje międzynarodowe mają:

Zwiększyć finansowanie programów i projektów promowania stałej i produktywnej działalności gospodarczej jako źródła dochodu dla kobiet znajdujących się w trudnej sytuacji oraz dla kobiet żyjących w ubóstwie.

Cel strategiczny A.4. **Opracować metodologiczne zasady analizy z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender-based*) oraz prowadzić badania dotyczące feminizacji ubóstwa**

Działania, które należy podjąć:

67. Rządy, organizacje międzyrządowe, instytucje akademickie i badawcze oraz sektor prywatny mają:

(a) Opracować teoretyczne i praktyczne zasady metodologiczne włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do wszystkich aspektów polityki gospodarczej w trakcie jej tworzenia, w tym do planowania i programów strukturalnego dostosowania;

(b) Stosować te zasady metodologiczne w analizach wszystkich strategii i programów pod kątem ich skutków z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender-impact*), w tym w analizach programów strukturalnego dostosowania, oraz popularyzować wyniki tych badań;

68. Krajowe i międzynarodowe organizacje statystyczne mają:

(a) Zbierać dane dotyczące. ubóstwa i wszystkich aspektów działalności gospodarczej, segregując je według kryteriów wieku i kulturowej tożsamości płci (*gender*), oraz opracować jakościowe i ilościowe wskaźniki statystyczne ułatwiające ocenę efektów gospodarczych z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*);

(b) Opracować odpowiednie metody statystyczne, pozwalające rozpoznać i ukazać pełen zakres pracy kobiet i całość ich wkładu w rozwój gospodarki narodowej, łącznie z pracą niewynagradzaną i domową, a także zbadać związek pomiędzy niewynagradzaną pracą kobiet a liczbą kobiet żyjących w ubóstwie oraz ich podatnością na popadnięcie w ubóstwo;

B. Edukacja kobiet

69. Kształcenie jest prawem człowieka oraz zasadniczym środkiem do osiągnięcia równości, rozwoju i pokoju. Kształcenie wolne od dyskryminacji przynosi korzyści zarówno dziewczętom, jak i chłopcom, i w ostatecznym rezultacie przyczynia się do większej równości we wzajemnych stosunkach między kobietami a mężczyznami. Równość w dziedzinie edukacji - pod względem dostępu do niej i kończenia jej z pozytywnym rezultatem - jest niezbędna, by więcej kobiet włączyło się w działania na rzecz przemian. Umiejętność czytania i pisania wśród kobiet stanowi ważny czynnik poprawy zdrowia, żywienia i wychowania w rodzinie oraz uwłasnowolnienia (*empowering*) kobiet w aspekcie udziału w społecznym procesie podejmowania decyzji. Inwestowanie w formalne i nieformalne kształcenie dziewcząt i kobiet, przynosząc wyjątkowo duże korzyści natury społecznej i gospodarczej, okazało się jednym z najskuteczniejszych sposobów działania na rzecz trwałego rozwoju i stałego wzrostu gospodarczego.

70. Dziewczęta i chłopcy mają równy dostęp do wykształcenia podstawowego we wszystkich regionach geograficznych, z wyjątkiem niektórych części Afryki (zwłaszcza jej części subsaharyjskiej) oraz Centralnej Azji, gdzie dostęp ten jest ciągle niedostateczny. Dokonał się postęp w dziedzinie wykształcenia średniego, do którego w niektórych krajach dziewczęta i chłopcy mają równy dostęp. Znacząco wzrosła

liczba dziewcząt i kobiet uczących się w szkołach wyższych. W wielu krajach ważną uzupełniającą rolę w poprawie dostępu do wykształcenia na wszystkich poziomach odegrały szkoły prywatne. Wciąż jeszcze, ponad pięć lat po Światowej Konferencji nt. Wykształcenia dla Wszystkich (Jomtien, Tajlandia, 1990 r.), która przyjęła Światową Deklarację nt. Wykształcenia dla Wszystkich oraz Ramy Działania w celu Realizacji Podstawowych Potrzeb w zakresie Zdobywania Wiedzy[12], blisko 100 milionów dzieci, w tym przynajmniej 60 milionów dziewcząt, nie ma dostępu do szkolnictwa podstawowego, a ponad 2/3 z 960 milionów dorosłych analfabetów na świecie to kobiety. Wysoki wskaźnik analfabetyzmu, powszechny w większości krajów rozwijających się, zwłaszcza na subsaharyjskich obszarach Afryki i w niektórych krajach arabskich, stanowi nadal poważną przeszkodę w awansie kobiet i rozwoju.

71. Nadal na wielu obszarach utrzymuje się dyskryminacja dziewcząt w dostępie do oświaty, co jest spowodowane zwyczajami, wczesnym zamążpójściem oraz ciążami, niewłaściwymi, opartymi na uprzedzeniach co do kulturowej tożsamości płci (*gender-biased*), metodami nauczania i materiałami dydaktycznymi, molestowaniem seksualnym, a także brakiem odpowiedniego i dostępnego wyposażenia szkolnego. Dziewczęta w bardzo młodym wieku wykonują ciężkie prace domowe. Od dziewcząt i młodych kobiet oczekuje się, by uczęszczanie do szkoły nie przeszkadzało im w wywiązywaniu się z obowiązków domowych, co często jest przyczyną ich słabych wyników w nauce oraz porzucania szkoły przed jej ukończeniem. Ma to długotrwałe konsekwencje dla wszystkich aspektów życia kobiet.

72. Skutecznym środkiem likwidacji przyczyn dyskryminacji kobiet i braku równości kobiet i mężczyzn jest stworzenie wychowawczego i społecznego środowiska, w którym kobiety i mężczyźni, dziewczęta i chłopcy byliby równo traktowani oraz wspomagani w osiąganiu pełni swoich możliwości, w którym szanowana byłaby ich wolność myśli, sumienia, religii i przekonań i w którym materiały dydaktyczne promowałyby nieobciążone stereotypami wizerunki kobiet i mężczyzn.

73. Należy ułatwić kobietom korzystanie z możliwości stałego zdobywania wiadomości i umiejętności wykraczających poza uzyskane w okresie młodzieńczym. Idea uczenia się przez całe życie obejmuje zdobywanie wiadomości i umiejętności w ramach formalnego procesu edukacyjnego oraz uczenie się o charakterze nieformalnym, między innymi poprzez wolontariat, nieopłacaną pracę i tradycyjne sposoby zdobywania wiedzy.

74. Programy i materiały dydaktyczne pozostają w znacznym stopniu oparte na uprzedzeniach co do kulturowej tożsamości płci (*gender-biased*), rzadko też uwzględniają szczególne potrzeby dziewcząt i kobiet. W ten sposób utrwala się tradycyjne role kobiece i męskie, co pozbawia kobiety możliwości pełnego i

---

[12] Raport Końcowy Światowej Konferencji w sprawie Edukacji dla Wszystkich: Zaspokajanie Podstawowych Potrzeb w zakresie Nauki, Jomtien, Tajlandia, 5-9 marca 1990 roku. Komisja Międzyagencyjna (UNDP,UNESCO, UNICEF, Bank Światowy) Światowej Konferencji w sprawie Edukacji dla Wszystkich, Nowy Jork, 1990 r., załącznik 1

równoprawnego partnerstwa w społeczeństwie. Fakt, że wychowawcom wszelkich szczebli brakuje wrażliwości na problematykę kulturowej tożsamości płci (*gender*), pogłębia istniejącą niesprawiedliwość w relacjach między mężczyznami i kobietami poprzez utrwalanie dyskryminacyjnych tendencji oraz podważanie u dziewcząt poczucia własnej wartości. Brak edukacji seksualnej oraz edukacji w zakresie zdrowia reprodukcyjnego ma poważne konsekwencje dla kobiet i mężczyzn.

75. Uprzedzenia co do kulturowej tożsamości płci (*gender-biased*) wychodzą na jaw zwłaszcza w nauczaniu przedmiotów matematyczno-przyrodniczych i technicznych. Podręczniki do tych przedmiotów nie nawiązują do codziennych doświadczeń kobiet i dziewcząt oraz nie eksponują należycie kobiet naukowców. Dziewczęta często nie otrzymują podstawowej edukacji w zakresie matematyki, nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki, co pozbawia je wiedzy, którą mogłyby wykorzystać dla poprawy swojego codziennego życia i która zwiększałaby ich szanse zatrudnienia. Pogłębione studia w zakresie nauk przyrodniczych i techniki przygotowują kobiety do aktywnego uczestnictwa w rozwoju technicznym i przemysłowym ich krajów, należałoby więc zrewidować pod tym kątem tradycyjne podejście do kształcenia zawodowego i technicznego. Technika gwałtownie zmienia świat. i ma wpływ także na kraje rozwijające się. Jest sprawą zasadniczą, by kobiety nie tylko korzystały ze zdobyczy techniki, ale także uczestniczyły w procesie jej powstawania, od projektu do produktu i jego przetestowania oraz oceny.

76. Dostęp dziewcząt i kobiet do edukacji i kończenie jej z pozytywnym rezultatem na wszystkich poziomach edukacji, w tym również na poziomie wyższym, i we wszystkich dziedzinach wiedzy akademickiej jest jednym z czynników warunkujących dalszy postęp na polu ich działalności zawodowej. Można jednak zauważyć, że dziewczęta nadal skupiają swoją uwagę tylko na niektórych dziedzinach nauki.

77. Media są środkiem edukacyjnym o potężnej sile oddziaływania. Jako narzędzie edukacyjne mogą być pomocne dla nauczycieli oraz rządowych i pozarządowych instytucji ds. awansu kobiet i rozwoju. Skomputeryzowane systemy oświatowe i informacyjne stają się coraz ważniejszym elementem procesu zdobywania wiedzy i jej popularyzowania. Ogromny wpływ na młodych ludzi ma zwłaszcza telewizja, dzięki czemu może kształtować wartości, postawy i poglądy kobiet i dziewcząt, zarówno w pozytywny, jak i negatywny sposób. Jest więc konieczne, aby nauczyciele i wychowawcy uczyli krytycznej oceny i analitycznego myślenia.

78. W wielu krajach środki przeznaczone na oświatę, szczególnie dla dziewcząt i kobiet, są niewystarczające, a w niektórych przypadkach jeszcze bardziej się je obniża, między innymi w ramach strategii i programów dostosowawczych. Takie niedofinansowanie oświaty ma długoterminowy, negatywny wpływ na rozwój człowieka, a w szczególności na rozwój kobiet.

79. W związku z nierównością w dostępie do edukacji i niewystarczającymi możliwościami zdobycia wykształcenia Rządy i inne zainteresowane strony powinny promować czynną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) w zasadniczy nurt (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów, tak

by każda podejmowana decyzja poprzedzona była analizą jej skutków, odpowiednio dla kobiet i mężczyzn.

Cel strategiczny B.1. Zapewnić równy dostęp do oświaty

Działania, które należy podjąć:

80. Rządy mają:

(a) Dążyć do równości w dostępie do wykształcenia poprzez działania zmierzające do likwidacji dyskryminacji ze względu na kulturową tożsamość płci (*gender*), rasę, język, religię, narodowość, wiek i niepełnosprawność oraz wszelkich innych form dyskryminacji na wszystkich poziomach kształcenia, a także w razie potrzeby rozważyć możliwość stworzenia systemu procedur odwoławczych;

(b) Zadbać o to, by do roku 2000 zapewniony był powszechny dostęp do wykształcenia podstawowego i miało ukończoną szkołę podstawową przynajmniej 80% dzieci w wieku odpowiadającym temu szczeblowi edukacji; zlikwidować do roku 2005 dysproporcje związane z kulturową tożsamością płci (*gender*) w systemie szkolnictwa podstawowego i średniego; upowszechnić do roku 2015 we wszystkich krajach wykształcenie podstawowe;

(c) Zlikwidować związane z kulturową tożsamością płci (*gender*) dysproporcje w dostępie do wszystkich dziedzin wykształcenia wyższego poprzez zapewnienie kobietom równych możliwości rozwijania kariery zawodowej, odbywania szkoleń, korzystania ze stypendiów oraz - w razie potrzeby - poprzez preferencje dla kobiet;

(d) Stworzyć system oświatowy wrażliwy na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) w celu zapewnienia równych możliwości kształcenia i szkolenia oraz pełnego i równoprawnego udziału kobiet w zarządzaniu i podejmowaniu decyzji w oświacie;

(e) Zadbać - we współpracy z rodzicami, organizacjami pozarządowymi (w szczególności młodzieżowymi), społecznościami lokalnymi oraz sektorem prywatnym - o to, by młode kobiety z wykształceniem akademickim i technicznym mogły planować karierę i zdobywać umiejętności liderskie i społeczne oraz doświadczenia zawodowe, w celu przygotowania ich do pełnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa;

(f) Zwiększyć wskaźniki przyjęć dziewcząt do szkół i kończenia ich przez nie z rezultatem pozytywnym poprzez przydział odpowiednich środków budżetowych, zapewnienie im pomocy ze strony rodziców i społeczności lokalnych oraz poprzez kampanie, elastyczne rozkłady zajęć szkolnych,

zachęty, stypendia oraz inne sposoby ograniczenia kosztów kształcenia dziewcząt ponoszonych przez ich rodziny oraz ułatwienia rodzicom wyboru kierunku kształcenia dziewczynki, a także poprzez zadbanie o to, by w instytucjach oświatowych były respektowane w odniesieniu do kobiet i dziewcząt prawa wolności sumienia i religii dzięki anulowaniu wszelkich dyskryminujących przepisów prawnych, opartych na kryteriach religijnych, rasowych lub kulturowych.

(g) Propagować w oświacie formy organizacyjne, które usuwają wszelkie bariery utrudniające kształcenie się młodocianych kobiet w ciąży oraz młodych matek, łącznie z oferowaniem im w razie potrzeby dogodnych i przystępnych finansowo usług w zakresie opieki na dziećmi oraz kształcenia rodziców, w celu zachęcenia osób - które, będąc w wieku szkolnym, mają obowiązki związane z opieką nad własnymi dziećmi i rodzeństwem - do powrotu do szkoły lub do dalszego do niej uczęszczania i jej ukończenia;

(h) Poprawić jakość kształcenia oraz stworzyć kobietom i mężczyznom równe szanse w dostępie do oświaty, aby umożliwić kobietom we wszystkich okresach życia zdobywanie wiedzy i umiejętności oraz rozwijanie zdolności, talentów i wartości etycznych, niezbędnych do pełnego uczestnictwa, na równych warunkach, w postępie społecznym, gospodarczym i politycznym;

(i) Udostępnić wolne od dyskryminacji i wrażliwe kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) specjalistyczne poradnictwo szkolne oraz programy orientacji zawodowej w celu zachęcenia dziewcząt do studiów uniwersyteckich i politechnicznych i zwiększenia dzięki temu ich przyszłych możliwości zawodowych;

(j) Działać na rzecz ratyfikacji Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych[13] tam, gdzie tego jeszcze nie uczyniono.

Cel strategiczny B.2. Zlikwidować analfabetyzm kobiet

Działania, które należy podjąć:

81. Rządy, ciała krajowe, regionalne i międzynarodowe, dwustronni i wielostronni sponsorzy oraz organizacje pozarządowe mają:

(a) Zmniejszyć wskaźnik analfabetyzmu kobiet przynajmniej o połowę w porównaniu z rokiem 1990, ze zwróceniem szczególnej uwagi na kobiety

[13] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 2200 A (XXI), aneks

wiejskie, migrantki, uchodźczynie, kobiety przesiedlone w obrębie kraju oraz kobiety niepełnosprawne;

(b) Zapewnić dziewczętom do roku 2000 powszechny dostęp do szkolnictwa podstawowego oraz zadbać o to, by wśród kończących szkołę podstawową nie było dysproporcji związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*);

(c) Zlikwidować dysproporcje związane z kulturową tożsamością płci (*gender*) w zakresie podstawowej i funkcjonalnej umiejętności pisania i czytania, zgodnie z zaleceniami Światowej Deklaracji o Edukacji dla Wszystkich (Jomtien);

(d) Zmniejszyć różnice pomiędzy krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się;

(e) Popierać chęć do nauki u dorosłych i rodzin w celu zapewnienia wszystkim ludziom umiejętności czytania i pisania;

(f) Zadbać o to, by jednocześnie z nauką pisania i czytania uczniowie zdobywali umiejętności życiowe i wiedzę naukowo-techniczną, oraz wspierać dążenia do rozszerzenia definicji "bycia piśmiennym", tak by odpowiadała ona współczesnym wymaganiom i normom.

Cel strategiczny B.3. **Ułatwić kobietom dostęp do szkolenia zawodowego, nauk matematyczno-przyrodniczych i technicznych oraz kształcenia ustawicznego**

Działania, które należy podjąć:

82. Rządy, we współpracy z pracodawcami, pracownikami oraz związkami zawodowymi, organizacjami międzynarodowymi i pozarządowymi, w szczególności kobiecymi i młodzieżowymi, a także instytucjami oświatowymi, mają:

(a) Opracować oraz realizować strategie dotyczące kształcenia, szkoleń i doskonalenia zawodowego kobiet, zwłaszcza młodych oraz powracających do pracy, w celu stworzenia im możliwości dostosowania się do zmienionych warunków społeczno-ekonomicznych i zwiększenia w ten sposób ich szans znalezienia pracy;

(b) Uznać możliwość zdobywania przez dziewczęta i kobiety w ramach systemu oświaty kwalifikacji wykraczających poza wykształcenie o charakterze formalnym;

(c) Udostępnić kobietom i dziewczętom informację o istniejących możliwościach w zakresie szkoleń zawodowych, naukowo-technicznych i kształcenia ustawicznego oraz o korzyściach, jakie one dają;

(d) Opracować dla kobiet bezrobotnych programy kształcenia i szkoleń, które - umożliwiając im zdobycie nowej wiedzy i wyższych kwalifikacji - zwiększałyby i rozszerzały ich szanse na znalezienie zatrudnienia, łącznie z pracą na własny rachunek, i rozwijałyby ich przedsiębiorczość;

(e) Zróżnicować kształcenie zawodowe i techniczne oraz ułatwić dziewczętom i kobietom dostęp do nauki i kształcenia zawodowego w takich dziedzinach, jak dyscypliny matematyczno-przyrodnicze, matematyka, inżynieria, nauka o środowisku i jego ochrona, technika informacyjna, wysoko rozwinięta technologia, a także zarządzanie, jak również zadbać o to, żeby więcej ich kończyło tę naukę i szkolenia z pozytywnym rezultatem;

(f) Promować wiodącą rolę kobiet w programach badawczych, informacyjno-doradczych oraz edukacyjnych dotyczących żywności i rolnictwa;

(g) Zachęcając do modyfikowania programów i materiałów dydaktycznych oraz do tworzenia wokół tej sprawy życzliwego klimatu, a także podejmując w tym względzie pozytywne działania, popierać kształcenie kobiet i mężczyzn wykraczające poza tradycyjne ramy i dające im pełny zakres możliwości w wyborze kariery zawodowej, w szczególności organizować wielodyscyplinarne kursy dla nauczycieli przedmiotów matematyczno-przyrodniczych i matematyki w celu uwrażliwienia ich na znaczenie dyscyplin naukowo-technicznych w życiu kobiet;

(h) Opracować programy i materiały dydaktyczne oraz podjąć pozytywne działania, jakie uzna się za stosowne, w celu zwiększenia udziału kobiet w dyscyplinach technicznych i matematyczno-przyrodniczych, zwłaszcza tych, w których nie są one reprezentowane lub są reprezentowane niedostatecznie;

(i) Rozwijać strategie i programy mające na celu zachęcenie kobiet do udziału we wszystkich kursach nauki rzemiosła;

(j) Zintensyfikować szkolenie w dziedzinie techniki, zarządzania, poradnictwa agronomicznego oraz marketingu dla kobiet zajmujących się rolnictwem i rybołówstwem, przemysłem i handlem, sztuką i rzemiosłem w celu zwiększenia ich możliwości zarobkowych, a także zwiększenia udziału kobiet w podejmowania decyzji gospodarczych, w szczególności za pośrednictwem organizacji kobiecych na szczeblu lokalnym oraz ich wkładu w rozwój produkcji, marketingu i handlu, nauki i techniki;

(k) Zapewnić kobietom dorosłym o niskim poziomie wykształcenia lub bez wykształcenia, kobietom niepełnosprawnym, a także legalnym migrantkom, uchodźczyniom i kobietom przesiedlonym dostęp do pełnowartościowego kształcenia na wszystkich poziomach w celu zwiększenia ich szans na znalezienie pracy;

Cel strategiczny B.4. **Rozwijać edukację wolną od dyskryminacji**

Działania, które należy podjąć:

83. Rządy, władze oświatowe i inne instytucje oświatowe oraz akademickie mają:

(a) Opracować w porozumieniu ze wszystkimi zainteresowanymi stronami - wydawcami, nauczycielami, władzami państwowymi i stowarzyszeniami rodziców - zalecenia i programy, podręczniki oraz pomoce dydaktyczne nie obciążone kulturowymi stereotypami dotyczącymi tożsamości płci (*gender-based*) na wszystkich poziomach kształcenia, łącznie z kształceniem nauczycieli;

(b) Opracować programy kształcenia oraz materiały dla nauczycieli i wychowawców, podnoszące świadomość co do tego, jaki jest status, rola oraz wnoszony wkład kobiet i mężczyzn w rodzinie, zgodnie z tym, jak to zostało określone w paragrafie 29, oraz w społeczeństwie; propagować w tym kontekście równość, współpracę, wzajemny szacunek i dzielenie się obowiązkami między dziewczętami i chłopcami, począwszy od okresu przedszkolnego, oraz w szczególności wprowadzić do programów kształcenia elementy pozwalające chłopcom opanować niezbędne umiejętności do samoobsługi w domu i wzięcia na siebie części obowiązków związanych z prowadzeniem domu i opieką nad wymagającymi tego członkami gospodarstwa domowego;

(c) Opracować programy oraz materiały szkoleniowe dla nauczycieli i wychowawców w celu podniesienia ich świadomości nt. roli, jaką odgrywają w procesie edukacyjnym, i zaoferowania im skutecznej metodyki nauczania wrażliwego na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*);

(d) Podjąć działania mające na celu zapewnienie nauczycielkom i kobietom-profesorom takich samych możliwości i równego statusu z mężczyznami nauczycielami i profesorami - ze względu na znaczenie, jakie ma obecność nauczycielek na wszystkich poziomach nauczania, oraz w celu przyciągnięcia dziewcząt do szkoły i utrzymania ich w niej;

(e) Wprowadzić i propagować kształcenie w dziedzinie pokojowego rozwiązywania konfliktów;

(f) Podjąć pozytywne działania w celu zwiększenia liczby kobiet uczestniczących w tworzeniu polityki oświatowej oraz podejmowaniu decyzji w oświacie, w szczególności nauczycielek, na wszystkich poziomach kształcenia i w dyscyplinach akademickich tradycyjnie zdominowanych przez mężczyzn - takich, jak nauki matematyczno-przyrodnicze i techniczne;

(g) Wspierać i rozwijać studia oraz badania nt. kulturowej tożsamości płci (*gender*) na wszystkich szczeblach kształcenia, zwłaszcza na akademickich studiach podyplomowych, oraz wykorzystywać je przy opracowywaniu programów, w szczególności programów szkół wyższych, podręczników i pomocy dydaktycznych, a także w kształceniu nauczycieli;

(h) Kształcić liderki i stwarzać wszystkim kobietom możliwości w zakresie rozwijania umiejętności kierowniczych w celu zachęcenia ich do obejmowania ról przywódczych zarówno w życiu uczniowskim i studenckim, jak i w dorosłym życiu w społeczeństwie obywatelskim;

(i) Opracować, w szczególności we współpracy ze środkami masowego przekazu, odpowiednie programy edukacyjne i informacyjne, z uwzględnieniem występującej w danym środowisku wielojęzyczności, uświadamiające społeczeństwu, a zwłaszcza rodzicom, znaczenie, jakie ma dla ich dzieci wolna od dyskryminacji edukacja oraz równy podział obowiązków rodzinnych pomiędzy dziewczęta i chłopców;

(j) Przy omawianiu praw człowieka włączać na wszystkich szczeblach nauczania wymiar kulturowej tożsamości płci (*gender*); zachęcać instytucje akademickie, by zwłaszcza na studiach dyplomowych i podyplomowych z zakresu prawa oraz nauk społecznych i politycznych włączały do swoich programów problematykę praw kobiet jako praw człowieka, w sposób, w jaki ujmowana jest ona w konwencjach NZ;

(k) Usuwać w razie potrzeby bariery o charakterze prawnym, regulaminowym i społecznym, uniemożliwiające kształcenie w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego w ramach istniejących programów edukacyjnych dotyczących problematyki zdrowia kobiet;

(l) Zachęcać, w porozumieniu i współdziałaniu z rodzicami uczniów i we współpracy z kadrą dydaktyczną i instytucjami oświatowymi, do opracowania programów edukacyjnych dla dziewcząt i chłopców oraz do stworzenia zintegrowanego [z nimi] systemu usług w celu podniesienia świadomości dotyczącej odpowiedzialności za własne postępowanie oraz w celu pomocy w braniu na siebie obowiązków, zważywszy wielkie znaczenie takiej edukacji i pomocy dla rozwoju osobowego, rozwoju poczucia własnej wartości, uchronienia się przed niepożądaną ciążą, powstrzymania rozprzestrzeniania się chorób przenoszonych drogą płciową, w szczególności HIV/AIDS, oraz przeciwdziałania takim zjawiskom, jak przemoc i wykorzystywanie seksualne;

(m) W ramach instytucji oświatowych i społecznych zapewnić dostęp do urządzeń rekreacyjnych i sportowych oraz tworzyć i wzmacniać wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) programy dla dziewcząt i kobiet w każdym wieku oraz wspierać awans kobiet we wszystkich dziedzinach sportu i aktywności fizycznej, w szczególności jako trenerek, szkoleniowców i

działaczek, a także jako zawodniczek na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym;

(n) Uznawać i popierać prawo do oświaty kobiet i dziewcząt z ludności rdzennej; propagować wielokulturowe podejście do oświaty, wychodzące naprzeciw potrzebom, aspiracjom i specyficznym wzorcom kulturowym kobiet z ludności rdzennej, między innymi poprzez prowadzenie stosownej polityki oświatowej i opracowanie odpowiednich programów nauczania i pomocy dydaktycznych, o ile to możliwe, w językach społeczności rdzennych, oraz poprzez zapewnienie udziału w tych działaniach kobietom z ludności rdzennej;

(o) Uznawać i traktować z szacunkiem artystyczną, duchową i kulturalną działalność kobiet z ludności rdzennej;

(p) Zadbać o to, by w instytucjach oświatowych respektowana była równość pomiędzy płciami w aspekcie ich kulturowej tożsamości (*gender equality*) oraz różnorodność kulturowa, religijna i innego rodzaju;

(q) Promować programy edukacyjne i odpowiednie programy informacyjne dla kobiet wiejskich i rolniczek, wykorzystując dostępne i odpowiednie techniki i środki masowego przekazu, np. programy radiowe, kasety i kampanie objazdowe;

(r) Zadbać o edukację typu nieformalnego, zwłaszcza dla kobiet wiejskich, która pozwoliłaby im na wykorzystanie możliwości, jakie stoją przed nimi w dziedzinie zdrowia, mikro-przedsiębiorczości, rolnictwa oraz uprawnień gwarantowanych przez prawo;

(s) Usuwać wszelkie bariery utrudniające ciężarnym dziewczętom i młodym matkom dostęp do wykształcenia oraz zapewniać opiekę nad dziećmi i innego rodzaju pomoc w sytuacjach, gdy jest to konieczne;

Cel strategiczny B.5. **Przyznać odpowiednie środki na reformy oświatowe i monitorować realizację tych reform**

Działania, które należy podjąć:

84. Rządy mają:

(a) Zapewnić wymagane środki finansowe na oświatę, w razie potrzeby zwiększając odpowiednio w ramach tego sektora fundusze na szkolnictwo podstawowe;

(b) Uruchomić na odpowiednich szczeblach administracji mechanizmy monitorowania wdrażanych reform i podejmowanych działań w dziedzinie oświaty oraz w razie potrzeby zapewnić odpowiednią pomoc techniczną przy rozwiązywaniu problemów ujawnionych w trakcie monitorowania.

85. Rządy oraz w razie potrzeby prywatne i państwowe instytucje, fundacje, instytuty badawcze oraz organizacje pozarządowe mają:

(a) W sytuacjach, gdy jest to niezbędne, uruchomić dodatkowe fundusze (pochodzące od instytucji prywatnych i publicznych, fundacji, instytutów badawczych oraz organizacji pozarządowych) w celu umożliwienia dziewczętom i kobietom, jak również chłopcom i mężczyznom - na równych prawach - zdobycia wykształcenia, ze szczególnym uwzględnieniem społeczności mających utrudniony dostęp do tych usług;

(b) Zapewnić fundusze na specjalne programy, w szczególności w dziedzinie matematyki, nauk matematyczno-przyrodniczych oraz techniki komputerowej, w celu stworzenia większych możliwości wszystkim dziewczętom i kobietom.

86. Wielostronne instytucje ds. rozwoju, w tym Bank Światowy, regionalne banki rozwoju, sponsorzy i fundacje o charakterze dwustronnym mają:

(a) Rozważyć możliwość zwiększenia nakładów finansowych na edukację dziewcząt i kobiet jako priorytet w programach pomocowych;

(b) Rozważyć możliwość współpracy z Rządami, które korzystają ze środków pomocowych, w celu utrzymania lub zwiększenia poziomu nakładów finansowych na edukację kobiet w ramach programów dostosowania strukturalnego i ożywienia gospodarczego, w szczególności w ramach programów kredytowania i stabilizacji.

87. Międzynarodowe i międzyrządowe organizacje, w szczególności Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO), działając w skali ogólnoświatowej, mają:

(a) Monitorować osiągany postęp, stosując wskaźniki oświatowe wypracowane przez ciała krajowe, regionalne i międzynarodowe, oraz ponaglać Rządy do podejmowania działań mających na celu zmniejszenie różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami, chłopcami i dziewczętami pod względem możliwości edukacyjnych oraz uzyskiwanego poziomu wykształcenia we wszystkich dziedzinach, ze szczególnym uwzględnieniem oświaty podstawowej oraz nauki czytania i pisania;

(b) Zapewnić krajom rozwijającym się, gdy wyrażą takie życzenie, pomoc techniczną w celu zwiększenia ich możliwości monitorowania postępu w zmniejszaniu dysproporcji pomiędzy kobietami i mężczyznami w dziedzinie edukacji, badań naukowych oraz osiągnięć we wszystkich dziedzinach, ze

szczególnym uwzględnieniem kształcenia elementarnego oraz likwidacji analfabetyzmu;

(c) Prowadzić międzynarodową kampanię na rzecz prawa kobiet i dziewcząt do edukacji;

(d) Przeznaczyć znaczącą część swoich środków na elementarne kształcenie dziewcząt i kobiet.

Cel strategiczny B.6. Popierać kształcenie ustawiczne dziewcząt i kobiet

Działania, które należy podjąć:

88. Rządy, instytucje oświatowe i społeczności lokalne mają:

(a) Zapewnić szeroki wachlarz propozycji edukacyjnych w celu umożliwienia kobietom i dziewczętom ciągłego zdobywania wiedzy i kształtowania umiejętności pomagających im żyć w ich społecznościach i narodach oraz przynoszących korzyść tym społecznościom i narodom;

(b) Zapewnić pomoc w opiece na dziećmi oraz inne usługi ułatwiające matkom kontynuowanie nauki;

(c) Opracować elastyczne programy kształcenia oraz szkolenia i doskonalenia zawodowego w celu umożliwienia kobietom ustawicznej nauki i ułatwienia im w ten sposób przestawiania się z jednego rodzaju działalności na drugi na wszystkich etapach życia.

C. Kobiety i zdrowie[**]

89. Kobiety mają prawo do możliwie najlepszego zdrowia fizycznego i psychicznego. Korzystanie z tego prawa ma zasadniczy wpływ na ich życie i dobrostan (*well-being*), jak również na ich zdolność do uczestniczenia we wszystkich dziedzinach życia publicznego i prywatnego. Zdrowie to pełny dobrostan w aspekcie fizycznym, psychicznym i społecznym, a nie wyłącznie brak choroby lub niedomagań.. Zdrowie kobiet obejmuje ich dobrostan w sensie emocjonalnym, społecznym i fizycznym i tak samo jak przez biologię zdeterminowane jest przez społeczne, polityczne i ekonomiczne warunki ich życia. Jednakże zdrowie i dobrostan nie są bynajmniej

[**] Stolica Apostolska wyraziła generalne zastrzeżenie do tej części. Zastrzeżenie powinno być interpretowane zgodnie z wystąpieniem przedstawiciela Stolicy Apostolskiej na 4 sesji Komitetu Głównego, w dniu 14 września 1995 roku

udziałem większości kobiet. Główną przeszkodą utrudniającą kobietom osiągnięcie możliwie najlepszego zdrowia jest nierówność, tak między kobietami i mężczyznami, jak i między kobietami z różnych regionów geograficznych, klas społecznych oraz rdzennych i etnicznych grup ludności. Na krajowych i międzynarodowych forach kobiety podkreślały, że warunkami koniecznymi optymalnego zdrowia w ciągu całego życia są równość, łącznie z podziałem obowiązków rodzinnych, rozwój i pokój.

90. Kobiety w różny i nierówny sposób mogą korzystać i korzystają z podstawowej pomocy zdrowotnej, w szczególności z podstawowej opieki profilaktycznej i leczenia chorób wieku dziecięcego, niedożywienia, anemii, biegunek, chorób zakaźnych, malarii i innych chorób tropikalnych oraz gruźlicy. Kobiety mają także różne i nierówne możliwości ochrony, wspierania oraz utrzymywania swojego zdrowia. W wielu krajach rozwijających się szczególną troskę budzi też brak pogotowia położniczego. Polityka i programy zdrowotne często utrwalają stereotypy w kwestii kulturowej tożsamości płci (*gender*), nie uwzględniają różnic społeczno-ekonomicznych i innych różnic między kobietami i nie zawsze biorą pod uwagę brak autonomii kobiet w kwestiach dotyczących ich zdrowia. Wpływ na zdrowie kobiet ma również tendencyjne podejście do kulturowej tożsamości płci (*gender*) w systemie służby zdrowia oraz świadczenie nieodpowiednich lub wykonywanych niewłaściwie usług medycznych dla kobiet.

91. W wielu krajach, przede wszystkim w krajach rozwijających się, a zwłaszcza w tych najmniej rozwiniętych, obniżanie wydatków na zdrowie publiczne i, w niektórych przypadkach, dostosowanie strukturalne przyczyniają się do pogorszenia publicznych systemów służby zdrowia. Ponadto zmniejsza się przystępność opieki zdrowotnej wskutek prywatyzacji jej systemów bez odpowiednich gwarancji jej powszechności. Ta sytuacja nie tylko ma bezpośredni wpływ na zdrowie dziewcząt i kobiet, ale również nadmiernie rozszerza zakres odpowiedzialności kobiet, kórych różnorodnych ról, łącznie z tymi, jakie muszą one pełnić w rodzinie i społeczeństwie, często się nie dostrzega i przez to nie otrzymują one niezbędnego wsparcia społecznego, psychologicznego i ekonomicznego.

92. Kobiety muszą mieć na równi z mężczyznami zagwarantowane prawo do możliwie najlepszego zdrowia przez całe życie. Borykają się one w zasadzie z takimi samymi problemami zdrowotnymi jak mężczyźni, ale doznają ich w sposób odmienny. Negatywny wpływ na ich zdrowie mają realia społeczne, takie jak przeważające wśród nich ubóstwo i zależność ekonomiczna, stosowana wobec nich przemoc, negatywne postawy wobec kobiet i dziewcząt, dyskryminacja ze względu na przynależność rasową oraz inne formy dyskryminacji, ograniczony wpływ, jaki ma wiele kobiet na swoje życie seksualne i reprodukcyjne, a także brak wpływu na procesy podejmowania decyzji. Niedobór żywności bądź jej niesprawiedliwa w stosunku do dziewcząt i kobiet dystrybucja w gospodarstwie domowym, a także trudności z dostępem do czystej wody i urządzeń sanitarnych oraz z zaopatrzeniem w opał, szczególnie na terenach wiejskich i ubogich terenach miejskich, oraz nieodpowiednie warunki mieszkaniowe przeciążają kobiety i ich rodziny, a ogół tych czynników wpływa negatywnie na ich zdrowie. Dobre zdrowie jest istotnym warunkiem produktywnego i dającego satysfakcję życia, a prawo wszystkich kobiet do kontrolowania wszelkich

aspektów swojego zdrowia, a w szczególności własnej płodności, stanowi podstawę ich uwłasnowolnienia (*empowerment*).

93. Wynikająca często z preferowania synów dyskryminacja dziewcząt pod względem dostępu do żywności i opieki zdrowotnej zagraża ich obecnemu i przyszłemu zdrowiu i dobrostanowi (*well-being*). Warunki zmuszające dziewczęta do wczesnych małżeństw, ciąż lub macierzyństwa, jak również poddawanie ich szkodliwym praktykom, takim jak okaleczanie narządów płciowych, stwarzają poważne zagrożenia dla zdrowia. Dziewczęta potrzebują w okresie dojrzewania niezbędnych świadczeń zdrowotnych i żywnościowych, lecz często nie mają do nich dostępu. Poradnictwo oraz dostęp do informacji i usług w dziedzinie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego dla młodzieży są jeszcze nieodpowiednie lub w ogóle nie istnieją i często nie uznaje się prawa młodej kobiety do prywatności, poufności, szacunku i samodzielnego decydowania opartego na pełnej informacji. Dziewczęta są zarówno w sensie biologicznym, jak i psychiczno-społecznym bardziej niż chłopcy narażone na wykorzystanie seksualne, przemoc i prostytucję oraz konsekwencje niezabezpieczonych i przedwczesnych stosunków seksualnych. Tendencja do zdobywania wczesnych doświadczeń seksualnych, w połączeniu z brakiem informacji i usług, zwiększa ryzyko niepożądanej i zbyt wczesnej ciąży, zarażenia wirusem HIV i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową, jak również niebezpiecznej aborcji. Wczesne urodzenie dziecka wciąż pozostaje we wszystkich częściach świata przeszkodą w podnoszeniu edukacyjnego, ekonomicznego i społecznego statusu kobiet. Ogólnie biorąc, wczesne małżeństwo i macierzyństwo ograniczają znacznie szanse młodych kobiet na zdobycie wykształcenia i pracy i często przez długi czas wpływają negatywnie na jakość życia zarówno ich samych, jak i ich dzieci. Młodych mężczyzn często nie uczy się szacunku dla autonomii kobiet oraz dzielenia z nimi odpowiedzialności za sprawy związane z seksualnością i reprodukcją.

94. Zdrowie reprodukcyjne to stan pełnego dobrostanu (*well-being*) w aspekcie fizycznym, psychicznym i społecznym, a nie wyłącznie brak choroby lub niedomagań, we wszystkich sprawach związanych z układem rozrodczym oraz jego funkcjami i procesami. Zdrowie reprodukcyjne oznacza zatem, że ludzie mogą prowadzić satysfakcjonujące i bezpieczne życie seksualne oraz że mają zdolność do reprodukcji, jak również swobodę decydowania, czy, kiedy i ile chcą mieć dzieci. Z tego ostatniego warunku wynika prawo mężczyzn i kobiet do odpowiedniej informacji oraz możliwości korzystania z bezpiecznych, skutecznych, przystępnych finansowo oraz akceptowanych metod planowania rodziny i do dokonywania wyboru spośród nich, jak również spośród innych nie kolidujących z prawem metod regulowania płodności, a także prawo dostępu do odpowiednich usług służby zdrowia, zapewniających kobietom bezpieczną ciążę i poród, a parom - najlepszą szansę posiadania zdrowego potomstwa. Zgodnie z powyższą definicją zdrowia reprodukcyjnego, opieka, której jest ono przedmiotem, to zespół metod, technik i usług służących zapewnieniu zdrowia i dobrostanu (*well-being*) reprodukcyjnego poprzez zapobieganie problemom w tej dziedzinie i ich rozwiązywanie. Co się zaś tyczy troski o zdrowie seksualne, to nie powinna ona ograniczać się wyłącznie do poradnictwa i opieki w zakresie reprodukcji i chorób przenoszonych drogą płciowa, lecz uwzględniać również jako cel jego pozytywny wpływ na jakość życia i stosunków osobistych.

95. W myśl powyższej definicji prawa reprodukcyjne są częścią praw człowieka, które zostały już uznane w ustawodawstwie krajowym, międzynarodowych dokumentach praw człowieka oraz innych dokumentach konsensusowych. Prawa te opierają się na uznaniu fundamentalnego prawa wszystkich par i jednostek do wolnego i odpowiedzialnego decydowania, ile, kiedy i w jakich odstępach czasu chcą mieć dzieci, jak również do informacji i środków umożliwiających osiągnięcie tego celu, a także do możliwie najlepszego zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego. Obejmują one również, zgodnie z dokumentami praw człowieka, prawo do decyzji w sprawach reprodukcji, podejmowanych bez podlegania w tym względzie dyskryminacji, przymusowi i przemocy. Korzystając z tego prawa pary i jednostki powinny uwzględniać swoje potrzeby życiowe, potrzeby swoich przyszłych dzieci, jak również swoje zobowiązania wobec społeczeństwa. Wspieranie odpowiedzialnego korzystania z tych praw przez wszystkich ludzi powinno stanowić podstawę dla rządowych i społecznych strategii i programów dotyczących zdrowia reprodukcyjnego z uwzględnieniem planowania rodziny. Jednym z wynikających z tych strategii i programów zobowiązań powinno być zwrócenie szczególnej uwagi na wspieranie opartych na wzajemnym szacunku, sprawiedliwych stosunków związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*), a zwłaszcza na zaspokojenie potrzeb młodzieży w zakresie oświaty i usług, w celu umożliwienia jej pozytywnego i odpowiedzialnego podejścia do własnej seksualności. Stan zdrowia reprodukcyjnego wielu ludzi na świecie nie jest należyty z powodu takich czynników, jak: nieodpowiedni poziom wiedzy nt. seksualności człowieka oraz niewłaściwe lub niskiej jakości informacje i usługi w tej dziedzinie; powszechność zachowań seksualnych obciążonych wysokim ryzykiem; dyskryminacyjne praktyki społeczne; negatywne postawy wobec kobiet i dziewcząt; ograniczony wpływ wielu kobiet i dziewcząt na własne życie seksualne i reprodukcyjne. Z powodu braku informacji i dostępu do odpowiednich usług w większości krajów szczególnie zagrożona jest młodzież. Starsze kobiety i mężczyźni mają innego rodzaju problemy związane ze zdrowiem reprodukcyjnym i seksualnym, które często nie są należycie traktowane.

96. Prawa kobiet jako prawa człowieka obejmują ich prawo do sprawowania kontroli nad swoją seksualnością, łącznie ze zdrowiem seksualnym i reprodukcyjnym, oraz do wolnych i odpowiedzialnych decyzji w tych sprawach, podejmowanych bez przymusu, dyskryminacji i przemocy. Oparte na zasadach równości, łącznie z pełnym poszanowaniem osobistej integralności, stosunki seksualne i reprodukcyjne kobiet i mężczyzn wymagają wzajemnego szacunku, porozumienia oraz przyjęcia wspólnej odpowiedzialności za zachowania seksualne i ich konsekwencje.

97. Ponadto szczególne zagrożenie dla zdrowia kobiet stanowi zbyt mała wrażliwość na potrzeby zdrowotne związane z seksualnością i reprodukcją i brak zaspokajających je usług. Komplikacje związane z ciążą i urodzeniem dziecka to jedna z głównych przyczyn śmiertelności i zachorowalności kobiet w wieku reprodukcyjnym w wielu rozwijających się regionach świata. Podobne problemy istnieją w pewnej mierze także w niektórych krajach przechodzących ekonomiczną transformację. Niebezpieczne aborcje zagrażają życiu znacznej liczby kobiet, stanowiąc poważny problem zdrowia publicznego, gdyż zasadniczo najbardziej zagrożone są kobiety

najuboższe i najmłodsze. Większości śmiertelnych przypadków, problemów zdrowotnych oraz uszkodzeń ciała można zapobiec dzięki ułatwieniu dostępu do odpowiednich usług zdrowotnych, w tym do bezpiecznych i skutecznych metod planowania rodziny, dzięki pogotowiu położniczemu oraz dzięki uznaniu prawa kobiet i mężczyzn do odpowiedniej informacji oraz możliwości korzystania z bezpiecznych, skutecznych, przystępnych finansowo i akceptowanych metod planowania rodziny i do dokonywania wyboru spośród nich, jak również spośród innych nie kolidujących z prawem metod regulowania płodności, a także prawa dostępu do odpowiednich usług służby zdrowia, zapewniających kobietom bezpieczną ciążę i poród, a parom - najlepszą szansę posiadania zdrowego potomstwa. Podejście do tych problemów i środków powinno się opierać na sprawozdaniu Międzynarodowej Konferencji ws. Ludności i Rozwoju, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiednich paragrafów Programu Działania Konferencji[14]. W większości krajów lekceważenie reprodukcyjnych praw kobiet ogranicza poważnie ich szanse w życiu publicznym i prywatnym, w szczególności w dziedzinie wykształcenia i uwłasnowolnienia (*empowerment*) ekonomicznego i politycznego. Możliwość kontrolowania przez kobiety własnej płodności stanowi podstawę do korzystania przez nie z innych praw. Zasadnicze znaczenie dla poprawy zdrowia kobiet ma również wspólna odpowiedzialność kobiet i mężczyzn za sprawy związane z ich zachowaniami seksualnymi i reprodukcyjnymi.

98. HIV/AIDS oraz inne choroby przenoszone drogą płciową, którymi zarażenie jest czasami konsekwencją przemocy seksualnej, mają niszczący wpływ na zdrowie kobiet, w szczególności na zdrowie dziewcząt oraz młodych kobiet. Często nie mają one możliwości domagania się bezpiecznych i odpowiedzialnych zachowań seksualnych; mają one również ograniczony dostęp do informacji oraz usług profilaktycznych i leczniczych. Kobiety jako reprezentantki połowy dorosłych nowo zarażonych HIV/AIDS i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową podkreślają, że słaba pozycja społeczna oraz nierówny układ sił w stosunkach pomiędzy kobietami i mężczyznami stanowią przeszkody w dążeniach do bezpiecznego seksu i ograniczenia rozprzestrzeniania się chorób przenoszonych drogą płciową. HIV/AIDS nie tylko godzi w zdrowie kobiet, ale wpływa też na ich role matek, opiekunek oraz na ich wkład ekonomiczny w utrzymanie rodziny. Społeczne, rozwojowe i zdrowotne skutki HIV/AIDS oraz innych chorób przenoszonych drogą płciową powinny być rozpatrywane z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*).

99. Przemoc seksualna i przemoc oparta na kulturowych stereotypach dotyczących tożsamości płci (*gender*), w tym wykorzystywanie fizyczne i psychiczne, handel kobietami i dziewczętami oraz inne formy wykorzystywania i wyzysku seksualnego, w wysokim stopniu narażają dziewczęta i kobiety na urazy fizyczne i psychiczne, choroby oraz niepożądane ciąże. Takie sytuacje często powstrzymują kobiety przed korzystaniem z usług zdrowotnych i innych.

---

[14] Raport Międzynarodowej Konferencji w sprawie Ludności i Rozwoju, Kair, 5-13 września 1994 roku (publikacja Narodów Zjednoczonych, nr E.95.XIII.18), roz. I, rezolucja 1, aneks

100. Obok innych kwestii zdrowotnych coraz większy niepokój kobiet budzą choroby psychiczne, których przyczyną jest marginalizacja, bezsilność i ubóstwo, a także przepracowanie i stres, jak również zwiększająca się przemoc w rodzinie oraz nadużywanie środków. Kobiety na całym świecie, zwłaszcza młode, palą coraz więcej tytoniu, co ma poważny wpływ na ich zdrowie i zdrowie ich dzieci. Coraz poważniejsze stają się też problemy zdrowotne związane z pracą zawodową, gdyż ogromna liczba kobiet, oficjalnie lub nieoficjalnie, wykonuje nisko opłacaną pracę w uciążliwych i niezdrowych warunkach, przy czym liczba ta wzrasta. Coraz więcej kobiet atakuje rak piersi i szyjki macicy oraz inne rodzaje raka narządów płciowych, a także bezpłodność. Wczesne rozpoznanie pozwoliłoby na uniknięcie lub wyleczenie tych chorób.

101. Wraz ze wzrostem średniej długości życia oraz powiększającą się liczbą starszych kobiet szczególnej uwagi wymagają ich problemy zdrowotne. Na perspektywy zdrowotne kobiet w dłuższym przedziale czasu rzutują zmiany spowodowane menopauzą, które w połączeniu z uwarunkowaniami działającymi podczas całego życia oraz innymi czynnikami, takimi jak złe odżywianie i brak aktywności fizycznej, mogą zwiększać ryzyko choroby sercowo-naczyniowej i osteoporozy. Szczególnej uwagi wymagają także inne choroby związane z wiekiem oraz współzależność pomiędzy procesem starzenia się i niepełnosprawnością wśród kobiet.

102. Kobiety, podobnie jak mężczyźni, szczególnie na terenach wiejskich i ubogich terenach miejskich, są w coraz większym stopniu narażone na niebezpieczne dla zdrowia czynniki związane z katastrofami ekologicznymi i degradacją środowiska. Kobiety w odmienny sposób reagują na różne zagrożenia środowiskowe, zanieczyszczenia i substancje toksyczne; inne są też dla nich skutki działania tych czynników.

103. Jakość opieki zdrowotnej dla kobiet bywa pod wieloma względami niedostateczna i zależy od lokalnych warunków. Często nie traktuje się kobiet z szacunkiem, nie gwarantuje się im prywatności i poufności, ani też nie udziela się im pełnej informacji nt. możliwości wyboru i dostępnych usług. Ponadto w niektórych krajach powszechna jest w odniesieniu do kobiet nadmierna ingerencja medycyny i w konsekwencji zbędne interwencje chirurgiczne oraz niewłaściwe leczenie.

104. Często nie zbiera się w sposób systematyczny danych statystycznych dotyczących zdrowia i nie segreguje się ich ani nie analizuje ze względu na wiek, płeć, status społeczno-ekonomiczny oraz kryteria demograficzne ustanowione w celu ochrony pewnych szczególnych grup ludności i rozwiązywanie ich problemów, ze szczególnym naciskiem na czynniki powodujące zagrożenie, marginalizację i na inne istotne zmienne. W wielu krajach nieosiągalne są aktualne, wiarygodne dane dotyczące śmiertelności i zachorowalności kobiet oraz czynników i chorób mających szczególny wpływ na kobiety. Stosunkowo mało wiadomo o tym, jak czynniki społeczne i ekonomiczne wpływają we wszystkich okresach życia na zdrowie dziewcząt i kobiet, o usługach zdrowotnych dla dziewcząt i kobiet oraz o sposobach korzystania przez nie z takich usług, a także o wartości programów zapobiegania chorobom i wspierania

zdrowia kobiet. Nie zostały we właściwy sposób zbadane ważne dla zdrowia kobiet problemy i często nie ma funduszy na takie badania. W wielu krajach często się zdarza, że badaniami medycznymi, np. w odniesieniu do chorób serca, oraz badaniami epidemiologicznymi objęci są wyłącznie mężczyźni i nie różnicuje się tych badań ze względu na płeć. Wyraźnie brakuje testów klinicznych przeprowadzanych na kobietach w celu uzyskanie podstawowych informacji o dawkowaniu, działaniach ubocznych oraz skuteczności leków, łącznie ze środkami antykoncepcyjnymi; również nie zawsze są one zgodne z normami etycznymi dotyczącymi badań i testowania. Wiele opisów terapii lekowych i innych kuracji oraz interwencji medycznych, jakim poddaje się kobiety, opiera się na badaniach przeprowadzonych na mężczyznach bez wykonywania żadnych innych badań i bez uwzględniania odmiennej tożsamości obu płci (*gender*).

105. W reakcji na nierówność pomiędzy mężczyznami a kobietami pod względem zdrowia oraz dostępu do usług i opieki zdrowotnej, a także na ich nieodpowiednią jakość Rządy i inne podmioty powinny rozwijać aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) w zasadniczy nurt (*mainstreaming*) wszystkich działań i programów, tak by przed podjęciem decyzji analizowane były ich skutki odpowiednio dla kobiet i mężczyzn.

Cel strategiczny C.1. **Zapewnić kobietom w ciągu całego ich życia większy dostęp do właściwej, przystępnej finansowo i wysokiej jakości ochrony zdrowia, a także do informacji i odpowiednich usług**

Działania, które należy podjąć:

106. Rządy, we współpracy z organizacjami pozarządowymi, a także organizacjami pracodawców i pracowników oraz przy wsparciu ze strony instytucji międzynarodowych, mają:

(a) Popierać i realizować zobowiązania podjęte w ramach Programu Działania Międzynarodowej Konferencji ws. Ludności i Rozwoju, określone w sprawozdaniu tej Konferencji oraz w Kopenhaskiej Deklaracji nt. Rozwoju Społecznego i Programu Działania Światowego Szczytu ws. Rozwoju Społecznego[15], oraz zobowiązania Państw stron Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet i innych odpowiednich porozumień międzynarodowych - w celu zaspokojenia potrzeb zdrowotnych dziewcząt i kobiet we wszystkich okresach ich życia;

[15] Raport Światowego Szczytu w sprawie Rozwoju Społecznego, Kopenhaga, 6-12 marca 1995 roku (A/CONF.166/9), roz. I, rezolucja 1, aneksy I i II

(b) Potwierdzać i popierać prawo do możliwie najlepszego zdrowia fizycznego i psychicznego, zapewniać kobietom i dziewczętom możliwość korzystania z tego prawa oraz włączyć je, na przykład, do ustawodawstwa krajowego; dokonać rewizji obowiązującego ustawodawstwa, łącznie z przepisami prawnymi dotyczącymi zdrowia, a w razie konieczności także polityki, tak by widoczna była w nich troska o zdrowie kobiet i by odpowiadały one zmieniającym się rolom i obowiązkom kobiet bez względu na ich miejsce zamieszkania;

(c) Opracować i wprowadzić w życie we współpracy z kobietami i organizacjami społecznymi programy dotyczące zdrowia, obejmujące również zdecentralizowaną służbę zdrowia, które by były wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) oraz odpowiadały potrzebom kobiet przez całe ich życie i uwzględniały różnorodne role i obowiązki kobiet, wymogi czasu, specyficzne potrzeby kobiet wiejskich i kobiet niepełnosprawnych oraz zróżnicowanie potrzeb kobiet między innymi w zależności od wieku, a także różnic społeczno-gospodarczych i kulturowych; włączać kobiety, w szczególności ze środowisk lokalnych i rdzennych, do określania priorytetów i opracowywania programów dotyczących ochrony zdrowia; likwidować wszelkie bariery utrudniające kobietom dostęp do usług zdrowotnych oraz zapewniać szeroki zakres usług ochrony zdrowia;

(d) Zapewnić kobietom przez całe życie dostęp do systemów ubezpieczeń społecznych na równych prawach z mężczyznami;

(e) Zapewnić bardziej dostępne, przystępne finansowo i wysokiej jakości podstawowe usługi zdrowotne, łącznie z opieką nad zdrowiem seksualnym i reprodukcyjnym obejmującą informację i usługi związane z planowaniem rodziny, ze szczególnym uwzględnieniem opieki nad matką i pogotowia położniczego, zgodnie z Programem Działania Międzynarodowej Konferencji ws. Ludności i Rozwoju;

(f) Zreformować służbę zdrowia w zakresie informacji, usług i szkoleń pracowników tak, by była ona wrażliwa na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) i odpowiadała oczekiwaniom osób korzystających z jej usług co do formy interpersonalnych kontaktów i komunikacji, a także respektowała prawo tych osób do prywatności i poufności. Takie usługi, informacja i szkolenia powinny się opierać na podejściu holistycznym;

(g) Zadbać o to, by wszyscy pracownicy wszystkich rodzajów służby zdrowia przy świadczeniu usług zdrowotnych na rzecz kobiet postępowali zgodnie z prawami człowieka i przestrzegali norm etycznych, zawodowych oraz byli, odpowiednio do określających to zasad, wrażliwi na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*), tak by odbywało się to za zgodą tych kobiet, wyrażoną w sposób odpowiedzialny, dobrowolny i podjętą na podstawie odpowiednich informacji; wspierać opracowanie, wdrażanie i szerokie rozpowszechnienie kodeksów etyki

lekarskiej opartych na międzynarodowych kodeksach etyki lekarskiej, jak również na zasadach etycznych, jakimi kierują się inni pracownicy służby zdrowia;

(h) Podjąć wszelkie właściwe kroki w celu eliminacji szkodliwych, niepotrzebnych z medycznego punktu widzenia lub przymusowych ingerencji medycznych, a także niewłaściwego i nadmiernego leczenia kobiet, oraz zadbać o to, by wszystkie kobiety były wyczerpująco informowane przez odpowiednio przeszkolony personel o możliwościach wyboru sposobów leczenia, łącznie z informacją o ich prawdopodobnych dobrodziejstwach i ewentualnych skutkach ubocznych;

(i) Wzmocnić i przeorientować służbę zdrowia, zwłaszcza podstawową opiekę zdrowotną, w celu zapewnienia dziewczętom i kobietom powszechnego dostępu do wysokiej jakości usług zdrowotnych; poprawić zły stan zdrowia i ograniczyć zachorowalność związaną z macierzyństwem oraz zrealizować uzgodniony w skali światowej cel, by w porównaniu ze stanem z roku 1990 zmniejszyć śmiertelność macierzyńską przynajmniej o 50% do roku 2000 oraz o dalsze 50% do roku 2015; zapewnić dostępność niezbędnych usług na każdym szczeblu systemu zdrowia; możliwie jak najszybciej, a w każdym razie nie później niż do roku 2015, udostępnić poprzez system podstawowej opieki zdrowotnej usługi w zakresie zdrowia reprodukcyjnego wszystkim ludziom w odpowiednim wieku;

(j) Uczynić główną troską publicznej służby zdrowia rozpoznanie i przeciwdziałanie szkodliwym dla zdrowia skutkom niebezpiecznej aborcji, zgodnie z paragrafem 8.25 Programu Działania Międzynarodowej Konferencji ws. Ludności i Rozwoju[14];

(k) Rozważyć możliwość rewizji ustaw przewidujących kary dla kobiet, które poddały się nielegalnej aborcji, zgodnie z paragrafem 8.25 Programu Działania Międzynarodowej Konferencji ws. Ludności i Rozwoju, który stwierdza: "Aborcja w żadnym razie nie powinna być propagowana jako metoda planowania rodziny. Wszystkie Rządy i odpowiednie organizacje międzyrządowe oraz pozarządowe wzywa się do zwiększenia troski o zdrowie kobiet, do traktowania zdrowotnych skutków niebezpiecznej aborcji[16] jako głównego problemu zdrowia publicznego oraz do zmniejszenia liczby przypadków uciekania się do aborcji dzięki rozwijaniu i doskonaleniu usług w dziedzinie planowania rodziny. Należy zawsze przyznawać największy priorytet zapobieganiu niepożądanym ciążom i podejmować wszelkie starania w celu wyeliminowania potrzeby aborcji. W przypadku niepożądanej ciąży należy

[16] Niebezpieczna aborcja jest definiowana jako postępowanie mające na celu zakończenie nie chcianej ciąży przez osoby nie mające niezbędnych kwalifikacji albo w warunkach nie spełniających minimalnych norm medycznych albo przy zaistnieniu obu tych okoliczności (na podstawie: Światowa Organizacja Zdrowia, Zapobieganie i Postępowanie w przypadku Niebezpiecznej Aborcji, Raport Technicznej Grupy Roboczej, Genewa, kwiecień 1992 roku (WHO/MSM/92.5))

zapewnić kobietom łatwy dostęp do wiarygodnej informacji i poradnictwa cechującego się zrozumieniem. Wszelkie działania i zmiany dotyczące aborcji w ramach systemu zdrowia na szczeblu krajowym lub lokalnym mogą być dokonywane jedynie na drodze procesu ustawodawczego. Gdy aborcja nie jest sprzeczna z prawem, powinna być bezpieczna. Przy leczeniu komplikacji powstałych w wyniku aborcji kobiety w każdej sytuacji powinny mieć dostęp do usług odpowiedniej jakości. Po aborcji należy bezzwłocznie zaoferować usługi w dziedzinie poradnictwa post-aborcyjnego, edukacji i planowania rodziny, co może się również przyczynić do uniknięcia ponownych aborcji";

(l) Zwrócić szczególną uwagę na potrzeby dziewcząt, w szczególności propagować zdrowy tryb życia, uwzględniający aktywność fizyczną; podjąć specjalne działania dla zniwelowania różnic uwarunkowanych kulturowymi stereotypami dotyczącymi tożsamości płci (*gender*) w odniesieniu do zachorowalności i śmiertelności tam, gdzie są to różnice na niekorzyść dziewcząt, realizując w ten sposób przyjęte na szczeblu międzynarodowym cele dotyczące zmniejszenia śmiertelności niemowląt i dzieci; w szczególności, zmniejszyć do roku 2000 śmiertelność wśród niemowląt i dzieci do piątego roku życia o jedną trzecią w porównaniu z rokiem 1990 lub do poziomu odpowiednio 50 lub 70 na 1000 żywych urodzeń, w zależności od tego, który z tych wskaźników oznacza większe obniżenie współczynnika zgonów, a do roku 2015 -wśród niemowląt przynajmniej do poziomu 35 na 1000 żywych urodzeń, a wśród dzieci do piątego roku życia przynajmniej do poziomu 45 na 1000;

(m) Zapewnić dziewczętom w okresie dojrzewania stały dostęp do niezbędnych informacji i świadczeń w dziedzinie zdrowia i żywienia, aby ułatwić im zdrowe przejście od dzieciństwa do dorosłości;

(n) Rozwijać informację, programy i usługi pomagające kobietom w zrozumieniu zmian związanych ze starzeniem się i w dostosowaniu się do tych zmian oraz odpowiadające potrzebom zdrowotnym kobiet starszych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na te, które są niesamodzielne z przyczyn fizycznych lub psychologicznych;

(o) Zapewnić usługi wspierające dziewczęta i kobiety w każdym wieku, które są w jakikolwiek sposób niepełnosprawne;

(p) Przyjąć specjalną politykę, opracować programy i wydać odpowiednie rozporządzenia prawne w celu złagodzenia i likwidacji środowiskowych i zawodowych zagrożeń dla zdrowia, związanych z pracą w domu, w miejscu pracy i poza nimi, ze zwróceniem szczególnej uwagi na kobiety ciężarne i karmiące;

(q) Włączyć usługi związane ze zdrowiem psychicznym do systemów opieki zdrowotnej szczebla podstawowego lub odpowiednich innych szczebli, rozwijać programy wspierające oraz szkolić pracowników podstawowej służby zdrowia, aby rozpoznawali i otaczali opieką dziewczęta i kobiety w każdym

wieku, które doświadczyły przemocy w jakiejkolwiek formie, szczególnie przemocy w rodzinie, wykorzystywania seksualnego lub innego rodzaju wykorzystywania spowodowanego konfliktami zbrojnymi i innymi;

(r) Publicznie propagować korzyści wynikające z karmienia piersią; badać metody i sposoby pełnej realizacji Międzynarodowego Kodeksu Marketingu Substytutów Mleka Kobiecego WHO/UNICEF, a także umożliwiać matkom karmienie dzieci piersią przez udzielanie im wsparcia prawnego, ekonomicznego, praktycznego i emocjonalnego;

(s) Uruchomić mechanizmy wspierania i włączania organizacji pozarządowych - zwłaszcza organizacji kobiecych, grup zawodowych i innych instytucji działających na rzecz poprawy zdrowia dziewcząt i kobiet - do tworzenia polityki rządowej, opracowywania w razie potrzeby programów i ich realizacji w dziedzinie zdrowia i innych pokrewnych dziedzinach na wszystkich szczeblach;

(t) Wspierać organizacje pozarządowe działające na rzecz zdrowia kobiet, a także pomagać w tworzeniu sieci zapewniających lepszą koordynację i współpracę między wszystkimi sektorami zajmującymi się zdrowiem;

(u) Usprawniać zaopatrzenie w leki i zapewniać niezawodną i stałą dostawę wysokiej jakości środków farmaceutycznych, antykoncepcyjnych i innych specyfików oraz urządzeń, opierając się na Podstawowej Liście Leków WHO, a także zapewniać bezpieczeństwo lekarstw i urządzeń poprzez wprowadzenie na szczeblu krajowym procedur zatwierdzania leków;

(v) Zapewnić kobietom nadużywającym środków i ich rodzinom łatwiejszy dostęp do usług gwarantujących właściwe leczenie i rehabilitację;

(w) Propagować i w razie potrzeby zapewniać bezpieczeństwo w dziedzinie odżywiania na szczeblu gospodarstwa domowego i na szczeblu krajowym oraz wdrażać narodowe programy poprawy sytuacji kobiet i dziewcząt w tym względzie poprzez wprowadzenie w życie ustaleń zawartych w Planie Działania na rzecz Wyżywienia Międzynarodowej Konferencji w sprawie Wyżywienia[17], łącznie ze zredukowaniem do roku 2000 w skali całego świata o połowę w stosunku do poziomu z roku 1990 ciężkiego i częściowego niedożywienia wśród dzieci w wieku do pięciu lat, ze zwróceniem szczególnej uwagi na dysproporcję w żywieniu wynikającą z kulturowej tożsamości płci (*gender*), a o jedną trzecią - anemii wywołanej niedoborem żelaza u dziewcząt i kobiet;

(x) Zapewnić powszechny dostęp do czystej wody pitnej i odpowiednich warunków sanitarnych oraz jak najszybciej zorganizować skutecznie działające systemy publicznej dystrybucji;

---

[17] Raport Końcowy Międzynarodowej Konferencji w sprawie Wyżywienia, Rzym, 5-11 grudnia 1992 roku (Rzym, Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa, 1993), Część II

(y) Zapewnić pełny i równy dostęp do infrastruktury i usług medycznych dla kobiet należących do ludności rdzennej.

Cel strategiczny C. 2. **Wzmocnić profilaktyczne programy poprawy zdrowia kobiet**

Działania, które należy podjąć:

107. Rządy we współpracy z organizacjami pozarządowymi, środkami masowego przekazu, sektorem prywatnym i odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi, łącznie z agendami ONZ, mają:

(a) Nadać priorytet wszelkim formalnym i nieformalnym programom edukacyjnym, których celem jest pomóc kobietom w podnoszeniu poczucia własnej wartości, w zdobywaniu wiedzy, podejmowaniu decyzji i przejmowaniu odpowiedzialności za własne zdrowie, doprowadzić do wzajemnego szacunku w sprawach związanych z seksualnością i płodnością, uświadomić mężczyznom znaczenie zdrowia i dobrostanu (*well-being*) kobiet, zwłaszcza poprzez wspólne programy dla kobiet i mężczyzn, kładące nacisk na zwalczanie szkodliwych nastawień i praktyk, między innymi takich, jak okaleczanie narządów płciowych kobiet, preferowanie synów (którego rezultatem jest zabijanie noworodków płci żeńskiej, prenatalna selekcja płodów ze względu na płeć), wczesne małżeństwa, w tym małżeństwa dzieci, przemoc wobec kobiet, ich wyzysk i wykorzystywanie seksualne, łączące się często z zarażeniem wirusem HIV/AIDS lub innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową, nadużywanie narkotyków, dyskryminacja dziewcząt i kobiet w dystrybucji żywności oraz inne postawy i praktyki szkodliwe dla życia, zdrowia i dobrostanu (*well-being*) kobiet; uznać także, iż niektóre z tych praktyk są przejawem łamania praw człowieka i norm etyki lekarskiej;

(b) Prowadzić odpowiednią politykę w dziedzinie rozwoju społecznego i ludzkiego, edukacji oraz zatrudnienia, aby zlikwidować ubóstwo wśród kobiet i w ten sposób zmniejszyć ich podatność na choroby i poprawić zdrowie;

(c) Zachęcać mężczyzn do równego dzielenia się z kobietami obowiązkami związanymi z opieką nad dziećmi i obowiązkami domowymi oraz do współudziału w utrzymaniu rodziny, nawet jeśli nie mieszkają razem ze swoimi rodzinami.

(d) Zaostrzyć prawa, zreformować instytucje oraz popierać normy i praktyki w celu likwidacji zjawiska dyskryminacji kobiet oraz zachęcenia, zarówno kobiet jak i mężczyzn, do brania odpowiedzialności za zachowania seksualne i reprodukcyjne; zapewnić pełne poszanowanie osobistej integralności; podjąć

działania w celu zapewnienia kobietom warunków koniecznych do tego, by mogły korzystać ze swych praw reprodukcyjnych, oraz zlikwidować prawa i praktyki opierające się na przymusie;

(e) Opracować w przystępnej formie informacje oraz rozpowszechnić je poprzez publiczne kampanie na rzecz zdrowia, środki masowego przekazu, godne zaufania doradztwo i systemy edukacyjne, aby umożliwić w ten sposób kobietom i mężczyznom, a zwłaszcza młodzieży, zdobycie wiedzy o własnym zdrowiu, w szczególności zaś informacji na temat seksualności i reprodukcji, uwzględniając przy tym prawa dziecka do informacji, prywatności i poufności, szacunku oraz zgody opartej na informacji, jak również odpowiedzialność, prawa i obowiązki rodziców oraz prawnych opiekunów związane z zapewnieniem dziecku, odpowiednio do jego rozwoju, stosownego pouczenia i wskazówek umożliwiających dziecku korzystanie z praw przyznanych mu w Konwencji o Prawach Dziecka, oraz zgodnie z Konwencją w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet; zadbać o to, by wszystkie działania podejmowane w sprawach dzieci kierowały się w pierwszej kolejności najlepiej pojętym dobrem dziecka.;

(f) Tworzyć i wspierać programy w ramach systemu edukacyjnego, w miejscach pracy oraz w społecznościach lokalnych w celu stworzenia dziewczętom oraz kobietom we wszystkich okresach życia warunków do uprawiania sportu, do aktywności fizycznej i rekreacji na równych prawach z mężczyznami i chłopcami;

(g) Rozpoznać specyficzne potrzeby młodzieży oraz wprowadzić w życie odpowiednie programy, takie jak programy oświatowe i informacyjne na temat zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz na temat chorób przenoszonych drogą płciową, w tym HIV/AIDS, z uwzględnieniem praw dziecka oraz odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców, zgodnie z paragrafem 107 (e);

(h) Opracować politykę mającą na celu zmniejszenie nieproporcjonalnego i wzrastającego obciążenia kobiet, pełniących różnorodne role w rodzinie i w społeczeństwie, przez zapewnienie im właściwej pomocy oraz przez programy dotyczące świadczeń zdrowotnych i socjalnych;

(i) Wprowadzić niedyskryminujące i zgodne z zasadami sprawiedliwości i profesjonalizmu regulacje prawne dotyczące warunków pracy kobiet na wszystkich szczeblach systemu służby zdrowia, obejmujące również ich wynagradzanie i promowanie, by umożliwić im przez to efektywną działalność zawodową;

(j) Zadbać o to, by informacja i szkolenia dotyczące zdrowia i żywienia stanowiły integralną część wszystkich programów nauczania dorosłych oraz programów szkolnych, poczynając od stopnia podstawowego;

(k) Przygotowywać i prowadzić kampanie w środkach masowego przekazu oraz programy informacyjne i edukacyjne, z których kobiety i dziewczęta mogłyby czerpać wiedzę na temat zdrowia oraz niebezpieczeństw w tym względzie związanych z nadużywaniem środków i uzależnieniem, a także realizować strategie i programy przeciwdziałające nadużywaniu środków i uzależnieniom oraz promujące rehabilitację i powrót do zdrowia;

(l) Opracować i wprowadzić w życie kompleksowe i spójne programy profilaktyki, diagnozowania oraz leczenia osteoporozy - dolegliwości, która dotyczy przede wszystkim kobiet;

(m) Stworzyć i/lub rozwinąć programy i usługi, łącznie z kampaniami w środkach masowego przekazu, w dziedzinie profilaktyki, wczesnego wykrywania i leczenia raka piersi, szyjki macicy oraz innych nowotworów układu rozrodczego;

(n) Ograniczyć wzrastające zagrożenie dla zdrowia ze strony środowiska naturalnego, zwłaszcza w biednych regionach i społecznościach; wykazywać podejście zapobiegawcze, zgodnie z Deklaracją z Rio ws. Środowiska i Rozwoju, przyjętą przez Konferencję NZ ws. Środowiska i Rozwoju[18], oraz włączyć do monitoringu realizacji Agendy 21[19] sprawozdawczość dotyczącą środowiskowych zagrożeń dla zdrowia kobiet;

(o) Podnosić świadomość kobiet, pracowników służby zdrowia, polityków i opinii publicznej co do poważnych - a możliwych do uniknięcia - zagrożeń dla zdrowia spowodowanych paleniem tytoniu oraz co do konieczności regulacji prawnych i akcji edukacyjnych mających na celu ograniczenie palenia jako ważny element działań na rzecz zdrowego trybu życia oraz przeciwdziałania chorobom;

(p) Zadbać o to, by programy szkół medycznych oraz programy innych szkoleń w dziedzinie opieki zdrowotnej obejmowały wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*), kompleksowe i obowiązkowe kursy na temat zdrowia kobiety;

(q) Podjąć określone działania zapobiegawcze, łącznie z opracowaniem i wprowadzaniem w życie odpowiednich praw oraz zapewnieniem ochrony prawnej, lekarskiej i innych form pomocy, w celu ochrony kobiet, młodzieży oraz dzieci przed wszelkimi formami wykorzystywania, między innymi przed wykorzystywaniem seksualnym, wyzyskiem, handlem ludźmi i przemocą;

---

[18] Raport Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska i Rozwoju, Rio de Janeiro, 3-14 czerwca 1992 roku, tom I, Rezolucje Przyjęte przez Konferencję (publikacja Narodów Zjednoczonych nr E.93.I.8 i errata), rezolucja 1, aneks I

[19] Tamże, rezolucja 1, aneks II

Cel strategiczny C. 3. **Podjąć wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) inicjatywy dotyczące przeciwdziałania chorobom przenoszonym drogą płciową, HIV/AIDS i problemów zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego**

Działania, które należy podjąć:

108. Rządy, organizacje międzynarodowe, łącznie z odpowiednimi agendami ONZ, bilateralni i multilateralni sponsorzy i organizacje pozarządowe mają:

(a) Zapewnić kobietom, a zwłaszcza kobietom zarażonym HIV/AIDS i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową lub też kobietom, których problem HIV/AIDS dotknął osobiście w inny sposób, udział w podejmowaniu wszelkich decyzji dotyczących rozwijania, wdrażania, monitorowania i oceniania polityki i programów w kwestii HIV/AIDS i innych chorób przenoszonych drogą płciową;

(b) Zrewidować i zmodyfikować prawa oraz w razie potrzeby zwalczać praktyki, które mogą prowadzić do zwiększenia podatności kobiet na HIV/AIDS i inne choroby przenoszone drogą płciową, łącznie z ustanowieniem przepisów skierowanych przeciwko przyczyniającym się do tego społeczno-kulturowym praktykom, oraz podjąć działania prawne, polityczne i praktyczne chroniące kobiety, dziewczęta i dziewczynki przed dyskryminacją związaną z HIV/AIDS;

(c) Zachęcać wszystkie sektory społeczne, łącznie z sektorem publicznym oraz organizacjami międzynarodowymi, do rozwijania humanitarnych, wspierających, niedyskryminujących strategii i działań dotyczących HIV/AIDS i innych chorób przenoszonych drogą płciową, w celu ochrony praw osób zarażonych;

(d) Rozpoznać rozmiary i zasięg pandemii HIV/AIDS w swoich krajach, zwracając szczególną uwagę na jej wpływ na sytuację kobiet i dbając o to, by zarażone kobiety nie spotykały się z przejawami stygmatyzacji i dyskryminacji, również podczas podróży;

(e) Rozwinąć wielosektorowe, wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) programy i strategie mające na celu likwidację społecznej podległości kobiet i dziewcząt oraz ich społeczne i ekonomiczne uwłasnowolnienie (*empowerment*) i równość; wzmocnić promocję edukacyjnych programów uświadamiających i pozwalających podjąć mężczyznom odpowiedzialność za powstrzymanie rozszerzania się HIV/AIDS i innych chorób przenoszonych drogą płciową;

(f) Dopomóc w rozwijaniu społecznych strategii mających na celu ochronę kobiet we wszystkich okresach życia przed HIV/AIDS i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową; otoczyć opieką i troską zarażone dziewczęta, kobiety oraz ich rodziny i zmobilizować całe społeczeństwo w celu wywierania nacisku na odpowiednie władze, aby środki podjęte przeciw pandemii HIV/AIDS były efektywne, szybkie i trwałe oraz wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*);

(g) Wspierać i wzmacniać narodowe możliwości w dziedzinie tworzenia i ulepszania wrażliwych na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) strategii i programów dotyczących HIV/AIDS i innych chorób przenoszonych drogą płciową, obejmujących pomoc finansową i inne rodzaje wsparcia dla kobiet, które stały się głównymi opiekunami osób zarażonych, oraz wsparcie ekonomiczne dla osób zarażonych HIV/AIDS lub odczuwających skutki tej pandemii, względnie dla tych, zwłaszcza dla dzieci i osób starszych, których bliscy zmarli na tę chorobę;

(h) Organizować dla rodziców i decydentów oraz środowisk opiniotwórczych na wszystkich szczeblach społecznych, łącznie z autorytetami religijnymi i tradycyjnymi, warsztaty, specjalistyczne kursy edukacyjne i szkolenia na temat zapobiegania HIV/AIDS i innym chorobom przenoszonym drogą płciową oraz ich skutków dla zdrowia i życia mężczyzn i kobiet we wszystkich okresach życia;

(i) Udzielać wszystkim kobietom i pracownikom służby zdrowia wszelkich stosownych informacji i instrukcji na temat wpływu chorób przenoszonych drogą płciową, w szczególności HIV/AIDS, na ciążę oraz na dziecko, łącznie z tym, jakie skutki może mieć w tym względzie karmienie piersią;

(j) Pomagać kobietom oraz formalnym i nieformalnym organizacjom kobiecym w tworzeniu i rozszerzaniu skutecznych, nowoczesnych programów oświatowych dla kobiet i nie tylko dla kobiet oraz wspierać ich udział w opracowywaniu, realizacji i monitorowaniu tych programów;

(k) Położyć szczególny nacisk na propagowanie opartych na wzajemnym szacunku, sprawiedliwych stosunków związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*) oraz, w szczególności, na konieczność zapewnienia młodzieży odpowiedniej edukacji i usług, które byłyby zgodne z ich potrzebami i pomagały im podchodzić do własnej seksualności w sposób pozytywny i odpowiedzialny;

(l) Opracować specjalne programy dla mężczyzn we wszystkich okresach życia i chłopców, z uwzględnieniem omówionej w paragrafie 107 (e) roli rodziców, mające na celu dostarczenie pełnej i dokładnej informacji nt. bezpiecznych i odpowiedzialnych zachowań seksualnych oraz reprodukcyjnych, w tym dobrowolnego, właściwego i skutecznego zapobiegania przez mężczyzn HIV/AIDS i innym chorobom przenoszonym drogą płciową, poprzez

stosowanie takich metod, jak - między innymi - abstynencja seksualna i używanie prezerwatyw;

(m) Zapewnić parom i jednostkom poprzez system podstawowej opieki medycznej powszechny dostęp do odpowiednich i przystępnych finansowo usług zapobiegających chorobom przenoszonym drogą płciową, łącznie z HIV/AIDS; rozszerzyć dostęp do poradnictwa oraz do opartego na zasadach dobrowolności i poufności diagnozowania i leczenia kobiet; zadbać o to, by wysokiej jakości prezerwatywy oraz lekarstwa przeciw chorobom przenoszonym drogą płciową były zamawiane i rozprowadzane w miarę możności do wszystkich punktów służby zdrowia;

(n) Wspierać programy biorące pod uwagę fakt, że niebezpieczeństwo zarażenia się przez kobiety HIV/AIDS zwiększa się w wyniku ryzykownych zachowań takich, jak dożylne stosowanie narkotyków i nieodpowiedzialne, pozbawione zabezpieczeń zachowania seksualne pod ich wpływem; podejmować odpowiednie działania zapobiegawcze;

(o) Wspierać i przyśpieszać nastawione praktycznie badania nad łatwymi w stosowaniu i kontrolowanymi przez kobiety metodami przeciwdziałania HIV/AIDS i innym chorobom przenoszonym drogą płciową, nad strategiami uwłasnowolnienia (*empowering*) kobiet w dziedzinie zabezpieczania się przed chorobami przenoszonymi drogą płciową, łącznie z HIV/AIDS, i nad metodami ochrony, wspierania i leczenia kobiet, zapewniając im udział we wszystkich aspektach tych badań;

(p) Wspierać i inicjować badania wychodzące naprzeciw potrzebom i problemom kobiet, między innymi badania nad zarażaniem się kobiet HIV/AIDS i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową, nad kontrolowanymi przez kobiety środkami ochrony takimi, jak środki bakteriobójcze i plemnikobójcze, oraz nad ryzykownymi postawami i zachowaniami zarówno kobiet jak i mężczyzn.

Cel strategiczny C. 4. Promować badania i rozpowszechniać informacje na temat zdrowia kobiet

Działania, które należy podjąć:

109. Rządy, system Narodów Zjednoczonych, służba zdrowia, instytucje badawcze, organizacje pozarządowe, sponsorzy, przemysł farmaceutyczny i media mają w razie potrzeby:

(a) Szkolić badaczy oraz wprowadzać systemy pozwalające na wykorzystanie zebranych danych - po ich przenalizowaniu i posegregowaniu ze względu na

płeć i wiek oraz inne przyjęte kryteria demograficzne i społeczno-ekonomiczne - dla potrzeb polityki społecznej, a także planowania, monitoringu i oceny;

(b) Promować wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) i koncentrujące się na kobietach badania medyczne oraz metody i technologie leczenia, łączyć wiedzę tradycyjną oraz wiedzę rdzennych społeczności z nowoczesną medycyną, czyniąc te informacje dostępnymi dla kobiet, po to, by umożliwić im podejmowanie świadomych i odpowiedzialnych decyzji;

(c) Zwiększyć liczbę kobiet zajmujących kierownicze stanowiska w służbie zdrowia, w tym badaczy i naukowców, po to, by możliwie jak najszybciej osiągnięta została równość w tej dziedzinie;

(d) Zwiększyć finansowe i inne wsparcie ze wszystkich źródeł dla prewencyjnych badań nad zdrowiem kobiet w aspekcie biomedycznym, behawioralnym, epidemiologicznym, a także w aspekcie świadczonych im usług zdrowotnych, oraz dla badań nad społecznymi, ekonomicznymi i politycznymi przyczynami problemów zdrowotnych kobiet i nad ich konsekwencjami, łącznie z badaniami nad nierównościami wynikającymi z kulturowej tożsamości płci (*gender*) i z wieku, a w szczególności nad zagadnieniami takimi, jak chroniczne i niezakaźne choroby w rodzaju chorób sercowo-naczyniowych i ich uwarunkowania, nowotwory, infekcje i uszkodzenia dróg rodnych kobiet, HIV/AIDS i inne choroby przenoszone drogą płciową, przemoc w rodzinie, bezpieczeństwo pracy, kalectwo, problemy zdrowotne związane z zanieczyszczeniem środowiska, choroby tropikalne oraz problemy zdrowotne wieku podeszłego;

(e) Informować kobiety o czynnikach zwiększających ryzyko raka i infekcji dróg rodnych, w celu ułatwienia im podjęcia świadomej decyzji w sprawach swojego zdrowia;

(f) Wspierać i finansować badania społeczne, ekonomiczne, polityczne i kulturowe na temat wpływu, jaki nierówności wynikające z kulturowej tożsamości płci (*gender*) wywierają na zdrowie kobiet - łącznie z etiologią i epidemiologią, asortymentem oferowanych usług i ich wykorzystaniem oraz ewentualnymi rezultatami leczenia;

(g) Wspierać badania systemów i funkcjonowania służby zdrowia w celu zwiększenia dostępności i poprawy jakości jej usług, zapewnienia odpowiedniego wsparcia kobietom zajmującym się opieką zdrowotną i zapoznania się z asortymentem usług zdrowotnych oferowanych kobietom i z korzystaniem przez nie z tych usług;

(h) Zapewnić środki finansowe i instytucjonalne wsparcie dla badań nad bezpiecznymi, skutecznymi, przystępnymi finansowo i łatwymi do zaakceptowania metodami i technologiami służącymi reprodukcyjnemu i seksualnemu zdrowiu kobiet i mężczyzn, między innymi dla badań nad

bezpieczniejszymi, skuteczniejszymi, bardziej przystępnymi finansowo i łatwiejszymi do zaakceptowania metodami regulacji płodności, łącznie z naturalnymi metodami planowania rodziny przeznaczonymi dla obu płci, nad metodami ochrony przed HIV/AIDS i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową, a także nad prostymi i tanimi metodami diagnozowania tych chorób; badaniom tym powinny na wszystkich etapach towarzyszyć konsultacje z przyszłymi użytkownikami tych metod, również z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*), w szczególności zaś z perspektywy kobiecej; powinny one być całkowicie zgodne z akceptowanymi w skali międzynarodowej normami prawnymi, etycznymi, medycznymi i naukowymi dotyczącymi badań biomedycznych;

(i) Uznając niebezpieczną aborcję[16] za wielkie zagrożenie dla zdrowia i życia kobiet, prowadzić badania pozwalające poznać przyczyny i konsekwencje aborcji, łącznie z ich wpływem na późniejszą płodność, zdrowie reprodukcyjne i psychiczne, stosowanie antykoncepcji, jak również badania nad leczeniem komplikacji wynikłych z niebezpiecznych aborcji oraz nad opieką post-aborcyjną;

(j) Uznawać i propagować wartość tradycyjnych metod leczniczych, zwłaszcza używanych przez kobiety pochodzące z rdzennych społeczności, w celu zachowania tych metod i włączenia ich do asortytmentu usług zdrowotnych oferowanych przez służbę zdrowia oraz wspierać badania w tym względzie;

(k) Uruchamiać mechanizmy pozwalające na ocenę dostępnych danych i wyników badań oraz na ich rozpowszechnianie m.in. wśród badaczy, osób kształtujących politykę, pracowników służby zdrowia i grup kobiecych;

(l) Monitorować badania nad genomem ludzkim oraz odpowiednie badania genetyczne z perspektywy zdrowia kobiet oraz popularyzować informacje i wyniki badań prowadzonych zgodnie z przyjętymi normami etycznymi.

Cel strategiczny C. 5. Zwiększyć środki przeznaczone na ochronę zdrowia kobiet oraz monitorować sytuację w tej dziedzinie

Działania, które należy podjąć:

110. Rządy na wszystkich poziomach, współpracując w razie potrzeby z organizacjami pozarządowymi, a zwłaszcza z organizacjami kobiecymi i młodzieżowymi, mają:

(a) Zwiększyć środki budżetowe przeznaczone na podstawowe usługi medyczne i socjalne, wszelako bez uszczerbku dla usług drugiego i trzeciego szczebla, zwrócić szczególną uwagę na reprodukcyjne i seksualne zdrowie dziewcząt i kobiet oraz przyznać priorytet programom zdrowotnym obejmującym tereny wiejskie i biedne tereny miejskie;

(b) Rozwijać nowe sposoby finansowania usług medycznych poprzez popieranie społecznego i lokalnego udziału finansowego; zwiększać tam, gdzie jest to konieczne, alokacje budżetowe przeznaczone na wspieranie lokalnych ośrodków zdrowia oraz opartych na społecznościach lokalnych programów i usług, wychodzących naprzeciw specyficznym potrzebom zdrowotnym kobiet;

(c) Rozwijać lokalne usługi zdrowotne, popierając programy wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) oparte na udziale społeczności lokalnych oraz na samoopiece, a także programy zdrowotne koncentrujące się na profilaktyce;

(d) Określić odpowiednio do sytuacji zadania i ramy czasowe w celu poprawy zdrowia kobiet oraz dla potrzeb planowania, wdrażania, monitoringu i oceny programów, wykorzystując do tego analizę wpływu kulturowej tożsamości płci (*gender-impact*) opartą na danych ilościowych i jakościowych posegregowanych ze względu na płeć, wiek i inne przyjęte kryteria demograficzne oraz czynniki społeczno-ekonomiczne;

(e) Uruchomić w razie potrzeby wewnątrzresortowe i międzyresortowe mechanizmy monitorowania realizacji polityki w kwestii zdrowia kobiet i reformy programów oraz, o ile to wskazane, stworzyć na wysokim szczeblu, w ramach państwowych instytucji zajmujących sie planowaniem, komórki odpowiedzialne za monitorowanie tego, by problematyka zdrowia kobiet była włączana w zasadniczy nurt (*mainstreamed*) działań przez wszystkie właściwe agendy i programy rządowe.

111. Rządy, Organizacja Narodów Zjednoczonych i jej specjalne agendy, międzynarodowe instytucje finansowe, bilateralni sponsorzy oraz sektor prywatny mają, o ile to jest wskazane:

(a) Opracować politykę sprzyjającą inwestycjom w dziedzinie ochrony zdrowia kobiet oraz tam, gdzie zachodzi taka potrzeba, zwiększyć środki finansowe przeznaczone na te inwestycje;

(b) Zapewnić odpowiednią pomoc materialną, finansową i logistyczną młodzieżowym organizacjom pozarządowym, aby mogły one lepiej zaspokajać potrzeby młodzieży w dziedzinie zdrowia, łącznie ze zdrowiem seksualnym i reprodukcyjnym;

(c) Nadać większy priorytet problematyce zdrowia kobiet, uruchomić mechanizmy koordynacji i realizacji zadań dotyczących zdrowia, określonych w Platformie Działania i w innych ważnych umowach międzynarodowych, dla zapewnienia postępu w tej dziedzinie.

D. Przemoc wobec kobiet

112. Przemoc wobec kobiet stanowi barierę na drodze do osiągnięcia równości, rozwoju i pokoju. Przemoc wobec kobiet narusza, ogranicza lub uniemożliwia kobietom korzystanie z przysługujących im praw człowieka i podstawowych wolności. Ustawiczne niepowodzenia w ochronie i propagowaniu tych praw i wolności w przypadku przemocy wobec kobiet budzą troskę wszystkich państw i wymagają reakcji z ich strony. Wiedza o przyczynach, skutkach i zakresie tego zjawiska oraz o metodach walki z nim znacznie wzrosła od czasu Konferencji w Nairobi. We wszystkich społeczeństwach, w mniejszym lub większym stopniu, niezależnie od dochodu, klasy społecznej i kultury, kobiety i dziewczęta stają się przedmiotem fizycznej, seksualnej lub psychicznej przemocy. Niski status społeczny i ekonomiczny kobiety może być zarówno przyczyną jak i konsekwencją przemocy wobec kobiet.

113. Termin "przemoc wobec kobiet" oznacza każdy akt przemocy, zarówno publiczny jak i prywatny, łącznie z groźbą jej użycia, wymuszeniem i samowolnym pozbawieniem wolności, który ma za podłoże kulturową tożsamość płci (*gender-based*) i prowadzi lub może prowadzić do fizycznego, seksualnego lub psychicznego urazu względnie cierpienia kobiety. Zgodnie z tym przemoc wobec kobiet to między innymi:

(a) fizyczna, seksualna i psychiczna przemoc w rodzinie, w szczególności bicie, wykorzystywanie seksualne dziewcząt w domu rodzinnym, przemoc stosowana w związku z posagiem, gwałt w małżeństwie, okaleczanie narządów płciowych kobiet i inne tradycyjne szkodliwe praktyki, przemoc pozamałżeńska oraz przemoc związana z wyzyskiem;

(b) fizyczna, seksualna i psychiczna przemoc w społeczeństwie, w szczególności gwałt, wykorzystanie seksualne, molestowanie seksualne oraz wytwarzanie atmosfery zastraszenia w miejscu pracy, w instytucjach edukacyjnych i w innych miejscach, handel kobietami i zmuszanie do prostytucji;

(c) fizyczna, seksualna i psychiczna przemoc stosowana lub tolerowana przez państwo, niezależnie od tego, gdzie ma ona miejsce.

114. Inne akty przemocy wobec kobiet to łamanie w odniesieniu do kobiet praw człowieka w sytuacjach konfliktów zbrojnych, a zwłaszcza morderstwa, masowe gwałty, niewolnictwo seksualne oraz wymuszone ciąże.

115. Akty przemocy wobec kobiet obejmują również przymusową sterylizację oraz przymusową aborcję, wymuszanie używania środków antykoncepcyjnych, prenatalną selekcję ze względu na płeć oraz zabijanie noworodków płci żeńskiej.

116. Najbardziej narażone na przemoc są niektóre grupy kobiet - takie, jak kobiety należące do grup mniejszościowych lub do ludności rdzennej, uchodźczynie, migrantki, w szczególności migrantki pracujące, kobiety żyjące w ubóstwie w społecznościach wiejskich lub oddalonych od ośrodków cywilizacyjnych, kobiety żyjące w nędzy, objęte instytucjonalną kuratelą oraz przebywające w zakładach karnych, dziewczynki,

kobiety niepełnosprawne, kobiety w podeszłym wieku, kobiety wysiedlone, repatriantki, kobiety żyjące w ubóstwie i kobiety na terenach dotkniętych konfliktem zbrojnym, znajdujących się pod obcą okupacją, ogarniętych wojną agresywną lub domową, nękanych przez terrorystów, zwłaszcza w sytuacjach, gdy brani są zakładnicy.

117. Akty lub groźby przemocy, niezależnie od tego, czy mają miejsce w domu, w społeczeństwie czy też są popełniane lub tolerowane przez państwo, wprowadzają w życie kobiet lęk i poczucie zagrożenia i stanowią przeszkodę na drodze do osiągnięcia równości, rozwoju i pokoju. Lęk przed przemocą i molestowaniem stanowi również stałą przeszkodę ograniczającą społeczną mobilność kobiet oraz ich dostęp do dóbr i podstawowych form aktywności. Przemoc wobec kobiet wiąże się z wysokimi kosztami społecznymi, zdrowotnymi i ekonomicznymi ponoszonymi przez jednostki i społeczeństwo. Przemoc wobec kobiet stanowi jeden z podstawowych mechanizmów społecznych podporządkowujących kobiety mężczyznom. Niejednokrotnie przemoc wobec kobiet i dziewcząt ma miejsce w rodzinie lub w domu, gdzie często się ją toleruje. Zaniedbywanie, fizyczne i seksualne wykorzystywanie i gwałcenie dziewczynek i kobiet przez członków ich rodzin lub innych domowników, jak również przypadki małżeńskiego i pozamałżeńskiego wykorzystywania, są trudne do wykrycia i często pozostają nieujawnione. Nawet wówczas, gdy przypadki przemocy są zgłaszane, często nie udaje się zapewnić pokrzywdzonym ochrony ani ukarać sprawców.

118. Przemoc wobec kobiet jest przejawem historycznej nierówności sił w stosunkach pomiędzy kobietami a mężczyznami, która doprowadziła do zdominowania i dyskryminowania kobiet przez mężczyzn oraz stanowi barierę dla pełnego awansu kobiet. Stosowanie przemocy wobec kobiet na różnych etapach ich życia wiąże się z wzorcami kulturowymi, w szczególności z niektórymi tradycyjnymi praktykami i zwyczajami, pociągającymi za sobą szkodliwe skutki, oraz z wszelkimi zachowaniami ekstremistycznymi o podłożu rasowym, płciowym, językowym lub religijnym, które utrzymują niski status kobiety w rodzinie, miejscu pracy, lokalnej społeczności i w całym społeczeństwie. Sytuację w tym względzie pogarszają jeszcze pewne formy presji społecznej, a zwłaszcza wstyd powstrzymujący przed ujawnianiem aktów przemocy wobec kobiet, brak dostępu kobiet do informacji, pomocy i ochrony prawnej, brak przepisów prawnych skutecznie zabezpieczających kobiety przed przemocą, niepowodzenia dotychczasowych prób reformy istniejącego prawa, niedostateczne zaangażowanie instytucji władzy publicznej w podnoszenie poziomu świadomości prawnej oraz stosowanie istniejącego prawa, brak odpowiednich metod i środków wychowawczych i innych, które mogłyby przeciwdziałać przyczynom i skutkom przemocy. Ukazywanie w mediach przemocy wobec kobiet, a zwłaszcza gwałtu i zniewolenia seksualnego, jak również przedstawianie kobiet i dziewcząt jako obiektów seksualnych, z pornografią włącznie, przyczyniają się do tego, że przemoc wobec kobiet utrzymuje się jako zjawisko o charakterze masowym, wpływając negatywnie na całe społeczeństwo, a zwłaszcza na dzieci i młodzież.

119. Rozwijanie całościowego i interdyscyplinarnego podejścia do wyzwania, jakim jest wyeliminowanie przemocy wobec kobiet w obrębie rodzin, społeczeństw oraz państw, jest konieczne i możliwe do osiągnięcia. Równość i partnerstwo pomiędzy kobietami i mężczyznami oraz szacunek dla godności człowieka powinny stanowić

podstawę procesu socjalizacji na wszystkich jego poziomach. Systemy edukacyjne powinny propagować poczucie własnej wartości, wzajemne poszanowanie i współpracę pomiędzy kobietami i mężczyznami.

120. Brak adekwatnych danych porozdzielanych wedle kryterium kulturowej tożsamości płci (*gender-disaggregated*) oraz statystyk pozwalających określić zakres zjawiska przemocy sprawia, że opracowanie programów i monitorowanie zmian jest trudne do realizacji. Brak lub niewłaściwe prowadzenie dokumentacji i badań na temat przemocy w rodzinie, molestowania seksualnego i przemocy wobec kobiet i dziewcząt w miejscach prywatnych i publicznych, w szczególności w miejscu pracy, utrudnia wysiłki podejmowane w celu wypracowania określonych strategii interwencyjnych. Doświadczenia niektórych krajów wskazują, że kobiety i mężczyźni mogą się zmobilizować do walki z przemocą we wszystkich jej formach oraz że władze publiczne mogą podjąć skuteczne środki w celu przeciwdziałania przyczynom i skutkom przemocy. Do wprowadzenia zmian konieczne jest współdziałanie z męskimi grupami zwalczającymi przemoc na podłożu kulturowej tożsamości płci (*gender*).

121. Kobiety mogą być szczególnie narażone na przemoc ze strony osób posiadających władzę, zarówno w sytuacjach konfliktowych, jak i niekonfliktowych. Szkolenie wszystkich urzędników w zakresie prawa humanitarnego i praw człowieka oraz karanie tych, którzy dopuszczaja się przemocy wobec kobiet, mogłoby się przyczynić do tego, by urzędnicy, do których kobiety powinny mieć zaufanie, włącznie z policją, urzędnikami więziennymi i siłami bezpieczeństwa, nie stosowali przemocy.

122. Skuteczne zwalczanie handlu kobietami i dziewczętami dla potrzeb branży seksualnej jest przedmiotem wzmożonej troski społeczności międzynarodowej. Należy ocenić stopień realizacji i wzmocnić Konwencję z 1949 r. o zwalczaniu handlu ludźmi i czerpaniu zysków z prostytucji[20] oraz inne odpowiednie instrumenty. Wykorzystywanie kobiet w ogólnoświatowej sieci prostytucji i czerpanie zysków z handlu kobietami stało się głównym przedmiotem zainteresowania zorganizowanej przestępczości międzynarodowej. Specjalny Sprawozdawca Komisji Praw Człowieka ds. przemocy wobec kobiet, który badał takie akty przemocy jako coś, co dodatkowo stanowi także pogwałcenie w odniesieniu do kobiet i dziewcząt praw człowieka oraz podstawowych wolności, został w ramach swojego mandatu zobowiązany do zajęcia się palącym problemem międzynarodowego handlu kobietami dla potrzeb branży seksualnej, jak również kwestiami związanymi ze zmuszaniem do prostytucji, gwałtem, wykorzystaniem seksualnym oraz turystyką seksualną. Kobiety i dziewczęta, które są ofiarami handlu międzynarodowego, są w większym stopniu narażone na dalszą przemoc, jak również na niechcianą ciążę oraz infekcje przenoszone drogą płciową, łącznie z zarażeniem się HIV/AIDS.

123. Mając na celu likwidację przemocy wobec kobiet, Rządy i różne zainteresowane instytucje powinny promować aktywną i zauważalną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu

[20] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 317 (IV), aneks

(*mainstreaming*) wszelkich działań i programów tak, by każda decyzja poprzedzona była analizą jej skutków, odpowiednio dla kobiet i mężczyzn.

Cel strategiczny D.1. **Podjąć kompleksowe działania w celu zapobiegania i eliminacji przemocy wobec kobiet**

Działania, które należy podjąć:

124. Rządy mają:

(a) Potępiać przemoc wobec kobiet oraz powstrzymywać się od powoływania się na jakiekolwiek zwyczaje, tradycje lub zasady religijne dla uniknięcia odpowiedzialności za to, że się jej nie przeciwdziała zgodnie z Deklaracją o Likwidacji Przemocy Wobec Kobiet;

(b) Powstrzymywać się od przemocy wobec kobiet i z całą wymaganą skrupulatnością zwalczać, ścigać i karać zgodnie z krajowym prawem wszelkie akty przemocy wobec kobiet, niezależnie od faktu, czy dopuszcza się ich państwo, czy też indywidualne osoby;

(c) Uchwalać i/lub wprowadzać w życie karne, cywilne, pracownicze i administracyjne sankcje prawne w celu ukarania wszelkich wrogich aktów w stosunku do kobiet oraz wyrównania krzywd wyrządzonych kobietom i dziewczętom, które są ofiarami jakiejkolwiek formy przemocy w domu, w pracy, w swoim środowisku czy gdziekolwiek w społeczeństwie;

(d) Przyjąć i/albo wprowadzić w życie i dokonywać okresowych przeglądów i analizy istniejącego ustawodawstwa z punktu widzenia jego skuteczności w zakresie likwidacji przemocy wobec kobiet, ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów prawnych dotyczących zapobiegania przemocy i karania tych, którzy się jej dopuszczają; podjąć odpowiednie kroki w celu zapewnienia kobietom ofiarom przemocy ochrony, dostępu do sprawiedliwych i skutecznych procedur dochodzenia sprawiedliwości, między innymi zadośćuczynienia, odszkodowania i leczenia, oraz w celu poddania tych, którzy dopuszczają się przemocy wobec kobiet, procesowi resocjalizacji;

(e) Aktywnie działać na rzecz ratyfikacji i/lub stosowania międzynarodowych norm i instrumentów praw człowieka dotyczących problemu przemocy wobec kobiet, w szczególności zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka[21], Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych[13], Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych[13]

[21] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 217 (III).

oraz w Konwencji przeciwko torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu bądź karaniu[22];

(f) Wprowadzić w życie Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z uwzględnieniem zalecenia ogólnego nr 19, przyjętego przez Komitet ds Eliminacji Dyskryminacji Kobiet na jego 11 sesji[23];

(g) Propagować aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszelkich działań i programów odnoszących się do problemu przemocy wobec kobiet; aktywnie na tym polu inspirować, popierać i wprowadzać w życie wszystko to, co może się przyczynić do głębszego poznania i zrozumienia powodów, konsekwencji i mechanizmów przemocy wobec kobiet, zarówno przez osoby odpowiedzialne za wprowadzanie ich w życie - takie, jak strażnicy prawa, policjanci, pracownicy socjalni, służby zdrowia i sądownictwa - jak i przez osoby zajmujące się z problemami mniejszości narodowych, migrantów i uchodźców, oraz doskonalić strategie przeciwdziałania powtórnej wiktymizacji, której w przypadku kobiet jako ofiar przemocy sprzyja niewrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-insensitive*) prawo lub jego stosowanie przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości;

(h) Zapewniać kobietom doznającym przemocy dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz do przewidzianych przez krajowe ustawodawstwo sprawiedliwych i skutecznych środków zadośćuczynienia z tytułu doznanych krzywd, a także informować kobiety o przysługujących im uprawnieniach do szukania pomocy i odszkodowania za pośrednictwem takich mechanizmów;

(i) Wydać i wprowadzić w życie przepisy prawne przeciwko osobom dopuszczającym się wobec kobiet przemocy takiej, jak okaleczanie kobiecych narządów rodnych, zabijanie noworodków płci żeńskiej, prenatalna selekcja ze wzgledu na płeć i przemoc związana z posagiem, oraz aktywnie popierać działalność wszelkich pozarządowych i lokalnych organizacji, działających na rzecz likwidacji takich praktyk;

(j) Opracować i wprowadzić w życie, na wszystkich odpowiednich szczeblach, plany działań zmierzających do likwidacji przemocy wobec kobiet;

(k) Zastosować wszelkie odpowiednie środki, szczególnie w dziedzinie edukacji, w celu modyfikacji społeczno-kulturowych wzorców zachowań mężczyzn i kobiet oraz likwidować uprzedzenia, zwyczaje i wszelkie inne praktyki odwołujące się do rzekomej niższości czy wyższości jakiejkolwiek płci i stereotypowych ról mężczyzn i kobiet;

---

[22] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 39/46, aneks.

[23] Oficjalne Archiwa Zgromadzenia Ogólnego, 47 sesja, suplement Nr 38 (A/47/38), roz. I

(l) Uruchomić lub wzmocnić mechanizmy instytucjonalne, zapewniające kobietom możliwość składania doniesień o aktach przemocy w warunkach bezpieczeństwa i poufności, bez strachu przed karami, odwetem i oskarżeniami;

(m) Zapewnić kobietom niepełnosprawnym dostęp do informacji i usług w zakresie przemocy wobec kobiet;

(n) Stworzyć, ulepszyć lub rozwinąć, stosownie do potrzeb, oraz finansować programy szkolenia personelu sądowego, prawnego, medycznego, społecznego i edukacyjnego oraz policji i personelu działów imigracyjnych, które by zapobiegało nadużywaniu władzy, łatwo prowadzącemu do aktów przemocy wobec kobiet, i uwrażliwiało na specyfikę aktów i gróźb przemocy mających podłoże w kulturowej tożsamości płci (*gender-based*) w celu zapewnienia odpowiedniego traktowania kobiet ofiar przemocy;

(o) Przyjąć ustawodawstwo tam, gdzie to jest niezbędne, lub wprowadzić w życie istniejące prawo penalizujące akty przemocy wobec kobiet popełniane w toku wykonywania obowiązków służbowych przez funkcjonariuszy policji i innych urzędników państwowych; dokonać w razie potrzeby rewizji istniejącego prawa i podjąć odpowiednie działania przeciwko tym, którzy dopuszczają się takiej przemocy;

(p) Przydzielić odpowiednie środki w ramach budżetu państwa oraz uruchomić lokalne fundusze na działania zmierzające do likwidacji przemocy wobec kobiet, w szczególności na realizację planów działania na wszystkich odpowiednich szczeblach;

(q) Włączyć do raportów przedstawianych zgodnie z postanowieniami odpowiednich normatywów NZ dotyczących praw człowieka informację o przemocy wobec kobiet oraz środkach podjętych dla wprowadzenia w życie Deklaracji NZ nt. Likwidacji Przemocy wobec Kobiet;

(r) Współpracować ze Specjalnym Sprawozdawcą Komisji Praw Człowieka ds. przemocy wobec kobiet, jej przyczyn i skutków w sprawowaniu jego mandatu i udzielać mu w jego pracach pomocy i wszelkich niezbędnych informacji; współpracować w kwestii przemocy wobec kobiet z innymi podobnego typu instytucjami, jak Specjalny Sprawozdawca Komisji Praw Człowieka ds. tortur oraz Specjalny Sprawozdawca Komisji Praw Człowieka ds. egzekucji zarządzonej w trybie doraźnym, bez sądu i arbitralnie;

(s) Postulować przedłużenie przez Komisję Praw Człowieka wygasającego w roku 1997 mandatu Specjalnego Sprawozdawcy ds. przemocy wobec kobiet oraz, jeśli okaże się to uzasadnione, odnowić i wzmocnić ten mandat.

125. Rządy i władze lokalne, organizacje środowiskowe i pozarządowe, instytucje oświatowe, sektor publiczny i prywatny, a zwłaszcza przedsiębiorstwa, oraz środki masowego przekazu stosownie do sytuacji, mają:

(a) Zapewnić odpowiednie schroniska dla dziewcząt i kobiet doznających przemocy, a także usługi medyczne, psychologiczne i poradnictwo oraz, w miarę potrzeby, bezpłatną lub nisko-płatną pomoc prawną i odpowiednią pomoc w znalezieniu środków do życia;

(b) Zorganizować dostępne zarówno pod względem językowym jak i kulturowym usługi dla kobiet i dziewcząt migrantek, w szczególności pracujących migrantek, będących ofiarami przemocy mającej za podłoże kulturową tożsamość płci (*gender-based*);

(c) Uznać podatność kobiet migrantek na przemoc i inne formy wykorzystywania - w szczególności w odniesieniu do migrantek pracujących, których status prawny w kraju pobytu zależy od pracodawców, mogących wykorzystywać ich trudne położenie;

(d) Popierać inicjatywy organizacji kobiecych i pozarządowych na całym świecie, działających na rzecz podnoszenia świadomości w kwestii przemocy wobec kobiet oraz jej eliminacji;

(e) Organizować, popierać i finansować kampanie oświatowe i szkoleniowe mające na celu podniesienie świadomości w kwestii przemocy wobec kobiet jako naruszenia praw człowieka, mobilizować społeczności lokalne do rozwiązywania konfliktów za pomocą odpowiednich metod wrażliwych na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*), zarówno tradycyjnych jak i nowatorskich;

(f) Uznawać, popierać i promować kluczową rolę, jaką w dziedzinie informacji i oświaty dotyczącej wykorzystywania odgrywają instytucje pośredniczące - takie, jak ośrodki podstawowej opieki zdrowotnej, ośrodki planowania rodziny, istniejące szkolne ośrodki zdrowia, ośrodki opieki nad matką i dzieckiem, ośrodki dla rodzin imigrantów itp.;

(g) Organizować i finansować kampanie informacyjne, programy oświatowe i szkoleniowe w celu uwrażliwienia chłopców i dziewcząt, kobiet i mężczyzn na szkodliwy wpływ przemocy w rodzinie i społeczeństwie na życie osobiste i społeczne; nauczać ich metod porozumiewania się bez używania przemocy oraz popierać szkolenia dla ofiar i potencjalnych ofiar na temat zabezpieczania siebie i innych osób przed taką przemocą;

(h) Rozpowszechniać informacje na temat pomocy dostępnej dla kobiet i rodzin dotkniętych przemocą;

(i) Zapewniać, finansować i wspierać programy dotyczące poradnictwa i resocjalizacji dla osób dopuszczających się przemocy oraz popierać badania mające na celu opracowanie dalszych działań w dziedzinie takiego poradnictwa

i resocjalizacji, w celu zmniejszenia prawdopodobieństwa powtórzenie się przemocy;

(j) Podnosić poczucie odpowiedzialności środków masowego przekazu za kształtowanie nie obciążonego stereotypami wizerunku kobiet i mężczyzn oraz za usuwanie z prezentowanych programów wzorców skłaniających do przemocy; zachęcać osoby odpowiedzialne za treści przekazów w mediach do ustanowienia odpowiednich zasad etyki zawodowej i kodeksów postępowania oraz podnosić świadomość ważnej roli środków masowego przekazu w szerzeniu oświaty i informacji na temat przyczyn i skutków przemocy wobec kobiet oraz inspirować i podsycać publiczną dyskusję na ten temat.

126. Rządy, pracodawcy, związki zawodowe, organizacje lokalne, młodzieżowe i pozarządowe mają, stosownie do sytuacji:

(a) Rozwijać programy i procedury służące likwidacji molestowania seksualnego i innych form przemocy wobec kobiet we wszystkich instytucjach oświatowych, miejscach pracy i gdzie indziej;

(b) Rozwijać programy i procedury służące edukacji i podnoszeniu świadomości co do tego, że akty przemocy wobec kobiet stanowią przestępstwo i pogwałcenie praw kobiet jako praw człowieka;

(c) Rozwijać programy poradnictwa, terapii i pomocy dla dziewczynek, niepełnoletnich dziewcząt i młodych kobiet pozostających w przeszłości lub obecnie w związkach, w których były lub są wykorzystywane, a zwłaszcza dla tych, które żyją w domach lub instytucjach, gdzie takie wykorzystywanie ma miejsce;

(d) Podjąć specjalne działania w celu eliminacji przemocy wobec kobiet, zwłaszcza tych najbardziej na nią podatnych - takich, jak młode kobiety, uchodźczynie, wysiedlone (również na terenie własnego kraju), kobiety niepełnosprawne, pracujące migrantki. Należy podjąć te działania w ramach istniejącego prawa, a w razie potrzeby wprowadzić nowe regulacje prawne dotyczące pracujących migrantek, zarówno w kraju wysyłającym jak i w kraju przyjmującym;

127. Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych ma:

Udzielać Specjalnemu Sprawozdawcy Komisji Praw Człowieka ds. przemocy wobec kobiet wszelkiej niezbędnej pomocy, w szczególności desygnować odpowiednio wykwalifikowanych pracowników i zapewniać środki niezbędne do pełnienia wszystkich funkcji wchodzących w zakres jego mandatu, zwłaszcza w przypadku podejmowania i kontynuowania misji organizowanych samodzielnie albo wspólnie z innymi Specjalnymi Sprawozdawcami i grupami roboczymi, a także odpowiedniej pomocy w prowadzeniu okresowych konsultacji z Komitetem Eliminacji Dyskryminacji Kobiet i innymi komitetami tworzonymi na podstawie konwencji międzynarodowych.

128. Rządy, organizacje międzynarodowe i organizacje pozarządowe mają:

Zachęcać do rozpowszechniania i wprowadzenia w życie Wytycznych UNHCR dot. Ochrony Kobiet Uchodźców i Wytycznych UNHCR nt. Zapobiegania Przemocy Seksualnej Wobec Kobiet Uchodźców i Reakcji na tę Przemoc.

Cel strategiczny D.2. **Analizować przyczyny i skutki przemocy wobec kobiet oraz skuteczność metod prewencyjnych**

Działania, które należy podjąć:

129. Rządy, organizacje regionalne, ONZ, inne organizacje międzynarodowe, instytucje badawcze, organizacje kobiece i młodzieżowe i organizacje pozarządowe mają w razie potrzeby:

(a) Popierać badania, zbierać informacje i dane statystyczne dotyczące różnych występujących powszechnie form przemocy wobec kobiet, zwłaszcza przemocy w rodzinie, i zachęcać do badań nad przyczynami, naturą, znaczeniem i skutkami przemocy wobec kobiet oraz nad skutecznością środków podjętych w celu przeciwdziałania przemocy i zadośćuczynienia jej ofiarom;

(b) Rozpowszechniać wyniki badań i analiz tak szeroko, jak to możliwe;

(c) Popierać i inicjować badania nad wpływem przemocy, w szczególności gwałtu, na kobiety i dziewczynki oraz szeroko upowszechniać w społeczeństwie informacje i dane statystyczne na ten temat;

(d) Zachęcać media do badań nad wpływem kulturowych stereotypów dotyczących ról związanych z tożsamością płci (*gender*) - także tych rozpowszechnianych przez komercyjną reklamę - które podsycają przemoc i nierówności mające podłoże w kulturowej tożsamości płci (*gender-based*), oraz nad formami ich przekazywania w czasie całego życia, a także podjąć działania w celu eliminacji tych negatywnych wizerunków i propagowania zamiast tego wizji społeczeństwa wolnego od przemocy.

Cel strategiczny D.3. **Zlikwidować handel kobietami i pomagać ofiarom przemocy związanej z tym handlem i prostytucją**

Działania, które należy podjąć:

130. Rządy krajów, z których, przez które i do których prowadzą szlaki handlu kobietami, organizacje regionalne i międzynarodowe mają, stosownie do sytuacji:

(a) Rozważyć możliwość ratyfikacji i wprowadzenia w życie międzynarodowych konwencji dotyczących handlu ludźmi i niewolnictwa;

(b) Dla przeciwdziałania handlowi kobietami podjąć odpowiednie działania wymierzone w główne przyczyny tego zjawiska, z uwzględnieniem czynników zewnętrznych, które zachęcają do handlu kobietami i dziewczętami - z przeznaczeniem do prostytucji i innych form seksu komercjalnego lub do przymusowych małżeństw i pracy - w szczególności zaostrzyć istniejące ustawodawstwo w takim kierunku, aby zapewniało ono lepszą ochronę praw kobiet i dziewcząt, oraz karać sprawców za pomocą sankcji karnych i cywilnych;

(c) Wzmóc współpracę i współdziałanie wszelkich władz i instytucji odpowiedzialnych za egzekwowanie prawa w celu likwidacji krajowej, regionalnej i międzynarodowej sieci handlu kobietami;

(d) Przyznać fundusze na realizację kompleksowych programów mających na celu terapię i reintegrację społeczną kobiet ofiar handlu, m.in. poprzez organizację szkoleń zawodowych, pomoc prawną, poufną opiekę zdrowotną oraz nawiązanie współpracy z organizacjami pozarządowymi w celu zapewnienia ofiarom handlu kobietami opieki socjalnej, medycznej i psychologicznej;

(e) Rozwijać programy edukacyjne i szkoleniowe oraz politykę społeczną, a także rozważyć możliwość wprowadzenia przepisów prawnych mających na celu przeciwdziałanie turystyce seksualnej i handlowi kobietami, kładąc przy tym szczególny nacisk na ochronę młodych kobiet i dzieci.

E. Kobiety a konflikt zbrojny

131. Istotnym czynnikiem awansu kobiet jest sytuacja zapewniająca utrzymanie pokoju na świecie i atmosfera sprzyjająca przestrzeganiu praw człowieka, demokracji i pokojowemu rozwiązywaniu konfliktów, zgodnie z zasadami nie stosowania groźby ani przymusu godzącego w integralność terytorialną lub niezależność polityczną kraju, jak również poszanowania suwerenności państw, zawartymi w Karcie Narodów Zjednoczonych. Równość kobiet i mężczyzn oraz rozwój wiążą się w sposób nierozerwalny z pokojem. W wielu częściach świata nadal trwają zbrojne i inne konflikty, jak również ma miejsce terroryzm i branie zakładników. Agresje zbrojne, obca okupacja, konflikty etniczne i inne są codzienną rzeczywistością, dotykając kobiety i mężczyzn niemal w każdym zakątku świata. Wciąż można spotkać w różnych częściach świata rażące i systematyczne naruszenia praw człowieka i sytuacje

poważnie utrudniające pełne korzystanie z tych praw. Do tego typu naruszeń i przeszkód należą tortury, okrutne, nieludzkie i poniżające traktowanie lub karanie, zarządzane w trybie doraźnym i samowolne egzekucje, zniknięcia, samowolne aresztowania, wszelkie formy rasizmu i rasowej dyskryminacji, obca okupacja i dominacja, ksenofobia, ubóstwo, głód i inne formy pozbawiania praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych, nietolerancja religijna, terroryzm, dyskryminacja kobiet oraz brak praworządności. Zdarza się systematyczne ignorowanie międzynarodowego prawa humanitarnego, zakazującego ataków na ludność cywilną jako taką, a naruszanie praw człowieka ma miejsce nader często w czasie konfliktów zbrojnych, które dotykają ludność cywilną, w szczególności kobiety, dzieci, osoby starsze wiekiem oraz niepełnosprawne. Naruszenia praw kobiet jako praw człowieka w sytuacjach konfliktów zbrojnych stanowią pogwałcenie podstawowych zasad międzynarodowych praw człowieka i prawa humanitarnego. Masowe naruszenia praw człowieka, w szczególności takie jego formy, jak ludobójstwo, czystki etniczne jako strategia wojenna i konsekwencja wojny, gwałty, w tym planowe gwałty na kobietach w sytuacjach konfliktów wojennych, powodujące masowy exodus uchodźców i wysiedlanych, stanowią odrażającą praktykę, zasługującą na zdecydowane potępienie, która musi zostać bezzwłocznie przerwana, a winni takich przestępstw - ukarani. U podłoża części tego typu konfliktów zbrojnych leży podbój i kolonizacja jakiegoś kraju przez inne państwo oraz utrwalanie tej kolonizacji poprzez państwowe i wojskowe represje.

132. Konwencja Genewska dotycząca ochrony osób cywilnych podczas wojny, z 1949 roku, i jej dodatkowe Protokoły, z 1977 r., przewidują, że kobiety powinny być szczególnie chronione przed atakami na ich cześć, zwłaszcza zaś przed upokarzającym i degradującym traktowaniem, gwałtem, zmuszaniem do prostytucji i innymi formami zachowań uwłaczających ich godności[24]. Wiedeńska Deklaracja i Program Działania przyjęte na Światowej Konferencji o Prawach Człowieka stwierdzają ponadto, że "naruszenia praw kobiet jako praw człowieka stanowią pogwałcenie podstawowych zasad międzynarodowych praw człowieka i prawa humanitarnego"[25]. Wszystkie naruszenia tego rodzaju, w tym zwłaszcza morderstwa, gwałty, łącznie z planowymi gwałtami, niewolnictwo seksualne oraz wymuszone ciąże, wymagają szczególnie zdecydowanej reakcji. Wciąż można spotkać w różnych częściach świata rażące i systematyczne naruszenia praw człowieka i sytuacje poważnie utrudniające pełne korzystanie z tych praw. Do tego typu naruszeń praw człowieka i sytuacji przeszkadzających w korzystaniu z nich należą: tortury, złe, nieludzkie i poniżające traktowanie, doraźne i arbitralne aresztowania, wszelkie formy rasizmu, dyskryminacja rasowa, ksenofobia, pozbawianie ekonomicznych, społecznych i kulturowych praw i nietolerancja religijna.

133. Naruszenia praw człowieka w sytuacji konfliktów zbrojnych oraz okupacji wojennej stanowią pogwałcenie podstawowych zasad międzynarodowych praw człowieka oraz prawa humanitarnego, zawartych w międzynarodowych instrumentach praw człowieka oraz Konwencji Genewskiej z 1949 roku i jej Protokołach

---

[24] Narody Zjednoczone, Seria Traktatowa, tom 75, nr 973, s. 287

[25] Raport Światowej Konferencji Praw Człowieka.., roz. III, dział II, par. 38

dodatkowych. Wciąż spotyka się rażące naruszenia praw człowieka i planowe czystki etniczne na obszarach okupowanych i dotkniętych działaniami wojennymi. Sytuacja ta wywołuje m.in. masową falę uchodźców i innych przesiedleńców wymagających międzynarodowej ochrony oraz ludzi przesiedlanych w obrębie kraju, wśród których większość stanowią kobiety, młodociane dziewczęta i dzieci. Często wojna pociąga za sobą więcej ofiar po stronie ludności cywilnej, w tym głównie wśród kobiet i dzieci, niż po stronie walczących. Ponadto na kobiety spada często opieka nad rannymi kombatantami i w rezultacie konfliktu zbrojnego stają się one nagle jedynymi żywicielami rodzin i gospodarzami, jedynymi rodzicami dzieci i opiekunami starszych członków rodziny.

134. W stale niestabilnym i pełnym przemocy świecie sprawą niezmiernie pilną jest, aby w sprawach pokoju i bezpieczeństwa udało się upowszechnić podejście oparte na współpracy. Równy dostęp i pełne uczestnictwo kobiet w strukturach władzy oraz ich pełny udział we wszystkich działaniach na rzecz zapobiegania konfliktom i ich rozwiązywania stanowią podstawę utrzymania oraz wspierania pokoju i bezpieczeństwa. Chociaż kobiety zaczęły pełnić ważną rolę w rozwiązywaniu konfliktów, utrzymywaniu pokoju oraz w mechanizmach związanych ze sprawami obronnymi i zagranicznymi, są one nadal nieodostatecznie reprezentowane wśród decydentów. Jeśli kobiety mają odgrywać równą rolę w zapewnianiu i utrzymywaniu pokoju, muszą zostać uwłasnowolnione (*empowered*) w sensie politycznym i ekonomicznym oraz odpowiednio reprezentowane na wszystkich szczeblach decyzyjnych.

135. Choć konsekwencje konfliktów zbrojnych i terroryzmu ponoszą całe społeczeństwa, to jednak szczególnie narażone - z racji swojego statusu w społeczeństwie i swojej płci - są w tym względzie kobiety i dziewczęta. Strony konfliktu często bezkarnie gwałcą kobiety, robiąc to niejednokrotnie w sposób planowy, w ramach taktyki wojennej i terrorystycznej. Przemoc wobec kobiet i naruszanie ich praw człowieka dotyczą w takich sytuacjach kobiet we wszystkich okresach życia. Cierpią one z racji wysiedlenia, utraty domu i majątku, utraty lub niedobrowolnego zaginięcia najbliższych, biedy oraz rozdzielenia i rozbicia rodziny, mogą też w sytuacjach konfliktów zbrojnych paść ofiarą morderstw, aktów terrorystycznych, tortur, niedobrowolnych zaginięć, niewolnictwa seksualnego, gwałtów, wykorzystania seksualnego, wymuszonej ciąży - szczególnie w rezultacie polityki czystek etnicznych oraz innych nowych i pojawiających się dopiero form przemocy. Do tego dołączają się jeszcze nieodwracalne traumatyczne skutki społeczne, ekonomiczne i psychologiczne, jakie pociągają za sobą konflikty zbrojne oraz obca okupacja i dominacja.

136. Kobiety i dzieci stanowią w skali światowej około 80% spośród milionów uchodźców oraz innych osób przesiedlonych, w tym osób przesiedlonych w obrębie kraju. Grozi im zarówno utrata majątku, pozbawienie dóbr i usług, odebranie prawa powrotu do domu rodzinnego, jak i przemoc i niepewność jutra. Szczególną uwagę należy zwrócić na seksualną przemoc wobec wykorzenianych kobiet i dziewcząt, która jest stosowana jako metoda prześladowania w ramach systematycznych kampanii terroru i zastraszania, mających na celu zmuszenie ludności należącej do określonych

grup etnicznych, kulturowych i religijnych do opuszczenia swych miejsc zamieszkania. Kobiety mogą być również zmuszone do ucieczki w konsekwencji uzasadnionego strachu przed prześladowaniami. Rodzaje prześladowań stanowiących motywy tego strachu wymienione są w Konwencji z 1951 roku dotyczącej statusu uchodźców oraz w Protokole z 1967 roku. Należy do nich między innymi przemoc seksualna i inne formy prześladowań związanych z kulturową tożsamością płci (*gender-related*). Kobiety te są nadal zagrożone przemocą i wyzyskiem w trakcie ucieczki, w krajach, w których otrzymują azyl i które stają się ich nowym miejscem stałego pobytu, a także podczas i po repatriacji. W niektórych krajach szukające azylu kobiety mają trudności z uzyskaniem statusu uchodźczyń, kiedy uzasadnieniem ich prośby są tego rodzaju prześladowania.

137. Uchodźczynie, kobiety przesiedlone i migrantki w większości przypadków odznaczają się energią, wytrzymałością i zaradnością i mogą wnieść pozytywny wkład w życie krajów, które stają się ich nowym miejscem pobytu, a po powrocie - w życie swych krajów rodzinnych. Należy dać im możliwość udziału w podejmowaniu dotyczących ich decyzji.

138. Wiele pozarządowych organizacji kobiecych wzywa do zmniejszenia wydatków wojskowych na całym świecie, do powstrzymania międzynarodowego handlu bronią i przemytu broni, a także do nierozprzestrzeniania jej. Głównymi ofiarami konfliktów zbrojnych i nadmiernych wydatków na cele wojskowe są grupy ludności żyjące w biedzie, pozbawione podstawowych świadczeń z racji niedoinwestowania tej dziedziny. Kobiety żyjące w biedzie, szczególnie kobiety ze wsi, cierpią również z powodu używania broni o szczególnie dużej sile rażenia i nie wybierającej ofiar. Obecnie na świecie kryje się w ziemi w 64 krajach łącznie ponad 100 milionów min przeznaczonych do rażenia ludzi. Negatywny wpływ, jaki mają dla rozwoju nadmierne wydatki wojskowe, handel bronią oraz inwestycje w dziedzinie produkcji i nabywania broni, zmusza do zajęcia się tym problemem. Jednocześnie utrzymanie bezpieczeństwa narodowego i pokoju stanowi ważny czynnik wzrostu gospodarczego i rozwoju, a także uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet.

139. W okresie konfliktów zbrojnych i upadku społeczności lokalnych kobiety mają do odegrania decydującą rolę. To właśnie na nie spada często ciężar utrzymania społecznego porządku podczas zbrojnych i innych konfliktów. Kobiety wnoszą wielki, choć niedoceniany wkład w wychowanie w duchu pokoju w swych rodzinach i środowiskach społecznych.

140. Dla osiągnięcia trwałego pokoju podstawową sprawą jest to, aby każdy od najmłodszych lat wychowywał się w duchu pokoju, w duchu sprawiedliwości i tolerancji dla wszystkich ludzi i narodów. Wychowanie takie powinno obejmować elementy rozwiązywania konfliktów, prowadzenia mediacji, walki z przesądami i poszanowania dla odmienności.

141. W działaniach na rzecz przeciwdziałania zbrojnym i innym konfliktom należy popierać aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) w zasadniczy nurt (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów -

tak, by przed podjęciem decyzji przeprowadzona była analiza ich skutków, odpowiednio dla kobiet i mężczyzn.

Cel strategiczny E.1. **Zwiększyć udział kobiet w rozwiązywaniu konfliktów na szczeblach decyzyjnych oraz ochraniać kobiety żyjące na terenach objętych konfliktami zbrojnymi i innymi oraz znajdujących się pod obcą okupacją**

Działania, które należy podjąć:

142. Rządy oraz międzynarodowe i regionalne instytucje międzyrządowe mają:

(a) Podjąć działania w celu zapewnienia kobietom równego udziału i równych możliwości występowania na wszystkich forach oraz uczestniczenia we wszystkich działaniach pokojowych na wszystkich szczeblach, ze szczególnym uwzględnieniem podejmowania decyzji, łącznie z decyzjami podejowanymi w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych, zwracając przy tym uwagę na sprawiedliwe proporcje geograficzne, zgodnie z artykułem 101 Karty Narodów Zjednoczonych;

(b) Uwzględniać perspektywę kulturowej tożsamości płci (*gender*) przy rozwiązywaniu problemów związanych ze zbrojnymi i innymi konfliktami, a także z obcą okupacją, oraz utrzymywać równowagę z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender*) przy nominowaniu lub popieraniu kandydatów na stanowiska sędziowskie i inne we wszystkich odpowiednich organach międzynarodowych takich, jak Międzynarodowe Trybunały NZ ds. byłej Jugosławii i Rwandy, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości i inne organy powołane do pokojowego rozwiązywania konfliktów;

(c) Zadbać o to, by te organy były dostatecznie wrażliwe na kwestię kulturowej tożsamości płci (*gender*) poprzez odpowiednie szkolenie prokuratorów i sędziów oraz innych urzędników zajmujących się sprawami gwałtów, wymuszonych ciąż w sytuacjach konfliktów zbrojnych, czynów naruszających cześć i innych aktów przemocy wobec kobiet popełnianych w czasie konfliktów zbrojnych, łącznie z aktami terroryzmu, oraz uczynić podejście z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) nieodłącznym elementem ich pracy.

Cel strategiczny E.2. **Zmniejszyć nadmierne wydatki wojskowe i kontrolować dostępność broni**

Działania, które należy podjąć:

143. Rządy mają:

(a) Zwiększyć i przyspieszyć, o ile to możliwe, konwersję środków przeznaczonych na siły zbrojne i przemysł zbrojeniowy na cele rozwojowe i pokojowe, uwzględniając przy tym wymogi bezpieczeństwa narodowego;

(b) Szukać sposobów uzyskania dodatkowych środków finansowych ze źródeł publicznych i prywatnych, m. in. - jeśli pozwalają na to względy bezpieczeństwa narodowego -przez odpowiednią redukcję nadmiernych wydatków wojskowych, w szczególności w skali całego budżetu wojskowego, w dziedzinie handlu bronią oraz inwestycji na produkcję i zakup militariów, i przeznaczyć uzyskane fundusze na potrzeby rozwoju społeczno-ekonomicznego, a zwłaszcza awansu kobiet;

(c) Podjąć kroki mające na celu ściganie i karanie funkcjonariuszy policji, służb bezpieczeństwa, sił zbrojnych i innych sprawców aktów przemocy wobec kobiet i naruszania międzynarodowego prawa humanitarnego oraz praw kobiet jako praw człowieka w sytuacjach konfliktów zbrojnych;

(d) Uwzględniając potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, uznać i reagować na niebezpieczeństwo, jakie stanowia dla społeczeństwa konflikty zbrojne, oraz na negatywne skutki nadmiernych wydatków na cele militarne, handlu bronią, w szczególności bronią o szczególnie dużej sile rażenia i nie wybierającej ofiar, jak również nadmiernych nakładów na produkcję lub zakup broni; uznać także potrzebę zwalczania nielegalnego handlu bronią, przemocy, przestępczości, produkcji i używania narkotyków i nielegalnego nimi handlu oraz handlu kobietami i dziećmi;

(e) Uznając szczególne zagrożenie dla kobiet i dzieci wywołane lekkomyślnym używaniem min ziemnych przeznaczonych do rażenia ludzi:

(i) Podjąć energiczne działania zmierzające do ratyfikacji, o ile ona jeszcze nie nastąpiła, Konwencji z 1981 roku o zakazie lub ograniczeniu stosowania pewnych rodzajów broni konwencjonalnej o szczególnie dużej sile rażenia lub nie wybierającej ofiar, w szczególności Protokołu nt. zakazu stosowania min, pułapek i innych urządzeń (Protokół II)[26], w celu doprowadzenia do jej powszechnej ratyfikacji do roku 2000;

(ii) Zabiegać o gruntowne rozważenie możliwości zaostrzenia Konwencji w celu ograniczenia wypadków i dotkliwych cierpień, których ofiarą pada ludność cywilna w wyniku lekkomyślnego stosowania min ziemnych;

[26] Patrz: Rocznik Narodów Zjednoczonych w sprawie Rozbrojenia, tom 5: 1980 (publikacja Narodów Zjednoczonych, nr E.81.IX.4), załącznik VII

(iii) Podjąć działania w celu udzielenia pomocy w rozbrajaniu min, w szczególności poprzez ułatwienie w tym zakresie wymiany informacji, transferu technologii oraz wspierania badań naukowych;

(iv) W ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych wspierać wysiłki na rzecz koordynacji wspólnego programu pomocy przy rozminowywaniu, bez niepotrzebnej dyskryminacji;

(v) Możliwie jak najszybciej przyjąć, o ile tego jeszcze nie uczyniono, moratorium na eksport min ziemnych, w szczególności do jednostek pozarządowych; Konferencja stwierdza z satysfakcją, że wiele krajów ogłosiło już moratoria na eksport, transfer lub sprzedaż takich min;

(vi) Zachęcać do dalszych wysiłków międzynarodowych w poszukiwaniu rozwiązań problemów wynikających ze stosowania min ziemnych przeznaczonych do rażenia ludzi poprzez ich ewentualne wycofanie z użycia; Konferencja stoi na stanowisku, że Państwa mogłyby z większym powodzeniem działać na rzecz realizacji tego celu, gdyby znalazły się alternatywne rozwiązania - skuteczne, ale bardziej ludzkie;

(f) Uznając znaczenie wiodącej roli, jaką kobiety odgrywają w ruchach pokojowych:

(i) Podjąć aktywne działania na rzecz powszechnego i całkowitego rozbrojenia pod ścisłym i skutecznym nadzorem międzynarodowym;

(ii) Wspierać negocjacje w celu jak najszybszego zawarcia powszechnego i wielostronnego oraz dającego się skutecznie kontrolować, kompleksowego traktatu o zakazie dokonywania prób z bronią jądrową, który przyczyniłby się do rozbrojenia nuklearnego i przeciwdziałałby rozprzestrzenianiu broni jądrowej we wszystkich jej aspektach;

(iii) Zaniechać całkowicie prób nuklearnych do czasu wejścia w życie kompleksowego traktatu o zakazie dokonywania prób z bronią jądrową;

Cel strategiczny E.3. **Popierać formy rozwiązywania konfliktów bez użycia przemocy oraz zmniejszyć częstotliwość naruszania praw człowieka w sytuacjach konfliktowych**

Działania, które należy podjąć:

144. Rządy mają:

(a) Rozważyć możliwość ratyfikacji albo przystąpić do międzynarodowych konwencji związanych z ochroną kobiet i dzieci w czasie zbrojnych konfliktów, w tym do Konwencji Genewskiej z 1949 roku w sprawie Ochrony Osób Cywilnych w Czasie Wojny i Dodatkowych Protokołów do Konwencji Genewskiej z 1949 roku, dotyczących Ochrony Ofiar Międzynarodowych Konfliktów Zbrojnych (Protokół I) oraz Ochrony Ofiar Lokalnych Konfliktów Zbrojnych (Protokół II)[24];

(b) Przestrzegać w pełni zasad międzynarodowego prawa humanitarnego w czasie konfliktów zbrojnych i podjąć wszelkie niezbędne kroki dla ochrony kobiet i dzieci, szczególnie przed gwałtem, wymuszoną prostytucją i innymi formami czynów godzących w cześć;

(c) Wzmocnić rolę kobiet i zapewnić równą reprezentację kobiet na wszystkich szczeblach decyzyjnych krajowych i międzynarodowych instytucji kształtujących lub wpływających na politykę związaną z utrzymaniem pokoju, dyplomacją prewencyjną oraz odpowiednimi działaniami we wszystkich fazach mediacji i negocjacji pokojowych, uwzględniając specjalne zalecenia Sekretarza Generalnego zawarte w strategicznym planie działania na rzecz poprawy sytuacji kobiet w Sekretariacie (1995-2000) (A/49/587, dział IV).

145. Rządy, organizacje międzynarodowe i regionalne mają:

(a) Potwierdzić prawo wszystkich narodów do samookreślenia, szczególnie narodów poddanych kolonialnej lub innego rodzaju obcej dominacji i okupacji, oraz wagę rzeczywistej realizacji tego prawa, zawartego m.in. w Wiedeńskiej Deklaracji i Programie Działania[2], przyjętych przez Światową Konferencję nt. Praw Człowieka;

(b) Zachęcać do dyplomacji, rokowań i pokojowego rozwiązywania kwestii spornych, zgodnie z Kartą ONZ, w szczególności z artykułem 2, paragraf 3 i 4.;

(c) Bardziej energicznie ścigać i karać systematyczne gwałty i inne formy nieludzkiego i poniżającego traktowania kobiet jako rozmyślne sposoby prowadzenia wojen i czystek etnicznych oraz podjąć kroki w celu zapewnienia ofiarom pełnej opieki umożliwiającej ich rehabilitację fizyczną i psychiczną;

(d) Potwierdzić, że gwałt w czasie konfliktu zbrojnego stanowi zbrodnię wojenną, a w pewnych okolicznościach zbrodnię przeciwko ludzkości oraz akt ludobójstwa, zgodnie z definicją zawartą w Konwencji o Zapobieganiu i Karaniu Zbrodni Ludobójstwa[27]; podjąć wszelkie kroki w celu ochrony kobiet i dzieci przed takimi aktami, a także wzmocnić mechanizmy ścigania i karania wszystkich odpowiedzialnych oraz wymierzyć sprawiedliwość ich sprawcom;

[27] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 260 A (III), aneks

(e) Utrzymać w mocy i zaostrzyć normy przyjęte przez międzynarodowe prawo humanitarne i międzynarodowe akty praw człowieka w celu zapobiegania wszelkim aktom przemocy wobec kobiet w czasie zbrojnych i innych konfliktów oraz prowadzić gruntowne dochodzenie w sprawie wszelkich aktów przemocy wobec kobiet dokonywanych w czasie wojny, w szczególności w sprawie planowych gwałtów, wymuszonej prostytucji i innych form zachowań godzących w cześć oraz seksualnego niewolnictwa; ścigać wszystkich przestępców odpowiedzialnych za zbrodnie wojenne wobec kobiet i zapewnić pełne zadośćuczynienie dla kobiet będących ich ofiarami;

(f) Nakłaniać społeczność międzynarodową do potępienia i zwalczania wszelkich form i przejawów terroryzmu;

(g) Uwzględnić aspekty, przy których odgrywa rolę kulturowa tożsamość płci (*gender-sensitive*), w programach szkoleń, mających na celu podniesienie świadomości na temat międzynarodowego prawa humanitarnego i praw człowieka, dla wszelkiego odpowiedniego personelu i zalecać tego typu szkolenia dla personelu ONZ-owskich misji pokojowych i misji humanitarnej pomocy, zwracając szczególną uwagę na problem zapobiegania przemocy wobec kobiet;

(h) Zniechęcać do podejmowania i powstrzymywać się od jednostronnych kroków niezgodnych z: międzynarodowym prawem i Kartą ONZ, które mogłyby utrudniać pełne osiągnięcie gospodarczego i społecznego rozwoju przez ludność dotkniętych nimi krajów, a w szczególności przez kobiety i dzieci, oraz szkodzić ich dobrostanowi (*well-being*) i przeszkadzać im w pełnym korzystaniu z praw człowieka, w tym z prawa każdego człowieka do życia w warunkach odpowiednich dla zdrowia i zapewniających dobrostan (*well-being*) oraz z prawa do żywności, opieki lekarskiej, jak również niezbędnych świadczeń socjalnych. Konferencja potwierdza, że żywności i lekarstw nie wolno używać jako narzędzia presji politycznej;

(i) Podjąć zgodne z prawem międzynarodowym działania w celu zmniejszenia negatywnego wpływu sankcji gospodarczych na kobiety i dzieci.

Cel strategiczny E.4 <u>Popierać udział kobiet w tworzeniu kultury pokoju</u>

<u>Działania, kóre należy podjąć:</u>

146. Rządy, międzynarodowe i regionalne instytucje międzyrządowe oraz organizacje pozarządowe mają:

(a) Popierać pokojowe rozwiązywanie konfliktów, pokój, pojednanie i tolerancję poprzez: oświatę, szkolenie, akcje społeczne, programy wymiany młodzieży, w szczególności dotyczące młodych kobiet;

(b) Zachęcać do rozwijania badań na temat pokoju, z uwzględnieniem udziału, jaki w nim mają kobiety, w celu poznania wływu konfliktów zbrojnych na kobiety i dzieci oraz natury i rozmiarów udziału kobiet w narodowych, regionalnych i międzynarodowych ruchach pokojowych; włączać się do badań i wykrywania nowych mechanizmów powstrzymywania przemocy i rozwiązywania konfliktów w celu rozpowszechnienia wyników tych badań i wykorzystania ich przez kobiety i mężczyzn;

(c) Rozwijać i upowszechniać badania nad fizycznymi, psychologicznymi, ekonomicznymi i społecznymi skutkami konfliktów zbrojnych dla kobiet, a zwłaszcza dla młodych kobiet i dziewcząt, w celu opracowania startegii i programów zminimalizowania ich skutków;

(d) Rozważyć możliwość stworzenia programów oświatowych dla dziewcząt i chłopców, stawiających sobie za cel rozpowszechnianie kultury pokojowej, zorientowanej na rozwiązywanie konfliktów bez stosowania przemocy i propagowanie tolerancji.

Cel strategiczny E.5. **Zapewnić ochronę, pomoc i szkolenie dla uchodźczyń i innych kobiet przesiedlonych wymagających międzynarodowej ochrony oraz kobiet przesiedlonych w obrębie kraju**

Działania, które należy podjąć:

147. Rządy, międzyrządowe oraz pozarządowe organizacje i inne instytucje zobowiązane do zapewniania ochrony, pomocy i szkoleń dla uchodźczyń i innych kobiet przesiedlonych wymagających międzynarodowej ochrony oraz kobiet przesiedlonych w obrębie kraju, w szczególności Wysoki Komisarz ONZ ds. Uchodźców i Światowy Program Żywnościowy, mają w razie potrzeby:

(a) Zadbać o to, żeby kobiety w pełni uczestniczyły w planowaniu, opracowywaniu, realizacji, monitorowaniu i ocenie wszelkich krótko- i długoterminowych projektów i programów pomocy dla uchodźczyń i innych kobiet przesiedlonych wymagających międzynarodowej ochrony oraz kobiet przesiedlonych w obrębie kraju, w szczególności w zarządzaniu obozami dla uchodźców i środkami przeznaczonymi dla nich; zapewnić kobietom i dziewczętom uchodźczyniom i przesiedlonym bezpośredni dostęp do świadczonych usług;

(b) Zaoferować odpowiednią ochronę i pomoc dla kobiet i dzieci przesiedlonych w obrębie kraju oraz znaleźć rozwiązania problemów stanowiących główne powody ich przesiedlenia i ułatwić w razie potrzeby powrót i ponowne osiedlenie się w dawnym miejscu zamieszkania;

(c) Podjąć kroki mające na celu ochronę bezpieczeństwa i fizycznej integralności uchodźczyń i innych kobiet przesiedlonych wymagających międzynarodowej ochrony oraz kobiet przesiedlonych w obrębie kraju, zarówno w czasie uchodźstwa jak i podczas powrotu w rodzinne strony, w szczególności opracowując programy reintegracji; zastosować skuteczne środki w celu ochrony uchodźczyń i kobiet przesiedlonych przed przemocą; prowadzić bezstronne i gruntowne dochodzenie w sprawie wszelkich aktów przemocy oraz wymierzyć sprawiedliwość winnym aktów przemocy;

(d) Podjąć wszelkie niezbędne kroki w celu zapewnienia uchodźczyniom i kobietom przesiedlonym prawa do dobrowolnego, bezpiecznego i godnego powrotu do swoich domów oraz prawa do ochrony po powrocie, przestrzegając w pełni i ściśle trzymając się zasady nie wydalania uchodźców;

(e) Podjąć na szczeblu krajowym, w razie potrzeby przy współpracy międzynarodowej, odpowiednie kroki, zgodne z Kartą NZ, w celu znalezienia trwałych rozwiązań problemów kobiet przesiedlanych w obrębie kraju, uwzględniając przy tym ich prawo do bezpiecznego powrotu w rodzinne strony;

(f) Zadbać o to, by międzynarodowa społeczność i jej międzynarodowe organizacje udzielały finansowej i innej pomocy o charakterze doraźnym lub długoterminowym, uwzględniajacej specyficzne potrzeby, środki i możliwości kobiet uchodźczyń i innych kobiet przesiedlonych wymagających międzynarodowej ochrony oraz kobiet przesiedlonych w obrębie kraju. Przy zapewnianiu ochrony i pomocy zastosować wszystkie odpowiednie środki w celu nie dopuszczenia do dyskryminacji kobiet i dziewcząt, aby zagwarantować im równy dostęp do odpowiedniego i wystarczającego pożywienia, wody i mieszkania, oświaty, świadczeń socjalnych oraz zdrowotnych, łącznie z usługami medycznymi dotyczącymi zdrowia reprodukcyjnego i macierzyństwa oraz usługami w zakresie zwalczania chorób tropikalnych;

(g) Zadbać o to, by były dostępne materiały dydaktyczne w odpowiednich językach dla dzieci uchodźców i przesiedleńców, również w sytuacjach o charakterze doraźnym, w celu zminimalizowania ujemnych skutków przerw w nauce;

(h) Zastosować normy międzynarodowe w celu zapewnienia równego dostępu i równego traktowania kobiet i mężczyzn w procedurach związanych z przyznawaniem statusu uchodźcy i prawa azylu, łącznie z pełnym respektowaniem i ścisłym przestrzeganiem zasady nie wydalania, poprzez, między innymi, dostosowanie krajowych przepisów imigracyjnych do odpowiednich instrumentów międzynarodowych i rozważenie możliwości uznania za uchodźczynię kobiety, której prośba o przyznanie statusu

uchodźczyni poparta jest uzasadnionymi obawami przed prześladowaniami z powodów wyszczególnionych w Konwencji dotyczącej Statusu Uchodźców z 1951 r.[28] i w Protokóle z 1967 r.[29], w tym prześladowaniami w formie przemocy seksualnej lub innymi prześladowaniami związanymi z kulturową tożsamością płci (*gender-related*); w przypadku problemów o charakterze szczególnie bolesnym i delikatnym, takich jak napastowanie seksualne, zapewnić kobietom, by były przesłuchiwane przez specjalnie przeszkolonych funkcjonariuszy, w szczególności zaś funkcjonariuszki;

(i) Wspomagać i popierać działania Państw zmierzające do określenia kryteriów i wytycznych w kwestii reagowania na specyficzne rodzaje prześladowań, na które narażone są kobiety, poprzez upowszechnianie informacji na temat inicjatyw podjętych w tym względzie przez pewne państwa oraz poprzez monitorowanie i zapewnienie ich sprawiedliwego i konsekwentnego stosowania;

(j) Popierać samodzielność uchodźczyń i innych kobiet przesiedlonych wymagających międzynarodowej ochrony oraz kobiet przesiedlonych w obrębie kraju oraz zadbać o programy dla kobiet, a zwłaszcza dla młodych kobiet, rozwijające umiejętności przywódcze i zdolność do podejmowania decyzji w środowiskach uchodźców i repatriantów;

(k) Zatroszczyć się o ochronę praw człowieka uchodźczyń i kobiet przesiedlonych oraz o to, by były one świadome tych praw; zadbać o to, by łączenie rodzin zostało uznane za sprawę najwyższej wagi;

(l) Zapewnić w razie potrzeby kobietom, którym przyznano status uchodźczyń, dostęp do programów szkolenia zawodowego/specjalistycznego, w szczególności do kursów językowych i szkoleń w rozwijaniu drobnej przedsiębiorczości, oraz możliwość korzystania z poradnictwa w zakresie wszelkich form przemocy wobec kobiet, które powinno obejmować rehabilitację ofiar tortur i urazów. Rządy i inni sponsorzy powinni w odpowiedni sposób wspierać programy pomocy przeznaczone dla uchodźczyń i innych kobiet przesiedlonych wymagających międzynarodowej ochrony oraz kobiet przesiedlonych w obrębie kraju, uwzględniając w szczególności skutki, jakie pociągają za sobą dla krajów użyczających azylu zwiększone koszty związane ze znaczną liczbą uchodźców, oraz potrzebę poszerzenia bazy sponsorów i równomiernego rozłożenia obciążeń;

(m) Zwrócić uwagę opinii publicznej na wartości, jakie wnoszą uchodźczynie w życie przyjmujących je krajów. Działać na rzecz lepszego zrozumienia ich praw człowieka, ich potrzeb i zdolności oraz zachęcać do wzajemnego zrozumienia i akceptacji poprzez programy edukacyjne propagujące harmonijne współistnienie różnych kultur i ras;

---

[28] Narody Zjednoczone, Seria Traktatowa, tom 189, nr 2545

[29] Tamże, tom 606, nr 8791

(n) Zapewnić podstawowe świadczenia i pomoc dla kobiet zmuszonych do opuszczenia rodzinnych stron z powodu terroryzmu, przemocy, handlu narkotykami i innych sytuacji związanych z przemocą;

(o) Podnosić świadomość na temat przysługujących kobietom praw człowieka i zorganizować w razie potrzeby szkolenie nt. praw człowieka dla wojskowego i policyjnego personelu działającego na obszarach konfliktów zbrojnych i obszarach, gdzie przyjmowani są uchodźcy;

148. Rządy mają:

(a) Rozpowszechniać i wprowadzać w życie Wytyczne Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCR) w sprawie ochrony uchodźczyń oraz w sprawie oszacowania liczby i opieki nad ofiarami urazów i przemocy lub opracować, w ścisłej współpracy z uchodźczyniami, podobne wytyczne we wszystkich działach programów dla uchodźców;

(b) Ochraniać kobiety i dzieci, które migrują jako członkowie rodzin, przed wykorzystywaniem albo nie respektowaniem ich praw człowieka przez sponsorów i rozważyć, w ramach ustawodawstwa krajowego, możliwość przedłużenia im prawa pobytu w przypadku rozkładu więzi rodzinnych;

Cel strategiczny E.6: **Zorganizować pomoc dla kobiet żyjących w koloniach oraz na obszarach podległych obcej władzy**

Działania, które należy podjąć:

149. Rządy, organizacje międzyrządowe i pozarządowe mają:

(a) Wspierać i popierać realizację prawa wszystkich narodów do samookreślenia, zgodnie, między innymi, z postanowieniami Wiedeńskiej Deklaracji i Programu Działania, poprzez organizowanie specjalnych programów rozwijających umiejętności przywódcze i zdolność podejmowania decyzji;

(b) Oddziaływać stosownie do potrzeb na świadomość społeczną za pośrednictwem środków masowego przekazu, oświaty na wszystkich poziomach oraz specjalnych programów w celu doprowadzenia do lepszego zrozumienia sytuacji kobiet w koloniach oraz na obszarach podległych obcej władzy.

F. Kobiety i gospodarka

150. Kobiety mają w swoich społeczeństwach znacznie mniejsze od mężczyzn szanse dostępu do stanowisk dających władzę nad strukturami gospodarczymi. Prawie wszędzie na świecie kobiety praktycznie nie uczestniczą, albo uczestniczą w niewielkim stopniu w podejmowaniu decyzji ekonomicznych, w szczególności w kształtowaniu polityki finansowej, monetarnej, handlowej, podatkowej i płacowej. Skoro zaś często ta polityka stwarza ramy, w których kobiety i mężczyźni podejmują swoje indywidualne decyzje, między innymi w kwestii dzielenia czasu pomiędzy pracę opłacaną i nieopłacaną, więc aktualny poziom rozwoju struktur i strategii gospodarczych ma bezpośredni wpływ na dostęp kobiet i mężczyzn do ekonomicznych zasobów, na ich ekonomiczną siłę i w konsekwencji na stopień równości między kobietami i mężczyznami w wymiarze indywidualnym, rodzinnym i w skali całego społeczeństwa.

151. W trakcie ostatniej dekady w wielu regionach zaszły zmiany i znacznie wzrósł udział kobiet w pracy opłacanej na formalnym i nieformalnym rynku pracy. Wiele kobiet pracuje nadal w rolnictwie i rybołówstwie, coraz więcej ich jednak znajduje zatrudnienie w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach, a w niektórych regionach kobiety zaczynają odgrywać dominującą rolę w rozrastającym się sektorze nieformalnym. Kobiety były często zmuszone do podejmowania nisko płatnej i odbywającej się w złych warunkach pracy, m. in. z powodu trudnej sytuacji ekonomicznej oraz braku możliwości negocjowania warunków płacowych, wynikającego z nierówności związanej z kulturową tożsamością płci (*gender*), często stając się dzięki temu preferowanymi pracownikami. Z drugiej jednak strony, coraz większa liczba kobiet podejmowała pracę z wyboru, mając świadomość swoich praw i domagając się ich respektowania. Niektóre z nich odniosły sukces, awansowały i poprawiły swoje warunki płacy i pracy. Ale to przede wszystkim kobiety odczuły negatywne skutki złej koniunktury gospodarczej oraz procesów restrukturyzacji, które wpłynęły na zmianę charakteru zatrudnienia, a w niektórych przypadkach doprowadziły do utraty pracy, nawet wśród specjalistek i wykwalifikowanych pracowniczek. Ponadto wiele kobiet z powodu braku innych możliwości, musiało szukać zatrudnienia w sektorze nieformalnym. Wielostronne instytucje, chociaż powinny, wciąż jeszcze prawie w ogóle nie dopuszczają kobiet do udziału ani nie uwzględniają problematyki kulturowej tożsamości płci (*gender*) przy określaniu warunków oraz, we współpracy z Rządami, zadań i celów programów dostosowania strukturalnego, kredytów i dotacji.

152. Dyskryminacja w kształceniu i szkoleniu, w zatrudnieniu i płacach, w awansowaniu i przesuwaniu z jednego stanowiska na analogiczne inne, sztywne warunki pracy, brak dostępu do zasobów produkcyjnych i nierówne obciążenie obowiązkami rodzinnymi, w połączeniu z brakiem albo niedostatkiem takich usług jak opieka nad dzieckiem, nadal ograniczają zatrudnienie i mobilność kobiet oraz ich ekonomiczne i zawodowe perspektywy, stanowiąc dla nich źródło wielu stresów. Ponadto uprzedzenia społeczne uniemożliwiają kobietom udział w kształtowaniu polityki ekonomicznej, a w niektórych regionach ograniczają dostęp kobiet i dziewcząt do kształcenia i szkolenia w dziedzinie zarządzania gospodarczego.

153. Udział kobiet wśród ludności pracującej stale się zwiększa i prawie wszędzie coraz więcej kobiet pracuje poza domem. Ale nie towarzyszy temu bynajmniej zmniejszenie obowiązku pracy nieopłacanej, takiej jak praca w gospodarstwie domowym lub w społeczności lokalnej. Dochody kobiet stają się niezbędne dla rodzin wszystkich typów. W niektórych regionach można zaobserwować, że coraz więcej kobiet prowadzi jakiś interes czy też innego rodzaju samodzielną działalność gospodarczą, zwłaszcza w sektorze nieformalnym. W wielu krajach kobiety stanowią większość pracowników niestandardowych, zatrudnionych czasowo, na niepełnym etacie, pracujących dorywczo, na kontrakcie lub chałupniczo.

154. Pracujące migrantki, łącznie z zatrudnionymi przy pracach domowych, przyczyniają się do rozwoju gospodarki swych krajów rodzinnych poprzez transfer pieniędzy, a poprzez swą pracę - do rozwoju gospodarki kraju, który je przyjął. Jednakże w wielu krajach przyjmujących narażone są one bezrobocie w większym stopniu niż pracujący migranci i niż miejscowi pracownicy obojga płci.

155. Niedocenianie znaczenia analiz z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) sprawia, że zbyt często - podobnie jak w rodzinach i w gospodarstwach domowych -lekceważy się udział i problematykę kobiet w takich strukturach gospodarczych jak rynki i instytucje finansowe, rynki pracy, ekonomia jako dyscyplina akademicka, system podatkowy i system bezpieczeństwa socjalnego. W rezultacie wiele strategii i programów może przyczynić się do dalszego utrwalania nierówności pomiędzy kobietami i mężczyznami. I na odwrót - tam, gdzie w większym stopniu zaczęto włączać do strategii i programów perspektywę kulturowej tożsamości płci (*gender*), ich efektywność znacznie wzrosła.

156. Chociaż pozycja kobiet w strukturach gospodarczych poprawiła się, większość z nich z powodu istniejących wciąż barier nie może osiągnąć finansowej niezależności i zapewnić sobie i osobom pozostającym na ich utrzymaniu odpowiedniego poziomu życia, zwłaszcza te, które natrafiają przy tym na jakieś dodatkowe trudności. Kobiety działają w wielu różnych dziedzinach gospodarczych, i to często łącząc je ze sobą, od oficjalnej pracy zarobkowej poprzez rolnictwo i rybołówstwo na własne potrzeby aż do pracy w sektorze nieformalnym. Jednakże prawne i zwyczajowe bariery w zakresie własności lub możliwości dysponowania ziemią, korzystania z bogactw naturalnych, kapitału, kredytu, techniki i innych środków produkcji, a także różnice w płacach hamują awans ekonomiczny kobiet. Kobiety przyczyniają się do rozwoju nie tylko poprzez wykonywanie pracy opłacanej, ale również poprzez znaczną ilość pracy nieopłacanej. Z jednej strony, kobiety produkują i świadczą usługi na potrzeby rynku i własnego gospodarstwa domowego wykonując prace rolnicze, wytwarzając artykuły spożywcze albo pracując w przedsiębiorstwie rodzinnym. Chociaż ta niewynagradzana praca, szczególnie w rolnictwie, uwzględniana jest w Systemie Krajowych Sprawozdań Narodów Zjednoczonych oraz w międzynarodowych normach dotyczących statystyki pracy, często jest ona niedoceniana i wykazywana w sposób niepełny. Z drugiej strony, kobiety nadal wykonują zdecydowaną większość nieopłacanych prac domowych i społecznych, takich jak opieka nad dziećmi i osobami starszymi, przygotowanie posiłków dla rodziny, ochrona środowiska oraz dobrowolna pomoc osobom i grupom szczególnej troski i w trudnym położeniu. Pracy tej często nie da się wymierzyć

ilościowo ani zawrzeć w narodowych sprawozdaniach. W rezultacie wkład kobiet w proces rozwoju jest w poważny sposób niedoceniony i nie dostrzegany przez społeczeństwo. Pełne zdanie sobie sprawy z natury, rozmiarów i rozłożenia tej nieopłacanej pracy pozwoli też lepiej podzielić obowiązki.

157. Chociaż umiędzynarodowienie gospodarki otworzyło nowe możliwości zatrudnienia dla kobiet, inne istniejące tendencje pogłębiają nierówność kobiet i mężczyzn. Jednocześnie umiędzynarodowienie gospodarki, a w szczególności jej integracja, może wpływać na sytuację kobiet na rynku pracy, zmuszając je do dostosowania się do nowych okoliczności i szukania nowych rodzajów zatrudnienia wraz ze zmianą modelu podziału pracy. Należy bardziej gruntownie zanalizować wpływ umiędzynarodowienia gospodarki na sytuację ekonomiczną kobiet.

158. Rezultatem tych tendencji są niskie płace, zaniżone normy ochrony pracy lub ich zupełny brak, złe warunki pracy, szczególnie w odniesieniu do zdrowia i bezpieczeństwa pracownic, niski poziom kwalifikacji, niepewność zatrudnienia i brak bezpieczeństwa socjalnego - zarówno w sektorze formalnym jak i nieformalnym. W wielu krajach i sektorach coraz poważniejszym problemem staje się bezrobocie kobiet. Młode kobiety pracujące w sektorze nieformalnym i wiejskim oraz pracujące migrantki są najsłabiej chronione przez prawo pracy i prawo imigracyjne. Kobiety, szczególnie te, które są głowami rodzin i mają małe dzieci, mają ograniczone możliwości zatrudnienia z powodu nieelastycznych warunków pracy i nierównego rozłożenia obowiązków rodzinnych pomiędzy kobiety a mężczyzn.

159. W krajach przechodzących gruntowną polityczną, społeczną i gospodarczą transformację kobiety, gdyby lepiej wykorzystywać ich kwalifikacje, mogłyby wnosić większy wkład w życie gospodarcze swych krajów. Należy kontynuować zwiększanie i wspieranie wkładu kobiet w rozwój gospodarczy oraz pomagać im w lepszym realizowaniu swoich możliwości.

160. Brak pracy w sektorze prywatnym i redukcje zatrudnienia w służbach i usługach publicznych w stopniu nieproporcjonalnie wielkim dotykają kobiety. W niektórych krajach kobiety muszą brać na siebie więcej nieodpłatnej pracy, takiej jak opieka na dziećmi, chorymi i starymi ludźmi, aby zrekompensować w ten sposób spadek dochodów w gospodarstwie domowym, szczególnie w sytuacji, gdy niedostępne są usługi publiczne. W wielu przypadkach polityka tworzenia nowych miejsc pracy nie uwzględnia w wystarczającym stopniu zawodów i sektorów zdominowanych przez kobiety, jak również nie promuje odpowiednio dostępu kobiet do zawodów i sektorów tradycyjnie męskich.

161. Wiele kobiet pracujących zarobkowo natrafia na trudności, które uniemożliwiają im wykorzystanie w pełni swoich możliwości. Chociaż coraz więcej kobiet zajmuje stanowiska na niższych szczeblach zarządzania, dyskryminacyjne nastawienie środowiska nie pozwala im na awansowanie wyżej. Molestowanie seksualne, którego doświadczają pracownice, obraża ich zawodową godność i nie pozwala im rozwinąć się na miarę posiadanych zdolności. Brak w miejscu pracy klimatu przyjaznego rodzinie, w szczególności brak odpowiedniej i niedrogiej opieki

nad dziećmi i ruchomego czasu pracy, przeszkadza kobietom w pełnej zawodowej samorealizacji.

162. W sektorze prywatnym, w tym w przedsiębiorstwach ponadnarodowych i narodowych, przeważnie nie ma kobiet na szczeblu zarządzania i podejmowania zasadniczych decyzji, co wskazuje na występującą tu w założeniach i w praktyce dyskryminację przy zatrudnianiu i awansowaniu. Nieprzychylny klimat w środowisku pracy i ograniczona liczba dostępnych ofert zatrudnienia sprawia, że kobiety szukają alternatywnych rozwiązań. Dlatego kobiety w coraz większym stopniu zaczynają pracować na własny rachunek, stając się właścicielkami i menedżerkami mikro, małych i średnich przedsiębiorstw. W wielu krajach rozwój sektora nieformalnego oraz samorządnych i niezależnych przedsiębiorstw nastąpił w znacznej mierze dzięki kobietom, których działania i inicjatywy produkcyjne i handlowe, oparte na współpracy, samopomocy i tradycji, są wielkim gospodarczym bogactwem. Uzyskując dostęp i możliwość korzystania z kapitału, kredytu i innych zasobów, a także z technologii i szkoleń kobiety są w stanie przyczynić się do zwiększenia produkcji, sprzedaży i dochodu, a zatem działać na rzecz trwałego rozwoju.

163. Utrzymujące się wciąż nierówności, przy jednoczesnym zauważalnym postępie, powodują, że konieczne staje się ponowne przemyślenie polityki zatrudnienia w celu włączenia do niej perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) i zwrócenia uwagi na szerszy zakres możliwości, jak również w celu odniesienia się do negatywnych z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) konsekwencji aktualnych modeli pracy i zatrudnienia. Dla realizacji pełnej równości kobiet i mężczyzn co do ich wkładu w rozwój gospodarki trzeba energicznie działać na rzecz równego uznania i równej oceny znaczenia, jakie mają dla społeczeństwa praca, doświadczenie, wiedza i wartości wnoszone przez kobiety i mężczyzn.

164. W trosce o ekonomiczne możliwości i niezależność kobiet Rządy i inne podmioty powinny popierać aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów, tak by przed podjęciem decyzji przeprowadzana była analiza ich skutków, odpowiednio dla kobiet i mężczyzn.

Cel strategiczny F.1. Popierać ekonomiczne prawa kobiet oraz ich niezależność ekonomiczną, w szczególności dostęp do zatrudnienia, odpowiednie warunki pracy i możliwość dysponowania zasobami gospodarczymi

Działania, które należy podjąć:

165. Rządy mają:

(a) Przyjąć i wprowadzić w życie ustawy, na mocy których kobiety i mężczyzni mają prawo do równej płacy za taką samą pracę lub pracę o takiej samej wartości;

(b) Przyjąć i wprowadzić w życie prawa zakazujące dyskryminacji ze względu na płeć na rynku pracy, w szczególności w odniesieniu do pracownic starszych wiekiem, przy zatrudnianiu, awansowaniu i zwiększaniu gratyfikacji pracowniczych oraz w związku z zabezpieczeniem socjalnym i warunkami pracy;

(c) Podjąć odpowiednie kroki w odniesieniu do funkcji reprodukcyjnych kobiet i ich roli macierzyńskiej, w szczególności eliminować dyskryminacyjne praktyki pracodawców w tym względzie, takie jak odmowa zatrudnienia lub zwolnienie z powodu ciąży czy też karmienia piersią, albo żądanie używania środków antykoncepcyjnych, i skutecznie przeciwdziałać dyskryminacji kobiet w ciąży, na urlopie macierzyńskim, czy też przy powrocie na rynek pracy po urodzeniu dzieci;

(d) Obmyślić mechanizm i podjąć pozytywne działania w celu umożliwienia kobietom pełnego i równego uczestnictwa w opracowywaniu strategii i w określaniu struktur za pośrednictwem takich organów, jak ministerstwa finansów i handlu, narodowe komisje gospodarcze, gospodarcze instytuty badawcze i inne kluczowe ciała, jak i za pośrednictwem uczestnictwa w odpowiednich organizacjach międzynarodowych;

(e) Przeprowadzić reformy prawne i administracyjne w celu zagwarantowania kobietom równych z mężczyznami praw do ekonomicznych zasobów, w tym prawa do posiadania i dysponowania ziemią i inną własnością, prawa do korzystania z kredytu, spadku, zasobów naturalnych i nowoczesnej technologii;

(f) Dokonać rewizji systemu pobierania podatku dochodowego i spadkowego oraz systemu bezpieczeństwa socjalnego w celu eliminacji przepisów działających na niekorzyść kobiet;

(g) Dążyć do uzupełnienia wiedzy nt. pracy i zatrudnienia, między innymi poprzez podjęcie prób zmierzenia i lepszego zrozumienia natury, zakresu i rozkładu pracy nieopłacanej, w szczególności pracy związanej z opieką nad osobami pozostającymi na utrzymaniu i pracy w rodzinnym gospodarstwie rolnym lub przedsiębiorstwie, a także popierać wymianę i rozpowszechnianie informacji nt. badań i doświadczeń w tej dziedzinie, łącznie z rozwijaniem metod ilościowej oceny tej pracy, tak aby mogła ona zostać wykazana w odrębnych tabelach, opracowanych jednak w sposób zgodny z zasadami przyjętymi w sprawozdawczości narodowej;

(h) Dokonać przeglądu i wnieść poprawki do prawa regulującego działanie instytucji finansowych w celu zapewnienia równych dla kobiet i mężczyzn zasad korzystania z ich usług;

(i) Nadać na odpowiednich szczeblach bardziej otwarty i klarowny charakter systemowi budżetowemu;

(j) Zrewidować pod kątem interesów kobiet i wprowadzić w życie krajowe strategie wspierania tradycyjnych mechanizmów oszczędzania oraz udzielania kredytów i pożyczek;

(k) Czuwać nad tym, by krajowe strategie dotyczące międzynarodowych i regionalnych umów handlowych nie wpływały ujemnie na nowe i tradycyjne formy działalności gospodarczej kobiet;

(l) Czuwać nad tym, by wszystkie korporacje, łącznie z korporacjami ponadnarodowymi, respektowały krajowe prawa i kodeksy, przepisy dotyczące bezpieczeństwa socjalnego, odpowiednie porozumienia, instrumenty i konwencje międzynarodowe, w szczególności dotyczące środowiska naturalnego, i inne wchodzące w grę przepisy;

(m) Zmodyfikować politykę zatrudnienia pod kątem ułatwienia przekształceń modeli pracy i podziału obowiązków rodzinnych pomiędzy kobiety i mężczyzn;

(n) Ustanowić mechanizmy i inne instancje umożliwiające kobietom przedsiębiorcom i pracownicom udział w określaniu strategii i programów ministerstw gospodarczych i instytucji finansowych;

(o) Ustanowić i wprowadzić w życie prawo równych szans; podjąć pozytywne działania w celu zapewnienia - rozmaitymi środkami - przestrzegania tego prawa przez sektor prywatny i publiczny;

(p) Realizując makro i mikro strategie społeczno-gospodarcze korzystać z analiz ich wpływu dokonywanych z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender-impact*), aby monitorować ten wpływ i w przypadku stwierdzenia, że jest on szkodliwy, dokonać w nich odpowiednich zmian;

(q) Popierać strategie i działania wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) w celu uwłasnowolnienia (*empower*) kobiet jako równorzędnych partnerów mężczyzn na polu techniki, zarządzania i przedsiębiorczości;

(r) Zreformować istniejące prawa albo prowadzić państwową politykę wspierającą wprowadzenie kodeksu pracy zapewniającego wszystkim pracownicom ochronę, w szczególności bezpieczne warunki pracy, prawo do organizowania się i możliwość dochodzenia sprawiedliwości.

Cel strategiczny F.2. **<u>Ułatwić kobietom równy dostęp do zasobów, zatrudnienia, rynków i handlu</u>**

Działania, które należy podjąć:

166. Rządy mają:

(a) Popierać i wspierać pracę kobiet na własny rachunek i rozwój małych przedsiębiorstw prowadzonych przez kobiety; zwiększyć dostęp kobiet do kredytów i kapitału na warunkach jednakowych z mężczyznami poprzez rozszerzenie skali działania instytucji powołanych do promowania przedsiębiorczości kobiet, w szczególności, stosownie do sytuacji, poprzez nietradycyjne albo wzajemne udzielanie kredytu oraz nowego typu związki z instytucjami finansowymi;

(b) Starać się o to, by państwo jako pracodawca w większym stopniu mogło służyć za wzór w dziedzinie prowadzenia polityki równych możliwości dla kobiet i mężczyzn;

(c) Zwiększać na szczeblu krajowym i lokalnym szanse uzyskiwania dochodu przez kobiety wiejskie, stwarzając im możliwość równego dostępu i korzystania z zasobów produkcyjnych, ziemi, kredytu, kapitału, prawa własności, programów rozwoju i struktur spółdzielczych;

(d) Popierać i stymulować przedsięwzięcia produkcyjne w skali mikro, nowopowstałe małe przedsiębiorstwa, spółdzielnie, rozwijające się rynki i inne możliwości zatrudnienia i w razie potrzeby, zwłaszcza w regionach wiejskich, ułatwiać przechodzenie z sektora nieformalnego do formalnego;

(e) Tworzyć lub modyfikować programy i strategie, które uznają i wzmacniają istotną rolę kobiet w bezpieczeństwie żywnościowym, oraz zapewnić opłacanym i nie opłacanym kobietom pracującym - zwłaszcza producentkom żywności pracującym w rolnictwie, rybołówstwie i gospodarce wodnej i pracownicom przedsiębiorstw miejskich - równy dostęp do odpowiednich technologii, środków transportu, usług doradczych, marketingowych oraz ułatwień kredytowych na szczeblu lokalnym i społecznym;

(f) Stworzyć odpowiednie mechanizmy i zachęcać międzysektorowe instytucje do umożliwienia kobiecym spółdzielniom optymalizacji dostępu do niezbędnych usług;

(g) Zwiększyć udział kobiet wśród instruktorów i innego państwowego personelu organizującego pomoc techniczną lub kierującego programami gospodarczymi;

(h) Przejrzeć, w razie konieczności zmodyfikować i wprowadzić w życie strategie, w szczególności w dziedzinie prawa gospodarczego, handlowego i umów oraz prawa administracyjnego, w celu zapewnienia równego traktowania

działających na terenach wiejskich i miejskich mikro, małych i średnich przedsiębiorstw należących do kobiet;

(i) Analizować, konsultować, koordynować i wdrażać w branżowych i międzybranżowych kierunkach działań, programach i budżetach strategie uwzględniania potrzeb i interesów pracowniczek, kobiet pracujących na własny rachunek i prowadzących przedsiębiorstwa;

(j) Zapewnić kobietom równy dostęp do efektywnych szkoleń zawodowych, kursów doskonalenia zawodowego, usług w zakresie doradztwa i pośrednictwa pracy, również poza tradycyjnymi obszarami zatrudnienia;

(k) Usuwać hamujące prywatną i indywidualną inicjatywę kobiet polityczne i formalne przeszkody, jakie niosą ze sobą programy społeczne i rozwojowe;

(l) Chronić i popierać przestrzeganie podstawowych praw pracowniczych - takich, jak zakaz pracy przymusowej i zatrudniania dzieci, wolność stowarzyszeń i prawo do organizowania się i negocjacji zbiorowych, zasada równej płacy dla mężczyzn i kobiet za pracę takiej samej wartości, zasada niestosowania praktyk dyskryminacyjnych przy zatrudnianiu - realizując w pełni postanowienia konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy, o ile reprezentuje się państwo będące stroną tych konwencji, oraz mając wzgląd na te postanowienia, o ile reprezentuje się państwo, które nie jest stroną tych konwencji, w celu osiągnięcia rzeczywiście stałego wzrostu gospodarczego i trwałego rozwoju.

167. Rządy, banki centralne, krajowe banki rozwoju, prywatne instytucje bankowe mają w razie potrzeby:

(a) Zwiększyć we wszystkich sektorach i ich organizacjach udział kobiet, w szczególności kobiet przedsiębiorców, w ciałach doradczych i innych instancjach, aby umożliwić im wpływ na kształtowanie i dokonywanie rewizji strategii i programów rozwijanych przez ministerstwa gospodarcze i instytucje bankowe;

(b) Mobilizować sektor bankowy do zwiększania kredytowania i refinansowania, stosując odpowiednie bodźce i rozwijając instancje pośredniczące służące potrzebom kobiet przedsiębiorców i producentek w regionach wiejskich i miejskich, oraz zapewnić kobietom w tym sektorze udział w kierowaniu, planowaniu i podejmowaniu decyzji;

(c) Nadać usługom taką strukturę, żeby mogły z nich korzystać kobiety z regionów wiejskich i miejskich, prowadzące mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, w szczególności kobiety młode, o niskich dochodach, należące do mniejszości etnicznych i rasowych lub do ludności rdzennej i nie mające dostępu do kapitału ani innych aktywów; rozszerzyć dostęp kobiet do rynków finansowych poprzez wskazanie i zalecanie takich reform sposobu funkcjonowania i kontrolowania systemu finansowego, które wspierałyby bezpośrednie i

pośrednie wysiłki instytucji finansowych, podejmowane w celu lepszego zaspokojenia kredytowych i innych finansowych potrzeb mikro, małych i średnich przedsiębiorstw gospodarczych należących do kobiet;

(d) Zadbać o uwzględnienie kwestii priorytetowych dla kobiet w publicznych programach inwestycyjnych dotyczących gospodarczej infrastruktury, takiej jak wodociągi i kanalizacja, elektryfikacja i ekonomia energetyczna, transport i budowa dróg; popierać zwiększenie udziału kobiet, które odniosą korzyść z tych inwestycji, w opracowywaniu i realizowaniu tych projektów, aby mogły one w ten sposób uzyskać pracę i kontrakty.

168. Rządy i organizacje pozarządowe mają:

(a) Zwrócić szczególną uwagę na potrzeby kobiet przy upowszechnianiu informacji nt. rynku, handlu i zasobów oraz zorganizować odpowiednie szkolenia w tej dziedzinie;

(b) Popierać strategie rozwoju gospodarczego społeczności lokalnych opierające się na współpracy między rządami i zachęcać członków społeczeństwa obywatelskiego do tworzenia miejsc pracy i brania pod uwagę społecznej sytuacji jednostek, rodzin i społeczności.

169. Wielostronni finansiści, regionalne banki rozwoju, a także dwustronne i prywatne instytucje finansowe na szczeblu międzynarodowym, regionalnym i sub-regionalnym mają:

(a) Przejrzeć, a w razie konieczności skorygować, i wprowadzić w życie strategie, programy i projekty, mające na celu zwiększenie procentowego udziału środków i zasobów docierających do kobiet z regionów wiejskich i oddalonych;

(b) Rozwijać elastyczne systemy finansowania instytucji pośredniczących, które wspierają działalność gospodarczą kobiet, oraz popierać samowystarczalność i zwiększanie zdolności produkcyjnych i opłacalności kobiecych przedsięwzięć gospodarczych;

(c) Opracowywać strategie konsolidowania i zwiększania pomocy dla sektora mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, aby stworzyć kobietom większe możliwości pełnego i równego uczestnictwa w działaniach tego sektora i współpracy w celu koordynowania i poprawy rentowności tych przedsiębiorstw, opierając się na ekspertyzach i zasobach finansowych zarówno własnych, jak i pochodzących od instytucji bilateralnych, Rządów i organizacji pozarządowych.

170. Międzynarodowe, wielostronne i dwustronne organizacje współpracy dla rozwoju mają:

Popierać poprzez dostarczanie kapitałów i innych zasobów instytucje finansowe służące kobietom zajmującym się przedsiębiorczością na małą i mikro skalę i producentkom o niskich dochodach, tak w sektorze formalnym jak i nieformalnym.

171. Rządy i /albo wielostronne instytucje finansowe mają:

Dokonać rewizji zasad i procedur krajowych i międzynarodowych oficjalnych instytucji finansowych, które utrudniają wprowadzanie, wzorem Banku Grameen, udogodnień kredytowych dla kobiet wiejskich.

172. Organizacje międzynarodowe mają:

Zapewnić odpowiednie wsparcie dla programów i projektów mających na celu promowanie stałej i produktywnej aktywności gospodarczej kobiet, zwłaszcza znajdujących się w trudnej sytuacji.

Cel strategiczny F.3. **Zorganizować usługi w zakresie biznesu, szkolenia i dostępu do rynków, informacji i technologii, w szczególności kobietom o niskich dochodach**

Działania, które należy podjąć:

173. Rządy, we współpracy z organizacjami pozarządowymi i sektorem prywatnym, mają:

(a) Zapewnić odpowiednią publiczną infrastrukturę w celu ułatwienia równego dostępu do rynku dla przedsiębiorców obojga płci;

(b) Rozwijać programy szkoleń i kursów doskonalenia zawodowego dla kobiet, szczególnie w zakresie nowoczesnych technologii, i udostępniania im usług w dziedzinie zarządzania biznesem, doskonaleniu produktów, finansów, kontroli produkcji i jakości, marketingu i prawnych aspektów biznesu;

(c) Organizować przystępne programy informacyjne dla kobiet o niskich dochodach i biednych, zwłaszcza z regionów oddalonych i wiejskich, na temat możliwości dostępu do rynku i technologii i oferować im pomoc w wykorzystywaniu tych możliwości;

(d) Stworzyć nie dyskryminacyjne usługi wspomagające, w tym fundusze inwestycyjne dla przedsiębiorstw prowadzonych przez kobiety, i koncentrować

się na kobietach, zwłaszcza tych o niskich dochodach, w programach promocji handlowej;

(e) Rozpowszechniać informacje na temat kobiet, których przedsiębiorstwa odniosły sukces w tradycyjnych i nie tradycyjnych rodzajach działalności gospodarczej, i na temat umiejętnościach niezbędnych do osiągnięcia sukcesu; ułatwiać tworzenie sieci informacyjnych i wymianę informacji;

(f) Podjąć działania w celu zapewnienia kobietom - w tym bezrobotnym, samotnym matkom, kobietom powracającym na rynek pracy po dłuższej przerwie spowodowanej obowiązkami rodzinnymi lub innymi względami oraz kobietom zwolnionym z powodu wprowadzania nowych form produkcji bądź redukcji zatrudnienia - równego dostępu do prowadzonych w zakładach pracy szkoleń i zastosować dodatkowe bodźce, aby zachęcić zakłady pracy do zwiększenia liczby ośrodków szkolenia zawodowego prowadzących kursy dla kobiet w dziedzinach nie tradycyjnych;

(g) Zapewnić przystępne finansowo usługi wspomagające, takie jak wysokiej jakości, elastyczna i niedroga opieka nad dziećmi, uwzględniające potrzeby pracujących mężczyzn i kobiet.

174. Lokalne, krajowe i międzynarodowe organizacje biznesu oraz organizacje pozarządowe zajmujące się problemami kobiet mają:

Działać na wszystkich szczeblach na rzecz popierania i wspierania przedsiębiorstw prowadzonych przez kobiety, łącznie z przedsiębiorstwami z sektora nieformalnego, i walczyć o równy dostęp kobiet do zasobów produkcyjnych;

Cel strategiczny F.4. <u>Zwiększyć możliwości gospodarcze i rozszerzyć sieci handlowe kobiet</u>

<u>Działania, które należy podjąć:</u>

175. Rządy mają:

(a) Prowadzić politykę wspierającą organizacje biznesu, organizacje pozarządowe, spółdzielnie, fundusze odnawialnego kredytu, unie kredytowe, organizacje lokalne, kobiece grupy samopomocy i inne grupy w celu zapewnienia usług kobietom prowadzącym przedsiębiorstwa w regionach wiejskich i miejskich;

(b) Włączyć podejście z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do wszystkich strategii restrukturyzacji gospodarczej i dostosowania strukturalnego oraz opracować programy dla kobiet, które ucierpiały w wyniku

restrukturyzacji gospodarczej, w szczególności w wyniku programów dostosowania strukturalnego, oraz dla kobiet pracujących w sektorze nieformalnym;

(c) Prowadzić politykę tworzącą sprzyjający klimat dla kobiecych grup samopomocy oraz organizacji i spółdzielni pracowniczych poprzez stosowanie niekonwencjonalnych form wsparcia i uznawanie prawa wolności stowarzyszeń oraz prawa do organizowania się;

(d) Wspierać programy nastawione na zwiększenie niezależności szczególnych grup kobiet, takich jak kobiety niepełnosprawne, w podeszłym wieku i należące do mniejszości rasowych i etnicznych;

(e) Popierać egalitarne podejście do kulturowej tożsamości płci (*gender*) poprzez promocję badań na temat kobiet oraz wykorzystywanie wyników studiów i badań nad kulturową tożsamością płci (*gender*) we wszystkich dziedzinach, w szczególności w sferze ekonomicznej, naukowej i technicznej;

(f) Wspierać działalność gospodarczą kobiet należących do ludności rdzennej, biorąc pod uwagę ich tradycyjną wiedzę, w celu poprawy ich sytuacji i zapewnienia rozwoju;

(g) Podjąć działania w celu zakresowego rozszerzenia ochrony przewidywanej przez kodeks pracy i systemy zabezpieczeń socjalnych - albo pilnować, aby były utrzymane w mocy istniejące już uregulowania - tak, by ochroną tą były objęte również kobiety wykonujące odpłatnie prace domowe;

(h) Uznawać i popierać wkład wnoszony do badań przez kobiety naukowców i inżynierów;

(i) Pilnować, aby strategie i przepisy nie dyskryminowały mikro, małych i średnich przedsiębiorstw prowadzonych przez kobiety.

176. Pośrednicy finansowi, krajowe instytuty szkoleniowe, unie kredytowe, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia kobiece, organizacje zawodowe i sektor prywatny mają w razie potrzeby:

(a) Organizować na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym szkolenia w rozmaitych dziedzinach związanych z zarządzaniem biznesem i finansami oraz w zakresie umiejętności technicznych w celu umożliwienia kobietom, w szczególności młodym kobietom, uczestniczenia w kształtowaniu polityki gospodarczej na tych szczeblach;

(b) Organizować przydatne w biznesie usługi, obejmujące w szczególności marketing i informacje handlową, planowanie produkcji, innowacje, transfer technologii oraz kontrolę jakości, dla przedsiębiorstw prowadzonych przez kobiety, także w eksportowym sektorze gospodarki;

(c) Popierać techniczne i handlowe powiązania i tworzenie spółek przez kobiety przedsiębiorców na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym w celu wspierania inicjatyw lokalnych;

(d) Zwiększać udział kobiet, zwłaszcza kobiet zepchniętych na margines, w spółdzielniach produkcyjnych i handlowych poprzez udzielanie wsparcia finansowego i handlowego, w szczególności w regionach oddalonych i wiejskich;

(e) Popierać i wzmacniać prowadzone przez kobiety mikro i nowopowstałe małe przedsiębiorstwa, spółdzielnie, rozszerzanie rynków i inne możliwości zatrudnienia kobiet oraz tam, gdzie to jest możliwe, ułatwiać przechodzenie z sektora nieformalnego do formalnego, zarówno w regionach wiejskich jak i miejskich;

(f) Inwestować kapitał i rozwijać portfel inwestycyjny w celu finansowania przedsięwzięć gospodarczych kobiet;

(g) Zwrócić odpowiednią uwagę na zapewnienie pomocy technicznej, usług doradczych oraz szkoleń i kursów doskonalenia zawodowego dla kobiet w związku z przystępowaniem do gospodarki rynkowej;

(h) Wspierać sieci kredytowe, nowe sposoby prowadzenia interesów, w tym również tradycyjne wzorce oszczędzania;

(i) Popierać tworzenie sieci powiązań między kobietami prowadzącymi przedsiębiorstwa, żeby te bardziej doświadczone mogły przekazywać doświadczenia początkującym;

(j) Zachęcać organizacje społeczne i władze publiczne do tworzenia puli kredytowej dla kobiet prowadzących przedsiębiorstwa - na wzór działających z powodzeniem na małą skalę spółdzielni;

177. Sektor prywatny, w szczególności ponadnarodowe i narodowe korporacje, mają:

(a) Prowadzić politykę i ustanawiać mechanizmy przyznawania kontraktów na zasadach nie dyskryminacyjnych;

(b) Przyjmować kobiety na stanowiska związane z kierowaniem, podejmowaniem decyzji i zarządzaniem oraz obejmować je programami szkoleniowymi na równi z mężczyznami;

(c) Przestrzegać krajowych przepisów dotyczących pracy, ochrony środowiska, praw konsumenta, zdrowia i bezpieczeństwa, zwłaszcza tych, które dotyczą kobiet.

Cel strategiczny F.5. Eliminować segregację zawodową i wszelkie formy dyskryminacji w zatrudnieniu

Działania, które należy podjąć:

178. Rządy, pracodawcy, pracownicy, związki zawodowe, organizacje kobiece mają:

(a) Wprowadzić w życie stosowne prawa i przepisy, dopilnować, aby były one respektowane, i zachęcać do dobrowolnego przestrzegania odpowiednich kodeksów postępowania, by dzięki temu zapewnić stosowanie w jednakowy sposób do pracowników obojga płci międzynarodowych norm pracy, takich jak Konwencja Nr 100 Międzynarodowej Organizacji Pracy o równości płacy i praw pracowniczych;

(b) Uchwalić i wprowadzić w życie przepisy prawne oraz zastosować odpowiednie środki wykonawcze, między innymi środki gwarantujące rekompensatę i dostęp do wymiaru sprawiedliwości w przypadku naruszenia tych przepisów, mianowicie przepisy zakazujące bezpośredniej lub pośredniej dyskryminacji ze względu na płeć, w tym także z powodu stanu cywilnego lub rodzinnego, w szczególności dyskryminacji dotyczącej dostępu do zatrudnienia, warunków pracy - łącznie z udziałem w szkoleniach, awansami, bezpieczeństwem i higieną pracy - warunków rozwiązania stosunku pracy i pracowniczego zabezpieczenia socjalnego, a także ochrony prawnej przed molestowaniem seksualnym i szykanami na tle rasowym;

(c) Uchwalić i wprowadzić w życie odpowiednie przepisy prawne oraz prowadzić w miejscu pracy taką politykę, żeby wyeliminować dyskryminację związaną z kulturową tożsamością płci (*gender*) na rynku pracy - w szczególności wobec kobiet starszych wiekiem - przy zatrudnianiu i awansowaniu, wynagradzaniu oraz rozszerzaniu gratyfikacji pracowniczych i zabezpieczenia socjalnego, a także w odniesieniu do warunków pracy i molestowania seksualnego; stworzyć mechanizmy w celu dokonywania regularnego przeglądu tych przepisów i monitorowania ich realizacji;

(d) Eliminować dyskryminację praktykowaną przez pracodawców ze względu na reprodukcyjne role i funkcje kobiet, w szczególności odmawianie zatrudnienia i zwalnianie kobiet z powodu ciąży i karmienia piersią;

(e) Rozwijać i popierać programy zatrudnienia oraz odpowiednie usługi dla kobiet wchodzących i/albo powracających na rynek pracy, zwłaszcza dla biednych

kobiet z miasta, kobiet ze wsi i młodych kobiet, kobiet pracujących na własny rachunek oraz kobiet, które doświadczyły na sobie negatywnych skutków programów dostosowania strukturalnego;

(f) Wprowadzić w życie i monitorować pozytywne programy wyrównywania szans (*positive ... equity and positive action programmes*) przy zatrudnianiu pracowników, zarówno w sektorze publicznym jak i prywatnym, w odpowiedzi na systematyczną dyskryminację kobiet, zwłaszcza kobiet niepełnosprawnych i kobiet należących do innych grup, którym trudniej jest zdobyć zatrudnienie, utrzymać się na stanowisku, uzyskać awans i dostać się na szkolenia zawodowe dla kobiet ze wszystkich sektorów;

(g) Likwidować segregację zawodową, szczególnie poprzez popieranie równego udziału kobiet w pracach wymagających wysokich kwalifikacji i na wyższych stanowiskach kierowniczych oraz poprzez inne działania, takie jak poradnictwo i pośrednictwo pracy, przyspieszające rozwój kariery zawodowej i pięcie się w górę na rynku pracy, a także poprzez bodźce skłaniające kobiety i mężczyzn do podejmowania zróżnicowanych wyborów zawodowych; zachęcać kobiety do pracy w zawodach, do których tradycyjnie nie miały one dostępu, zwłaszcza tych związanych z nauką i techniką, a mężczyzn - do szukania pracy w sektorze socjalnym;

(h) Uznać prawo do negocjacji zbiorowych i traktować je jako ważny mechanizm likwidowania płacowej dyskryminacji kobiet oraz poprawy ich warunków pracy;

(i) Popierać wybór kobiet na przywódcze stanowiska w związkach zawodowych i zapewnić osobom wybranym do reprezentowania kobiet bezpieczeństwo w kwestii zatrudnienia oraz bezpieczeństwo osobiste w trakcie pełnienia funkcji w związkach zawodowych;

(j) Rozwinąć specjalne programy i zapewnić możliwość skorzystania z nich kobietom niepełnosprawnym w celu ułatwienia im otrzymania i utrzymania pracy oraz dostępu do kształcenia i szkolenia na wszystkich odpowiednich szczeblach, zgodnie z Zasadami dotyczącymi Równości Szans dla Niepełnosprawnych[30]; dostosować w miarę możliwości warunki pracy do potrzeb niepełnosprawnych kobiet, które powinny mieć zapewnioną ochronę prawną przed nieuzasadnioną utratą pracy w związku ze swoją niepełnosprawnością;

(k) Zwiększyć wysiłki na rzecz zniwelowania dysproporcji płacowych między kobietami a mężczyznami i podjąć kroki w celu wprowadzenia w życie zasady równej płacy za analogiczną pracę o tej samej wartości poprzez zaostrzenie odpowiednich przepisów prawa, w szczególności zaś poprzez zastosowanie się do międzynarodowych przepisów i norm dotyczących pracy, a także zachęcać

[30] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 48/96, aneks

do wprowadzenia systemów oceny pracy opartych na kryteriach neutralnych względem kulturowej tożsamości płci (*gender-neutral*);

(l) Stworzyć i/albo wzmocnić instancję orzekającą w sprawach dyskryminacji płacowej;

(m) Ustalić określone terminy eliminacji tych wszystkich form pracy dzieci, które pozostają w sprzeczności z przyjętymi normami międzynarodowymi, oraz zapewnić pełne przestrzeganie obowiązujących w tej dziedzinie praw, tam zaś, gdzie zachodzi taka potrzeba, przyjąć niezbędne ustawodawstwo w celu wprowadzenia w życie Konwencji o Prawach Dziecka i norm Międzynarodowej Organizacji Pracy, i zorganizować opiekę nad pracującymi dziećmi, w szczególności dziećmi ulicy, poprzez zapewnienie im odpowiednich świadczeń zdrowotnych, edukacyjnych i innych usług socjalnych;

(n) Zadbać o to, by strategie dotyczące eliminacji pracy dzieci uwzględniały również w przypadkach, gdy ma to miejsce, problem nadmiernego eksploatowania dziewcząt wykonujących nie opłacaną pracę we własnych i cudzych gospodarstwach domowych;

(o) Dokonać przeglądu i analizy oraz tam, gdzie zachodzi taka potrzeba, zmian struktury płac w zawodach zdominowanych przez kobiety, takich jak nauczanie, pielęgniarstwo i opieka nad dzieckiem, w celu poprawy ich statusu społecznego i podniesienia poziomu dochodów;

(p) Ułatwić produktywne zatrudnianie legalnych migrantek (w tym kobiet uznanych za uchodźczynie, zgodnie z Konwencją z roku 1951 dotyczącą Statusu Uchodźców) poprzez uznawanie w większym stopniu wykształcenia i dyplomów uzyskanych za granicą oraz kompleksowe podejście, polegające na włączaniu kursów językowych do programu szkoleń dla potrzeb rynku pracy.

Cel strategiczny F.6. Umożliwić kobietom i mężczyznom pogodzenie obowiązków zawodowych i rodzinnych

Działania, które należy podjąć:

179. Rządy mają:

(a) Prowadzić politykę gwarantującą, że prawo pracy i dobrodziejstwa zabezpieczeń socjalnych będą odpowiednio chronić pracowników na niepełnym etacie, zatrudnionych czasowo, sezonowych i pracujących w domu; promować model kariery oparty na warunkach pracy pozwalających godzić obowiązki zawodowe z rodzinnymi;

(b) Zapewnić kobietom i mężczyznom, na równych prawach, możliwość dokonywania swobodnego wyboru między pracą w pełnym i niepełnym wymiarze godzin i zastanowić się nad odpowiednią ochroną dla nietypowych pracowników w kwestii dostępu do zatrudnienia, warunków pracy i zabezpieczeń socjalnych;

(c) Zapewnić kobietom i mężczyznom - poprzez odpowiednie prawa, bodźce i/albo zachęty - możliwość otrzymania urlopu rodzicielskiego i świadczeń rodzicielskich; popierać równy podział obowiązków rodzinnych między mężczyzn i kobiety - w szczególności poprzez odpowiednie prawa, bodźce i/albo zachęty - a także działać na rzecz ułatwienia pracującym matkom karmienia piersią;

(d) Prowadzić politykę, w szczególności w sferze oświatowej, zmierzającą do zmiany postaw narzucających podział pracy oparty na kulturowej tożsamości płci (*gender*) i propagować zasadę podziału obowiązków domowych, zwłaszcza w odniesieniu do opieki nad dziećmi i starszymi;

(e) Działać na rzecz rozwoju techniki i dostępności jej zdobyczy, które ułatwiają pracę zawodową i czynności domowe, umożliwiają samowystarczalność, stymulują wzrost dochodów, przyczyniają się do zmiany ról przypisanych do kulturowej tożsamością płci (*gender-prescribed*) w trakcie procesów produkcyjnych i pomagają kobietom wydostać się z kręgu słabo płatnych prac;

(f) W ramach narodowych priorytetów i planów działania rozważyć możliwość - w szczególności w dziedzinie przepisów prawnych dotyczących zabezpieczeń socjalnych i systemów podatkowych - przyjęcia strategii i programów promujących egalitarne i elastyczne podejście do kulturowej tożsamości płci (*gender*) w odniesieniu do sposobu, w jaki kobiety i mężczyźni dzielą swój czas przeznaczony na kształcenie i szkolenie, pracę zarobkową, obowiązki rodzinne, działalność ochotniczą i inne społecznie użyteczne formy pracy, wypoczynek i przyjemności, oraz do korzyści, jakie z tego czerpią.

180. Rządy, sektor prywatny, organizacje pozarządowe, związki zawodowe i Organizacja Narodów Zjednoczonych mają w razie potrzeby:

(a) Podjąć stosowne działania, wciągając do współpracy odpowiednie organy rządowe i stowarzyszenia pracodawców oraz pracowników, aby kobiety i mężczyźni mogli brać tymczasowy urlop i mieć potem nadal prawa do świadczeń związanych z zatrudnieniem i do emerytury oraz zmieniać godziny pracy bez utraty perspektyw kariery, rozwoju zawodowego i awansu;

(b) Zaplanować i realizować programy edukacyjne - poprzez prowadzone w nowatorski sposób kampanie w środkach masowego przekazu oraz szkolne i lokalne programy kształcenia - propagujące egalitarne podejście do kulturowej tożsamości płci (*gender*) i nie obciążone stereotypami związanymi z kulturową tożsamością płci (*gender*) role kobiet i mężczyzn, w celu podniesienia

świadomości społecznej na ten temat; zorganizować usługi wspierające i ułatwienia, takie jak opieka nad dzieckiem w miejscu pracy oraz elastyczny sposób organizacji pracy;

(c) Uchwalić i wprowadzić w życie sankcje prawne przeciwko seksualnemu lub innemu molestowaniu we wszystkich miejscach pracy.

G. Kobiety a władza i podejmowanie decyzji

181. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stwierdza, że każdy ma prawo brać udział w rządzeniu swoim krajem. Bez uwłasnowolnienia (*empowerment*) i autonomii kobiet oraz poprawy ich statusu społecznego, ekonomicznego i politycznego nie może być przejrzystego i odpowiedzialnego systemu rządzenia i administrowania ani trwałego rozwoju we wszystkich dziedzinach życia. Na wszystkich poziomach i we wszystkich dziedzinach życia społecznego, zarówno w wymiarze osobistym jak i publicznym, występuje układ sił przeszkadzający kobietom w pełnym wykorzystywaniu swoich życiowych możliwości. Dopiero równy udział kobiet i mężczyzn w podejmowaniu decyzji zapewni równowagę lepiej odzwierciedlającą strukturę społeczeństwa i niezbędną dla umocnienia demokracji i dla jej prawidłowego funkcjonowania. Jest wysoce nieprawdopodobne, aby bez równości w podejmowaniu decyzji politycznych zasada równości mogła stać się integralnym elementem polityki rządowej. Udział kobiet w życiu politycznym pełni więc doniosłą rolę w procesie awansu kobiet. Równy udział kobiet w podejmowaniu decyzji jest nie tylko kwestią zwykłej sprawiedliwości i demokracji, ale również warunkiem koniecznym do tego, żeby były brane pod uwagę interesy kobiet. Bez aktywnego uczestnictwa kobiet i uwzględniania kobiecego punktu widzenia w podejmowaniu decyzji na wszystkich szczeblach nie da się osiągnąć równości, rozwoju i pokoju.

182. Pomimo występującego w większości krajów wyraźnego trendu w kierunku demokratyzacji, kobiety są, ogólnie biorąc, nadal reprezentowane w mocno niewystarczającym stopniu na prawie wszystkich szczeblach rządzenia, zwłaszcza w ministerstwach i w innych organach władzy wykonawczej, a postęp w uczestnictwie kobiet w ciałach ustawodawczych jest niewielki i nie udało się zrealizować zakładanego przez Radę Gospodarczo-Społeczną 30% udziału kobiet na stanowiskach związanych z podejmowaniem decyzji do roku 1995. W skali globalnej tylko 10% mandatów w ciałach ustawodawczych oraz jeszcze mniejszy procent stanowisk ministerialnych przypada kobietom. W niektórych krajach, między innymi w tych, które przechodzą polityczną, gospodarczą i społeczną transformację, liczba kobiet w ciałach ustawodawczych znacznie sie zmniejszyła. Mimo że praktycznie wszędzie na świecie kobiety stanowią co najmniej połowę elektoratu i prawie we wszystkich krajach członkowskich ONZ mają czynne i bierne prawa wyborcze, są one ciągle w mocno niewystarczającym stopniu reprezentowane wśród kandydatów do stanowisk publicznych. Tradycyjne zasady funkcjonowania wielu partii politycznych i struktur rządowych nadal stanowią przeszkodę dla udziału kobiet w życiu publicznym. Czynnikami zniechęcającymi kobiety do tego udziału są dyskryminacyjne zachowania i

praktyki, obowiązki rodzinne i macierzyńskie oraz wysokie koszty związane z ubieganiem się o stanowiska publiczne i ich sprawowaniem. Kobiety na stanowiskach politycznych i decyzyjnych w rządach i ciałach ustawodawczych przyczyniają się do określenia w nowy sposób politycznych priorytetów i wprowadzenia do programów politycznych nowych wątków, które przedstawiają i wyrażają związane w specyficzny sposób z kulturową tożsamością płci (*gender-specific*) problemy, wartości i doświadczenia kobiet i wnoszą nowe punkty widzenia do zasadniczego nurtu (*mainstream*) spraw politycznych.

183. Kobiety wykazały swoje umiejętności przywódcze zarówno w organizacjach środowiskowych i nieformalnych, jak i na stanowiskach publicznych. Jednak różnice w pozycji społecznej i negatywne konsekwencje stereotypowego postrzegania kobiet i mężczyzn, w szczególności stereotypów upowszechianych przez środki masowego przekazu, umacniają tendencję do pozostawiania decyzji w sprawach politycznych w rękach mężczyzn. Podobnie fakt, że kobiety nie są w wystarczającym stopniu reprezentowane na stanowiskach związanych z podejmowaniem decyzji w dziedzinie sztuki, kultury, sportu, mediów, edukacji, religii i prawa, przeszkadza im w odgrywaniu znaczącej roli w wielu kluczowych instytucjach.

184. Z powodu ograniczonego dostępu kobiet do tradycyjnych dróg dochodzenia do władzy - takich, jak ciała decyzyjne partii politycznych, organizacje pracodawców, związki zawodowe - kobiety uzyskały dostęp do władzy za pośrednictwem struktur alternatywnych, zwłaszcza w sektorze organizacji pozarządowych. Poprzez organizacje pozarządowe i środowiskowe kobiety otrzymały możliwość wyrażania swoich interesów i problemów oraz wyjścia z kwestiami kobiecymi na forum krajowe, regionalne i międzynarodowe.

185. Nierówność w życiu publicznym ma często swój początek w dyskryminacyjnych zachowaniach i praktykach oraz w nierówności sił w stosunkach między kobietami i mężczyznami w rodzinie, o czym była mowa w paragrafie 29. Wynikający z nierównego stosunku sił nierówny podział pracy i obowiązków w gospodarstwie domowym sprawia, że kobiety nie mają dość czasu na zdobywanie kwalifikacji potrzebnych do udziału w procesach decyzyjnych na szerszym forum publicznym. Bardziej równy podział obowiązków pomiędzy kobietami i mężczyznami nie tylko zapewnia lepszą jakość życia kobiet i ich córek, ale daje im także większe możliwości wpływu na działania polityczne, administracyjne i na wydatki publiczne - w tym kierunku, aby były uznawane i uwzględniane interesy kobiet Nieformalne powiązania i mechanizmy podejmowania decyzji na szczeblu wspólnoty lokalnej, będące wyrazem dominującego męskiego etosu, ograniczają możliwość równego udziału kobiet w życiu politycznym, gospodarczym i społecznym.

186. Niski udział kobiet wśród decydentów gospodarczych i politycznych na szczeblu lokalnym, krajowym, regionalnym i międzynarodowym wskazuje na istnienie w tym względzie pewnych strukturalnych i obyczajowych barier, które należy znieść poprzez podjęcie odpowiednich pozytywnych działań. Rządy, międzynarodowe i krajowe korporacje, środki masowego przekazu, banki, instytucje badawcze i akademickie oraz organizacje regionalne i międzynarodowe, w szczególności

wchodzące w skład systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, nie wykorzystują w pełni talentów kobiet na najwyższych szeblach zarządzania, polityki, dyplomacj i negocjacji.

187. Sprawiedliwy podział władzy i udziału w podejmowaniu decyzji na wszystkich szczeblach jest sprawą państw i innych podmiotów, do których należy dokonywanie statystycznej analizy z punktu widzenia kulturowej tożsamością płci (*gender*) i włączanie perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) prowadzonej polityki i realizowanych programów. Równość w podejmowaniu decyzji jest istotnym warunkiem uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet. W niektórych krajach pozytywne działania w tym kierunku zapewniły 33,3% lub większą reprezentację kobiet w krajowych i lokalnych rządach.

188. Krajowe, regionalne i międzynarodowe instytucje statystyczne wciąż nie mają wystarczającej wiedzy na temat tego, jak powinny wyglądać statystyki dotyczące problemu równego traktowania kobiet i mężczyzn w sferze gospodarczej i społecznej. W szczególności nie wykorzystuje się w wystarczajacym stopniu istniejących baz danych i narzędzi metodologicznych do badania tak ważnej dziedziny, jak podejmowanie decyzji.

189. W reakcji na występującą pomiędzy kobietami i mężczyznami nierówność w udziale we władzy na wszystkich szczeblach, Rządy i inne podmioty powinny popierać aktywną i wyraźną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów, tak by przed podjęciem decyzji przeprowadzana była analiza ich skutków, odpowiednio dla kobiet i mężczyzn.

Cel strategiczny G.1. **Podjąć odpowiednie działania w celu zapewnienia kobietom równego dostępu i pełnego udziału w strukturach władzy i podejmowaniu decyzji**

Działania. które należy podjąć:

190. Rządy mają:

(a) Zaangażować się w sprawę równowagi z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender*) w obsadzie stanowisk w organach i komisjach rządowych, w publicznych jednostkach administracyjnych i w sądownictwie, w szczególności określając konkretne zadania oraz podejmując odpowiednie kroki, zmierzające do istotnego zwiększenia liczby kobiet pełniących funkcje publiczne, tak by zapewnić równy udział kobiet i mężczyzn na wszystkich stanowiskach rządowych i w administracji publicznej - w razie potrzeby stosując preferencje dla kobiet;

(b) Podjąć działania, w razie potrzeby także w odniesieniu do systemów wyborczych, w celu zachęcenia partii politycznych do szerokiego udostępnienia kobietom wybieralnych i niewybieralnych stanowisk, tak by były one na wszystkich szczeblach struktur partyjnych reprezentowane na równi z mężczyznami;

(c) Ochraniać i propagować równe prawa kobiet i mężczyzn w dziedzinie działalności politycznej i wolności zrzeszania się, w szczególności w kwestii przynależności do partii politycznych i związków zawodowych;

(d) Zbadać wpływ różnych systemów wyborczych na polityczną reprezentację kobiet w ciałach wybieralnych i tam, gdzie zachodzi taka potrzeba, rozważyć możliwość odpowiedniego dostosowania lub zreformowania tych systemów;

(e) Monitorować i oceniać postęp w obecności kobiet w życiu publicznym poprzez regularne zbieranie, analizowanie oraz upowszechnianie ilościowych i jakościowych danych na temat liczby kobiet i mężczyzn na rozmaitych stanowiskach decydenckich wszelkich szczebli w sektorze publicznym i prywatnym oraz upowszechniać dane na temat liczby kobiet i mężczyzn zatrudnionych na różnych szczeblach rządowych za okres roczny; zadbać o to, by kobiety i mężczyźni mieli równy dostęp do wszelkich możliwych stanowisk publicznych i stworzyć w ramach struktur rządowych mechanizmy monitorowania postępu w tej dziedzinie;

(f) Wspierać organizacje pozarządowe i instytuty prowadzące badania nad udziałem i rolą kobiet w podejmowaniu decyzji i w środowisku decyzyjnym;

(g) Zachęcać do większego włączania kobiet z ludności rdzennej do procesów decyzyjnych na wszystkich szczeblach;

(h) Zachęcać i tam, gdzie zachodzi taka potrzeba, troszczyć się o to, by finansowane przez rządy organizacje stosowały niedyskryminacyjne strategie i praktyki, w celu zwiększenia liczby kobiet i wzmocnienia ich pozycji w tych organizacjach;

(i) Uznać, że dzielenie obowiązków rodzinnych i zawodowych pomiędzy kobiety i mężczyzn przyczynia się do zwiększenia udziału kobiet w życiu publicznym, oraz podjąć odpowiednie działania w celu osiągnięcia tego stanu, w szczególności stworzyć warunki umożliwiające godzenie życia rodzinnego i pracy zawodowej;

(j) Utrzymywać równowagę z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender*) na listach krajowych kandydatów do wybieralnych i innych stanowisk w organach ONZ oraz we wchodzących w skład jej systemu specjalistycznych agencjach i innych autonomicznych organizacjach, zwracając szczególną uwagę na stanowiska wyższego szczebla.

191. Partie polityczne mają:

(a) Rozważyć możliwość zbadania struktur i procedur partyjnych w celu eliminacji barier, które pośrednio lub bezpośrednio ograniczają udział kobiet w tych organizacjach;

(b) Rozważyć możliwość podjęcia inicjatyw mających na celu umożliwienie kobietom pełnego uczestnictwa w wewnętrzpartyjnych strukturach i procesach podejmowania decyzji oraz obsadzania stanowisk, czy to w trybie nominacji czy też za pośrednictwem wyborów;

(c) Rozważyć kwestię włączenia problemów związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*) do programu politycznego partii oraz podjąć kroki w celu zapewnienia kobietom - na równych zasadach z mężczyznami - udziału w przewodzeniu partiom politycznym.

192. Rządy, instytucje narodowe, sektor prywatny, partie polityczne, związki zawodowe, organizacje pracodawców, instytucje badawcze i akademickie, ciała sub-regionalne i regionalne, organizacje pozarządowe i międzynarodowe mają:

(a) Zastosować środki preferencyjne w tym celu, by łączna liczba kobiet na strategicznych stanowiskach decyzyjnych we władzach politycznych, wykonawczych i w zarządzaniu osiągnęła masę krytyczną;

(b) Stworzyć lub w razie potrzeby wzmocnić mechanizmy monitorowania dostępu kobiet do wyższych stanowisk w strukturach decyzyjnych;

(c) Dokonać rewizji kryteriów stosowanych przy rekrutacji i powoływaniu do udziału w organach doradczych i decyzyjnych oraz przy awansowaniu na wysokie stanowiska tak, by były one właściwe i nie dyskryminowały kobiet;

(d) Zachęcać organizacje pozarządowe, związki zawodowe i sektor prywatny do wysiłków na rzecz doprowadzenia w swych szeregach do równości pomiędzy kobietami a mężczyznami, łącznie z równym udziałem w ciałach decyzyjnych i w negocjacjach we wszystkich dziedzinach i na wszystkich szczeblach;

(e) Opracować strategie informacyjne w celu podsycania dyskusji publicznej nad nowymi rolami mężczyzn i kobiet w społeczeństwie i w rodzinie, zgodnie z tym, o czym była mowa w paragrafie 29;

(f) Dokonać restrukturyzacji programów rekrutacji i rozwoju kariery w celu zapewnienia wszystkim kobietom, a zwłaszcza młodym kobietom, dostępu na równi z mężczyznami do szkoleń - w tym szkoleń w czasie pracy - w zakresie zarządzania, przedsiębiorczości, techniki i kierowania;

(g) Rozwijać programy awansu zawodowego kobiet w każdym wieku, obejmujące planowanie kariery, poszukiwanie najlepszych możliwości, doradztwo, przygotowanie, szkolenie i doskonalenie zawodowe;

(h) Zachęcać do udziału i popierać uczestnictwo kobiecych organizacji pozarządowych w konferencjach ONZ i w ich fazach przygotowawczych;

(i) Starać się osiągnąć i popierać równowagę z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender*) w składzie delegacji na ONZ-owskie i inne międzynarodowe zgromadzenia.

193. Organizacja Narodów Zjednoczonych ma:

(a) Realizować obowiązujące i podjąć nowe strategie i działania w dziedzinie zatrudnienia w celu osiągnięcia w skali globalnej do roku 2000 równości z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender*) w zatrudnieniu, zwłaszcza wśród kadry wykwalifikowanej zawodowo i pracowników wyższego szczebla, uwzględniając w miarę możliwości znaczenie klucza geograficznego przy doborze personelu, zgodnie z artykułem 101, paragraf 3 Karty NZ;

(b) Rozwijać mechanizmy wysuwania kobiet do nominacji na wyższe stanowiska w ONZ oraz we wchodzących w skład jej systemu specjalistycznych agencjach i innych autonomicznych organizacjach;

(c) Kontynuować zbieranie i upowszechnianie danych ilościowych i jakościowych nt. udziału kobiet i mężczyzn w podejmowaniu decyzji oraz analizować ich różny wpływ na ten proces, a także monitorować postęp w osiąganiu postawionego przez Sekretarza Generalnego celu, zgodnie z którym do roku 2000 ma być obsadzonych przez kobiety 50% stanowisk kierowniczych i decyzyjnych [w ONZ].

194. Organizacje kobiece, organizacje pozarządowe, związki zawodowe, partnerzy społeczni, producenci, organizacje przemysłowe i zawodowe mają:

(a) Tworzyć i wzmacniać więzy solidarności pomiędzy kobietami poprzez działalność informacyjną, edukacyjną i uwrażliwiającą;

(b) Bronić na wszystkich szczeblach sprawy umożliwienia kobietom wpływu na decyzje, procesy i systemy polityczne, gospodarcze i społeczne oraz pilnować, żeby wybrani przedstawiciele wywiązywali się ze swoich zobowiązań i angażowali się w problematykę kulturowej tożsamości płci (*gender*);

(c) Stworzyć, stosując się do regulacji prawnych dotyczących ochrony danych, bazę danych na temat kobiet i ich kwalifikacji, pomocnych przy wysuwaniu kobiet do nominacji na wyższe stanowiska decyzyjne i doradcze, w celu rozpowszechnienia ich wśród Rządów, organizacji regionalnych i

międzynarodowych, a także przedsiębiorstw prywatnych, partii politycznych i innych odpowiednich organów.

Cel strategiczny G.2. **Zwiększyć możliwość udziału kobiet w podejmowaniu decyzji i w pełnieniu ról przywódczych**

Działania, które należy podjąć:

195. Rządy, instytucje krajowe, sektor prywatny, partie polityczne, związki zawodowe, organizacje pracodawców, instytucje sub-regionalne i regionalne, organizacje pozarządowe i międzynarodowe oraz instytucje oświatowe mają:

(a) Organizować szkolenia kształtujące cechy przywódcze i poczucie własnej wartości w celu wzmocnienia u kobiet i dziewcząt, zwłaszcza tych o szczególnych potrzebach, czyli niepełnosprawnych i należących do mniejszości rasowych i etnicznych, poczucia własnej wartości i zachęcenia ich do zajmowania stanowisk związanych z podejmowaniem decyzji;

(b) Mieć jasne kryteria przy powoływaniu na kierownicze stanowiska i dbać o to, by skład ciał wybieralnych był zrównoważony z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender-balanced*);

(c) Stworzyć system doradztwa dla niedoświadczonych kobiet i w szczególności oferować im szkolenia, łącznie ze szkoleniem w zakresie przywództwa, podejmowania decyzji, publicznego wypowiadania się i pewności siebie oraz prowadzenia kampanii politycznych;

(d) Organizować wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) szkolenia dla kobiet i mężczyzn w celu propagowania niedyskryminacyjnych stosunków pracy i poszanowania dla różnorodności w stylach pracy i zarządzania;

(e) Rozwinąć mechanizmy i szkolenia w celu zachęcenia kobiet do udziału w procesie wyborczym, w działalności politycznej i na innych obszarach związanych z przywództwem;

H. Instytucjonalne mechanizmy awansu kobiet

196. Krajowe mechanizmy (*machineries*) awansu kobiet zostały ustanowione w niemal wszystkich państwach członkowskich ONZ, między innymi w celu obmyślania, zachęcania do realizacji, wprowadzania w życie, monitorowania, oceniania, bronienia i mobilizowania do wspomagania strategii, których celem jest awans kobiet. Te

mechanizmy (*machineries*) krajowe różnią się formami i efektywnością działania i w niektórych przypadkach straciły na znaczeniu. Często marginalizowane w krajowych strukurach rządowych, borykają się one z takimi problemami, jak niejasno określone mandaty, brak odpowiedniego personelu, szkoleń i danych, niewystarczające środki oraz niedostateczne wsparcie ze strony narodowego przywództwa politycznego.

197. Na szczeblu regionalnym i międzynarodowym mechanizmy i instytucje powołane do promowania awansu kobiet jako integralnej części zasadniczego nurtu (*mainstream*) rozwoju politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego oraz działań na rzecz rozwoju i praw człowieka natrafiają na podobne problemy, wynikające z braku zaangażowania w te sprawy na najwyższych szczeblach.

198. Kolejne międzynarodowe konferencje podkreślają potrzebę uwzględniania czynników wiążących się z kulturową tożsamością płci (*gender*) w polityce i planowaniu programów. Jednak w wielu przypadkach się tego nie robi.

199. Wzmocniły się regionalne organy działające na rzecz awansu kobiet, podobnie jak mechanizmy (*machinery*) międzynarodowe, takie jak Komisja Statusu Kobiet i Komitet Eliminacji Dyskryminacji Kobiet. Jednak ograniczone środki wciąż przeszkadzają im w pełnym realizowaniu swoich mandatów.

200. Metody przeprowadzania analiz startegii i programów z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender-based*) oraz sposoby radzenia sobie z odmiennymi skutkami realizowanych strategii dla kobiet i mężczyzn zostały opracowane w wielu organizacjach i są gotowe do zastosowania w praktyce, lecz często się ich nie wykorzystuje albo wykorzystuje w sposób niekonsekwentny.

201. Krajowym mechanizmem (*machinery*) awansu kobiet jest centralna polityczna jednostka koordynująca, działająca w ramach Rządu. Jej najważniejszym celem jest wspieranie rządu we włączaniu perspektywy egalitarnego podejścia do kulturowej tożsamości płci (*gender-equality*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) działań politycznych na wszystkich podlegających mu obszarach. Do niezbędnych warunków efektywnego działania takich narodowych mechanizmów (*machineries*) należą:

(a) Usytuowanie ich na najwyższym możliwym szczeblu rządowym, o kompetencjach ministra członka gabinetu (*Cabinet minister*);

(b) Instytucjonalne mechanizmy albo procesy ułatwiające w razie potrzeby zdecentralizowanie planowania, wprowadzania w życie i monitorowania [programów awansu kobiet] poprzez danie pola do działania organizacjom pozarządowym i środowiskowym wszelkich szczebli;

(c) Wystarczające środki w sensie budżetowym i profesjonalnym;

(d) Możliwość wpływu na kształtowanie wszystkich strategii rządowych.

202. W kwestii mechanizmów działania na rzecz awansu kobiet rządy i inne podmioty powinny popierać aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów, tak by przed podjęciem decyzji była dokonywana analiza ich skutków, odpowiednio dla kobiet i mężczyzn.

Cel strategiczny H.1 Stworzyć lub wzmocnić mechanizmy (*machineries*) krajowe i inne organy rządowe

Działania. które należy podjąć:

203. Rządy mają:

(a) Zadbać o to, by instancja odpowiedzialna za awans kobiet znajdowała się na najwyższym możliwym szczeblu rządowym; w wielu przypadkach powinien to być szczebel ministra członka gabinetu (*Cabinet minister*);

(b) Kierując się zdecydowaną wolą polityczną, utworzyć tam, gdzie jeszcze nie istnieje, krajowy mechanizm (*machinery*) lub w razie potrzeby wzmocnić istniejące już krajowe mechanizmy (*machineries*) - w celu wspierania awansu kobiet na możliwie najwyższym szczeblu rządowym; mechanizm ten powinien mieć jasno określone mandatowe obowiązki i uprawnienia; sprawą o kluczowym znaczeniu jest przyznanie mu odpowiednich środków, pełnomocnictw i kompetencji - umożliwiających wywieranie wpływu na politykę oraz na proces ustanawiania i rewidowania prawa; do jego zadań powinno też należeć dokonywanie analizy politycznej, występowanie w roli obrońcy [praw kobiet], informowanie oraz koordynowanie i monitorowanie wprowadzania w życie [programów awansu kobiet];

(c) Zorganizować odpowiednie szkolenia dla personelu w dziedzinie ujmowania i analizy danych z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*);

(d) Ustanowić odpowiednie procedury umożliwiające mechanizmowi (*machinery*) zbieranie we wczesnym stadium informacji na temat całego zakresu polityki rządowej i systematyczne ich stosowanie wewnątrz rządu w procesie kształtowania i rewidowania tej polityki;

(e) Systematycznie sporządzać dla ciał ustawodawczych sprawozdania z postępów we włączaniu, jeśli zachodzi taka potrzeba, kwestii związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstream*) [wszystkich swych działań], uwzględniając przy tym wprowadzanie w życie Platformy Działania;

(f) Propagować i popierać aktywne włączanie się do działań na rzecz równości kobiet i mężczyzn przez instytucjonalne podmioty z sektora publicznego, prywatnego i ochotniczego w całym ich zakresie i różnorodności.

Cel strategiczny H.2. **Włączać perspektywę kulturowej tożsamości płci (*gender*) do wszystkich procesów ustawodawczych oraz do wszystkich strategii, programów i projektów o charakterze publicznym**

Działania, które należy podjąć:

204. Rządy mają:

(a) Zadbać o to, by przed podejmowaniem decyzji politycznych przeprowadzane były analizy ich wpływu, odpowiednio na kobiety i mężczyzn;

(b) Dokonywać regularnego przeglądu krajowych strategii, programów i projektów, jak również ich wprowadzania w życie, pod kątem oceny skutków polityki dotyczącej zatrudnienia i dochodów, w celu dopilnowania, aby w strategiach i planach gospodarczych uwzględniony był bezpośredni udział kobiet w korzyściach płynacych z rozwoju oraz uznany w całej rozciągłości ich wkład w ten rozwój, zarówno w postaci pracy opłacanej, jak i nieopłacanej;

(c) Popierać krajowe strategie i działania na rzecz równości kobiet i mężczyzn w celu eliminacji przeszkód w korzystaniu przez kobiety z przysługujących im praw i likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet;

(d) Współpracować w razie potrzeby z członkami ciał ustawodawczych w działaniach na rzecz uwzględnienia klturowej tożsamości płci (*gender*) we wszelkich zamierzeniach ustawodawczych i politycznych;

(e) Nałożyć na wszystkie ministerstwa mandatowy obowiązek dokonywania przeglądu strategii i programów z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) i w świetle Platformy Działania; umieścić instancję odpowiedzialną za realizację tego mandatu na najwyższym możliwym szczeblu; stworzyć i/lub wzmocnić międzyresortową strukturę koordynującą, która by czuwała nad realizacją tego mandatu, monitorowała postępy i utrzymywała powiązania z [innymi] odpowiednimi mechanizmami (*machineries*).

205. Mechanizm (*machinery*) krajowy ma:

(a) Ułatwiać tworzenie i realizację polityki rządowej w kwestii równości kobiet i mężczyzn, rozwijać odpowiednie strategie i metody oraz popierać koordynację i

współpracę w ramach Rządu w celu włączenia perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich działań politycznych;

(b) Popierać i rozwijać współpracę z odpowiednimi komórkami rządu, z ośrodkami studiów i badań nad kobietami, z instytucjami akademickimi i oświatowymi, z sektorem prywatnym, z mediami, z organizacjami pozarządowymi, a zwłaszcza z organizacjami kobiecymi, i ze wszystkimi innymi sektorami społeczeństwa obywatelskiego;

(c) Podjąć działania, ukierunkowe na reformę prawa - dotyczące między innymi rodziny, warunków zatrudnienia, zabezpieczenia socjalnego, systemu podatkowego, równego dostępu do oświaty - oraz pozytywne środki pomagające w awansie kobiet i propagujące egalitarne postawy, zachowania i wzorce kulturowe, a także popierać uwzględnianie perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) przy reformie strategii i programów prawnych;

(d) Popierać zwiększenie udziału kobiet w procesie rozwoju, który przynosi wszystkim poprawę jakości życia - jako jego aktywnych podmiotów i zarazem beneficjentek;

(e) Nawiązać bezpośrednie kontakty z krajowymi, regionalnymi i międzynarodowymi instytucjami działajacymi na rzecz awansu kobiet;

(f) Zorganizować szkolenia i pomoc doradczą dla agencji rządowych w celu włączenia perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do ich strategii i programów.

Cel strategiczny H.3. **Tworzyć i rozpowszechniać zbiory danych i informacji podzielonych wedle kryterium kulturowej tożsamości płci (*gender-disaggregated*) oraz rozpowszechniać je dla celów planowania i oceny sytuacji**

Działania, które należy podjąć:

206. Krajowe, regionalne i międzynarodowe instytucje statystyczne i odpowiednie agencje rządowe i ONZ-owskie, przy współpracy z organizacjami badawczymi i ośrodkami dokumentacji w podlegających im dziedzinach, mają:

(a) Zapewnić, by statystyki dotyczące indywidualnych osób były zbierane, opracowywane, analizowane i prezentowane z uwzględnieniem kryterium płci i wieku oraz by odzwierciedlały one problemy, zagadnienia i kwestie związane z sytuacją kobiet i mężczyzn w społeczeństwie;

(b) Regularnie zbierać, opracowywać, analizować i prezentować dane podzielone według wieku, płci, kryteriów społeczno-ekonomicznych i innych, z uwzględnieniem liczby osób na utrzymaniu - do wykorzystania przy planowanii i wprowadzaniu w życie strategii i programów;

(c) Włączyć ośrodki studiów kobiecych i organizacje badawcze do opracowywania i weryfikowania odpowiednich wskaźników i metod badawczych w celu stworzenia lepszego teoretycznego warsztatu dla analiz z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*), jak również monitorować i oceniać realizację celów zawartych w Platformie Działania;

(d) Wyznaczyć albo powołać zespół dla wsparcia realizacji programów statystycznego badania problematyki kulturowej tożsamości płci (*gender-statistics*) i zadbać o ich koordynację, monitorowanie i powiązanie ze wszystkimi innymi dziedzinami objętymi badaniami statystycznymi oraz zorganizować prace nad zintegrowaniem statystyk z różnych obszarów tematycznych;

(e) Ulepszyć system zbierania danych tak, aby ująć w sposób pełny wkład kobiet i mężczyzn do gospodarki, łącznie z ich pracą w sektorze nieformalnym;

(f) Poznać w sposób bardziej wyczerpujący wszystkie formy pracy i zatrudnienia poprzez:

(i) Doskonalenie systemu gromadzenia danych nt. - włączonej już do Systemu Sprawozdań Krajowych Narodów Zjednoczonych - pracy nieopłacanej, na przykład w rolnictwie, zwłaszcza w małych gospodarstwach rolnych produkujących na własne potrzeby, oraz w innych rodzajach działalności produkcyjnej nie przeznaczonej na rynek;

(ii) Doskonalenie sposobów mierzenia bezrobocia i częściowego bezrobocia kobiet, których rozmiary są przy obecnych sposobach pomiaru zaniżane;

(iii) Opracowanie, w odpowiednich kompetentnych gronach, metod ilościowego wartościowania pracy nieopłacanej, nie wykazywanej w sprawozdaniach krajowych, takiej jak opieka nad osobami będącymi na utrzymaniu oraz przygotowywanie posiłków, aby ewentualnie można było uwzględnić tę pracę w aneksach do sprawozdań lub innych oficjalnych sprawozdaniach, które byłyby opracowywane odrębnie, ale zgodnie z regułami opracowywania sprawozdań krajowych - ażeby został doceniony wkład kobiet w proces rozwoju gospodarczego oraz ujawniony brak równości, jeśli chodzi o rozłożenie pracy wynagradzanej i niewynagradzanej pomiędzy kobiety i mężczyzn;

(g) Opracować międzynarodową klasyfikację różnych rodzajów działalności dla celów badań statystycznych nad gospodarowaniem czasem, która byłaby

wrażliwa na różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami, jeśli chodzi o stosunek czasowy pracy opłacanej i nieopłacanej, oraz gromadzić dane podzielone wedle kryterium płci. Na szczeblu krajowym, przy uwzględnieniu lokalnych ograniczeń, należy:

(i) Prowadzić regularne badania nad gospodarowaniem czasem w celu ilościowego oszacowania pracy nieopłacanej, rejestrując między innymi te rodzaje działalności, które są wykonywane jednocześnie z pracą opłacaną albo innymi zajęciami nie przynoszącymi dochodu;

(ii) Dokonywać ilościowego oszacowania pracy nieopłacanej, nie wykazywanej w krajowych sprawozdaniach, oraz pracować nad udoskonaleniem metod dokładnej oceny jej wartości, tak by mogła ona być wykazywana w aneksach do sprawozdań albo w innych oficjalnych sprawozdaniach, które byłyby opracowywane odrębnie, ale zgodnie z regułami opracowywania sprawozdań krajowych;

(h) Doskonalić narzędzia pojęciowe i metody pomocne do określenia rozmiarów ubóstwa kobiet i mężczyzn, uwzględniając przy tym ich dostęp do zasobów;

(i) Podnieść na wyższy poziom systemy statystyk demograficznych i włączyć do publikacji i badań analizę z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*); przyznać w projektowaniu badań oraz zbieraniu i analizie danych priorytet różnicom związanym z kulturową tożsamością płci (*gender*) w celu udoskonalenia statystyk dotyczących zachorowań; poprawić system zbierania danych na temat dostępu do usług medycznych, łącznie z dostępem do kompleksowych usług medycznych w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, położnictwa i planowania rodziny, przyznając szczególny priorytet młodocianym matkom oraz opiece nad starszymi kobietami;

(j) Doskonalić zbiór danych, podzielonych wedle kryterium kulturowej tożsamości płci (*gender-disaggregated*) i wieku, na temat ofiar i osób dopuszczających się przemocy we wszystkich jej formach, takich jak przemoc w rodzinie, molestowanie seksualne, gwałt, wykorzystywanie seksualne, handel kobietami i dziewczętami, jak również przemoc ze strony funkcjonariuszy państwowych;

(k) Doskonalić narzędzia pojęciowe i metody stosowane przy zbieraniu danych na temat udziału [w życiu godpodarczym] kobiet i mężczyzn niepełnosprawnych, z uwzględnieniem ich dostępu do zasobów.

207. Rządy mają:

(a) Zapewnić systematyczne publikowanie materiałów statystycznych na temat kulturowej tożsamości płci (*gender*), prezentujących i interpretujących aktualne dane o kobietach i mężczyznach w formie przystępnej dla szerokiego kręgu użytkowników bez specjalistycznego przygotowania;

(b) Zadbać o regularne sprawdzanie przez statystyków i użytkowników statystyk adekwatności oficjalnego systemu statystycznego i tego, na ile ukrywa on problemy kulturowej tożsamości płci (*gender*), i tam, gdzie zachodzi taka potrzeba, opracować plan wprowadzenia niezbędnych ulepszeń;

(c) Rozwijać i stymulować rozwój ilościowych i jakościowych studiów prowadzonych przez instytuty badawcze, związki zawodowe, pracodawców, sektor prywatny i organizacje pozarządowe na temat podziału władzy i wpływów w społeczeństwie, w szczególności na temat liczby kobiet i mężczyzn zajmujących wyższe stanowiska decyzyjne zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym;

(d) Wykorzystywać w większym stopniu dane, w których zaznacza się wpływ kulturowej tożsamości płci (*gender-sensitive*), w procesie kształtowania polityki i wprowadzania w życie programów i projektów;

208. Organizacja Narodów Zjednoczonych ma:

(a) Promować rozwój metod mających na celu znalezienie lepszych sposobów zbierania, porównywania i analizy danych dotyczących praw kobiet jako praw człowieka, w tym problemu przemocy wobec kobiet, do wykorzystania przez wszystkie odpowiednie organy ONZ;

(b) Popierać dalszy rozwój metod statystycznych, aby można było uzyskać bardziej adekwatne dane na temat roli odgrywanej przez kobiety w rozwoju gospodarczym, kulturalnym, społecznym i politycznym;

(c) Przygotowywać nową edycję Kobiet świata w regularnych pięcioletnich odstępach czasu i szeroko ją rozpowszechniać;

(d) Pomagać poszczególnym krajom, jeśli wyrażą takie życzenie, w rozwijaniu strategii i programów dotyczących kulturowej tożsamości płci (*gender*);

(e) Zadbać o to, by odpowiednie sprawozdania, dane i publikacje Departamentu Statystycznego Sekretariatu Narodów Zjednoczonych oraz Międzynarodowego Instytutu Badawczo-Szkoleniowego ds. Awansu Kobiet (INSTRAW) na temat postępów osiąganych na szczeblu krajowym i międzynarodowym były przekazywane Komisji Statusu Kobiet w sposób regularny i skoordynowany.

209. Wielostronne instytucje ds. rozwoju i sponsorzy dwustronni mają:

Stymulować i wspierać rozwój narodowego potencjału w krajach rozwijających się i w krajach przechodzących proces ekonomicznej transformacji poprzez pomoc finansową i techniczną w ilościowym oszacowaniu całości pracy, zarówno opłacanej jak i nieopłacanej, wykonywanej przez kobiety i mężczyzn, oraz w razie potrzeby sporządzać aneksy do sprawozdań albo inne oficjalne sprawozdania nt. pracy nieopłacanej.

I. Prawa kobiet jako prawa człowieka

210. Prawa człowieka i podstawowe wolności są prawami przysługującymi wszystkim ludziom. Ich ochrona i propagowanie jest najważniejszym zadaniem Rządów.

211. Światowa Konferencja Praw Człowieka uroczyście potwierdziła wolę wszystkich krajów do wywiązywania się, zgodnie z Kartą NZ i innymi aktami praw człowieka i prawa międzynarodowego, ze swych zobowiązań do działań na rzecz powszechnego poszanowania, przestrzegania i ochrony wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich ludzi. Powszechnego charakteru tych praw i wolności nie można kwestionować.

212. Promocja i ochrona wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności musi być uznana przez Organizację Narodów Zjednoczonych za zadanie priorytetowe, zgodnie z jej celami i zasadami, a zwłaszcza z celem, któremu służy współpraca międzynarodowa. W obrębie tych celów i zasad propagowanie i ochrona wszystkich praw człowieka jest na mocy prawa sprawą społeczności międzynarodowej. Społeczność międzynarodowa musi podchodzić do praw człowieka w sposób globalny, uczciwy i równy, nadając im taką samą rangę i przywiązując do każdego z nich taką samą wagę. Platforma Działania potwierdza znaczenie zapewnienia powszechnego charakteru, obiektywizmu i nieselektywności w podejściu do problematyki praw człowieka.

213. Platforma Działania potwierdziła, że wszystkie prawa człowieka - obywatelskie, kulturalne, gospodarcze, polityczne i społeczne, łącznie z prawem do rozwoju - są powszechne, niepodzielne, wzajemnie ze sobą powiązane i zależne jedne od drugich, tak jak zostało to ujęte w Wiedeńskiej Deklaracji i Programie Działania przyjętych przez Światową Konferencję Praw Człowieka. Konferencja potwierdziła, że prawa kobiet i dziewcząt są niezbywalne, stanowiąc integralną i nieodłączną część powszechnych praw człowieka. Zapewnienie możliwości pełnego i równego korzystania przez wszystkie kobiety i dziewczynki ze wszystkich praw i wolności stanowi priorytet dla Rządów i Narodów Zjednoczonych oraz podstawę awansu kobiet.

214. Zasada równych praw kobiet i mężczyzn została jasno określona w Preambule do Karty NZ. Wszystkie główne międzynarodowe instrumenty wymieniają obok innych rodzajów niedopuszczalnej dyskryminacji dyskryminację ze względu na płeć.

215. Rządy są zobowiązane nie tylko do powstrzymywania się przed naruszaniem praw człowieka w stosunku do wszystkich kobiet, ale także do aktywnego poparcia i ochrony tych praw. O uznaniu znaczenia praw kobiet jako praw człowieka świadczy fakt, że 75% członków ONZ jest także stronami Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet.

216. Światowa Konferencja Praw Człowieka potwierdziła wyraźnie, że przysługujące kobietom w trakcie całego życia prawa człowieka są niezbywalną, integralną i nieodłączną częścią powszechnych praw człowieka. Międzynarodowa Konferencja ds. Ludności i Rozwoju potwierdziła reprodukcyjne prawa kobiet oraz ich prawo do rozwoju. Deklaracja Praw Dziecka[31] i Konwencja o Prawach Dziecka[11] zagwarantowały prawa dzieciom oraz utrzymały zasadę zakazu dyskryminacji na podłożu kulturowej tożsamości płci (*gender*).

217. Różnica pomiędzy istnieniem praw a możliwością ich skutecznej realizacji powstała na skutek braku zaangażowania Rządów w propagowanie i ochronę tych praw oraz w wyniku niepowodzeń w upowszechnianiu informacji o prawach przysługujących kobietom i mężczyznom. Również brak odpowiednich mechanizmów dochodzenia swych praw oraz niewystarczające środki, zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym, stanowią przeszkodę w korzystaniu z istniejących praw. W większości krajów podjęto kroki w celu włączenia do ustawodawstwa krajowego praw zawartych w Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji wobec Kobiet. Wiele krajów uruchomiło mechanizmy zwiększania możliwości korzystania przez kobiety z przysługujących im praw.

218. W celu ochrony praw kobiet jako praw człowieka konieczne jest unikanie, na ile to możliwe, wprowadzania zastrzeżeń i zwracanie uwagi na to, by żadne zastrzeżenie nie było sprzeczne z duchem Konwencji - w przeciwnym wypadku jest ono niezgodne z prawem międzynarodowym. Dopóki prawa kobiet jako prawa człowieka - przyjęte w międzynarodowych aktach praw człowieka - nie będą w pełni uznawane i efektywnie chronione, stosowane, wprowadzane w życie, włączone do ustawodawstwa krajowego oraz egzekwowane w praktyce w kodeksach rodzinnym, cywilnym, pracy i handlowym, a także w przepisach administracyjnych, dopóty będą one istniały tylko w teorii.

219. W krajach, które nie są jeszcze stronami Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet i innych międzynarodowych aktów praw człowieka względnie złożyły zastrzeżenia niezgodne z celem Konwencji lub też nie dostosowały jeszcze swojego ustawodawstwa do międzynarodowych norm i standardów, równość kobiet w świetle prawa nie została jeszcze zagwarantowana. Pełne korzystanie przez kobiety z równych praw jest utrudnione z powodu różnic między ustawodawstwem krajowym a prawem międzynarodowym i innymi międzynarodowymi instrumentami praw człowieka. Nadmiernie skomplikowana procedura administracyjna, brak odpowiedniej świadomości w trakcie procesu sądowego, nieodpowiedni sposób monitorowania naruszeń praw kobiet jako praw człowieka, w połączeniu z małą liczbą kobiet zatrudnionych w wymiarze sprawiedliwości, niewystarczającą informacją o istniejących prawach oraz utrzymującymi się wciąż postawami i praktykami, utrwalają faktyczną nierówność kobiet. Istniejąca w rzeczywistości nierówność często wynika też z nieprzestrzegania m.in. przepisów kodeksu rodzinnego, cywilnego, karnego, pracy i handlowego oraz

[31] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 1386 (XIV)

przepisów i zasad administracyjnych mających na celu zapewnienie pełnego korzystania przez kobiety z praw człowieka i podstawowych wolności.

220. Każda jednostka ludzka powinna mieć prawo do udziału, wnoszenia swojego wkładu oraz korzystania z gospodarczego, politycznego i społecznego rozwoju. Niejednokrotnie kobiety i dziewczęta podlegają dyskryminacji w dostępie do zasobów gospodarczych i społecznych. Stanowi to bezpośrednie pogwałcenie ich praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych.

221. Przysługujące wszystkim kobietom i dziewczętom prawa człowieka muszą stanowić integralną część działalności ONZ w dziedzinie praw człowieka. Należy wzmóc wysiłki na rzecz włączenia kwestii równego statusu i przysługujących wszystkim kobietom i dziewczętom praw człowieka do zasadniczego nurtu (*mainstream*) działań prowadzonych w ramach systemu ONZ w całej jego rozciągłości oraz zapewnienia stałego i systematycznego działania w tym kierunku odpowiednich organów i mechanizmów. Wymaga to między innymi poprawy współdziałania i koordynacji między Komisją ds. Statusu Kobiet, Wysokim Komisarzem ds. Praw Człowieka oraz Komisją Praw Człowieka - z uwzględnieniem jej specjalnych i tematycznych sprawozdawców, niezależnych ekspertów, grup roboczych i jej Podkomisji ds. Przeciwdziałania Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości - Komisją Trwałego Rozwoju, Komisją Rozwoju Społecznego, Komisją ds. Przeciwdziałania Przestępstwom i Wymiaru Sprawiedliwości, Komitetem ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet i innymi związanymi ustawowo z aktami praw człowieka ciałami oraz odpowiednimi komórkami systemu ONZ, łącznie z wyspecjalizowanymi agencjami. Współdziałanie jest także konieczne dla umocnienia, zracjonalizowania i zintegrowania systemu Narodów Zjednoczonych w zakresie praw człowieka oraz zwiększenia jego skuteczności i sprawności poprzez unikanie dublowania się i krzyżowania mandatów i zadań.

222. Jeśli prawa człowieka mają być w pełni realizowane, międzynarodowe instrumenty praw człowieka trzeba stosować tak, by w większym stopniu uwzględniony był systematyczny i planowy charakter dyskryminacji kobiet, na co wyraźnie wskazywały analizy dokonywane z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*).

223. Mając na uwadze postanowienia zawarte w Programie Działania przyjętym na Międzynarodowej Konferencji ds. Ludności i Rozwoju[14] oraz w Wiedeńskiej Deklaracji i Programie Działania[2] przyjętych podczas Światowej Konferencji o Prawach Człowieka, Czwarta Światowa Konferencja ds. Kobiet potwierdza, że prawa reprodukcyjne opierają się na uznaniu podstawowych praw wszystkich par i jednostek do swobodnego i odpowiedzialnego decydowania o liczbie i czasie urodzenia swoich dzieci oraz do odpowiedniej informacji i środków umożliwiających realizację tych praw, łącznie z prawem dostępu do najwyższej jakości usług medycznych w zakresie zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego. Obejmują one także prawo do podejmowania decyzji w sprawie wydania na świat dzieci w sposób wolny od dyskryminacji, przymusu i przemocy, zgodnie z dokumentami praw człowieka.

224. Przemoc wobec kobiet narusza, ogranicza lub uniemożliwia korzystanie przez kobiety z praw człowieka i podstawowych wolności. Biorąc pod uwagę Deklarację o Likwidacji Przemocy Wobec Kobiet oraz działania specjalnych sprawozdawców, należy uznać, że przemoc na podłożu kulturowej tożsamości płci (*gender-based*) - taka, jak bicie i inne formy przemocy w rodzinie, wykorzystywanie seksualne, seksualne niewolnictwo i wyzysk, międzynarodowy handel kobietami i dziećmi, wymuszona prostytucja, molestowanie seksualne oraz przemoc wobec kobiet wynikająca z kulturowych uprzedzeń, rasizmu i dyskryminacji rasowej, ksenofobii, pornografii, czystek etnicznych, konfliktów zbrojnych i obcej okupacji, ekstremizmów religijnych i antyreligijnych oraz terroryzmu - jest sprzeczna z godnością i wartością jednostki ludzkiej i musi ulec likwidacji. Wszelkie szkodliwe aspekty praktyk, zarówno tych wynikających z tradycji, jak i współczesnych, które naruszają prawa kobiet, powinny być zakazane i wyeliminowane. Rządy powinny przedsięwziąć natychmiastowe działania w celu eliminacji i zwalczania wszelkich form przemocy wobec kobiet, zarówno w życiu publicznym, jak i prywatnym, dokonywanych lub tolerowanych przez państwa lub osoby prywatne.

225. Wiele kobiet natrafia w korzystaniu ze swoich praw człowieka na dodatkowe bariery z powodu rasy, języka, przynależności etnicznej, kultury, religii, niepełnosprawności, przynależności do określonej grupy społecznej. Bariery te dotyczą także kobiet z ludności rdzennej, migrantek, w szczególności pracujących migrantek, kobiet przesiedlonych i uchodźczyń. Ich gorsza sytuacja oraz zepchnięcie na margines wynika zarówno z powszechnej nieświadomości i nieuznawania przysługujących im praw człowieka, jak i z trudności w dostępie do informacji i mechanizmów umożliwiających im dochodzenie swych praw w przypadku ich naruszenia.

226 Przyczyny uchodźctwa oraz przesiedlania się - czy to związanego z szukaniem ochrony międzynarodowej czy to w obrębie własnego kraju - bywają w przypadku kobiet różne niż u mężczyzn. Kobiety te są ciągle narażone na łamanie ich praw człowieka, zarówno w czasie podróży, jak i po osiedleniu się w nowym miejscu pobytu.

227. Mimo, że kobiety w coraz większym stopniu korzystają z systemu prawnego w celu egzekwowania swoich praw, w wielu krajach niewiedza kobiet o istniejących prawach jest przeszkodą w pełnym ich wykorzystaniu i osiągnięciu równości. Doświadczenia wielu krajów wskazują, że kobiety - niezależnie od poziomu edukacji i statusu społecznego - można uwłasnowolnić (*empower*) i przekonać do tego, aby dochodziły swoich praw. Programy elementarnego uświadomienia prawnego oraz kampanie prowadzone przez środki masowego przekazu przyczyniły się skutecznie do zrozumienia przez kobiety związku pomiędzy ich prawami a innymi aspektami ich życia oraz do wykazania, że inicjatywy mające na celu udzielenie kobietom pomocy w korzystaniu z przysługujących im praw wcale nie muszą być kosztowne. Edukacja w dziedzinie praw człowieka jest podstawą uświadomienia kobietom przysługujących im praw człowieka, łącznie z mechanizmami dochodzenia sprawiedliwości w przypadku naruszania tych praw. Każdy powinien mieć pełną wiedzę o przysługujących mu prawach i dostęp do środków zadośćuczynienia w przypadku ich naruszenia, w

szczególności zaś kobiety znajdujące się w sytuacjach sprzyjających naruszaniu ich praw.

228. Kobiety zaangażowane w obronę praw człowieka muszą mieć zapewnioną ochronę. Rządy mają obowiązek zagwarantowania kobietom działającym metodami pokojowymi, indywidualnie lub w organizacjach, na rzecz promowania i ochrony praw człowieka możliwości korzystania ze wszystkich praw zawartych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, Pakcie Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych. Aby organizacje pozarządowe, organizacje kobiece i grupy feministyczne, które poprzez inicjatywy lokalne, współpracę z innymi organizacjami i wywieranie nacisków pełnią rolę katalizatora w promowaniu praw kobiet jako praw człowieka, mogły wypełniać swoje zadania, potrzebują wzmocnienia i wsparcia ze strony rządów oraz dostępu do informacji.

229. Dla zapewnienia możliwości korzystania z praw człowieka Rządy i inne instytucje powinny promować aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów - tak, by przed podjęciem decyzji przeprowadzana była analiza ich skutków, odpowiednio dla kobiet i mężczyzn.

Cel strategiczny I.1. Promować i ochraniać prawa kobiet jako prawa człowieka poprzez pełne wprowadzenie w życie wszystkich międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka, zwłaszcza Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet

Działania, które należy podjąć:

230. Rządy mają:

(a) Aktywnie działać na rzecz ratyfikacji lub przystąpienia oraz wprowadzenia w życie międzynarodowych i regionalnych konwencji praw człowieka;

(b) Ratyfikować i przystąpić do Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet oraz wprowadzić w życie jej postanowienia tak, by do roku 2000 wszystkie państwa dokonały jej ratyfikacji;

(c) Ograniczyć zakres wszelkich zastrzeżeń do Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet; formułować wszelkie zastrzeżenia w sposób jak najbardziej precyzyjny i wąski; zadbać o to, żeby żadne z zastrzeżeń nie było sprzeczne z przedmiotem i celem Konwencji lub z innymi umowami międzynarodowymi, a także regularnie dokonywać przeglądu wszystkich zastrzeżeń pod kątem możliwości ich wycofania oraz wycofać zastrzeżenia

sprzeczne z przedmiotem i celem Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet i z umowami międzynarodowymi;

(d) Rozważyć, zgodnie z zaleceniami Konferencji Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, możliwość stworzenia krajowych planów działania, określających kroki, jakie należy podjąć w celu promowania i ochrony praw człowieka, w szczególności praw kobiet jako praw człowieka;

(e) Stworzyć lub wzmocnić, zgodnie z zaleceniami Konferencji Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, niezależne krajowe instytucje zajmujące się ochroną i promocją praw człowieka, w szczególności praw kobiet jako praw człowieka;

(f) Rozwinąć szerokie programy edukacyjne na temat praw człowieka w celu podniesienia świadomości kobiet co do przysługujących im praw człowieka oraz świadomości społecznej w tym względzie;

(g) O ile Państwo, które reprezentują, jest stroną Konwencji, wprowadzić w życie jej postanowienia w drodze rewizji wszelkich krajowych przepisów, strategii, praktyk i procedur w celu zapewnienia ich zgodności z jej ustaleniami; wszystkie Państwa powinny dokonać rewizji wszelkich krajowych przepisów, strategii, praktyk i procedur w celu zapewnienia ich zgodności z międzynarodowymi zobowiązaniami w zakresie praw człowieka;

(h) Włączyć aspekty związane z kulturową tożsamością płci (*gender*) do sprawozdań z innych konwencji i instrumentów ochrony praw człowieka (łącznie z Konwencjami MOP) dla umożliwienia analizy i oceny przestrzegania praw kobiet jako praw człowieka;

(i) Przygotowywać w wyznaczonym terminie sprawozdania dla Komitetu Eliminacji Dyskryminacji Kobiet, dotyczące wdrażania postanowień Konwencji, zgodnie ze wskazówkami wspomnianego Komitetu oraz, o ile to możliwe, we współpracy z organizacjami pozarządowymi lub po uwzględnieniu ich wkładu w przygotowanie sprawozdania;

(j) Umożliwić Komitetowi ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet pełne wywiązanie się z jego mandatu poprzez zapewnienie mu odpowiedniej ilości czasu na posiedzenia dzięki jak najszerszej ratyfikacji poprawki do artykułu 20 (1)[32], przyjętej w dniu 22 maja 1995 roku przez Państwa Strony Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, oraz poprzez wprowadzenie w życie efektywnych metod pracy;

(k) Wspierać proces rozpoczęty przez Komisję Statusu Kobiet, mający na celu opracowanie projektu protokołu opcyjnego do Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, który w odniesieniu do procedury

[32] Patrz: CEDAW/SP/1995/2

związanej z prawem do skargi należałoby wprowadzić w życie tak szybko, jak to tylko możliwe, mając na uwadze sprawozdanie Sekretarza Generalnego w sprawie protokołu opcyjnego, w tym uwagi dotyczące jego wykonalności;

(l) Podjąć w trybie pilnym działania na rzecz ratyfikowania lub przystąpienia przed upływem roku 1995 przez wszystkie kraje do Konwencji o Prawach Dziecka oraz pełnego wprowadzenia jej w życie w celu zapewnienia równouprawnienia dziewcząt i chłopców; wzywa się do przystąpienia do Konwencji wszystkie kraje, które tego jeszcze nie zrobiły - aby doprowadzić do roku 2000 do powszechnego wprowadzenia w życie Konwencji o Prawach Dziecka;

(m) Rozwiązywać problemy dzieci, między innymi poprzez wspieranie dokonywanych w ramach systemu Organizacji Narodów Zjednoczonych wysiłków na rzecz podjęcia skutecznych działań międzynarodowych - zapobiegawczych i zwalczających - przeciw praktyce zabijania noworodków płci żeńskiej, pracy dzieci w niebezpiecznych dla zdrowia warunkach, handlowi dziećmi i ich narządami, prostytucji i pornografii z udziałem dzieci i innym formom wykorzystania seksualnego dzieci, a także rozważyć możliwość opracowania projektu protokołu opcyjnego do Konwencji o Prawach Dziecka;

(n) Wzmóc stosowanie wszystkich odpowiednich instrumentów praw człowieka w celu zwalczania i likwidacji, w drodze współpracy międzynarodowej, zorganizowanych i innych form handlu kobietami i dziećmi, w szczególności handlu dla celów wyzysku seksualnego, pornografii, prostytucji i turystyki seksualnej, oraz zapewnić ofiarom usługi prawne i socjalne. W działaniach tych powinny być uwzględnione postanowienia dotyczące współpracy międzynarodowej w ściganiu i karaniu winnych zorganizowanego wykorzystywania kobiet i dzieci;

(o) Mieć wzgląd na konieczność zapewnienia pełnego przestrzegania praw człowieka w stosunku do kobiet wywodzących się z ludności rdzennej, rozważyć sprawę przedłożenia Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia deklaracji na temat praw ludności rdzennej w ramach ogłoszonej przez ONZ Międzynarodowej Dekady Ludności Rdzennej oraz zapewnić kobietom z ludności rdzennej uczestnictwo w pracach nad projektem deklaracji, w myśl postanowień w sprawie uczestnictwa organizacji tych ludności.

231. Odpowiednie organy, ciała i agendy systemu Narodów Zjednoczonych, wszystkie agendy zajmujące się prawami człowieka w systemie Narodów Zjednoczonych, jak również Wysoki Komisarz NZ ds. Praw Człowieka i Wysoki Komisarz NZ ds. Uchodźców, podnosząc efektywność działań dzięki lepszej koordynacji pomiędzy swymi ciałami, procedurami i mechanizmami i unikając niepotrzebnego dublowania się i krzyżowania mandatów i zadań, mają:

(a) W ramach swojego mandatu, związanego z działaniem na rzecz powszechnego przestrzegania i ochrony wszystkich praw człowieka - praw obywatelskich, kulturalnych, ekonomicznych i społecznych, łącznie z prawem do rozwoju - w

pełni, nieustannie i w równym stopniu jak na inne prawa zwracać uwagę na prawa kobiet jako prawa człowieka;

(b) Zapewnić realizację zaleceń Światowej Konferencji Praw Człowieka w kwestii włączania w sposób pełny i integralny praw kobiet jako praw człowieka do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich działań na rzecz praw człowieka;

(c) Opracować kompleksowe programy strategiczne mające na celu włączenie praw kobiet jako praw człowieka do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) działań dokonywanych w ramach całego systemu ONZ, w szczególności działań w dziedzinie usług doradczych, pomocy technicznej, metodologii sprawozdawczej, oceny wpływu, jaki wywiera kulturowa tożsamość płci (*gender-impact*), koordynacji, publicznej informacji i edukacji na temat praw człowieka, oraz aktywnie uczestniczyć w realizacji tych programów;

(d) Zapewnić kobietom możliwość pełnego włączenia się i udziału w procesie rozwoju - jako aktywnym siłom napędowym tego procesu i jako jego beneficjentkom - oraz stale przypominać o zadaniach stojących przed kobietami w procesie trwałego i sprawiedliwego rozwoju, zawartych w Deklaracji na temat Środowiska i Trwałego Rozwoju, podpisanej w Rio de Janeiro[18];

(e) Włączyć zbieranie informacji na temat naruszania praw człowieka na podłożu kulturowej tożsamości płci (*gender-based*) do zadań i działań agend ONZ oraz wykorzystywać zebrane informacje w ramach wszelkich działań i programów;

(f) Zadbać o współpracę i koordynację działalności wszystkich agend i mechanizmów praw człowieka w celu zapewnienia przestrzegania praw kobiet jako praw człowieka;

(g) Wzmóc współpracę pomiędzy Komisją Statusu Kobiet, Komisją Praw Człowieka, Komisją Rozwoju Społecznego, Komisją ds. Zrównoważonego Rozwoju, Komisją ds. Zapobiegania Przestępczości, organami kontrolnymi Narodów Zjednoczonych ds. praw człowieka - takimi, jak Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Rozwoju Kobiet, Międzynarodowy Instytut Badawczy i Szkoleniowy ds. Awansu Kobiet, Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci - oraz innymi specjalnymi agendami ONZ zajmującymi się promocją praw kobiet; usprawnić współpracę pomiędzy Działem Awansu Kobiet a Centrum Praw Człowieka;

(h) Zadbać o efektywną współpracę, w ramach ich statutowych zakresów działań, między Urzędem Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka i Urządem Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców oraz innymi odpowiednimi organami, z uwagi na to, że dokonujące się w skali masowej naruszanie praw człowieka - zwłaszcza tego rodzaju, jak ludobójstwo, czystki etniczne, systematyczne gwałty na kobietach w warunkach wojennych, exodus

uchodźców i inne przemieszczenia wielkich grup ludności - stwarza nader sprzyjające warunki dla naruszania praw człowieka w odniesieniu do kobiet, w szczególności uchodźczyń, kobiet przesiedlonych oraz repatriantek;

(i) Nakłaniać w ramach konsultacji dotyczących ochrony praw człowieka do włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do narodowych programów działania i do działań instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka oraz instytucji narodowych;

(j) Uruchomić szkolenia w zakresie praw kobiet jako praw człowieka dla wszystkich urzędników i pracowników ONZ, zwłaszcza dla osób zajmujących się problematyką praw człowieka oraz pomocą humanitarną, i wyjaśniać im problematykę praw kobiet jako praw człowieka, aby lepiej dostrzegali i rozwiązywali problem naruszania tych praw i potrafili uwzględniać w swej pracy aspekt praw człowieka związany z kulturową tożsamością płci (*gender*);

(k) Brać pod uwagę wyniki Czwartej Światowej Konferencji ws. Kobiet przy dokonywaniu przeglądu realizacji planu działania Dekady Narodów Zjednoczonych na rzecz Edukacji w zakresie Praw Człowieka (1995-2004).

Cel strategiczny I. 2. Zapewnić równość i niedyskryminowie kobiet w prawie i w praktyce

Działania, które należy podjąć:

232. Rządy mają:

(a) Przyznać priorytet działaniom na rzecz i w obronie możliwości pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez kobiety i mężczyzn, w sposób niezależny od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych i innych, narodowości i pochodzenia społecznego, stanu majątkowego, urodzenia i wszelkich innych czynników określających status społeczny;

(b) Wprowadzić konstytucyjne gwarancje i/lub wydać odpowiednie ustawy zakazujące dyskryminacji ze względu na płeć w odniesieniu do wszystkich dziewcząt i kobiet we wszystkich okresach życia; zapewnić kobietom we wszystkim okresach życia równe prawa i możliwość pełnego z nich korzystania;

(c) Wprowadzić zasadę równości kobiet i mężczyzn w ustawodawstwie i zapewnić realizację tej zasady w praktyce poprzez system prawny i inne odpowiednie środki;

(d) Dokonać rewizji prawa krajowego, łącznie z prawami zwyczajowymi i praktyką panującą w dziedzinie prawa rodzinnego, cywilnego, karnego, prawa pracy i prawa handlowego, dla zapewnienia realizacji za pośrednictwem ustawodawstwa krajowego zasad i procedur wszystkich odpowiednich międzynarodowych instrumentów praw człowieka, usunąć wszelkie będące dotąd w mocy przepisy prawne dające podstawę do dyskryminacji ze względu na płeć i wykorzenić uprzedzenia związane z kulturową tożsamością płci (*gender*) występujące jeszcze w wymiarze sprawiedliwości;

(e) Wspierać i zachęcać krajowe instytucje zajmujące się ochroną praw człowieka - takie, jak komisje praw człowieka i rzecznik praw człowieka - do rozwijania programów ochrony praw kobiet jako praw człowieka; przyznać tym instytucjom odpowiedni status i stosowne środki oraz zapewnić dostęp do Rządu w celu umożliwienia im rozwiązywania problemów indywidualnych, przede wszystkim kobiet; zadbać też o to, by wspomniane instytucje przywiązywały należytą wagę do problemów związanych z naruszaniem praw kobiet jako praw człowieka;

(f) Podjąć działania mające na celu zapewnienie pełnego przestrzegania i ochrony praw kobiet jako praw człowieka, w tym praw, o których mowa w paragrafach 94-96;

(g) Podjąć w trybie pilnym działania w celu zwalczenia i zlikwidowania przemocy wobec kobiet, która jest naruszeniem praw człowieka, mającym źródło w szkodliwych tradycyjnych i zwyczajowych praktykach, przesądach kulturowych i ekstremizmie;

(h) Zakazać okaleczania żeńskich narządów płciowych, wszędzie tam, gdzie taki zwyczaj istnieje, oraz zdecydowanie wspierać działania organizacji pozarządowych, społecznych i religijnych, których celem jest wyeliminowanie tego typu praktyk;

(i) Podjąć wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) kształcenie i szkolenia w dziedzinie praw człowieka dla pracowników służb publicznych, m. in. dla personelu policyjnego i wojskowego, więziennego, sanitarnego i medycznego, dla pracowników socjalnych, funkcjonariuszy zajmujących się imigrantami i uchodźcami, nauczycieli wszystkich szczebli systemu oświaty oraz dla sędziów i parlamentariuszy, by mogli oni dzięki temu lepiej wypełniać swoje publiczne obowiązki;

(j) Propagować równe prawo kobiet do przynależności do związków zawodowych i innych organizacji pracowniczych i społecznych;

(k) Stworzyć skuteczne mechanizmy wykrywania przypadków naruszania praw kobiet jako praw człowieka przez urzędników państwowych oraz stosować wobec nich w sposób bezwzględny sankcje karne przewidziane za to przez ustawodawstwo krajowe;

(l) Dokonać w razie konieczności rewizji prawa karnego i procedur karnych pod kątem eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet i zapewnienia im skutecznej ochrony przed przestępstwami popełnianymi wobec nich, lub dotyczącymi ich w stopniu nieproporcjonalnie wielkim w porównaniu z całą resztą społeczeństwa, i możliwości zaskarżania tych przestępstw, niezależnie od związku pomiędzy sprawcą a ofiarą, oraz zagwarantować obrońcom kobiet, ofiarom przestępstw i świadkom, że nie będą dodatkowo prześladowani ani dyskryminowani z okazji śledztwa i procesu karnego;

(m) Zapewnić kobietom równe z mężczyznami prawo do pracy w charakterze sędziów, adwokatów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości oraz w charakterze funkcjonariuszy policji, zakładów karnych, aresztów itp.;

(n) Wzmocnić istniejące lub ustanowić ogólnie dostępne i darmowe lub przystępne finansowo alternatywne procedury administracyjne oraz formy pomocy prawnej dla kobiet domagających się zadośćuczynienia za naruszenie ich praw;

(o) Zapewnić wszystkim kobietom oraz organizacjom pozarządowym i ich przedstawicielom, działającym na polu ochrony i wspierania wszystkich praw człowieka - praw obywatelskich, kulturalnych, ekonomicznych, politycznych i społecznych, łącznie z prawem do rozwoju - możliwość korzystania z pełni praw człowieka i podstawowych wolności, zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka i pozostałymi instrumentami praw człowieka, oraz objąć ich działalność ochroną w ramach ustawodawstwa krajowego;

(p) Wzmocnić i wspierać realizację zaleceń zawartych w Wytycznych ONZ na temat Wyrównania Szans Osób Niepełnosprawnych[30], zwrócić szczególną uwagę na to, by kobiety i dziewczęta niepełnosprawne nie były dyskryminowane i mogły w równym stopniu korzystać z wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, łącznie z prawem dostępu do informacji i odpowiednich świadczeń w przypadku dopuszczenia się wobec nich przemocy oraz prawem do aktywnego uczestnictwa we wszystkich dziedzinach życia społecznego i wnoszenia do niego swego wkładu ekonomicznego;

(q) Zachęcać do rozwijania wrażliwych na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) programów dotyczących praw człowieka.

Cel strategiczny I. 3. Upowszechniać elementarną świadomość prawną

Działania, które należy podjąć:

233. Rządy i organizacje pozarządowe, ONZ i inne organizacje międzynarodowe mają stosownie do potrzeb:

(a) Przetłumaczyć, o ile to możliwe, na miejscowe języki, łącznie z językami ludności rdzennej, opracować również w formie przeznaczonej dla osób niepełnosprawnych i z ograniczoną umiejętnością czytania, opublikować i rozpowszechniać prawa i informacje dotyczące równego statusu kobiet i ich praw człowieka, w szczególności Światową Deklarację Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych, Konwencję w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, Konwencję w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej[33], Konwencję o Prawach Dziecka, Konwencję przeciwko Stosowaniu Tortur i Innych Form Nieludzkiego Traktowania i Karania, Deklarację w sprawie Prawa do Rozwoju[34], Deklarację w sprawie Eliminacji Przemocy wobec Kobiet, narodowe raporty przedkładane Komitetowi ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet oraz informacje o wynikach odpowiednich konferencji ONZ;

(b) Opublikować i rozpowszechniać te informacje w przystępnej formie oraz w formie przeznaczonej dla osób niepełnosprawnych i z ograniczoną umiejętnością czytania;

(c) Rozpowszechniać informacje na temat krajowego systemu prawnego i jego konsekwencji dla kobiet, w szczególności wydawać przystępnie opracowane instrukcje postępowania przy dochodzeniu sprawiedliwości na drodze prawnej;

(d) Włączyć informacje na temat międzynarodowych i lokalnych instrumentów i norm do swych działań edukacyjnych i informacyjnych w zakresie praw człowieka i do programów kształcenia i szkoleń dla dorosłych, zwłaszcza dla takich grup, jak wojskowi, policjanci i inni strażnicy prawa, funkcjonariusze wymiaru sprawiedliwości, prawnicy i personel medyczny, w celu zapewnienia skutecznej ochrony praw człowieka;

(e) Opublikować w całości i szeroko rozpowszechniać informacje na temat istnienia krajowych, regionalnych oraz międzynarodowych mechanizmów dochodzenia zadośćuczynienia dla kobiet, których prawa zostały naruszone;

(f) Zachęcać lokalne i regionalne stowarzyszenia kobiece, odpowiednie organizacje pozarządowe, nauczycieli i środki masowego przekazu do realizacji programów edukacyjnych w dziedzinie praw człowieka, które mogłyby się przyczynić do wzrostu świadomości kobiet na temat przysługujących im praw człowieka; współpracować z nimi i koordynować ich działania;

---

[33] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 2106 A (XX), aneks

[34] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 41/128, aneks

(g) Popierać edukację na temat przysługujących kobietom praw człowieka i ich praw ustawowych w programach szkół na wszystkich poziomach nauczania oraz prowadzić kampanie publiczne, w szczególności w najbardziej rozpowszechnionych językach danego kraju, na rzecz równości kobiet i mężczyzn w życiu publicznym i prywatnym, informujące między innymi o prawach kobiet w rodzinie oraz o odpowiednich instrumentach ochrony praw człowieka przewidzianych przez prawo krajowe i międzynarodowe;

(h) Popierać we wszystkich krajach rutynową i ustawiczną edukację na temat praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego dla funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa i sił zbrojnych, w szczególności dla osób oddelegowanych do operacji pokojowych Narodów Zjednoczonych, w celu przypominania i uczulania ich na to, że powinni w każdym wypadku, zarówno na służbie jak i poza służbą, respektować prawa kobiet, zwracając szczególną uwagę na przepisy dotyczące ochrony kobiet i dzieci oraz ochrony praw człowieka w sytuacji konfliktu zbrojnego;

(i) Podjąć odpowiednie kroki, aby uchodźczynie, kobiety wysiedlone, migrantki oraz pracujące migrantki były świadome swych praw człowieka oraz przysługujących im procedur odwoławczych.

J. Kobiety a środki masowego przekazu

234. W ciągu ostatniego dziesięciolecia postęp w dziedzinie technik informacyjnych pozwolił na stworzenie światowej sieci komunikacyjnej, która przekracza granice narodowe i wpływa na sprawy publiczne oraz indywidualne postawy i zachowania, zwłaszcza dzieci i młodzieży. Na całym świecie środki masowego przekazu mają znacznie większe możliwości działania na rzecz awansu kobiet;

235. Coraz więcej kobiet wiąże swoją karierę zawodową z sektorem informacyjnym, ale niewiele z nich zajmuje stanowiska na szczeblu decyzyjnym, zasiada w zarządach i należy do ciał mających wpływ na politykę środków masowego przekazu. O braku wrażliwości środków masowego przekazu na kulturową tożsamość płci (*gender*) świadczą w sposób widoczny niepowodzenia w zwalczaniu stereotypów związanych z kulturową tożsamością płci (*gender-based*), funkcjonujących w publicznych i prywatnych, lokalnych, państwowych i międzynarodowych organizacjach do spraw mediów;

236. Permanentne przedstawianie kobiety w negatywny, poniżający sposób w środkach masowego przekazu - elektronicznych, drukowanych, wizualnych oraz akustycznych - musi ulec zmianie. Drukowane oraz elektroniczne środki przekazu w większości krajów nie przedstawiają wyważonego obrazu różnorodnych sposobów życia kobiet oraz ich wkładu w życie społeczeństwa w zmieniającym się świecie. Ponadto negatywne skutki dla kobiet i ich udziału w życiu społecznym mają programy w środkach masowego przekazu ukazujące przemoc, poniżenie i pornografię. Równie zawężające [dla wizerunku kobiety] znaczenie mogą mieć programy, które utrwalają

tradycyjne role kobiet. W wyniku ogólnoświatowych tendencji konsumpcyjnych powstał klimat, w którym reklamy i informacje handlowe ukazują często kobiety głównie jako konsumentki i w ogóle przedstawiają w sposób niewłaściwy dziewczęta i kobiety we wszystkich okresach życia;

237. Kobiety powinny zostać uwłasnowolnione (*empowered*) dzięki zdobywaniu wyższych kwalifikacji, rozszerzaniu wiedzy i dostępowi do technik informacyjnych, co zwiększy ich możliwości w walce z negatywnym wizerunkiem kobiety na forum międzynarodowym oraz w protestowaniu przeciw przypadkom nadużywania [swej] władzy przez przemysł [informacyjny], którego znaczenie wciąż rośnie. Należy w środkach masowego przekazu uruchomić i wzmocnić mechanizmy samoregulacji oraz ukształtować postawy, dzięki którym będą eliminowane programy ukazujące w sposób tendencyjny kulturową tożsamość płci (*gender-biased*). Większość kobiet, zwłaszcza w krajach rozwijających się, nie ma praktycznie możliwości korzystania z rozrastających się elektronicznych kanałów informacyjnych, a więc nie może utworzyć sieci zapewniających dostęp do alternatywnych źródeł informacji. Dlatego też należy włączyć kobiety w procesy podejmowania decyzji dotyczących rozwoju nowych technik, aby mogły w pełni uczestniczyć w rozwoju mediów i w ich oddziaływaniu;

238. W kwestii mobilizowania środków masowego przekazu Rządy oraz inne instytucje powinny wspierać aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) w zasadniczy nurt (*mainstreaming*) wszystkich działań i programów;

Cel strategiczny J.1. **Zapewnić kobietom większy udział w decyzjach dotyczących środków masowego przekazu i nowych technik komunikacyjnych oraz większą możliwość wypowiadania się za ich pośrednictwem**

Działania, które należy podjąć

239. Rządy mają:

(a) Wspierać edukację, szkolenie i zatrudnianie kobiet w celu ich promowania i zapewnienia im równego dostępu do środków masowego przekazu na wszystkich poziomach i we wszystkich dziedzinach;

(b) Wspierać badania dotyczące wszelkich aspektów relacji kobiety - media w celu określenia dziedzin wymagających uwagi i działań oraz dokonać rewizji istniejącej polityki informacyjnej tak, by uwzględniała ona perspektywę kulturowej tożsamości płci (*gender*);

(c) Promować pełne i równe uczestnictwo kobiet w środkach masowego przekazu, łącznie z zarządzaniem, tworzeniem programów, edukacją, szkoleniem i badaniami;

(d) Dążyć do równowagi z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) w udziale kobiet i mężczyzn we wszystkich ciałach doradczych, zarządzających, regulujących i monitorujących, łącznie z ciałami związanymi z prywatnymi, państwowymi oraz publicznymi środkami masowego przekazu;

(e) Zachęcać te ciała, z poszanowaniem wolności słowa, do zwiększenia liczby programów tworzonych dla kobiet i przez kobiety po to, by były odpowiednio uwzględnione potrzeby i zainteresowania kobiet;

(f) Popierać i uznawać kobiece sieci informacyjne, łącznie z sieciami elektronicznymi oraz innymi nowymi technikami informacyjnymi, jako środki przekazu informacji i wymiany poglądów, również na szczeblu międzynarodowym, i wspierać w tym celu grupy kobiece działające w środkach masowego przekazu i w innych systemach komunikacji;

(g) Zachęcać i zapewniać środki lub stwarzać bodźce do twórczego wykorzystania programów w krajowych środkach masowego przekazu w celu rozpowszechnienia informacji nt. różnych kultur rdzennej ludności oraz w celu rozwinięcia związanych z tym kwestii społecznych i edukacyjnych w ramach ustawodawstwa krajowego;

(h) Zagwarantować wolność środkom masowego przekazu oraz ochronę tej wolności w ramach ustawodawstwa krajowego i popierać, z poszanowaniem wolności słowa, pozytywne angażowanie się środków masowego przekazu w problematykę rozwoju społecznego.

240. Krajowe i międzynarodowe środki masowego przekazu mają:

Uruchamiać, z poszanowaniem wolności słowa, mechanizmy regulujące, łącznie z takimi, które odwołują się do dobrej woli, służące promowaniu wyważonych i różnorodnych wizerunków kobiety w środkach masowego przekazu oraz w międzynarodowych systemach informacyjnych, jak również wspieraniu większego udziału zarówno kobiet jak i mężczyzn w produkcji [odpowiednich programów] i podejmowaniu [w tych sprawach] decyzji.

241. Rządy, jeśli zachodzi taka potrzeba, lub też krajowy mechanizm (*machinery*) na rzecz awansu kobiet mają:

(a) Popierać rozwój programów edukacyjnych i szkoleniowych dla kobiet w celu tworzenia informacji dla środków masowego przekazu, łącznie z finansowaniem przedsięwzięć eksperymentalnych oraz wykorzystaniem nowych technik informacyjnych, przestrzeni cybernetycznej i satelitów, zarówno państwowych jak i prywatnych;

(b) Popierać wykorzystanie systemów komunikacyjnych, łącznie z nowymi technikami, jako środka do zwiększenia udziału kobiet w procesach demokratycznych;

(c) Ułatwić tworzenie informatora na temat kobiet-ekspertów w dziedzinie środków masowego przekazu;

(d) Popierać udział kobiet w tworzeniu zawodowych wytycznych i kodeksów postępowania oraz innych odpowiednich mechanizmów samoregulacji służących promowaniu wyważonego i nie obciążonego stereotypami sposobu przedstawiania kobiet przez media.

242. Organizacje pozarządowe i zawodowe stowarzyszenia związane ze środkami masowego przekazu mają:

(a) Zachęcać do tworzenia grup obserwatorów środków masowego przekazu, które monitorowałyby programy oraz odbywały konsultacje z mediami w tym celu, by potrzeby i zainteresowania kobiet znalazły w nich właściwy wyraz;

(b) Szkolić kobiety, aby mogły w większym stopniu korzystać z techniki informacyjnej dla celów łączności i środków masowego przekazu, także na szczeblu międzynarodowym;

(c) Utworzyć sieci łączące organizacje pozarządowe, organizacje kobiece i zawodowe organizacje środków masowego przekazu oraz rozwijać przeznaczone dla nich programy informacyjne w celu rozpoznania specyficznych potrzeb kobiet w mediach oraz ułatwiać zwiększenie udziału kobiet w komunikacji, w szczególności na szczeblu międzynarodowym, dla wspierania dialogu wśród i między tymi organizacjami na linii Południe - Południe oraz Północ - Południe, między innymi po to, by promować prawa kobiet jako prawa człowieka oraz równość między kobietami i mężczyznami;

(d) Zachęcać przemysł środków masowego przekazu oraz instytucje szkoleniowe zajmujące się oświatą i mediami do rozwijania - w odpowiednich językach - tradycyjnych, właściwych dla ludności rdzennej i innych grup etnicznych form przekazu, takich jak opowiadania, teatr, poezja i pieśni, będących wyrazem ich kultury, a także wykorzystywać te formy przekazu w celu rozpowszechniania informacji na temat rozwoju i problemów społecznych.

Cel strategiczny J.2. **Promować wyważony i nie obciążony stereotypami wizerunek kobiet w środkach masowego przekazu**

Działania, które należy podjąć:

243. Rządy oraz organizacje międzynarodowe, z poszanowaniem wolności słowa, mają:

(a) Promować badania i wdrażać strategie informacyjne, edukacyjne i komunikacyjne, których celem jest promowanie wyważonego wizerunku kobiet i dziewcząt oraz ich różnorodnych ról;

(b) Zachęcać środki masowego przekazu oraz agencje reklamowe do rozwijania specjalnych programów służących podniesieniu świadomości na temat Platformy Działania;

(c) Zachęcać do organizowania szkoleń uwrażliwiających na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) dla pracowników mediów, łącznie z właścicielami i menażerami, w celu zachęcenia ich do tworzenia i upowszechniania nie obciążonych stereotypami, wyważonych i zróżnicowanych wizerunków kobiet w środkach masowego przekazu;

(d) Zachęcać media do odstąpienia od przedstawiania kobiet jako istot niższych i ich wykorzystywania jako obiektów seksualnych i towaru na rzecz ukazywania ich jako osobowości twórczych i podmiotowych sił odgrywających kluczową rolę w procesie rozwoju, będących zarówno jego współtwórcami jak i beneficjentami;

(e) Rozpowszechniać stanowisko, że seksistowskie stereotypy funkcjonujące w środkach masowego przekazu są z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) dyskryminujące, ze swej natury poniżające i obraźliwe;

(f) Podejmować efektywne środki lub ustanawiać takie środki, włącznie z odpowiednimi aktami prawnymi, przeciwko pornografii oraz przeciwko ukazywaniu w środkach masowego przekazu przemocy wobec kobiet i dzieci.

244. Środki masowego przekazu oraz agencje reklamowe mają:

(a) Opracować, z poszanowaniem wolności słowa, zawodowe wytyczne i kodeksy postępowania oraz inne formy samoregulacji w celu propagowania nie obciążonych stereotypami sposobów przedstawiania kobiet;

(b) Ustanowić, z poszanowaniem wolności słowa, zawodowe wytyczne i kodeksy postępowania odnoszące się do materiałów prezentowanych w środkach masowego przekazu, w tym do ogłoszeń, zawierających brutalne, poniżające lub pornograficzne treści dotyczące kobiet;

(c) Rozwijać perspektywę kulturowej tożsamości płci (*gender*) we wszystkich kwestiach interesujących społeczności lokalne, konsumentów i społeczeństwo obywatelskie;

(d) Zwiększać udział kobiet w procesach decyzyjnych na wszystkich poziomach istniejących w mediach struktur.

245. Środki masowego przekazu, organizacje pozarządowe oraz instytucje prywatne, we współpracy z krajowym mechanizmem (*machinery*) na rzecz awansu kobiet, mają:

(a) Propagować równy podział obowiązków rodzinnych poprzez kampanie w mediach, podkreślające równość płci z perspektywy ich kulturowej tożsamości (*gender*), ukazujące w sposób nie obciążony stereotypami związanymi z kulturową tożsamością płci role (*gender*) kobiet i mężczyzn w rodzinie oraz upowszechniające informacje mające służyć likwidowaniu zjawiska wykorzystywania współmałżonka i dzieci oraz wszelkich innych form przemocy wobec kobiet, łącznie z przemocą w rodzinie;

(b) Wytwarzać i/lub rozpowszechniać w środkach masowego przekazu materiały dotyczące kobiet-liderek, między innymi jako takich, które w sprawowaniu swej przywódczej roli wykorzystują wiele różnych doświadczeń życiowych, w tym również, choć nie wyłącznie, doświadczenia związane z godzeniem ze sobą działalności zawodowej z życiem rodzinnym - obowiązków, które spoczywają na nich jako na matkach, pracownicach, menedżerach i przedsiębiorcach - przedstawiając w ten sposób modele ról, zwłaszcza dla młodych kobiet;

(c) Rozwijać szeroko zakrojone kampanie, wykorzystując publiczne i prywatne programy oświatowe, w celu rozpowszechniania informacji i podnoszenia świadomości na temat praw kobiet jako praw człowieka;

(d) Wspierać rozwój alternatywnych środków masowego przekazu i w razie potrzeby je finansować oraz wykorzystywać wszystkie środki przekazu do rozpowszechniania informacji przeznaczonych dla kobiet oraz dotyczących kobiet i ich problemów;

(e) Rozwijać metody oraz szkolić ekspertów w celu zastosowania do programów prezentowanych przez media analiz z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*).

K. Kobiety i środowisko

246. W idei trwałego rozwoju chodzi przede wszystkim o ludzi. Mają oni prawo do zdrowego i produktywnego życia w harmonii z przyrodą. Kobiety mają do odegrania istotną rolę w rozwijaniu stabilnych i racjonalnych w sensie ekologicznym modeli konsumpcji, produkcji i gospodarowania zasobami naturalnymi, co zostało uznane na Konferencji Narodów Zjednoczonych ws. Środowiska i Rozwoju oraz na Międzynarodowej Konferencji ws. Ludności i Rozwoju i znalazło swoje odzwierciedlenie w Agendzie 21. W ciągu ostatniej dekady znacznie wzrosła

świadomość wyczerpywania się zasobów, degradacji naturalnych systemów i niebezpieczeństwa ze strony trujących substancji. Te pogarszające się warunki niszczą wrażliwe ekosystemy, uniemożliwiając pewnym społecznościom, zwłaszcza kobietom, kontynuowanie dotychczasowej działalności produkcyjnej i stanowiąc rosnące zagrożenie dla bezpiecznego i zdrowego środowiska. Ubóstwo i degradacja środowiska są ściśle ze sobą związane. Wprawdzie ubóstwo również pociąga za sobą pewne negatywne konsekwencje ekologiczne, ale główną przyczyną stałego pogarszania się stanu środowiska naturalnego na świecie jest brak stabilnych modeli konsumpcji i produkcji, zwłaszcza w krajach uprzemysłowionych, co stanowi przedmiot poważnej troski jako czynnik przyczyniający się do pogłębienia ubóstwa i braku równowagi. Podnoszenie się, w wyniku ocieplenia klimatu na kuli ziemskiej, poziomu mórz poważnie i bezpośrednio zagraża ludności krajów wyspiarskich i terenów przybrzeżnych. Używanie substancji niszczących powłokę ozonową, takich jak produkty zawierające chlorofluorowęglany, halony oraz bromki metylu (z których wytwarzane są plastyki oraz dezodoranty i pianki) stanowi poważne zagrożenie dla atmosfery, powodując docieranie do powierzchni Ziemi nadmiernych ilości szkodliwych promieni ultrafioletowych. Ma to bardzo negatywny wpływ na zdrowie ludności, w postaci dużej liczby przypadków zachorowań na raka skóry, uszkodzeń oczu oraz osłabienia systemów odpornościowych., a także poważne konsekwencje dla środowiska, szkodząc między innymi plonom i życiu w oceanach.

247. Wszystkie państwa i wszyscy ludzie powinni współpracować ze sobą w istotnym zadaniu, jakim jest likwidacja ubóstwa. Jest to konieczny warunek trwałego rozwoju, ograniczenia różnic w poziomie życia i lepszego zaspokajania potrzeb większości mieszkańców świata. Huragany, tajfuny i inne klęski żywiołowe, a ponadto niszczenie zasobów, przemoc, wysiedlenia i inne skutki wojny, zbrojnych i innych konfliktów, stosowanie i testowanie broni nuklearnej oraz obca okupacja także mogą się przyczynić do degradacji środowiska naturalnego. Wyczerpywanie się bogactw naturalnych powoduje, iż pewne społeczności, zwłaszcza kobiety, muszą porzucić swoją dotychczasową pracę przynoszącą dochód na rzecz większej ilości pracy niewynagradzanej. Niszczenie środowiska wpływa w negatywny sposób na zdrowie, dobrostan (*well-being*) i jakość życia ogółu ludzi, zarówno mieszkańców miast jak i wsi, w szczególności dziewcząt i kobiet we wszystkich okresach życia. Szczególnej uwagi i uznania wymaga rola i specyficzna sytuacja kobiet wiejskich i zajmujących się rolnictwem, którym dostęp do szkolenia, ziemi, naturalnych i produkcyjnych zasobów, kredytów, programów rozwojowych i struktur spółdzielczych może pomóc w uczestniczeniu w większym stopniu w procesie trwałego rozwoju. Ponieważ kobiety inaczej reagują na działanie substancji toksycznych i chemicznych, może wystąpić dysporoporcja pomiędzy nimi a mężczyznami pod względem ryzyka dla zdrowia, jakie niesie ze sobą zanieczyszczenie środowiska w domu i w miejscu pracy. Szczególnie wysokie zagrożenie dla zdrowia kobiet występuje na obszarach miejskich, jak również na obszarach ubóstwa, gdzie ma miejsce duża koncentracja przemysłu powodującego zanieczyszczenia.

248. Odpowiednio gospodarując bogactwami naturalnymi i korzystając z nich, kobiety zapewniają egzystencję swoim rodzinom i społecznościom. Konsumując i wytwarzając dobra, dbając o rodzinę i wychowując dzieci, odgrywają one ważną rolę w

działaniach na rzecz trwałego rozwoju dzięki swej trosce o jakość życia i solidność jego podstaw dla obecnego i przyszłych pokoleń. Rządy wyraziły swą wolę stworzenia nowego paradygmatu rozwoju, który łączyłby w sobie trwałość środowiska naturalnego, egalitarne podejście do kulturowej tożsamości płci (*gender*) oraz sprawiedliwość nie tylko w obrębie pokoleń, lecz także pomiędzy nimi, zgodnie z rozdziałem 24 Agendy 21[19].

249. Kobiety wciąż są prawie nieobecne przy określaniu polityki i podejmowaniu decyzji w zakresie wykorzystywania, zachowywania, ochrony i odnawiania zasobów naturalnych i naturalnego środowiska. Ciała kształtujące politykę i podejmujące decyzje oraz instytucje edukacyjne i agencje zajmujące się ochroną środowiska przeważnie w bardzo niewielkim stopniu korzystają na szczeblu kierowniczym z ich doświadczenia i kwalifikacji w dziedzinie obrony i monitorowania właściwej gospodarki zasobami naturalnymi. Kobiety rzadko zdobywają kwalifikacje zawodowe umożliwiające im pełnienie funkcji związanych z kształtowaniem polityki w różnych dziedzinach zarządzania zasobami naturalnymi, takich jak zagospodarowywanie gruntów, agronomia, leśnictwo, gospodarka morska i prawo środowiskowe, a nawet gdy mają takie kwalifikacje, nie są w odpowiedniej do tego proporcji reprezentowane w formalnych krajowych, regionalnych i międzynarodowych instytucjach kształtujących politykę. Często się zdarza, że nie uczestniczą one na równych prawach z mężczyznami w zarządzaniu instytucjami finansowymi i spółkami, których decyzje mają nader znaczące konsekwencje dla jakości środowiska. Co więcej, chociaż ostatnio na wszystkich poziomach rozwinęły się gwałtownie i stały się widoczne kobiece ekologiczne organizacje pozarządowe, to jednak instytucjonalna koordynacja ich działalności z działaniami instytucji narodowych zajmujących się ochroną środowiska pozostawia wiele do życzenia.

250. Kobiety pełniły często wiodącą albo prekursorską rolę w promowaniu etyki ekologicznej, ograniczaniu eksploatacji zasobów naturalnych i wykorzystywaniu surowców wtórnych w celu ograniczenia rozrzutnej i nadmiernej konsumpcji. Mogą one w istotny sposób wpłynąć na przeforsowanie modelu zrównoważonej konsumpcji. Ponadto kobiety przyczyniają się często do ochrony środowiska na szczeblu lokalnym, gdzie decentralizacja działań jest tyleż konieczna co decydująca, m.in. poprzez kampanie proekologiczne we wspólnotach lokalnych i wśród młodzieży. Kobiety, w szczególności kobiety wywodzące się z ludności rdzennej, dysponują znaczną wiedzą na temat ekologicznych powiązań i gospodarowania wrażliwymi ekosystemami. W licznych społecznościach podstawowe produkty zapewniające utrzymanie, łącznie z tymi wydobywanymi z morza, są w znaczniej mierze uzyskiwane dzięki pracy kobiet. Pełnią więc one istotną rolę w zaopatrywaniu w żywność i żywieniu, podnoszeniu poziomu egzystencji, w nieformalnym sektorze gospodarki i w ochronie środowiska naturalnego. W pewnych regionach kobiety stanowią ogólnie biorąc najbardziej stabilny element społeczności, ponieważ mężczyźni często opuszczają miejsce zamieszkania, aby pracować w odległych nieraz ośrodkach i miastach, pozostawiając kobietom troskę o naturalne środowisko i racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych, niezbędne do odpowiedniego - obecnego i przyszłego - funkcjonowania gospodarstw domowych i społeczności.

251. Racjonalne gospodarowanie środowiskiem naturalnym wymaga strategicznego podejścia o charakterze holistycznym, interdyscyplinarnym i wielobranżowym. Istotne znaczenie ma tu uczestnictwo i przewodnictwo kobiet - na wszystkich odcinkach działań. Ostatnie światowe konferencje ONZ na temat rozwoju, podobnie jak lokalne konferencje przygotowawcze do Czwartej Światowej Konferencji ws. Kobiet, uznały, iż działania na rzecz trwałego rozwoju nie uwzględniające udziału kobiet w równym stopniu jak mężczyzn mogą okazać się na dalszą metę nieskuteczne. Wezwały one do efektywnego udziału kobiet w rozwijaniu wiedzy ekologicznej i jej krzewieniu oraz w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska naturalnego i w zarządzaniu nim na wszystkich szczeblach. Doświadczenie kobiet i to, co mogą one zrobić dla racjonalnego ekologicznie podejścia do środowiska, musi więc znaleźć się w centrum planów działania na XXI wiek. Jak długo nie będzie uznany i popierany wkład kobiet w gospodarowanie środowiskiem, trwały rozwój pozostanie utopią.

252. Wobec braku odpowiedniego uznania i poparcia dla wkładu kobiet w godpodarowanie zasobami naturalnymi i ich ochronę Rządy i inne podmioty powinny popierać aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów, łącznie z tym, by przed podejmowaniem decyzji dokonywana była w razie potrzeby analiza ich skutków, odpowiednio dla kobiet jak i mężczyzn.

Cel strategiczny K. 1. **Aktywnie włączać kobiety do procesu podejmowania decyzji dotyczących środowiska naturalnego na wszystkich szczeblach.**

Działania, które należy podjąć:

253. Rządy na wszystkich szczeblach, łącznie z odpowiednimi władzami komunalnymi mają:

(a) Zapewnić kobietom, w szczególności kobietom wywodzącym się z ludności rdzennej, możliwość udziału w procesie podejmowania decyzji w sprawie środowiska naturalnego na wszystkich szczeblach, między innymi w zakresie zarządzania, projektowania i planowania oraz realizowania i oceniania projektów dotyczących ochrony środowiska;

(b) Ułatwić i rozszerzyć dostęp kobiet do informacji i edukacji, w szczególności w zakresie nauk ścisłych, techniki i ekonomii, po to, by podnosiły swoją wiedzę i kwalifikacje, a tym samym możliwość uczestniczenia w podejmowaniu decyzji dotyczących środowiska;

(c) Wspierać, zgodnie z ustawodawstwem krajowym i Konwencją o Różnorodności Biologicznej[35], skuteczną ochronę i wykorzystanie wiedzy,

[35] Program Środowiskowy Narodów Zjednoczonych, Konwencja o Różnorodności Biologicznej (Centrum ds. Prawa Środowiskowego i Instytucji Środowiskowych), czerwiec 1992 r

nowatorskich pomysłów i praktyk kobiet wywodzących się z ludności rdzennej i ze wspólnot lokalnych, w szczególności w zakresie medycyny tradycyjnej, różnorodności biologicznej oraz autochtonicznych technologii; dbać o to, by ta wiedza była respektowana, popierana, promowana i chroniona w sposób racjonalny z ekologicznego punktu widzenia, oraz propagować jej wykorzystanie na szerszą skalę, za zgodą i przy udziale osób, które nią dysponują; ponadto ochraniać przysługujące tym kobietom prawa w zakresie własności intelektualnej, zgodnie z istniejącym ustawodawstwem krajowym i międzynarodowym; aktywnie działać, o ile to konieczne, w celu znalezienia dodatkowych sposobów i środków skutecznej ochrony oraz zastosowania takiej wiedzy, nowatorskich pomysłów i praktyk, zgodnie z ustawodawstwem krajowym i Konwencją o Różnorodności Biologicznej oraz odpowiednim prawem międzynarodowym, jak również wspierać sprawiedliwe i równe uczestniczenie w korzyściach płynących z zastosowania takiej wiedzy, nowatorskich pomysłów i praktyk;

(d) Podjąć odpowiednie działania w celu zredukowania stwierdzonych zagrożeń dla kobiet ze strony środowiska w domu, w pracy i gdzie indziej, w szczególności polegające na wprowadzeniu odpowiednich, czystych technologii, zgodnie z zasadą ostrożności, zalecaną w Deklaracji z Rio de Janeiro na temat środowiska i rozwoju[18];

(e) Podjąć działania w celu włączenia perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do projektowania i wdrażania nieszkodliwych i racjonalnych ekologicznie mechanizmów gospodarowania zasobami naturalnymi, do opracowywania technik produkcyjnych oraz do rozwijania infrastruktury na terenach wiejskich i miejskich;

(f) Podjąć działania zmierzające do uwłasnowolnienia (*empower*) kobiet - producentek i konsumentek - w ich wspólnych z mężczyznami działaniach na rzecz środowiska w domu, we wspólnocie lokalnej i w pracy;

(g) Wspierać udział społeczności lokalnych, zwłaszcza kobiet, w rozpoznawaniu potrzeb w zakresie usług publicznych, w planowaniu przestrzennym, w tworzeniu i projektowaniu infrastruktury miejskiej.

254. Rządy i odpowiednie organizacje międzynarodowe oraz instytucje sektora prywatnego mają:

(a) Uwzględniać podczas prac Komisji d/s Trwałego Rozwoju i innych odpowiednich organów ONZ oraz w działaniach międzynarodowych instytucji finansowych wpływ kulturowej tożsamość płci (*gender*);

(b) Popierać udział kobiet i uwzględnianie perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) przy opracowywaniu, zatwierdzaniu i realizacji projektów finansowanych przez Światową Organizację na rzecz Środowiska i inne odpowiednie organizacje NZ;

(c) Zachęcać do opracowywania projektów dotyczących obszaru problemowego Światowej Organizacji na rzecz Środowiska, które miałyby na względzie dobro kobiet, oraz były realizowane pod kierunkiem kobiet;

(d) Tworzyć strategie i uruchamiać mechanizmy, które pozwoliłyby zwiększyć procent kobiet, szczególnie na szczeblu lokalnym, uczestniczących w podejmowaniu decyzji, planowaniu, zarządzaniu, doradztwie naukowym i technicznym oraz korzystających z dobrodziejstw planowania, rozwijania i realizacji programów i strategii dotyczących gospodarowania zasobami naturalnymi oraz ochrony i zachowania środowiska naturalnego;

(e) Zachęcać instytucje społeczne, ekonomiczne, polityczne i naukowe do zajęcia się problem degradacji środowiska i wpływem, jaki ona wywiera na życie kobiet.

255. Organizacje pozarządowe i sektor prywatny mają:

(a) Bronić na polu gospodarowania zasobami naturalnymi i ochrony środowiska spraw, na których zależy kobietom, i prowadzić działalność informacyjną, mającą na celu zmobilizowanie środków na ochronę i zachowanie środowiska;

(b) Ułatwiać kobietom zajmującym się rolnictwem, rybołówstwem i pasterstwem dostęp do wiedzy, kwalifikacji i usług marketingowych oraz proekologicznych technologii w celu wspierania i zwiększania ich decydującej roli i doświadczenia w gospodarowaniu zasobami naturalnymi i zachowaniu różnorodności biologicznej.

Cel strategiczny K. 2. <u>Włączyć problematykę i perspektywę kulturowej tożsamości płci (*gender*) do strategii i programów na rzecz trwałego rozwoju</u>

<u>Działania, które należy podjąć</u>:

256. Rządy mają:

(a) Włączyć kobiety, w szczególności wywodzące się z ludności rdzennej, ich punkty widzenia i wiedzę, na równych zasadach z mężczyznami, do podejmowania decyzji dotyczących racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi oraz do rozwijania strategii i programów na rzecz trwałego rozwoju, między innymi stawiających sobie za cel przeciwdziałanie ekologicznej degradacji gruntów;

(b) Dokonywać oceny strategii i programów pod kątem ich skutków dla środowiska oraz równości dostępu kobiet i mężczyzn do zasobów naturalnych i równego korzystania z nich;

(c) Prowadzić odpowiednie badania nad szczególną wrażliwością i narażeniem kobiet na negatywne skutki degradacji środowiska, między innymi prowadzić w razie konieczności badania i zbierać informacje na temat szczególnych grup kobiet, zwłaszcza kobiet o niskich dochodach oraz kobiet należących do ludności rdzennej i mniejszości;

(d) Uwzględnić przy tworzeniu programów gospodarowania zasobami naturalnymi i prowadzeniu akcji edukacyjnych w tej dziedzinie tradycyjną wiedzę i praktyki kobiet wiejskich, pozwalające na korzystanie z tych zasobów bez groźby ich wyczerpania;

(e) Włączać rezultaty badań wrażliwych na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) do zasadniczego nurtu (*mainstream*) realizowanych strategii zasiedlania w celu nadania mu trwałego charakteru;

(f) Upowszechniać wiedzę i sponsorować badania na temat roli kobiet, zwłaszcza kobiet należących do ludności rdzennej lub wiejskiej, w zbieraniu i produkcji żywności, ochronie gleby, nawadnianiu, gospodarce wodnej i sanitarnej, gospodarowaniu zasobami przybrzeżnymi i morskimi, kompleksowym zwalczaniu szkodników, planowaniu wykorzystania gruntów, ochronie lasów i lokalnej gospodarce leśnej, rybołówstwie, zapobieganiu klęskom żywiołowym, stosowaniu nowych i odnawialnych źródeł energii, koncentrując się w tym względzie zwłaszcza na wiedzy i doświadczeniu kobiet należących do ludności rdzennej;

(g) Tworzyć strategie działań na rzecz eliminacji wszelkich przeszkód w pełnym i równym uczestnictwie kobiet w procesie trwałego rozwoju oraz w równym dostępie do zasobów i kontroli na nimi;

(h) Wspierać edukację dziewcząt i kobiet we wszystkich okresach życia w dziedzinie nauki, techniki, ekonomii i innych dyscyplin związanych ze środowiskiem naturalnym po to, by mogły one dokonywać świadomych wyborów i w świadomy sposób wpływać - na szczeblu lokalnym - na ekonomiczne, naukowe i ekologiczne priorytety w dziedzinie gospodarowania lokalnymi zasobami naturalnymi i ekosystemami oraz racjonalnego z nich korzystania;

(i) Opracowywać programy włączania kobiet profesjonalistek, naukowców, techników, administratorek i urzędniczek do udziału w gospodarowaniu zasobami naturalnymi, a także programy szkoleń dla dziewcząt i kobiet w tych dziedzinach, aby zwiększyć tu ich możliwości zatrudnienia i awansu; zastosować specjalne środki w celu rozszerzenia udziału kobiet ekspertów w działaniach na tym polu;

(j) Znajdować i propagować proekologiczne technologie, opracowane, rozwinięte i udoskonalone przy udziale kobiet oraz nadające się zarówno dla kobiet jak i mężczyzn;

(k) Wspierać działania na rzecz równego dostępu kobiet do infrastruktury mieszkaniowej, zdrowej wody oraz racjonalnych ekologicznie i przystępnych finansowo technologii energetycznych - takich, jak wykorzystanie energii wiatru, słońca, biomasy i innych odnawialnych źródeł energii - poprzez partnerską współpracę w ocenianiu potrzeb, w planowaniu energetycznym i w kształtowaniu polityki na szczeblu lokalnym i międzynarodowym;

(l) Zadbać o to, by do roku 2000 wszyscy ludzie mieli dostęp do czystej wody oraz by w planach działań w dziedzinie ochrony i zachowania środowiska przewidziane było oczyszczenie wód i odbudowanie zniszczonych systemów rzecznych.

257. Organizacje międzynarodowe, organizacje pozarządowe i instytucje sektora prywatnego mają:

(a) Włączać kobiety pracujące w sektorze komunikacyjnym do działań na rzecz podnoszenia świadomości społecznej na temat problemów ekologicznych, a zwłaszcza na temat wpływu na środowisko naturalne i zdrowie człowieka produktów, technologii i procesów przemysłowych;

(b) Skłaniać konsumentów, by poprzez użytek robiony ze swej siły nabywczej promowali produkcję wytworów bezpiecznych dla środowiska i zachęcali do inwestowania w nieszkodliwe dla środowiska i produktywne działania oraz technologie w rolnictwie, rybactwie, handlu i przemyśle;

(c) Wspierać inicjatywy konsumentek poprzez promocyjne działania marketingowe na rzecz ekologicznej żywności i przetwarzania surowców wtórnych oraz poprzez informację o towarach i etykietowanie towarów, w szczególności etykietowanie toksycznych substancji chemicznych i pestycydów, w sposób gwarantujący zrozumiałość języka i symboli na etykietach dla konsumentów, niezależnie od tego, jak dobrze potrafią czytać i w jakim są wieku.

Cel strategiczny K.3. **Uruchomić lub wzmocnić na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym mechanizmy oceny wpływu, jaki wywierają na kobiety strategie w dziedzinie rozwoju i środowiska naturalnego**

Działania, które należy podjąć:

258. Rządy i odpowiednie organizacje regionalne oraz międzynarodowe, a także pozarządowe mają:

(a) Zorganizować pomoc techniczną dla kobiet - przede wszystkim w krajach rozwijających się - w sektorach rolnictwa, rybołówstwa, drobnej przedsiębiorczości, handlu oraz przemysłu, w celu zapewnienia stałej promocji rozwijania potencjałów ludzkich oraz rozwoju proekologicznych technologii i przedsiębiorczości kobiet;

(b) Tworzyć - we współpracy z instytucjami akademickimi oraz miejscowymi pracownicami naukowo-badawczymi - wrażliwe na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) bazy danych, systemy informacji i monitoringu oraz prowadzić zorientowane praktycznie i oparte na zasadach partnerstwa badania, a konkretnie:

(i) Wykorzystywać wiedzę i doświadczenie kobiet w dziedzinie gospodarowania zasobami naturalnymi i ich ochrony, wprowadzając informacje z tego źródła do baz danych oraz systemów informatycznych służących trwałemu rozwojowi;

(ii) Badać wpływ, jaki wywiera na kobiety degradacja środowiska i zasobów naturalnych, spowodowana m.in. niestabilnymi modelami produkcji i konsumpcji, suszami, marną jakością wody, ociepleniem klimatu w skali całej planety, nieurodzajem, podnoszeniem się poziomu wód w morzach, niebezpiecznymi odpadami, klęskami żywiołowymi, osadzaniem się odpadów toksycznych, pestycydów oraz odpadów radioaktywnych, a także konfliktami zbrojnymi i ich konsekwencjami;

(iii) Analizować strukturalne powiązania pomiędzy stosunkami mającymi za podłoże kulturową tożsamość płci (*gender*) a środowiskiem naturalnym oraz rozwojem, ze szczególnym uwzględnieniem sektorów takich, jak rolnictwo, przemysł, rybołówstwo, leśnictwo, poprawianie stanu środowiska naturalnego, różnorodność biologiczna, klimat, zasoby wodne i kanalizacja;

(iv) Podjąć działania w celu dokonania analiz ekologicznych, ekonomicznych, kulturowych, społecznych i wrażliwych na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*) oraz włączenia ich, jako istotnego elementu, do tworzenia i monitorowania programów i strategii działania;

(v) Opracować programy tworzenia wiejskich i miejskich ośrodków szkolenia, badań i dokumentacji, mających na celu rozpowszechnianie wśród kobiet technologii racjonalnych ekologicznie;

(c) Zadbać o pełne respektowanie odpowiednich zobowiązań międzynarodowych, a konkretnie w tym wypadku Konwencji z Bazylei i innych konwencji dotyczących przewozu przez granice szkodliwych odpadów (w tym odpadów toksycznych) oraz Kodeksu Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej regulującego praktykę przewozu odpadów radioaktywnych; uchwalić i wprowadzić w życie przepisy w kwestii bezpiecznego ekologicznie składowania i przewozu odpadów; rozważyć możliwość podjęcia działań w celu zakazania tych niebezpiecznych i ryzykownych przewozów; zapewnić ścisłą kontrolę nad niebezpiecznymi i radioaktywnymi odpadami oraz surowy rygor przy obchodzeniu się z nimi, zgodnie z odpowiednimi zobowiązaniami międzynarodowymi i regionalnymi, oraz zlikwidować eksport takich odpadów do krajów, które same lub w drodze porozumień międzynarodowych zabroniły takiego importu;

(d) Promować koordynację działań, wewnątrz i międzyorganizacyjną, w celu wprowadzenia w życie Platformy Działania oraz rozdziału 24 Agendy 21, m.in. poprzez zwrócenie się - za pośrednictwem Rady Gospodarczej i Społecznej - do Komisji ds. Trwałego Rozwoju z prośbą, by dokonując przeglądu realizacji Agendy 21 skorzystała z doświadczeń Komisji Statusu Kobiet w tym wszystkim, co dotyczy problemów kobiet związanych ze środowiskiem naturalnym.

L. Dziewczynka

259. Konwencja o Prawach Dziecka uznaje, że "Państwa Strony będą respektowały i gwarantowały prawa zawarte w niniejszej konwencji w stosunku do każdego dziecka znajdującego się pod ich jurysdykcją, i nie będą dyskryminowały żadnego dziecka, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych albo innych, pochodzenia narodowego, etnicznego albo społecznego, stanu majątkowego, niepełnosprawności, urodzenia lub jakiegokolwiek innego statusu tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekunów prawnych." (Artykuł 2, Paragraf 1)[11]. Jednakże dostępne źródła wskazują na występującą w różnych krajach dyskryminację dziewcząt od najwcześniejszego okresu życia poprzez całe dzieciństwo aż do wieku dorosłego. W niektórych regionach świata mężczyźni przewyższają liczebnością kobiety o 5%. Przyczynami tej dysproporcji są m.in. szkodliwe postawy i praktyki, takie jak okaleczanie kobiecych narządów płciowych, preferowanie synów - prowadzące do zabijania noworodków płci żeńskiej i prenatalnej selekcji ze względu na płeć - wczesne małżeństwa, w tym małżeństwa zawierane przez dzieci, przemoc wobec kobiet, wyzyskiwanie i wykorzystywanie seksualne, dyskryminacja dziewcząt w żywieniu i inne praktyki mające wpływ na zdrowie i dobrostan (*well-being*). W rezultatacie wiek dorosły osiąga więcej chłopców niż dziewcząt.

260. Dziewczęta często traktuje się jako istoty gorsze i społeczeństwo wychowuje je tak, by same siebie stawiały na ostatnim miejscu, co podważa ich poczucie własnej wartości. Dyskryminacja dziewcząt i ich zaniedbywanie w okresie dzieciństwa może zapoczątkować trwającą całe życie eskalację nędzy i wyłączania z zasadniczego nurtu

(*mainstream*) życia społecznego. Należy więc podjąć działania w celu przygotowania dziewcząt do aktywnego, skutecznego i równego z chłopcami przewodzenia w życiu społecznym, politycznym oraz kulturalnym na wszystkich szczeblach.

261. Tendencyjne w podejściu do kulturowej tożsamości płci (*gender-biased*) procesy edukacyjne, w tym programy nauczania, materiały i praktyki dydaktyczne, postawy nauczycieli i stosunki wewnątrz klasy między uczennicami a uczniami wzmacniają istniejącą nierówność związaną z kulturową tożsamością płci (*gender*).

262. Dziewczynki i dziewczęta mogą odbierać od rodziców, nauczycieli, rówieśników i ze środków masowego przekazu rozmaite sprzeczne i zbijające z tropu sygnały dotyczące ich ról związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*). Kobiety i mężczyźni powinni wspólnie z dziećmi oraz młodzieżą pracować nad przełamaniem istniejących stereotypów związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*), uwzględniając prawa dziecka oraz odpowiedzialność, prawa i obowiązki rodziców, określone poniżej, w paragrafie 267.

263. Chociaż w pewnych krajach wzrosła w ciągu ostatnich 20 lat liczba dzieci, które otrzymały szkolną edukację, na postępie tym znacznie bardziej niż dziewczęta skorzystali chłopcy. W 1990 roku 130 mln dzieci nie miało możliwości nauki w szkole podstawowej, z czego 81 mln. stanowiły dziewczęta. Dysproporcję tę mogą wyjaśnić takie czynniki, jak zwyczajowe postawy, praca dzieci, wczesne małżeństwa, brak funduszów lub odpowiednich urządzeń szkolnych, ciąże w wieku dziewczęcym, jak również brak egalitaryzmu w podejściu do kulturowej tożsamości płci (*gender*) występujący w całym społeczeństwie oraz w rodzinie, zgodnie z tym, o czym była mowa powyżej, w paragrafie 29. W niektórych krajach dostęp dziewcząt do szkół może być ograniczony z powodu niedostatecznej liczby nauczycielek. W wielu przypadkach dziewczęta już w bardzo młodym wieku obarczane są ciężkimi obowiązkami domowymi i oczekuje się od nich łączenia tych obowiązków z nauką szkolną, co często odbija się na ich postępach w nauce i prowadzi do przedwczesnego zakończenia edukacji.

264. W wielu krajach procent dziewcząt, które kontynuują naukę w szkołach średnich, jest wciąż bardzo niski. Dziewcząt często nie zachęca się do kontynuowania nauki lub nie mają one możliwości dalszego szkolenia i kształcenia się w dziedzinach naukowych i technicznych, co ogranicza ich wiadomości przydatne w życiu codziennym i szanse znalezienia zatrudnienia.

265. Dziewczęta są w mniejszym stopniu niż chłopcy zachęcane do uczestniczenia w życiu społecznym, ekonomicznym i politycznym i do zdobywania wiedzy na temat tych dziedzin i ich funkcjonowania, w wyniku czego nie mają tych samych co chłopcy możliwości udziału w procesie podejmowania decyzji.

266. Istniejąca dyskryminacja dziewczynek w żywieniu oraz w dostępie do świadczeń w dziedzinie zdrowia fizycznego i psychicznego stanowi zagrożenie dla ich obecnego i późniejszego zdrowia. Szacuje się, że 450 milionów dorosłych kobiet w

krajach rozwijających się jest fizycznie niedorozwiniętych z powodu złego pod względem zawartości protein i wartości energetycznej odżywiania się w dzieciństwie.

267. Międzynarodowa Konferencja ws. Ludności i Rozwoju, która odbyła się w 1994 roku, uznała w paragrafie 7.3 Programu Działania[14], że "sprawą wielkiej wagi jest propagowanie opartych na zasadzie poszanowania i równości stosunków wzajemnych związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*), a zwłaszcza wyjście naprzeciw potrzebom dorastających dziewcząt w zakresie edukacji i świadczeń w celu umożliwienia im pozytywnego oraz odpowiedzialnego podejścia do własnej seksualności", z uwzględnieniem prawa dziecka do informacji, prywatności i poufności, szacunku oraz zgody opartej na informacji, jak również odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców oraz prawnych opiekunów związanych z zapewnieniem dziecku, odpowiednio do jego rozwoju, stosownego pouczenia i wskazówek umożliwiających dziecku korzystanie z praw przyznanych mu w Konwencji o Prawach Dziecka, oraz zgodnie z Konwencją w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet. Wszystkie działania podejmowane w sprawach dzieci powinny kierować się w pierwszej kolejności najlepiej pojętym dobrem dziecka. Należy wspierać edukację seksualną dla młodzieży jako integralną część ich ogólnej edukacji - edukację, która by odbywała się z pomocą i pod kierunkiem rodziców oraz kładła nacisk na odpowiedzialność mężczyzn za ich własne zachowania seksualne i płodność, pomagając im zarazem w wywiązywaniu się z tej odpowiedzialności.

268. Co rok ponad 15 mln. dziewcząt w wieku od 15 do 19 lat rodzi dzieci. Macierzyństwo w tak młodym wieku może pociągać za sobą komplikacje związane z ciążą i porodem i wiąże się ze znacznie wyższą od przeciętnej umieralnością okołoporodową. U dzieci bardzo młodych matek występuje większa zachorowalność i śmiertelność. Na całym świecie przedwczesne macierzyństwo stanowi przeszkodę w edukacyjnym, ekonomicznym i społecznym awansie kobiety. Ogólnie biorąc, przedwczesne małżeństwo i macierzyństwo znacznie ograniczają możliwości kobiety w zakresie wykształcenia i zatrudnienia, co wywiera często, w dłuższej perspektywie czasowej, negatywny wpływ na jakość życia - ich samych i ich dzieci.

269. Przemoc seksualna oraz choroby przenoszone drogą płciową, łącznie z HIV/AIDS, rujnują zdrowie dzieci, przy czym dziewczęta są bardziej od chłopców narażone na negatywne konsekwencje przedwczesnych i odbywanych bez zabezpieczeń stosunków płciowych. Dziewczęta często podejmują życie seksualne pod wpływem presji. Rozmaite czynniki - takie, jak młody wiek, naciski środowiska społecznego, brak praw, które by je chroniły, albo nieprzestrzeganie takich praw - zwiększają podatność kobiet na wszelkie formy przemocy, zwłaszcza na przemoc seksualną, łącznie z gwałtem, wykorzystaniem i wyzyskiem seksualnym, handlem kobietami, a być może również ich narządami i tkankami, oraz przymusową pracą.

270. Dziewczynki niepełnosprawne natrafiają na dodatkowe przeszkody i muszą mieć zapewnioną ochronę przed dyskryminacją i możliwość korzystania na równych zasadach ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, zgodnie z Normatywem Narodów Zjednoczonych w sprawie Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych[30].

271. Niektóre dzieci są szczególnie zagrożone, zwłaszcza dzieci porzucone, bezdomne, dzieci ulicy, dzieci mieszkające w rejonach konfliktów oraz dzieci dyskryminowane ze względu na przynależność do mniejszości etnicznych lub rasowych.

272. W związku z tym należy znieść wszelkie bariery, tak by wszystkie bez wyjątku dziewczęta mogły wykorzystać w pełni swoje możliwości i umiejętności dzięki równemu dostępowi do kształcenia i szkoleń, żywności, opieki medycznej w zakresie zdrowia fizycznego i psychicznego, a także do odpowiedniej informacji.

273. W kwestii dzieci i młodzieży Rządy powinny promować aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) w zasadniczy nurt (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów, tak by przed podjeciem decyzji dokonywana była analiza ich wpływu, odpowiednio na dziewczęta i chłopców.

Cel strategiczny L.1: <u>Zlikwidować wszelkie formy dyskryminacji dziewczynek</u>

<u>Działania, które należy podjąć:</u>

274. Rządy mają:

(a) O ile reprezentują państwa, które jeszcze nie podpisały lub nie ratyfikowały Konwencji ONZ o Prawach Dziecka, podjąć pilne działania zmierzające do podpisania i ratyfikowania Konwencji, mając na względzie stanowczy apel Światowej Konferencji ws. Praw Człowieka o podpisanie tej Konwencji przed upływem 1995 roku; o ile zaś reprezentują państwa, które podpisały i ratyfikowały Konwencję, zadbać o jej pełne wprowadzenie w życie poprzez zastosowanie niezbędnych środków prawnych, administracyjnych i innego rodzaju oraz poprzez tworzenie warunków sprzyjających pełnemu respektowaniu praw dzieci;

(b) Zgodnie z artykułem 7 Konwencji o Prawach Dziecka[11], podjąć działania w celu zagwarantowania dzieciom rejestracji natychmiast po porodzie oraz prawa do imienia, narodowości, a także, o ile to możliwe, do tego, by znały swoich rodziców i były przez nich wychowywane;

(c) Podjąć działania w celu zapewnienia dzieciom odpowiedniej pomocy materialnej ze strony rodziców, m.in. poprzez realizację ustawodawstwa alimentacyjnego;

(d) Likwidować niesprawiedliwości oraz przeszkody, na które natrafiają dziewczynki w związku z dziedziczeniem, tak by wszystkie dzieci mogły

korzystać ze swych praw bez dyskryminacji, poprzez, między innymi, uchwalenie oraz stosowanie odpowiednich przepisów prawnych, zapewniających równouprawnienie dzieci obojga płci w kwestii spadku i dziedziczenia;

(e) Uchwalić i ściśle realizować prawa gwarantujące obu stronom całkowitą dobrowolność wstępowania w związki małżeńskie; ponadto uchwalić i ściśle realizować prawa określające dolną granicę wieku, przy którym wyrażenie zgody ma moc prawną, i dolną granicę wieku umożliwiającego zawarcie małżeństwa, podnosząc tę ostatnią w razie konieczności;

(f) Opracować i wprowadzić w życie kompleksowe strategie, plany działania oraz programy zapewnienia dziewczynkom przeżycia, ochrony, rozwoju i awansu, aby umożliwić im pełne korzystanie z ich praw człowieka oraz dać im równe szanse; plany te powinny stanowić integralną część ogólnego procesu rozwoju;

(g) Zadbać o to, by wszystkie dane na temat dzieci, dotyczące zdrowia, edukacji i innych dziedzin, segregowane były wedle kryterium płci i wieku, w celu włączenia perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do planowania, wprowadzania w życie oraz monitorowania odpowiednich programów.

275. Rządy, organizacje międzynarodowe oraz organizacje pozarządowe mają:

(a) Segregować informacje i dane na temat dzieci wedle kryterium płci i wieku, podjąć badania dotyczące sytuacji dziewcząt oraz uwzględniać w odpowiedni sposób wyniki tych badań w tworzeniu strategii i programów dotyczących awansu dziewczynek i przy podejmowaniu decyzji w tym względzie;

(b) Działać na rzecz zapewnienia odpowiedniego poparcia społecznego dla wprowadzenia w życie praw dotyczących dolnej granicy wieku uprawniającego do zawarcia małżeństwa, w szczególności poprzez stworzenie dziewczętom możliwości w zakresie edukacji.

Cel strategiczny L.2: <u>Likwidować negatywne kulturowe postawy i praktyki wobec dziewcząt</u>

<u>Działania, które należy podjąć:</u>

276. Rządy mają:

(a) Zachęcać i wspierać odpowiednie organizacje pozarządowe i lokalne organizacje społeczne w ich staraniach na rzecz zmiany negatywnych kulturowych postaw i praktyk wobec dziewcząt;

(b) Stworzyć programy edukacyjne oraz materiały dydaktyczne i podręczniki, które uczulałyby i informowały dorosłych o szkodliwych skutkach niektórych tradycyjnych lub zwyczajowych praktyk, którym poddawane są dziewczynki;

(c) Opracować i realizować programy nauczania, materiały dydaktyczne i podręczniki mające na celu poprawę wyobrażenia kobiet o sobie samych oraz ich warunków życia i szans na znalezienie pracy, zwłaszcza w dziedzinach tradycyjnie zdominowanych przez mężczyzn, takich jak matematyka, nauki ścisłe czy technika;

(d) Podjąć działania w tym kierunku, by tradycja i religia oraz ich przejawy nie dawały podstaw do dyskryminacji dziewcząt.

277. Rządy i odpowiednie organizacje międzynarodowe oraz organizacje pozarządowe mają:

(a) Propagować w oświacie formy organizacyjne, które usuwają wszelkie bariery utrudniające kształcenie się zamężnych lub/i ciężarnych dziewcząt oraz młodych matek, łącznie z oferowaniem im w razie potrzeby dogodnych i przystępnych finansowo usług w zakresie opieki na dziećmi oraz kształcenia rodziców, w celu zachęcenia osób - które, będąc w wieku szkolnym, mają obowiązki związane z opieką nad własnymi dziećmi i rodzeństwem - do powrotu do szkoły lub do dalszego do niej uczęszczania i jej ukończenia;

(b) Zachęcać instytucje oświatowe i środki masowego przekazu do przyjęcia i propagowania nie obciążonych stereotypami wizerunków dziewcząt i chłopców oraz do działania na rzecz wyeliminowania pornografii dziecięcej i poniżającego lub brutalnego sposobu pokazywania dziewczynek;

(c) Likwidować wszelkie formy dyskryminacji dziewczynek i głęboko zakorzenione powody preferowania synów, którego następstwem są szkodliwe i nieetyczne praktyki takie, jak prenatalna selekcja ze względu na płeć i zabijanie noworodków płci żeńskiej, co jest często sprzężone z coraz powszechniejszym wykorzystywaniem technik określania płci płodu do tego, by w przypadku stwierdzenia, że płód jest płci żeńskiej, dokonywać aborcji;

(d) Opracowywać strategie i programy - przede wszystkim zaś formalne i nieformalne programy edukacyjne - które wspierałyby dziewczęta, umożliwiały im zdobywanie wiedzy, podnosiły ich poczucie własnej wartości i skłaniały je do brania w swoje ręce odpowiedzialności za własne życie; zwrócić szczególną uwagę na programy edukacyjne dla kobiet i mężczyzn, w szczególności dla

rodziców, które podkreślałyby znaczenie fizycznego i psychicznego zdrowia oraz dobrostanu (*well-being*) dziewcząt, a także zwracały uwagę na konieczność położenia kresu dyskryminacji dziewcząt w odżywianiu, wczesnym małżeństwom, przemocy wobec dziewcząt, okaleczaniu ich narządów płciowych, prostytucji nieletnich, wykorzystywaniu seksualnemu, gwałtom i kazirodztwu.

Cel strategiczny L.3: <u>Promować i chronić prawa dziewczynek oraz podnosić świadomość na temat ich potrzeb i możliwości</u>

<u>Działania, które należy podjąć:</u>

278. Rządy, organizacje międzynarodowe i pozarządowe mają:

(a) Uświadamiać niekorzystną sytuację dziewcząt politykom, planistom, administratorom i aparatowi wykonawczemu na wszystkich szczeblach władzy, a także rodzinom i społeczności lokalnej;

(b) Uświadamiać dziewczynkom, zwłaszcza żyjącym w trudnych warunkach, ich własne możliwości, informować je o prawach przysługujących im na mocy wszystkich międzynarodowych instrumentów praw człowieka, w tym Konwencji o Prawach Dziecka, oraz [krajowego] ustawodawstwa na ich rzecz i różnych środków zastosowanych przez organizacje rządowe i pozarządowe w celu poprawy ich statusu;

(c) Nauczać kobiety, mężczyzn, dziewczęta i chłopców działania na rzecz podniesienia pozycji społecznej dziewcząt, zachęcać wszystkich do pracy nad wzajemnym poszanowaniem i partnerską równością pomiędzy dziewczętami i chłopcami;

(d) Ułatwiać niepełnosprawnym dziewczętom korzystanie na takich samych warunkach jak chłopcy z odpowiednich usług i urządzeń oraz zapewnić w razie potrzeby ich rodzinom stosowne usługi wspierające.

Cel strategiczny L.4: <u>Likwidować dyskryminację dziewcząt w kształceniu, podnoszeniu kwalifikacji i szkoleniu</u>

<u>Działania, które należy podjąć:</u>

279. Rządy mają:

(a) Zapewnić wszystkim dzieciom równą możliwość nauki aż do ukończenia szkoły podstawowej i zlikwidować istniejącą w tym względzie dysproporcję pomiędzy dziewczętami a chłopcami, zgodnie z artykułem 28 Konwencji Narodów Zjednoczonych o Prawach Dziecka[11]; podobnie, zapewnić wszystkim dziewczętom i chłopcom, zarówno niezdolnym jak i utalentowanym, równy dostęp do nauczania na poziomie średnim do roku 2005 oraz równą możliwość zdobycia wykształcenia wyższego, łącznie z wykształceniem zawodowym i technicznym;

(b) Podejmować działania na rzecz włączenia programów praktycznej nauki czytania, pisania i liczenia, zwłaszcza dla dziewcząt nie uczęszczających do szkół, do programów rozwoju;

(c) Promować edukację w dziedzinie praw człowieka w programach nauczania i zawrzeć w niej stwierdzenie, że prawa kobiet i dziewczynek jako prawa człowieka są niezbywalną, integralną i nieodłączną częścią powszechnych praw człowieka;

(d) Zwiększać liczbę dziewcząt podejmujących naukę i poprawiać współczynnik dziewcząt nie porzucających szkoły przed jej ukończeniem poprzez przyznawanie odpowiednich środków budżetowych oraz zjednywanie poparcia społeczności lokalnej i rodziców dzięki kampaniom uświadamiającym, elastycznym programom nauczania, zachętom, stypendiom, programom nauki dla dziewcząt nie uczęszczających do szkół oraz innym środkom;

(e) Opracowywać programy oraz materiały szkoleniowe dla nauczycieli i instruktorów mające na celu lepsze uświadomienie im ich własnej roli w procesie dydaktycznym i dostarczenie skutecznych metod nauczania wrażliwego na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitive*);

(f) Podejmować działania na rzecz zapewnienia równych możliwości i równego statusu nauczycielek i kobiet profesorów z nauczycielami i profesorami mężczyznami.

280. Rządy oraz organizacje międzynarodowe i pozarządowe mają:

(a) Zorganizować edukację i szkolenia zawodowe dla dziewcząt w celu zwiększenia ich możliwości zatrudnienia i udziału w procesach podejmowania decyzji;

(b) Zorganizować edukację dla dziewcząt w celu pogłębienia ich wiadomości i podniesienia kwalifikacji związanych z funkcjonowaniem systemu ekonomicznego, finansowego i politycznego;

(c) Zapewnić dostęp do odpowiedniej edukacji i szkolenia zawodowego dziewczętom niepełnosprawnym w celu umożliwienia im pełnego udziału w życiu;

(d) Promować pełny i równy udział dziewcząt w zajęciach ponadprogramowych z takich dziedzin, jak sport, teatr i inne rodzaje działalności kulturalnej.

Cel strategiczny L.5: Zlikwidować dyskryminację dziewcząt w dziedzinie opieki zdrowotnej i żywienia

Działania, które należy podjąć:

281. Rządy, organizacje międzynarodowe i pozarządowe mają:

(a) Informować opinię publiczną o likwidowaniu dyskryminacyjnych praktyk wobec dziewcząt w przydziałach żywności, w odżywianiu i w dostępie do świadczeń zdrowotnych;

(b) Uwrażliwiać dziewczynki, rodziców, nauczycieli, społeczeństwo na sprawy związane z ogólnie dobrym zdrowiem i odżywianiem się oraz podnosić świadomość na temat zagrożeń dla zdrowia i innych problemów związanych z wczesną ciążą;

(c) Wzmocnić i przeorientować oświatę zdrowotną oraz służby ochrony zdrowia, a zwłaszcza programy podstawowej ochrony zdrowia, łącznie ze zdrowiem seksualnym i reprodukcyjnym, oraz opracować wysokiej jakości programy dotyczące zdrowia w celu wyjścia naprzeciw psychicznym i fizycznym potrzebom dziewcząt, a także potrzebom młodych matek, przyszłych matek i matek karmiących;

(d) Wprowadzić programy edukacji partnerskiej i krzewienia oświaty w celu wzmocnienia indywidualnych i zbiorowych działań na rzecz ograniczenia zagrożenia dziewcząt zarażeniem się HIV/AIDS i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową, zgodnie z ustaleniami Programu Działania Międzynarodowej Konferencji nt. Ludności i Rozwoju oraz obecnej Konferencji, uznając rolę rodziców, o której była mowa w paragrafie 267 niniejszej Platformy Działania;

(e) Zapewnić edukację oraz upowszechnianie informacji wśród dziewcząt, zwłaszcza dziewcząt dorastających, w zakresie fizjologii reprodukcji, zdrowia reprodukcyjnego i seksualnego - zgodnie z Programem Działania Międzynarodowej Konferencji nt. Ludności i Rozwoju oraz wnioskami zawartymi w raporcie tej Konferencji - a także na temat praktycznych sposobów odpowiedzialnego planowania rodziny, życia rodzinnego, zdrowia reprodukcyjnego, chorób przenoszonych drogą płciową, zarażenia wirusem HIV oraz zapobieganiu AIDS, uznając rolę rodziców, o której była mowa powyżej, w paragrafie 267;

(f) Mając na względzie dobro dziewczynek, włączyć szkolenie dotyczące zdrowia i prawidłowego odżywiania do programów nauki czytania i pisania dla analfabetów oraz do szkolnych programów dla dzieci rozpoczynających naukę na szczeblu podstwawowym - jako integralną część tych programów;

(g) Podkreślać rolę i odpowiedzialność młodzieży w dziedzinie zdrowia i zachowań seksualnych i reprodukcyjnych w ramach odpowiednich usług i poradnictwa, które należy zorganizować, zgodnie z tym, o czym była mowa powyżej, w paragrafie 267;

(h) Opracowywać programy informacyjne i szkoleniowe dla osób odpowiedzialnych za planowanie i realizację programów zdrowotnych na temat specjalnych potrzeb dziewczynek w zakresie zdrowia;

(i) Podejmować wszelkie stosowne działania w celu zlikwidowania tradycyjnych praktyk szkodliwych dla zdrowia dzieci, zgodnie z artykułem 24 Konwencji o Prawach Dziecka[11].

Cel strategiczny L.6. **Likwidować wyzysk ekonomiczny pracujących dzieci i chronić młode dziewczęta w miejscu pracy**

Działania, które należy podjąć:

282. Rządy mają:

(a) Zgodnie z artykułem 32 Konwencji o Prawach Dziecka[11], chronić dzieci przed wyzyskiem ekonomicznym i wykonywaniem jakiejkolwiek pracy, która może być niebezpieczna, koliduje ze zdobywaniem wykształcenia i jest szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego fizycznego, psychicznego, duchowego, moralnego bądź społecznego rozwoju;

(b) Ustalić w krajowym ustawodawstwie, zgodnie z obowiązującymi międzynarodowymi normami pracy oraz Konwencją o Prawach Dziecka, dolną granicę dopuszczalnego wieku przy zatrudnianiu dzieci, w tym dziewcząt, we wszystkich sektorach działalności [gospodarczej];

(c) Chronić dziewczęta w miejscu pracy, między innymi poprzez:

(i) ustalenie dolnej granicy dopuszczalnego wieku przy zatrudnianiu;

(ii) dokładne kontrolowanie warunków pracy (przestrzegania czasu pracy, respektowania zakazu pracy dzieci, na którą nie zezwala ustawodawstwo krajowe, warunków BHP);

(iii) stosowanie ochrony w postaci zabezpieczenia socjalnego;

(iv) prowadzenie ciągłego szkolenia i kształcenia;

(d) Zaostrzyć w razie konieczności regulacje prawne dotyczące pracy dzieci i ustanowić odpowiednie kary lub inne sankcje zapewniające skuteczne wprowadzenie tych praw w życie;

(e) Wykorzystać istniejące międzynarodowe normy pracy, łącznie ze stosownymi normami MOP dotyczącymi ochrony pracy dzieci, jako wytyczne dla krajowych działań legislacyjnych i politycznych dotyczących pracy.

Cel strategiczny L.7. Zlikwidować przemoc wobec dziewczynek

Działania, które należy podjąć:

283. Rządy oraz odpowiednie organizacje międzynarodowe i pozarządowe mają:

(a) Podjąć skuteczne działania, w szczególności opracować i wprowadzić w życie odpowiednie programy szkoleniowe i wspierające, w celu ustanowienia i wdrożenia prawa zapewniającego dziewczętom ochronę przed wszelkimi formami przemocy w miejscu pracy oraz zastosować odpowiednie środki dla zlikwidowania przypadków molestowania seksualnego dziewcząt w instytucjach oświatowych i innych;

(b) Podjąć stosowne działania prawne, administracyjne, społeczne i edukacyjne w celu ochrony dziewczynek w gospodarstwie domowym i społeczności lokalnej przed wszelkimi formami fizycznej lub psychicznej przemocy, krzywdzeniem lub wykorzystywaniem, zaniedbywaniem lub lekceważącym traktowaniem, maltretowaniem lub wyzyskiem, z wykorzystywaniem seksualnym włącznie;

(c) Organizować szkolenia uwrażliwiające na problematykę kulturowej tożsamości płci (*gender*) dla osób zaangażowanych w programy zdrowotne, rehabilitacyjne i inne programy pomocy dla dziewcząt będących ofiarami przemocy oraz promować programy informacyjne, wspierające i szkoleniowe dla takich dziewcząt;

(d) Uchwalić i wdrożyć ustawodawstwo chroniące dziewczęta przed wszelkimi formami przemocy, w szczególności przed zabijaniem noworodków płci żeńskiej i prenatalną selekcją ze względu na płeć, okaleczaniem narządów płciowych, kazirodztwem, wykorzystywaniem i wyzyskiem seksualnym,

prostytucją i pornografią dziecięcą, oraz opracowywać i realizować dostosowane do wieku bezpieczne i zapewniające poufność programy i oferować odpowiednie usługi medyczne, socjalne i psychologiczne w celu zapewnienia pomocy dziewczętom będącym ofiarami przemocy.

Cel strategiczny L.8. **Rozszerzać wiadomości dziewczynek na temat życia społecznego, gospodarczego i politycznego oraz promować ich udział w tych dziedzinach**

Działania, które należy podjąć:

284. Rządy oraz organizacje międzynarodowe i pozarządowe mają:

(a) Udostępnić dziewczętom szkolenia, informacje i środki masowego przekazu, aby nabrały lepszej orientacji w sprawach społecznych, kulturalnych, ekonomicznych i politycznych oraz miały możliwość wyrażania swoich poglądów;

(b) Wspierać organizacje pozarządowe, w szczególności młodzieżowe organizacje pozarządowe, w ich działaniach na rzecz równości i udziału dziewcząt w życiu społecznym;

Cel strategiczny L.9. **Wzmocnić rolę rodziny**[***] **w podnoszeniu statusu dziewczynki**

Działania, które należy podjąć:

285. Rządy, we współpracy z organizacjami pozarządowymi, mają:

(a) Opracować strategie i programy pomocy rodzinie - zgodnie z tym, o czym była mowa powyżej, w paragrafie 29 - w pełnieniu przez nią funkcji wspierającej, edukacyjnej i wychowawczej w stosunku do dzieci, kładąc przy tym szczególny nacisk na likwidację dyskryminacji dziewczynek w obrębie rodziny;

(b) Stworzyć warunki sprzyjające wzmocnieniu rodziny, zgodnie z tym, o czym była mowa powyżej, w paragrafie 29, traktując to jako działania wspierające i prewencyjne, mające na celu zapewnienie dziewczynce ochrony i szacunku oraz zachęcenie jej do wykorzystywania swoich możliwości;

[***] Zgodnie z tym, o czym jest mowa powyżej, w paragrafie 29

(c) Prowadzić działania edukacyjne w celu zachęcenia rodziców i opiekunów do równego traktowania dziewcząt i chłopców oraz do równego rozdzielania pomiędzy nich obowiązków w rodzinie, zgodnie z tym, o czym była mowa powyżej, w paragrafie 29.

Rozdział V

ZARZĄDZENIA INSTYTUCJONALNE

286. Platforma Działania określa kompleks działań, które powinny doprowadzić do zasadniczych zmian. Jeśli do roku 2000 mają być osiągnięte wyznaczone cele, konieczne jest natychmiastowe działanie i wywiązywanie się każdego ze swoich zobowiązań. Realizacja Platformy Działania jest przede wszystkim obowiązkiem Rządów, ale ważną rolę do odegrania ma tu także cały szereg instytucji publicznych, prywatnych i pozarządowych na szczeblu lokalnym, krajowym, okręgowym, regionalnym i międzynarodowym.

287. Podczas ustanowionej przez Organizację Narodów Zjednoczonych Dekady Kobiet (1976-1985) powstało na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym wiele specjalnych instytucji do działań na rzecz awansu kobiet. Na szczeblu międzynarodowym powołano Międzynarodowy Instytut Badań i Szkolenia na rzecz Awansu Kobiet (INSTRAW), Fundusz Rozwoju Narodów Zjednoczonych na rzecz Kobiet (UNIFEM) i Komitet monitorujący realizację Konwencji w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji wobec Kobiet. Owe instytucje wraz z Komisją Statusu Kobiet i jej sekretariatem oraz Działem Awansu Kobiet stały się głównymi organami w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych zajmującymi się w skali globalnej sprawami awansu kobiet. Na szczeblu krajowym wiele państw stworzyło lub wzmocniło krajowe mechanizmy zajmujące się planowaniem, obroną i monitorowaniem postępów w awansie kobiet.

288. Realizacja Platformy Działania na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym, zarówno przez instytucje publiczne jak i prywatne, byłaby łatwiejsza, gdyby panowała w tym względzie większa jasność, gdyby mocniejsze były więzi wzajemne między sieciami i gdyby istniała ciągła wymiana informacji między wszystkimi zainteresowanymi. Trzeba by również jasno określić cele i mechanizmy odpowiedzialności. Niezbędne są też kontakty z innymi instytucjami na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym oraz z sieciami i organizacjami zajmującymi się awansem kobiet.

289. Organizacje pozarządowe i organizacje lokalne mają do odegrania szczególną rolę w tworzeniu klimatu równości między kobietami a mężczyznami w życiu społecznym, ekonomicznym, politycznym i intelektualnym. Kobiety powinny aktywnie uczestniczyć we wdrażaniu Platformy Działania i jego monitorowaniu.

290. Skuteczne wdrażanie Platformy Działania wymagać będzie również zmian w wewnętrznej dynamice działania instytucji i organizacji, w szczególności zrewidowania systemów wartości, zachowań, zasad i procedur utrudniających awans kobiet. Powinno zostać zlikwidowane molestowanie seksualne.

291. Instytucje krajowe, regionalne i międzynarodowe powinny mieć silne i precyzyjnie określone mandaty oraz uprawnienia, środki i mechanizmy egzekwowania zobowiązań, niezbędne do realizowania zadań stawianych przez Platformę Działania. Ich metody działania powinny zapewniać sprawną i skuteczną realizację Platformy. Podstawą wszelkich ich działań powinno być respektowanie międzynarodowych norm i standardów równości kobiet i mężczyzn.

292. Aby zapewnić skuteczne wdrożenie Platformy Działania i nadać większą dynamikę działaniom na rzecz awansu kobiet na szczeblu krajowym, subregionalnym/ regionalnym i międzynarodowym, Rządy, system Narodów Zjednoczonych i inne odpowiednie organizacje powinny popierać aktywną i widoczną politykę włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) w zasadniczy nurt (*mainstreaming*) wszystkich strategii i programów, między innymi przy ich monitorowaniu i ocenianiu.

A. Szczebel krajowy

293. Odpowiedzialność za wprowadzenie w życie Platformy Działania spoczywa przede wszystkim na Rządach. Podstawowe znaczenie dla jej wdrażania ma zaangażowanie na najwyższym szczeblu politycznym, a Rządy powinny pełnić rolę wiodącą w koordynowaniu, monitorowaniu i ocenie postępów w awansie kobiet. Czwarta Światowa Konferencja ws. Kobiet określa krajowe i międzynarodowe zobowiązania i działania w tym zakresie. Wymaga to od Rządów oraz społeczności międzynarodowej wzięcia na siebie zobowiązań. Platforma Działania stanowi element nieprzerwanego procesu i ma działać jako katalizator, przyczyniając się do realizacji programów, które pociągną za sobą praktyczne skutki dla dziewcząt i kobiet we wszystkich okresach życia. Zachęca się Państwa i społeczność międzynarodową, by podjęły to wyzwanie, zobowiązując się do odpowiednich działań. Wiele Państw, włączając się w ten proces, podjęło już takie zobowiązania, co znalazło między innymi swój wyraz w ich narodowych deklaracjach.

294. Narodowe mechanizmy i instytucje powołane do działań na rzecz awansu kobiet powinny uczestniczyć w kształtowaniu polityki publicznej i zachęcać rozmaite ciała i instytucje, w szczególności sektora prywatnego, do wdrażania Platformy Działania, a w razie konieczności pełnić rolę katalizatora w tworzeniu do 2000 roku nowych programów w dziedzinach znajdujących się poza polem działania istniejących instytucji.

295. Należy zachęcać do aktywnego poparcia [tych działań] i uczestnictwa [w nich] szerokie grono rozmaitej rangi podmiotów instytucjonalnych, między innymi ciała ustawodawcze, instytucje akademickie i badawcze, stowarzyszenia zawodowe, związki zawodowe, spółdzielnie, grupy społeczności lokalnej, organizacje pozarządowe, w

szczególności organizacje kobiece i grupy feministyczne, media, grupy religijne, organizacje młodzieżowe, stowarzyszenia kulturalne, jak również organizacje finansowe i "non-profit".

296. Dla wdrożenia Platformy Działania konieczne będzie, by Rządy ustanowiły na najwyższym szczeblu politycznym krajowe mechanizmy (*machineries*) na rzecz awansu kobiet lub usprawniły już istniejące, zadbały o odpowiednie wewnątrz- i międzyresortowe procedury i personel oraz powołały inne instytucje ze stosownym mandatem i możliwościami w zakresie poszerzania udziału kobiet oraz wprowadzania analiz z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do strategii i programów. Pierwszym etapem tego procesu powinno być powtórne przeanalizowanie przez wszystkie instytucje swoich celów, programów i procedur operacyjnych pod kątem wymagań, jakie stawia Platforma Działania. Działaniem o kluczowym znaczeniu powinno być oddziaływanie na świadomość społeczną, propagujące cele Platformy Działania, między innymi za pośrednictwem środków masowego przekazu i poprzez oświatę publiczną.

297. W możliwie najkrótszym czasie, najlepiej do końca 1995 roku, Rządy, w porozumieniu z odpowiednimi instytucjami i organizacjami pozarządowymi, powinny zacząć wdrażanie Platformy i, najlepiej do końca 1996 roku, wypracować w tym względzie strategie i plany działania. W ten proces planowania powinny się zaangażować osoby na najwyższym szczeblu władz politycznych i odpowiednie podmioty społeczeństwa obywatelskiego. Owe strategie wdrażania powinny być kompleksowe, mieć szczegółowo określone harmonogramy i kryteria pozwalające monitorować osiągane postępy; powinny też zawierać sugestie co do przydziału albo redystrybucji środków na cele związane z realizacją Platformy. W razie konieczności możliwe jest uzyskanie wsparcia, w szczególności finansowego, ze strony społeczności międzynarodowej.

298. Należy zachęcać organizacje pozarządowe do wnoszenia swojego wkładu w określanie i wdrażanie owych strategii lub krajowych planów działania. Należy je też zachęcać do tworzenia własnych programów uzupełniających działania Rządu. Dobrze by też było, żeby organizacje kobiece i grupy feministyczne nawiązywały współpracę z innymi organizacjami pozarządowymi, a w razie konieczności organizowały się w sieci i działały na rzecz wdrażania Platformy Działania przez Rząd oraz ciała regionalne i międzynarodowe.

299. Rządy powinny zobowiązać się do zapewnienia równowagi z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender*), między innymi, poprzez tworzenie specjalnych mechanizmów we wszystkich komitetach rządowych, zarządach i innych odpowiednich oficjalnych organach - stosownie do sytuacji - jak również w organach, instytucjach i organizacjach międzynarodowych, zwłaszcza przez wysuwanie i popieranie większej liczby kandydatur kobiecych.

300. Organizacje regionalne i międzynarodowe, w szczególności instytucje ds. rozwoju, takie jak INSTRAW, UNIFEM oraz sponsorzy dwustronni, powinny służyć pomocą finansową i usługami konsultacyjnymi mechanizmowi (*machinery*) krajowemu

w celu zwiększenia jego możliwości w zakresie zbierania informacji, tworzenia sieci oraz realizacji jego mandatu; prócz tego powinny one wzmacniać międzynarodowe mechanizmy powołane do działania na rzecz awansu kobiet w ramach swoich odpowiednich mandatów, we współpracy z Rządami.

B. Szczebel subregionalny i regionalny

301. Komisje regionalne Organizacji Narodów Zjednoczonych i inne struktury subregionalne i regionalne powinny w ramach swych mandatów promować i wspierać odpowiednie instytucje krajowe w monitorowaniu i wdrażaniu Platformy Działania w wymiarze globalnym. Powinno to być skoordynowane z wdrażaniem odpowiednich regionalnych platform lub planów działania i odbywać się w ścisłej współpracy z Komisją Statusu Kobiet oraz uwzględniać potrzebę koordynacji przy kontynuowaniu dzieła konferencji Narodów Zjednoczonych poświęconych sprawom ekonomicznym, społecznym, prawom człowieka i innym podobnym kwestiom.

302. Aby ułatwić wdrażanie, monitorowanie i ocenę procesu na szczeblu regionalnym, Rada Gospodarczo-Społeczna powinna dokonać przeglądu instytucjonalnych możliwości, jakimi dysponują w ramach swych mandatów komisje regionalne Organizacji Narodów Zjednoczonych, łącznie z ich komórkami do spraw kobiet, w celu rozwiązywania problemów związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*) zgodnie z wytycznymi Platformy Działania oraz regionalnych platform lub planów działania. Między innymi należy w razie potrzeby zastanowić się nad zwiększeniem ich możliwości w tym względzie.

303. W ramach swojego mandatu i wykonywania swoich zadań komisje regionalne Organizacji Narodów Zjednoczonych powinny włączać do zasadniczego nurtu (*mainstream*) swych działań problemy kobiet i perspektywę kulturowej tożsamości płci (*gender*); powinny też pomyśleć o uruchomieniu mechanizmów i procesów zapewniających wdrożenie i monitorowanie zarówno Platformy Działania, jak i regionalnych platform i planów działania. Komisje regionalne powinny, w ramach swych uprawnień, współpracować w sprawach problemów związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*) z innymi regionalnymi organizacjami międzyrządowymi, organizacjami pozarządowymi, instytucjami finansowymi i badawczymi oraz z sektorem prywatnym.

304. Regionalne biura wyspecjalizowanych agencji Organizacji Narodów Zjednoczonych powinny w razie potrzeby opracować i popularyzować plan wdrażania Platformy Działania, łącznie z określeniem harmonogramów i środków. Pomoc techniczna i działania operacyjne na szczeblu regionalnym powinny mieć konkretnie określone zadania w zakresie awansu kobiet. W tym celu organy i agencje Narodów Zjednoczonych powinny regularnie koordynować prowadzone działania.

305. Działające w danym regionie organizacje pozarządowe powinny otrzymać pomoc w organizowaniu się w sieć w celu koordynacji działań propagujących i

popularyzujących zarówno Platformę Działania w skali globalnej, jak i odpowiednie regionalne platformy lub plany działania.

C. Szczebel międzynarodowy

1. Organizacja Narodów Zjednoczonych

306. Platforma Działania powinna być wprowadzona w życie w okresie 1995-2000 dzięki wysiłkom wszystkich organów i organizacji działających w ramach Narodów Zjednoczonych, zarówno jako odrębny program, jak i jako integralna część szerszych programów. W okresie 1995-2000 musi być zacieśniona międzynarodowa współpraca w dziedzinie problemów związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*) w celu zapewnienia zintegrowanego i kompleksowego wdrażania Platformy Działania oraz jego śledzenia i oceny, z uwzględnieniem wyników światowych szczytów i międzynarodowych konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych. Fakt, że na wszystkich tych spotkaniach Rządy zobowiązały się do uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet w różnych dziedzinach życia społecznego, sprawia, iż decydującym czynnikiem w strategii wprowadzania w życie Platformy Działania jest koordynacja. Agenda dot. Rozwoju i Agenda dot. Pokoju powinny uwzględnić postanowienia Platformy Działania Czwartej Światowej Konferencji ws. Kobiet.

307. Należy zwiększyć instytucjonalne możliwości systemu Narodów Zjednoczonych w zakresie działań na rzecz wywiązywania się ze zobowiązań i koordynacji wdrażania Platformy Działania oraz udoskonalić jego ekspertyzy i metody stosowane w promowaniu awansu kobiet.

308. Instancja odpowiedzialna za wdrażanie Platformy Działania i włączanie perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do wszystkich strategii i programów systemu Narodów Zjednoczonych musi się znajdować na najwyższym szczeblu.

309. Dla poprawy systemowej sprawności i skuteczności we wspieraniu działań na rzecz równości i uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet na szczeblu krajowym, jak również zwiększenia możliwości realizacji celów Platformy Działania, należy odnowić, zreformować i zaktywizować różne elementy systemu Narodów Zjednoczonych. Chodziłoby w szczególności o ponowną analizę i zdynamizowanie strategii oraz metod działania różnych mechanizmów Organizacji Narodów Zjednoczonych działających na rzecz awansu kobiet w celu racjonalizacji i w razie potrzeby wzmocnienia ich funkcji doradczych, katalitycznych i monitoringowych w stosunku do organów i agencji związanych z zasadniczym nurtem [ONZ-owskich] działań (*mainstream bodies and agencies*). Komórki do spraw kobiet i problematyki kulturowej tożsamości płci (*women/gender*) są ważne dla skuteczności [działań prowadzonych w ramach] zasadniczego nurtu (*mainstreaming*), ale obok [strategii] włączania wymiaru kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich działań należy też doskonalić strategie zapobiegania niezamierzonej marginalizacji [problematyki kulturowej tożsamości płci (*gender*)].

310. Wykonując postanowienia Czwartej Światowej Konferencji ws. Kobiet, wszystkie organy systemu Narodów Zjednoczonych zajmujące się problematyką awansu kobiet powinny mieć niezbędne do tego środki. Wysiłki komórek odpowiedzialnych za kwestię kulturowej tożsamości płci (*gender*) w ramach poszczególnych organizacji powinny być wintegrowane w ogólną politykę, planowanie, tworzenie programów i budżet.

311. Organizacja Narodów Zjednoczonych i inne organizacje międzynarodowe, stosując się do zaleceń Platformy Działania, powinny podjąć działania zmierzające do likwidacji własnych wewnątrzorganizacyjnych barier utrudniających awans kobiet.

Zgromadzenie Ogólne

312. Zgromadzenie Ogólne, jako najwyższy międzyrządowy organ Organizacji Narodów Zjednoczonych, jest głównym politycznym organem decyzyjnym i oceniającym w dziedzinie realizacji postanowień Konferencji i jako takie powinno włączać do ogółu swych prac problemy związane z kulturową tożsamością płci (*gender*). Powinno ono oceniać faktyczne postępy we wdrażaniu Platformy Działania, uznając, że owe problemy splatają się z tym wszystkim, co stanowi zasadniczy przedmiot strategii społecznych, politycznych i ekonomicznych. Na swej pięćdziesiątej sesji, w 1995 roku, Zgromadzenie Ogólne otrzyma raport Czwartej Światowej Konferencji ws. Kobiet. Zgodnie ze swoją rezolucją 49/161 przeanalizuje ono również raport Sekretarza Generalnego dotyczący kontynuacji dzieła Konferencji, uwzględniając zalecenia Konferencji. Zgromadzenie Ogólne powinno włączyć wątek kontynuowania dzieła Konferencji do swoich rutynowych działań na rzecz awansu kobiet, a w roku 1996, 1998 i 2000 dokonać przeglądu realizacji Platformy Działania.

Rada Gospodarczo-Społeczna

313. Rada Gospodarczo-Społeczna, zgodnie ze swoją rolą określoną w Karcie Narodów Zjednoczonych i zgodnie z rezolucjami Zgromadzenia Ogólnego 45/264, 46/235 i 48/162, powinna nadzorować koordynację wdrażania Platformy Działania i wydawać odpowiednie zalecenia w tym względzie. Rada Gospodarczo-Społeczna powinna być zapraszana do udziału w monitorowaniu wdrażania Platformy Działania i w swych analizach uwzględniać raporty Komisji Statusu Kobiet. Jako organ koordynujący, Rada powinna być zapraszana do sprawdzania, jak wywiązuje się ze swego mandatu Komisja Statusu Kobiet, i brać w tym pod uwagę potrzebę efektywnej koordynacji jej działań z działaniami innych odpowiednich komisji we wspólnym kontynuowaniu dzieła Konferencji. Rada powinna włączać problemy związane z kulturową tożsamością płci (*gender*) do swych dyskusji na wszelkie tematy polityczne, biorąc pod uwagę zalecenia Komisji. Powinna też rozważyć ewentualność przeznaczenia przed rokiem 2000 przynajmniej jednego swego działu na wysokim szczeblu na sprawę awansu kobiet i realizacji Platformy Działania, z aktywnym zaangażowaniem i udziałem m.in. wyspecjalizowanych agencji Organizacji Narodów Zjednoczonych, Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego.

314. Do roku 2000 Rada powinna przeznaczyć przynajmniej jeden swój dział koordynacyjny na koordynowanie działań na rzecz awansu kobiet, na podstawie zrewidowanego średnioterminowego planu awansu kobiet dotyczącego całego systemu ONZ.

315. Do roku 2000 Rada powinna przeznaczyć jeden dział swych działań operacyjnych na koordynowanie działań na rzecz rozwoju związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*), na podstawie zrewidowanego średnioterminowego planu awansu kobiet dotyczącego całego systemu ONZ, dając mu za zadanie ustalenie wytycznych i procedur wdrażania Platformy Działania przez fundusze i programy systemu Narodów Zjednoczonych.

316. Administracyjny Komitet Koordynacyjny (ACC) powinien rozważyć, w jaki sposób podlegające mu organy mogłyby najskuteczniej koordynować swą działalność, między innymi dzięki istniejącym procedurom na szczeblu międzyagencyjnym, dla zapewnienia koordynacji działań na rzecz realizacji i kontynuacji dzieła Platformy Działania w ramach całego systemu ONZ.

Komisja Statusu Kobiet

317. Zachęca się Zgromadzenie Ogólne i Radę Gospodarczo-Społeczną, by zgodnie ze swoimi odpowiednimi mandatami, dokonały rewizji i wzmocnienia mandatu Komisji Statusu Kobiet, biorąc pod uwagę postanowienia Platformy Działania, jak również potrzebę współdziałania z innymi zainteresowanymi komisjami i całościowego podejścia - w ramach systemu ONZ - do realizacji postanowień Konferencji i kontynuowania jej dzieła.

318. Jako komisja funkcjonalna Rady Gospodarczo-Społecznej, Komisja Statusu Kobiet powinna odgrywać główną rolę monitorującą i doradczą we wdrażaniu Platformy Działania w ramach systemu ONZ. Powinna ona mieć jasno określony mandat i dysponować odpowiednim potencjałem kadrowym i finansowym do jego realizacji, dzięki środkom przydzielanym ze stałego budżetu Narodów Zjednoczonych.

319. Komisja Statusu Kobiet powinna pomagać Radzie Gospodarczo-Społecznej w koordynowaniu prac odpowiednich organizacji systemu Narodów Zjednoczonych przy opracowywaniu sprawozdań z realizacji Platformy Działania. Komisja powinna również korzystać z dorobku innych organizacji systemu Narodów Zjednoczonych, a także z innych stosownych źródeł.

320. Komisja Statusu Kobiet, opracowując swój program prac na lata 1996-2000, powinna dokonać przeglądu wskazanych przez Platformę Działania obszarów problemowych o newralgicznym znaczeniu i zastanowić się nad tym, w jaki sposób włączyć do swoich prac działania na rzecz kontynuacji dzieła Czwartej Światowej Konferencji ws. Kobiet, a także nad swoją dalszą katalityczną rolą we włączaniu

perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) działań Narodów Zjednoczonych.

Inne komisje funkcjonalne

321. Inne komisje funkcjonalne Rady Gospodarczo-Społecznej również powinny w ramach swych mandatów uwzględniać Platformę Działania i zadbać o włączenie aspektów kulturowej tożsamości płci (*gender*) do swoich odpowiednich prac.

Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji wobec Kobiet oraz inne organy powołane na mocy konwencji międzynarodowych

322. Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji wobec Kobiet, wypełniając swoje obowiązki wynikające z Konwencji w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, powinien, w ramach swego mandatu, brać pod uwagę Platformę Działania przy analizie raportów składanych przez Państwa-Strony.

323. Państwa-Strony Konwencji w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji wobec Kobiet zachęca się do tego, by składając swoje raporty, na mocy artykułu 18 tej Konwencji, włączały do nich informacje na temat działań podjętych w celu realizacji Platformy Działania, aby ułatwić Komitetowi ds. Eliminacji Dyskryminacji wobec Kobiet sprawne monitorowanie możliwości korzystania przez kobiety z praw gwarantowanych im przez Konwencję.

324. Powinny zostać zwiększone możliwości Komitetu ds. Eliminacji Dyskryminacji wobec Kobiet w dziedzinie monitorowania realizacji Konwencji w sprawie Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji wobec Kobiet poprzez jego finansowe i kadrowe wzmocnienie w ramach stałego budżetu ONZ, łącznie z zapewnieniem mu specjalistycznej pomocy prawnej i przydzieleniem wystarczającej ilości czasu na odbywanie posiedzeń, zgodnie z rezolucją 49/164 Zgromadzenia Ogólnego oraz z decyzją podjętą przez Państwa-Strony Konwencji na spotkaniu, które odbyło się w maju 1995 roku. Zgodnie z zaleceniami zawartymi w Wiedeńskiej Deklaracji i Programie Działania Komitet powinien lepiej koordynować swoje działania z działaniami innych organów powołanych na mocy międzynarodowych konwencji dotyczących praw człowieka.

325. Inne organy powołane na mocy międzynarodowych konwencji również powinny w ramach swych mandatów uwzględniać realizację Platformy Działania i zadbać o włączenie do swych prac kwestii równego statusu kobiet i praw kobiet jako praw człowieka.

Sekretariat ONZ

Urząd Sekretarza Generalnego

326. Sekretarz Generalny powinien wziąć na siebie odpowiedzialność za koordynowanie wewnątrz ONZ polityki realizacji Platformy Działania i za włączanie perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do zasadniczego nurtu (*mainstreaming*) wszystkich działań w obrębie całego systemu ONZ, biorąc pod uwagę mandaty odpowiednich organów. Sekretarz Generalny powinien zastanowić się nad specjalnymi sposobami skutecznej koordynacji działań służących realizacji tych celów. W związku z tym wzywa się Sekretarza Generalnego, by wykorzystując istniejące środki kadrowe i finansowe utworzył na wysokim szczeblu swego urzędu stanowisko doradcy Sekretarza Generalnego ds. problemów związanych z kulturową tożsamością płci (*gender*) oraz dopomógł, w ścisłej współpracy z Działem Awansu Kobiet, w realizacji Platformy Działania w ramach całego systemu ONZ .

Dział Awansu Kobiet

327. Podstawową funkcją Działu Awansu Kobiet Departamentu d/s Koordynacji Polityki i Trwałego Rozwoju jest świadczenie konkretnych usług dla Komisji Statusu Kobiet i innych organizacji międzyrządowych, jeżeli działają one na rzecz awansu kobiet, oraz dla Komitetu ds. Eliminacji Dyskryminacji wobec Kobiet. Dział Awansu Kobiet pełni również funkcję centralnego organu w realizacji Perspektywicznych Strategii z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet. Rewizja mandatu Komisji Statusu Kobiet (patrz: paragraf 313) pociąga za sobą również potrzebę ponownego zastanowienia się nad funkcjami Działu Awansu Kobiet. Wzywa się Sekretarza Generalnego do zwiększenia efektywności Działu, m.in. poprzez zapewnienie mu odpowiednich sił kadrowych i wyasygnowanie wystarczających środków finansowych ze stałego budżetu ONZ.

328. Dział powinien badać czynniki utrudniające awans kobiet, stosując w swych - prowadzonych dla Komisji Statusu Kobiet - studiach na temat polityki analizę uwzględniającą zależność jej wpływu od kulturowej tożsamością płci (*gender-impact*), oraz wspierać inne pomocnicze organizacje [w prowadzeniu takich badań]. Po zakończeniu Światowej Konferencji ws. Kobiet Dział powinien odgrywać rolę koordynacyjną w przygotowywaniu rewizji średnioterminowego planu działań na rzecz awansu kobiet na lata 1996-2001, obejmującego cały system ONZ, oraz nadal pełnić funkcję międzyagencyjnego sekretariatu koordynującego te działania. Powinien on też w dalszym ciągu pozostawać miejscem przepływu informacji na temat realizacji Platformy Działania pomiędzy komisjami krajowymi, krajowymi instytucjami działającymi na rzecz awansu kobiet i organizacjami pozarządowymi.

Inne wydziały Sekretariatu NZ

329. Różne wydziały Sekretariatu NZ powinny zrewidować swoje programy tak, by mogły one lepiej się przyczynić do koordynacji działań na rzecz realizacji Platformy

Działania. W obejmującym cały system ONZ zrewidowanym średniookresowym planie działań na rzecz awansu kobiet na lata 1996-2001 i w projekcie planu ONZ na lata 1998-2002 powinny być uwzględnione propozycje dotyczące realizacji Platformy Działania. Charakter działań poszczególnych organów ma być zależny od ich mandatów.

330. Należy rozwijać istniejące oraz tworzyć nowe powiązania w obrębie Sekretariatu w trosce o włączenie do wszystkich działań Sekretariatu perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) jako wymiaru o znaczeniu priorytetowym.

331. Biuro Gospodarowania Zasobami Ludzkimi powinno, we współpracy z kierownikami programów na całym świecie i zgodnie ze strategicznym planem działań na rzecz poprawy statusu kobiet w Sekretariacie (1995 - 2000), nadal przyznawać priorytet zatrudnianiu i promowaniu kobiet na stanowiskach obsadzanych wedle klucza geograficznego, zwłaszcza na wyższym szczeblu politycznym i na stanowiskach decyzyjnych, po to, by zrealizować cele postawione przez Zgromadzenie Ogólne w rezolucji 45/125 i rezolucji 45/239C oraz potwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne w rezolucjach 46/100, 47/93, 48/106 i 49/167. Służby szkoleniowe powinny zaprojektować i prowadzić regularne szkolenia uwrażliwiające na kulturową tożsamość płci (*gender-sensitivity*) lub włączać takie szkolenia do całokształtu swych działań.

332. Departament Informacji powinien dążyć do włączenia perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do swoich działań informacyjnych oraz, w ramach istniejących środków finansowych i kadrowych, rozwijać i udoskonalać swoje programy na temat kobiet i dziewczynek. W tym celu Departament Informacji, wykorzystując w pełni możliwości nowych technologii komunikacyjnych, powinien opracować strategię wykorzystania komunikacji mulitimedialnej do wsparcia realizacji Platformy Działania. Regularne publikacje Departamentu Informacji powinny propagować cele Platformy, zwłaszcza w krajach rozwijających się.

333. Wydział Statystyczny Departamentu Informacji Ekonomiczno-Społecznej i Analiz Politycznych powinien odgrywać ważną rolę koordynacyjną w międzynarodowych pracach w dziedzinie statystyki, zgodnie z przedstawionym powyżej w rozdziale IV celem strategicznym H. 3.

Międzynarodowy Instytut Badań i Szkolenia na rzecz Awansu Kobiet (INSTRAW)

334. Mandat Międzynarodowego Instytutu Badań i Szkolenia na rzecz Awansu Kobiet (INSTRAW) obejmuje promocję badań i szkoleń nt. sytuacji i rozwoju kobiet. INSTRAW powinien dokonać przeglądu swojego programu pracy z punktu widzenia zaleceń Platformy Działania i opracować program realizacji tych jej aspektów, które podpadają pod jego mandat. Powinien określić rodzaje priorytetowych badań i metodologii badawczych, zwiększyć krajowe możliwości w zakresie studiów nad problematyką kobiecą i badań nad problematyką kulturowej tożsamości płci (*gender*), obejmujących również sytuację społeczną dziewczynek, oraz rozwijać sieci instytucji

badawczych, które można by zmobilizować do tego zadania. Powinien również określić rodzaje kształcenia i szkolenia, które może skutecznie wspierać i promować.

Fundusz Rozwoju NZ na rzecz Kobiet (UNIFEM)

335. Mandat Funduszu Rozwoju NZ na rzecz Kobiet (UNIFEM) obejmuje zwiększanie możliwości i szans ekonomiczo-społecznego rozwoju kobiet w krajach rozwijających się dzięki zapewnianiu pomocy technicznej i finansowej w procesie włączania wymiaru kobiecego do rozwoju na wszystkich szczeblach. UNIFEM powinien więc dokonać przeglądu swojego programu z perspektywy Platformy Działania i w razie potrzeby go wzmocnić, kładąc szczególny nacisk na polityczne i ekonomiczne uwłasnowolnienie (*empowerment*) kobiet. Jego promocyjna rola powinna koncentrować się na podsycaniu wielostronnego dialogu politycznego na temat uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet. Należy zapewnić UNIFEM-owi odpowiednie środki, by mógł wywiązywać się ze swych funkcji.

Agencje wyspecjalizowane oraz inne organizacje należące do systemu ONZ

336. Aby zwiększyć wsparcie dla działań prowadzonych na szczeblu krajowym i swój wkład w skoordynowane działania całego systemu ONZ, każda organizacja powinna przedstawić plan własnych specyficznych działań, w szczególności określić swoje cele i zadania tak, by jej własne priorytety były w nich uzgodnione z ogólnymi priorytetami wskazanymi w Platformie Działania, i dokonać odpowiedniej do tego redystrybucji swoich środków. Powinny być jasno określone zobowiązania i odpowiedzialność za wywiązywanie się z nich. Propozycje w tej dziedzinie powinny znaleźć swoje odbicie w dotyczącym całego systemu ONZ średnioterminowym planie działań na rzecz awansu kobiet na lata 1996-2001.

337. Każda organizacja powinna zaangażować się na najwyższym szczeblu [w sprawę awansu kobiet] i realizując swoje cele powinna podejmować działania na rzecz zwiększenia roli swych komórek do spraw kobiet i udzielać im wsparcia w pełnieniu swych obowiązków.

338. Ponadto agencje wyspecjalizowane, których mandatowym zadaniem jest organizowanie pomocy technicznej dla krajów rozwijających się, zwłaszcza afrykańskich i najsłabiej rozwiniętych, powinny w większym stopniu współpracować ze sobą dla zapewnienia stałej promocji awansu kobiet.

339. System ONZ powinien rozważyć kwestię odpowiedniej pomocy technicznej i innych form pomocy dla krajów przechodzących proces ekonomicznej transformacji, a następnie zorganizować taką pomoc w celu ułatwienia im rozwiązywania swoich specyficznych problemów w dziedzinie awansu kobiet.

340. Każda organizacja powinna przyznawać największy priorytet zatrudnianiu i awansowi zawodowemu kobiet w celu osiągnięcia równowagi z punktu widzenia

kulturowej tożsamości płci (*gender*), zwłaszcza na szczeblach decyzyjnych. Decydującym kryterium przy rekrutacji personelu i ustalaniu warunków zatrudnienia powinna być troska o zapewnienie jak najwyższej skuteczności, kompetencji i uczciwości. Należy też uznawać wielką wagę opierania się przy doborze personelu na jak najszerszej bazie geograficznej. Organizacje powinny składać regularnie swoim organom zwierzchnim sprawozdania z postępów w realizacji tych zadań.

341. Żeby stało się możliwe pełne uwzględnianie Platformy Działania, należy, zgodnie z odpowiednimi rezolucjami Zgromadzenia Ogólnego, a zwłaszcza z rezolucją 47/199, udoskonalić koordynację działań operacyjnych ONZ na szczeblu krajowym poprzez wprowadzenie systemu koordynatorów rezydentów.

2. Inne instytucje i organizacje międzynarodowe

342. Zachęca się międzynarodowe organizacje finansowe do dokonania - w ramach wprowadzania w życie Platformy Działania - przeglądu i rewizji swoich strategii, procedur i polityki kadrowej w trosce o to, by inwestycje i programy przynosiły korzyść kobietom i przez to przyczyniały się do stałego rozwoju. Zachęca się również te organizacje do zwiększenia liczby kobiet zatrudnionych na wysokich stanowiskach, do organizowania w szerszym wymiarze szkoleń dla personelu w zakresie analizy z perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) oraz do ustanawiania strategii i wytycznych zmierzających do zapewnienia pełnego uwzględniania tego, że programy kredytowania i inne działania pociągają za sobą odmienne skutki dla kobiet i mężczyzn. W związku z tym instytucje z Bretton Woods, Narody Zjednoczone, a także ich fundusze i programy oraz agencje wyspecjalizowane, powinny podjąć stały i konkretny dialog, łącznie z dialogiem na szczeblu terenowym, aby zapewnić bardziej sprawną wzajemną koordynację ich pomocy oraz zwiększyć skuteczność programów realizowanych na rzecz kobiet i ich rodzin.

343. Zgromadzenie Ogólne powinno wziąć pod uwagę zachęcenie Światowej Organizacji Handlu do rozważenia, w jaki sposób mogłaby się ona przyczynić do realizacji Platformy Działania, w szczególności w ramach działań prowadzonych we współpracy z systemem ONZ.

344. Międzynarodowe organizacje pozarządowe mają do odegrania ważną rolę w procesie realizacji Platformy Działania. Należy zastanowić się nad mechanizmem współpracy z organizacjami pozarządowymi w działaniach na rzecz wprowadzania w życie Platformy Działania na różnych szczeblach.

Rozdział VI

ZARZĄDZENIA FINANSOWE

345. Zasoby finansowe i kadrowe przeznaczane na awans kobiet były ogólnie biorąc niewystarczające. Dlatego też postęp w dziedzinie realizacji Perspektywicznych Strategii z Nairobi na rzecz Awansu Kobiet był powolny. Pełna i skuteczna realizacja Platformy Działania wraz z innymi zobowiązaniami podjętymi na poprzednich ONZ-owskich szczytach i konferencjach wymaga politycznej woli udostępnienia odpowiednich zasobów finansowych i kadrowych na potrzeby uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet. Wiąże się to z koniecznością włączenia perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do podejmowania decyzji budżetowych w odniesieniu do [wszelkich] strategii i programów, jak też odpowiedniego finansowania specjalnych programów, mających na celu zapewnienie równości między kobietami i mężczyznami. Dla realizacji Platformy Działania konieczne jest wynajdywanie i mobilizowanie środków z wszelkich możliwych źródeł we wszystkich sektorach. Być może należy dokonać rewizji strategii i redystrybucji środków w obrębie poszczególnych programów oraz pomiędzy nimi, ale pewne zmiany w politycznych strategiach nie muszą wcale pociągać za sobą konsekwencji finansowych. Zapewne konieczne też będzie zmobilizowanie dodatkowych środków, zarówno publicznych jak i prywatnych, w szczególności dzięki wynajdywaniu nowych źródeł finansowania.

A. <u>Szczebel krajowy</u>

346. Główna odpowiedzialność za realizację strategicznych celów Platformy Działania spoczywa na Rządach. W związku z tym Rządy powinny dokonywać systematycznego przeglądu wydatków publicznych pod kątem korzyści, jakie odnoszą z nich kobiety, i dostosowywać budżet do wymogu zapewnienia równości kobiet i mężczyzn w dostępie do wydatków publicznych - zarówno tych służących podnoszeniu zdolności produkcyjnych, jak i tych wychodzącym naprzeciw potrzebom socjalnym. Powinny one też wywiązywać się ze swych zobowiązań dotyczących kulturowej tożsamości płci (*gender-related*) podjętych na innych ONZ-owskich szczytach i konferencjach. Istotnym elementem strategii zapewniającej powodzenie w realizowaniu Platformy Działania na szczeblu krajowym będzie wyasygnowanie przez Rządy wystarczających środków na ten cel, łącznie ze środkami na dokonywanie analizy wpływu kulturowej tożsamości płci (*gender-impact*). Rządy powinny również zachęcać organizacje pozarządowe, sektor prywatny i inne instytucje do mobilizowania dodatkowych środków na te cele.

347. Należy również zapewnić wystarczające środki finansowe dla krajowych mechanizmów (*machineries*) na rzecz awansu kobiet oraz dla wszystkich instytucji, które mogą się przyczynić do realizacji Platformy Działania i jej monitorowania.

348. W krajach, w których krajowe mechanizmy (*machineries*) na rzecz awansu kobiet jeszcze nie istnieją lub też nie są oparte na stałych podstawach, Rządy powinny dołożyć wszelkich starań, aby znalazły się wystarczające i stałe środki dla takich mechanizmów (*machineries*).

349. Dla ułatwienia realizacji Platformy Działania Rządy powinny odpowiednio zredukować swoje nadmierne wydatki wojskowe i nakłady na produkcję i zakup broni, z uwzględnieniem wymogów bezpieczeństwa narodowego.

350. Należy zachęcać organizacje pozarządowe, sektor prywatny i inne podmioty społeczeństwa obywatelskiego do rozważenia możliwości przeznaczenia koniecznych środków na realizację Platformy Działania. Rządy powinny tworzyć sprzyjające warunki dla mobilizowania środków przez organizacje pozarządowe, w szczególności przez organizacje i sieci kobiece, grupy feministyczne, sektor prywatny i inne podmioty społeczeństwa obywatelskiego, aby umożliwić im wniesienie swego wkładu w realizację tego celu. Możliwości organizacji pozarządowych w tym względzie powinny być zwiększone i wspierane.

B. Szczebel regionalny

351. Regionalne banki rozwoju, regionalne stowarzyszenia przedsiębiorców oraz inne organizacje regionalne powinny być zapraszane do uczestniczenia i pomocy w mobilizowaniu środków przeznaczonych na realizację Platformy Działania poprzez działania kredytowe i inne. Należy zachęcać te organizacje do uwzględniania Platformy Działania w swoich strategiach i warunkach finansowania.

352. Organizacje subregionalne i regionalne oraz regionalne komisje Organizacji Narodów Zjednoczonych powinny w razie potrzeby i w ramach swoich mandatów pomagać w mobilizowaniu funduszów na realizację Platformy Działania.

C. Szczebel międzynarodowy

353. Na szczeblu międzynarodowym trzeba przeznaczyć odpowiednie środki finansowe na realizację Platformy Działania w krajach rozwijających się, zwłaszcza afrykańskich i najsłabiej rozwiniętych. Dla zwiększenia narodowych możliwości realizacji Platformy Działania w krajach rozwijających się należy dołożyć starań, by kraje rozwinięte jak najszybciej wywiązały się ze zobowiązania do przeznaczania 0,7% swego dochodu narodowego na ogólny fundusz oficjalnej pomocy w rozwoju (ODA) i by zwiększyć w ramach tego funduszu część przeznaczoną na pomoc w realizacji Platformy Działania. Ponadto kraje uczestniczące we współpracy na rzecz rozwoju powinny przeprowadzić krytyczną analizę swoich programów pomocy, aby poprawić jej jakość i skuteczność dzięki uwzględnianiu podejścia z punktu widzenia kulturowej tożsamości płci (*gender*).

354. Należy zachęcić międzynarodowe instytucje finansowe, w szczególności Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Międzynarodowy Fundusz Rozwoju Rolnictwa i regionalne banki rozwoju, do dokonania analizy swych dotacji i kredytów i rozważenia możliwości dotowania i kredytowania programów na rzecz realizacji

Platformy Działania w krajach rozwijających się, zwłaszcza afrykańskich i najsłabiej rozwiniętych.

355. System ONZ powinien zorganizować pomoc techniczną i inne formy pomocy dla krajów rozwijających się, zwłaszcza afrykańskich i najsłabiej rozwiniętych, w realizacji Platformy Działania.

356. Realizacja Platformy Działania w krajach przechodzących proces ekonomicznej transformacji wymagać będzie międzynarodowej współpracy i pomocy. Organizacje i ciała należące do systemu ONZ, łącznie z agencjami technicznymi i sektorowymi, powinny wspierać wysiłki tych krajów w opracowywaniu i realizacji strategii i programów na rzecz awansu kobiet. Należy zatem zachęcić do wspierania tych wysiłków Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Bank Światowy.

357. W celu ułatwienia realizacji celów Platformy Działania należy wprowadzić w życie ustalenia Światowego Szczytu w sprawie Rozwoju Społecznego, dotyczące długów i ich redukcji, jak również zalecenia innych ONZ-owskich szczytów i konferencji.

358. W celu ułatwienia realizacji Platformy Działania zainteresowane kraje rozwinięte i będące ich partnerami kraje rozwijające się, które na zasadzie wzajemnego porozumienia zobowiązały się do przeznaczania przeciętnie 20% oficjalnej pomocy w rozwoju (ODA) oraz 20 % budżetu narodowego na podstawowe programy społeczne, powinny wziąć pod uwagę [w tych programach] perspektywę kulturowej tożsamości płci (*gender*).

359. Należące do systemu ONZ fundusze i programy na rzecz rozwoju powinny przeprowadzić bezpośrednią analizę stopnia, w jakim ich programy i projekty włączają się w realizację Platformy Działania, i zadbać o to, by w następnym cyklu programowym w ich pomocy technicznej i działaniach finansowych przewidziane były odpowiednie środki na likwidację dysproporcji pomiędzy kobietami a mężczyznami.

360. Uznając, że fundusze, programy i agencje wyspecjalizowane Narodów Zjednoczonych, a zwłaszcza Fundusz Rozwoju NZ na rzecz Kobiet (UNIFEM) i Międzynarodowy Instytut Badań i Szkolenia na rzecz Awansu Kobiet (INSTRAW), odgrywają ważną rolę w działaniach zmierzających do uwłasnowolnienia (*empowerment*) kobiet, a tym samym w realizacji Platformy Działania w ramach swych odpowiednich mandatów, między innymi w badaniach, szkoleniach i działalności informacyjnej na rzecz awansu kobiet, jak również w technicznym i finansowym wspieraniu włączania perspektywy kulturowej tożsamości płci (*gender*) do działań służących rozwojowi, społeczność międzynarodowa powinna zapewnić tym organizacjom wystarczające środki i zadbać o to, żeby utrzymywały się one stale na odpowiednim poziomie.

361. Żeby poprawić sprawność i skuteczność systemu ONZ w jego wysiłkach na rzecz awansu kobiet oraz zwiększyć jego możliwości realizowania Platformy Działania, należy odnowić, zreformować i zaktywizować różne elementy systemu

ONZ, zwłaszcza Dział Awansu Kobiet w Sekretariacie ONZ, jak również inne komórki i ciała pomocnicze wyposażone w specjalny mandat do działań na rzecz awansu kobiet. W związku z tym zachęca się odpowiednie organy kierownicze ONZ, by przywiązywały szczególną wagę do skutecznej realizacji Platformy Działania oraz dokonały rewizji swoich strategii, programów, budżetów i działań w celu możliwie najbardziej efektywnego i racjonalnego wykorzystania funduszy na ten cel. Dla realizacji Platformy Działania konieczne będzie również przydzielenie dodatkowych środków ze stałego budżetu Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Przypisy

IV. UCZESTNICTWO W KONFERENCJI I ORGANIZACJA PRACY

A. Data i miejsce Konferencji

1. Czwarta Światowa Konferencja w sprawach Kobiet odbyła się w Pekinie w dniach od 4 do 15 września 1995 roku, zgodnie z rezolucjami Zgromadzenia Ogólnego 45/129 i 46/98. Podczas Konferencji odbyło się 16 sesji plenarnych.

B. Konsultacje przedkonferencyjne

2. W dniach 2 i 3 września 1995 roku odbyły się w Pekinie konsultacje przedkonferencyjne, otwarte dla wszystkich Państw zaproszonych do udziału w Konferencji, w celu rozważenia spraw o charakterze proceduralnym i organizacyjnym. Te konsultacje, podobnie jak inne spotkania nieformalne, odbywały się pod przewodnictwem Jego Ekscelencji Li Zhaoxinga, Wiceministra Spraw Zagranicznych Chińskiej Republiki Ludowej. Konferencji został złożony Raport z konsultacji (A/CONF.177/L.4), a zawarte w nim zalecenia zostały przyjęte jako podstawa organizacji prac Konferencji.

C. Uczestnictwo w Konferencji

3. Na Konferencji były reprezentowane następujące Państwa i regionalne organizacje integracji gospodarczej:

Afganistan
Albania
Algieria
Andora

Angola
Antigua i Barbuda
Argentyna
Armenia
Australia
Austria
Azerbejdżan
Bahamy
Bahrein
Bangladesz
Barbados
Belgia
Belize
Benin
Bhutan
Białoruś
Boliwia
Bośnia i Hercegowina
Botswana
Brazylia
Brunei Daressalam
Bułgaria
Burkina Faso
Burundi
Była Jugosłowiańska Republika Macedonii
Chile
Chiny
Chorwacja
Cypr
Czad
Dania
Dominika
Dżibuti
Egipt
Ekwador
Erytrea
Estonia
Etiopia
Federacja Rosyjska
Fidżi
Filipiny
Finlandia
Francja
Gabon
Gambia
Ghana

Grecja
Gruzja
Gujana
Gwatemala
Gwinea
Gwinea - Bissau
Gwinea Równikowa
Haiti
Hiszpania
Honduras
Indie
Indonezja
Irak
Iran (Republika Islamska)
Irlandia
Islandia
Izrael
Jamajka
Japonia
Jemen
Jordania
Kambodża
Kamerun
Kanada
Katar
Kazachstan
Kenia
Kirgizja
Kiribati
Kolumbia
Komory
Kongo
Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna
Kostaryka
Kuba
Kuweit
Laotańska Republika Ludowo-Demokratyczna
Lesotho
Liban
Liberia
Libijska Arabska Dżamahirija
Lichtenstein
Litwa
Łotwa
Luksemburg

Madagaskar
Malawi
Malediwy
Malezja
Mali
Malta
Maroko
Mauretania
Mauritius
Meksyk
Mikronezja (Zjednoczone Stany)
Monako
Mongolia
Mozambik
Myanmar
Namibia
Nauru
Nepal
Niderlandy
Niemcy
Niger
Nigeria
Nikaragua
Niue
Norwegia
Nowa Zelandia
Oman
Pakistan
Palau
Panama
Papua - Nowa Gwinea
Paragwaj
Peru
Polska
Południowa Afryka
Portugalia
Republika Czech
Republika Korei
Republika Mołdawii
Republika Dominikańska
Republika Środkowej Afryki
Rumunia
Rwanda
Saint Lucia
Saint Vincent i Grenadyny
Saint Kitts i Nevis
Salwador

Samoa
San Marino
Senegal
Seszele
Sierra Leone
Singapur
Słowacja
Słowenia
Sri Lanka
Stany Zjednoczone Ameryki Północnej
Stolica Apostolska
Suazi
Sudan
Surinam
Syryjska Republika Arabska
Szwajcaria
Szwecja
Tadżykistan
Tajlandia
Togo
Tonga
Trynidad i Tobago
Tunezja
Turcja
Turkmenistan
Tuvalu
Uganda
Ukraina
Urugwaj
Uzbekistan
Vanuatu
Węgry
Wenezuela
Wietnam
Włochy
Wspólnota Europejska
Wybrzeże Kości Słoniowej
Wyspy Cooka
Wyspy Marshalla
Wyspy Salomona
Wyspy Św. Tomasza i KsiążęcaZairZambiaZielony PrzylądekZimbabweZjednoczona Republika TanzaniiZjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Północnej IrlandiiZjednoczone Emiraty Arabskie

4. W Konferencji wziął udział obserwator z Palestyny.

5. Następujący członkowie stowarzyszeni komisji regionalnych byli reprezentowani przez obserwatorów:

Antyle HolenderskieGuamMakauPuerto RicoSamoa AmerykańskieWspólnota Północnych Wysp Mariańskich

6. Reprezentowane były sekretariaty następujących komisji regionalnych:
Economic Commission for Africa (Afrykańska Komisja Gospodarcza)Economic Commission for Europe (Europejska Komisja Gospodarcza)Economic Commission for Latin America and the Caribbean (Komisja Gospodarcza Ameryki Łacińskiej i Karaibów)Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (Komisja Gospodarcza i Społeczna Azji i Pacyfiku)Economic and Social Commission for Western Asia (Komisja Gospodarcza i Społeczna Azji Zachodniej)
7. Reprezentowane były następujące organy i programy Narodów Zjednoczonych:
United Nations Children's Fund (Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom - UNICEF)United Nations Conference on Trade and Development (Konferencja NZ ds. Handlu i Rozwoju - UNCTAD)United Nations Development Fund for Women (Fundusz Rozwoju NZ na rzecz Kobiet)United Nations Development Programme (Fundusz Rozwoju NZ - UNDP)United Nations Environment Programme (Program NZ ds. Środowiska - UNEP)United Nations Population Fund (Fundusz Ludnościowy NZ)United Nations University (Uniwersytet NZ)World Food Programme (Światowy Program Żywnościowy)United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (Agencja NZ ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie)United Nations Centre for Human Settlements (Habitat) - Centrum NZ ds. Siedzib LudzkichUnited Nations High Commissioner for Refugees, Office of the (Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców - UNHCR)International Research and Training Institute for the Advancement of Women (Międzynarodowy Instytut Badań i Szkolenia na rzecz Awansu Kobiet - INSTRAW)United Nations Research Institute for Social Development (Instytut Badań NZ ds. Rozwoju Społecznego)International Trade Centre (Międzynarodowe Centrum Handlu)Joint Inspection Unit (Wspólna Komórka ds. Inspekcji)Committee on the Elimination of Discrimination against Women (Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji wobec Kobiet)
8. Reprezentowane były następujące agencje wyspecjalizowane i organizacje powiązane:
International Labour Organization (Międzynarodowa Organizacja Pracy)Food and Agriculture Organization of the United Nations (Organizacja NZ ds. Wyżywienia i Rolnictwa - FAO)United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacja NZ ds. Edukacji, Nauki i Kultury - UNESCO)World Health Organization (Światowa Organizacja Zdrowia)World Bank (Bank Światowy)International Monetary Fund (Międzynarodowy Fundusz Walutowy)World Meteorological Organization (Światowa Organizacja Meteorologiczna)International Maritime Organization (Międzynarodowa Organizacja Morska)World Intellectual Property Organization (Międzynarodowa Organizacja Własności Intelektualnej)International Fund for Agricultural Development (Międzynarodowy Fundusz Rozwoju Rolnictwa)United Nations Industrial Development Organization (Organizacja NZ ds. Rozwoju Przemysłowego)International Atomic Energy Agency (Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej)
9. Reprezentowane były następujące organizacje międzyrządowe:
African Development Bank (Afrykański Bank Rozwoju)African Training and Research Centre in Administration for Development (Afrykański Ośrodek Szkolenia i Badań w

Administracji dla Rozwoju)Agency for Cultural and Technical Cooperation (Agencja Współpracy Kulturalnej i Technicznej)Asian Development Bank (Azjatycki Bank Rozwoju)Caribbean Community (Wspólnota Karaibska)Commission of the European Communities (Komisja Wspólnot Europejskich)Commonwealth of Independent States (Wspólnota Niepodległych Państw)Commonwealth Secretariat (Sekretariat Commonwealth)Council of Europe (Rada Europy)Eastern and Southern African Management Institute (Instytut Zarządzania Azji Wschodniej i Południowej)Inter-American Development Bank (Międzyamerykański Bank Rozwoju)International Committee of the Red Cross (Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża)International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (Międzynarodowa Federacja Towarzystw Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca)International Organization for Migration (Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji)Latin American Economic System (Latynoamerykański System Gospodarczy)Latin American Parliament (Latynoamerykański Parlament)League of Arab States (Liga Państw Arabskich)Nordic Council (Rada Nordycka)Nordic Council of Ministers (Nordycka Rada Ministrów)Organization for Economic Cooperation and Development (Organizacja ds. Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)Organization of African Unity (Organizacja Jedności Afrykańskiej)Organization of American States (Organizacja Państw Amerykańskich)Organization of the Islamic Conference (Organizacja Konferencji Islamskiej)Preparatory Commission for the Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (Komisja Przygotowawcza Organizacji Zapobiegania Broni Chemicznej)South Pacific Commission (Komisja Południowego Pacyfiku)South Pacific Forum (Forum Południowego Pacyfiku)

10. Komisja Statusu Kobiet, decyzją 39/2 oraz Rada Gospodarczo-Społeczna, decyzją 1995/229, akredytowały przy Konferencji dużą liczbę organizacji pozarządowych.

D. Otwarcie Konferencji i wybór Przewodniczącego

11. Konferencję otworzył Specjalny Przedstawiciel Sekretarza-Generalnego Narodów Zjednoczonych, który odczytał przemówienie Sekretarza Generalnego.